

Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. Jana Długosza w Częstochowie

Wydział Humanistyczny

Instytut Historii

TOMASZ SZULC

numer albumu: 71233

kierunek studiów: historia

**GARNIZON NYSA W SYSTEMIE BEZPIECZEŃSTWA
RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ W LATACH 1946-2001**

Rozprawa doktorska

napisana pod kierunkiem naukowym

prof. dr hab. Zdzisława Cuttera

Częstochowa 2020

OŚWIADCZENIE AUTORSKIE

Ja, niżej podpisany/a Tomasz Szulc student Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego im. Jana Długosza w Częstochowie oświadczam, że:

- a) przedkładaną pracę dyplomową, pt.: *Garnizon Nysa w systemie bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1946-2001* napisałem samodzielnie (uwzględniając merytoryczną pomoc promotora w ramach prowadzonego seminarium dyplomowego),
- b) praca nie stanowi istotnego fragmentu cudzego utworu zastosowanego bez podania źródła w rozumieniu ustawy z dnia 4 lutego 1994 roku o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz. U. Nr 24, poz. 83 z późn. zm.) oraz dóbr osobistych chronionych prawem,
- c) praca nie zawiera danych i informacji, które uzyskałem/am w sposób niedozwolony,
- d) drukowana wersja pracy jest identyczna z załączoną wersją elektroniczną,
- e) praca nie była podstawą nadania dyplomu uczelni wyższej lub tytułu zawodowego ani mnie ani innej osobie.

Jednocześnie przyjmuję do wiadomości, że gdyby powyższe oświadczenie okazało się nieprawdziwe, decyzja o wydaniu mi dyplomu zostanie uchylona.

Oświadczam, iż wyrażam zgodę / nie wyrażam zgody* na udostępnienie pracy do celów naukowych i badawczych.

Częstochowa, dnia .....

Podpis: .....

*niewłaściwe skreślić

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	5
Wstęp	7

Rozdział I. Nysa w dziejach historii wojskowości

1. Położenie geograficzne i administracyjne Nysy	13
2. Militarne aspekty dziejów Nysy do 1945 roku	18
3. Garnizon Nysa w latach 1946-2001 w kontekście przemian zachodzących w Wojsku Polskim	33

Rozdział II. Struktury organizacyjne jednostek wojskowych stacjonujących w Garnizonie Nysa

1. Struktura Wojska Polskiego w latach 1945-2001	38
2. Struktury jednostek wojskowych 7. Łużyckiej Dywizji Piechoty	53
3. Struktury 2. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej	62
4. Struktury organizacyjne oddziałów i pododdziałów stacjonujących w Garnizonie Nysa w latach 1992-2001	70

Rozdział III. Wyposażenie materiałowo-techniczne nyskich formacji wojskowych

1. Ogólna charakterystyka wyposażenia materiałowo-technicznego wojsk lądowych Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1945-2001	75
2. Sprzęt i uzbrojenie jednostek wojskowych 7. Łużyckiej Dywizji Piechoty	81
3. Wyposażenie materiałowo-techniczne 2. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej	89
4. Sprzęt i uzbrojenie 22. Karpackiej Brygady Piechoty Górskiej	100

Rozdział IV. Koncepcja użycia jednostek wojskowych Garnizonu Nysa

1. Szkolenie nyskich formacji wojskowych	103
2. Koncepcja użycia związków taktycznych i oddziałów stacjonujących w Nysie	112
3. Udział żołnierzy Garnizonu Nysa w misjach poza granicami państwa	123
4. Działanie nyskich jednostek wojskowych w akcji specjalnej Wisła i operacji Dunaj	132

Rozdział V. Rola wojska w życiu społeczeństwa miasta i regionu Nysy

1. Bojowy aspekt realizacji zadań niemilitarnych przez nyskie formacje wojskowe	142
2. Udział związków taktycznych i oddziałów stacjonujących w Nysie w realizacji zadań o charakterze szkolno-produkcyjnym	146
3. Społeczna rola działalności nyskich jednostek wojskowych	149
4. Likwidacja Garnizonu Nysa i jej społeczno-ekonomiczne skutki dla miasta i regionu	157
Zakończenie	166
Bibliografia	169

WYKAZ NAJCZĘŚCIEJ UŻYWANYCH SKRÓTÓW

AWO – Archiwum Wojskowe w Oleśnicy
CFE – Traktat w Sprawie Konwencjonalnych Sił Zbrojnych w Europie (z angielskiego Treaty on Conventional Armed Forces in Europe)
ckm – ciężki karabin maszynowy
cz. - część
DZ – Dywizja Zmechanizowana
Dz. U. RP – Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej
im. - imienia
JW – Jednostka Wojskowa
kbg – karabinek granatnik
km - kilometr
KSD – Kwatermistrzowskie Stanowisko Dowodzenia
m - metr
mm - milimetr
MON – Ministerstwo Obrony Narodowej
NATO – Organizacja Traktatu Północnoatlantyckiego (z angielskiego North Atlantic Treaty Organization)
ONZ – Organizacja Narodów Zjednoczonych
OTK – Obrona Terytorialna Kraju
OW – Okręg Wojskowy
pk. – pod kryptonimem
PKM – Przeciwlotnicze Karabiny Maszynowe
p.n.e. – przed naszą erą
POLBATT – Polski Batalion Operacyjny
POLLOG – Polski Batalion Logistyczny
poz. – pozycja
PRL – Polska Rzeczpospolita Ludowa
PWJSpec. – Polska Wojskowa Jednostka Specjalna
PZ – Pułk Zmechanizowany
rkm – ręczne karabiny maszynowe
RP – Rzeczpospolita Polska

ŚOW – Śląski Okręg Wojskowy

t – tona

UNCRO – Operacja Organizacji Narodów Zjednoczonych Przywrócenia Zaufania w Chorwacji (z angielskiego United Nations Confidence Restoration Operation)

UNDOF – Siły Narodów Zjednoczonych do spraw Nadzoru Rozdzielenia Wojsk na Wzgórzach Golan (z angielskiego United Nations Disengagement Observer Force)

UNEF – Doraźne Siły Zbrojne Organizacji Narodów Zjednoczonych na Bliskim Wschodzie (z angielskiego United Nations Emergency Force)

UNIFIL – Tymczasowe Siły Zbrojne Organizacji Narodów Zjednoczonych w Libanie (z angielskiego United Nations Interim Force in Lebanon)

UNPROFOR – Siły Ochronne Organizacji Narodów Zjednoczonych (z angielskiego United Nations Protection Force)

UNTAC – Siły Narodów Zjednoczonych Tymczasowo Sprawujące Władzę w Kambodży (z angielskiego United Nations Transitional Authority in Cambodia)

UNTAG – Grupa Przejściowej Pomocy Organizacji Narodów Zjednoczonych (z angielskiego United Nations Transition Assistance Group)

UPA – Ukraińska Powstańcza Armia

WDZ – Warszawska Dywizja Zmechanizowana

WKS – Wojskowy Klub Sportowy

WOPK – Wojska Obrony Powietrznej Kraju

WP – Wojsko Polskie

WSD – Wysunięte Stanowisko Dowodzenia

wyd. cyt. – wydawnictwo cytowane

wz. - wzór

WSTĘP

Nysa od początku swojego istnienia stanowiła ważny i atrakcyjny punkt strategiczny państwa, na terenie którego się znajdowała. Dogodna lokalizacja geograficzna i administracyjna sprawiały, że miasto na przestrzeni wieków wielokrotnie pełniło rolę twierdzy obronnej. W średniowieczu Nysa była we władaniu biskupów wrocławskich, którzy znacząco przyczynili się do jej rozwoju¹. Pomimo licznych konfliktów zbrojnych, które miały miejsce na Ziemiach Nyskich w tym okresie miasto stało się znaczącym ośrodkiem handlowo-rzemieślniczym regionu i całego kraju.

XVI wiek był dla garnizonu² czasem progresu gospodarczego, który wpłynął na rozwój i rozrastanie się miasta. Rozbudowano wówczas infrastrukturę publiczną, a także mury obronne stanowiące istotny element fortyfikacji Nysy. W 1526 roku garnizon, który był dotychczas we władaniu korony czeskiej, dostał się pod panowanie Habsburgów. Pod rządami dynastii na Śląsku dochodziło do licznych konfliktów zbrojnych, które przyczyniły się do regresu ekonomicznego miasta. Pomimo tego w XVII wieku Nysa była znaczącym obiektem militarnym i strategicznym w regionie³.

Konsekwencją I wojny śląskiej było przejście przez Prusów w 1741 roku Dolnego Śląska, a wraz z nim nyskiego garnizonu. Miasto pod rządami pruskimi stało się militarną twierdzą. W XVIII wieku rozbudowano system fortyfikacji, który znacząco przyczynił się do obrony miasta przed najazdami wojsk austriackich w czasie II i III wojny śląskiej. Wraz z rozwojem militarnym rozpoczął się okres regresu gospodarczego. W 1810 roku przeprowadzono na terenie Śląska sekularyzację dóbr kościelnych, która kończyła rządy biskupów wrocławskich na Ziemi Nyskiej⁴. U schyłku XVIII wieku w wyniku rozwoju technik prowadzenia działań zbrojnych, a także braku konfliktów na terenie garnizonu zlikwidowano umocnienia obronne miasta.

Na początku XX wieku ze względu na trwające przygotowania do I wojny światowej zmieniono rolę i charakter militarny Nysy z twierdzy obronnej na zaplecze

---

¹ J. Daniel, *Nysa: Miasto-Twierdza*, Nysa 2008, s. 6.

² Pojęcie "garnizon", zgodnie z terminologią encyklopedyczną, definiowane jest jako terytorium, na którym stale lub czasowo przebywają oddziały lub znajdują się instytucje i zakłady wojskowe. B. Petrozolin-Skowrońska, *Mała Encyklopedia PWN*, Warszawa 1995, s. 268.

³ G. Wąs, *Dzieje Śląska od 1526 do 1806 roku* [w:] M. Czaplinski, *Historia Śląska*, Wrocław 2002, s. 118-119.

⁴ M. Sikorski, *Nysa w kręgu zabytków i historii*, Krapkowice 2010, s. 9-19.

logistyczne wojsk operacyjnych⁵. Rezultatem przegranej przez Niemcy wojny była likwidacja okręgu wojskowego⁶ i znaczące ograniczenie liczby wojsk stacjonujących na terenie garnizonu. W latach trzydziestych Adolf Hitler przywrócił na Śląsku okręg wojskowy. Rozpoczęto wówczas ponowną rozbudowę garnizonu, który stał się obozem przygotowującym i zabezpieczającym armię III Rzeszy przed oraz w trakcie trwania II wojny światowej. W końcowej fazie konfliktu Nysa ponownie stała się bastionem obronnym. W wyniku oblężenia miasto zostało zniszczone i opanowane przez wojska radzieckie. Wraz z zakończeniem II wojny światowej Nysę przekazano w ręce administracji polskiej. W 1946 roku powstał Garnizon Nysa, który funkcjonował do 2001 roku⁷.

W historii polskiego garnizonu na terenie Ziemi Nyskiej stacjonowały oddziały i pododdziały: 7. Łużyckiej Dywizji Piechoty, 2. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej, 20. Bazy Materiałowo-Technicznej oraz 22. Karpackiej Brygady Piechoty Górskiej. Do zasadniczych zadań jednostek wojskowych Garnizonu Nysa należała obrona południowych i zachodnich granic państwa, realizacja szkolenia bojowego, specjalistycznego, kursowego, a także rezerw osobowych oraz udział pododdziałów i żołnierzy w misjach pokojowych i konfliktach zbrojnych.

Do chwili obecnej nie ukazała się zwarta monografia, która całościowo analizowałaby i systematyzowała dzieje Garnizonu Nysa. Opublikowane zostały jedynie przyczynki dotyczące tej kwestii, niepozwalające jednak na właściwe zrozumienie roli i miejsca nyskiego garnizonu w Wojsku Polskim w latach 1946-2001. Wypełnienie luki w historiografii Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej po II wojnie światowej, aż do likwidacji garnizonu stało się inspiracją dla autora do badań nad tematem i opracowania niniejszej rozprawy.

---

⁵ Dla określenia pojęcia „wojska operacyjne” zastosowano terminologię encyklopedyczną, która definiuje je jako wielostopniowe jednostki organizacyjne wojska, przeznaczone do prowadzenia operacji militarnych. Natomiast w dobie współczesnej „wojska operacyjne” określane są jako siły i środki rodzajów Sił Zbrojnych, przygotowane do prowadzenia działań połączonych w kraju i poza jego terytorium, w strukturach Sojuszu i w ramach innych organizacji bezpieczeństwa międzynarodowego oraz doraźnie tworzonych koalicji. B. Petrozolin-Skowrońska, wyd. cyt.; *Strategia obronności Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2009, rozdz. IV.

⁶ Są to wyższe związki administracyjne, łączące w swoim składzie oddziały, związki taktyczne i instytucje różnych rodzajów wojsk oraz organów terenowej administracji wojskowej, rozmieszczonych na ściśle określonym terenie. F. Kusiak, Z. Nowacki, *Zarys Dziejów Śląskiego Okręgu Wojskowego w latach 1945-2010* [w:] F. Kusiak, W. Tkaczew, *65 lat Śląskiego Okręgu Wojskowego 1945-2010*, Wrocław 2010, s. 8-16.

⁷ R. Majewski, *VIII Okręg Wojskowy Wehrmachtu we Wrocławiu (1936-1945)*, Wrocław 1991, s. 6-26; D. Tomczyk, *Jak zdobyto i zniszczono Nysę*, Nowe Nowiny Nyskie 1999, nr 30-32, s. 12.

Zasadniczym celem dysertacji jest próba dokonania syntetycznej analizy historii Garnizonu Nysa, a także ukazania jego miejsca w strukturach Wojsk Lądowych i znaczenia dla obronności Rzeczypospolitej Polskiej.

Prezentowana praca obejmuje całokształt funkcjonowania Garnizonu Nysa, na który składają się sprawy organizacyjne, zaopatrzeniowe, szkoleniowe, teoretyczne, a także społeczne. Kompleksowe ujęcie dziejów garnizonu pozwala na lepsze zrozumienie jego roli w Wojsku Polskim w latach 1946-2001.

Przy pisaniu rozprawy przyjęta została metoda problemowo-chronologiczna, która zdaniem autora pozwala w sposób klarowny zobrazować dzieje Garnizonu Nysa po II wojnie światowej. Czytelnikowi w tym miejscu autor jest winien dwie uwagi. Pierwsza z nich dotyczy spraw chronologii. Jak już nadmieniono, ramy chronologiczne dysertacji obejmują lata 1946-2001. Za datę początkową przyjęto 30 marca 1946 roku, kiedy to w Nysie rozlokowano pierwszą polską jednostkę wojskową, a za końcową 30 września 2001 roku – dzień rozformowania 22. Karpackiej Brygady Piechoty Górskiej i tym samym likwidacji nyskiego garnizonu. Jeśli więc przedstawiono nieraz wydarzenia i fakty wcześniejsze, jak na przykład dzieje garnizonu i struktury jednostek wojskowych sprzed 1946 roku, to uczyniono to z dwóch powodów. Po pierwsze, aby niektóre procesy i zmiany ukazać w szerszym aspekcie wykraczającym często poza ten okres, a po drugie dla przeprowadzenia pewnych kluczowych analogii. Druga uwaga odnosi się do nazewnictwa wojskowego i stosowanych symboli graficznych. Terminologia przyjęta w dysertacji jest zbliżona do współczesnej w celu lepszego zrozumienia przez czytelnika.

Bazę źródłową dysertacji stanowią: dokumenty archiwalne, wspomnienia, akty prawne, regulaminy i instrukcje oraz opracowania teoretyczne powstałe głównie w latach 1944-2001. Zasadniczą podstawą źródłową niniejszej pracy są zasoby Archiwum Wojskowego w Oleśnicy, a także materiały archiwalne 22. Batalionu Piechoty Górskiej w Kłodzku.

Do najbardziej wartościowych archiwaliów wykorzystanych w rozprawie należy zaliczyć zespoły akt: Śląskiego Okręgu Wojskowego, 7. Łużyckiej Dywizji Piechoty, Dowództwa 2. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej oraz Dowództwa 20. Bazy Materiałowo-Technicznej. Uzupełniające materiały znajdują się również w innych zespołach. Ogromne znaczenie dla prowadzonych badań miały studia porównawcze, materiały sprawozdawcze i planistyczne, kroniki, zarządzenia Śląskiego Okręgu Wojskowego i związków taktycznych, protokoły zdania i przyjęcia obowiązków

dowódców dywizji, a także meldunki o stanie bojowym i ewidencyjnym jednostek wojskowych Garnizonu Nysa. Cenne informacje dotyczące udziału 7. Łużyckiej Dywizji Piechoty w Akcji specjalnej Wisła zostały zawarte w dokumentach i materiałach drukowanych zebranych i opracowanych przez Eugeniusza Misio⁸. Pozwoliły one na szczegółową analizę zaangażowania oddziałów garnizonu w omawianym konflikcie zbrojnym.

Ze względu na brak dostępu do zasobów archiwalnych oddziałów i pododdziałów Garnizonu Nysa w latach 1990-2001 przy opracowaniu niektórych partii dysertacji pomocne okazały się dokumenty i materiały przechowywane w sali tradycji 22. Batalionu Piechoty Górskiej, a zwłaszcza akta struktur i wyposażenia materiałowo-technicznego 22. Karpackiej Brygady Piechoty Górskiej.

W pracy oparto się również na powstałych w latach 1944-2013 dokumentach normatywnych, regulaminach, a także instrukcjach wojsk piechoty i zmechanizowanych⁹.

Ze źródeł drukowanych, które pozwoliły na odtworzenie dziejów Nysy od średniowiecza, aż do powstania polskiego garnizonu po II wojnie światowej należy wymienić opracowania Jadwigi Daniel, Marka Sikorskiego, Ryszarda Safiaka, a także Władysława Dziewulskiego i Krzysztofa Zalewskiego¹⁰. Istotnym uzupełnieniem omawianej partii dysertacji były opracowania dotyczące historii Śląska pod redakcją Marka Czaplńskiego¹¹. W pracy wykorzystano również deskrypcje VIII Okręgu Wojskowego Wermachtu Ryszarda Majewskiego¹² oraz studium dotyczące niemieckiego garnizonu autora Arweda Klose¹³.

Znaczną wartość poznawczą w zakresie struktur Wojska Polskiego i jednostek wojskowych Garnizonu Nysa w latach 1946-2001 mają opracowania zwarte i artykuły

---

⁸ *Akcja Wisła 1947: dokumenty i materiały.*

⁹ M.in.: *Rozporządzenie Rady Ministrów w sprawie tymczasowego podziału administracyjnego Ziemi Ocalonych z 29 maja 1946 roku*, Dz. U. RP nr 28, poz. 177 z 1946 roku; *Ustawa o wprowadzeniu zasadniczego trójstopniowego podziału terytorialnego państwa z 24 lipca 1998 roku*, Dz. U. RP nr 96, poz. 603 z 1998 roku; *Instrukcja techniczna wojsk pancernych. Czolg pływający PT-76. Opis i utrzymanie*, Warszawa 1960; *Instrukcja piechoty. 7,62 mm ręczny karabin maszynowy Diegtiariewa*, Warszawa 1958; *Regulamin walki piechoty cz. II*, Warszawa 1946; *Tymczasowy regulamin walki broni połączonych cz. I*, Warszawa 1947.

¹⁰ J. Daniel, *Nysa: Przystanek wędrowca*, Nysa 2003; J. Daniel, *Nysa: Miasto...*, wyd. cyt.; M. Sikorski, *Nysa - Skarby sztuki i osobliwości*, Opole 1999; M. Sikorski, *Nysa - Śląskim Rzymem zwana i jej miejsce w polsko-czeskiej historii*, Nysa 2013; M. Sikorski, *Nysa w kręgu...*, wyd. cyt.; R. Safiak, *Nysa*, Nysa 1999; W. Dziewulski, K. Zalewski, *Zarys dziejów ziemi nyskiej* [w:] I. Niewińska, *Wypisy do dziejów ziemi nyskiej*, Instytut Śląski w Opolu, Opole 1980.

¹¹ M. Czaplński, *Historia Śląska*, Wrocław 2002.

¹² R. Majewski, wyd. cyt.

¹³ A. Klose, *Festung Neisse*, Dorau, Hagen 1980.

w czasopiśmie drukowanych powstałe w okresie 1977-2013. Do najcenniejszych należą rozprawy Jerzego Kajetanowicza, Juliana Babuli oraz Ryszarda Majewskiego¹⁴.

Problematyka dotycząca wyposażenia materiałowo-technicznego¹⁵ wojsk lądowych Rzeczypospolitej Polskiej i jednostek wojskowych Garnizonu Nysa w latach 1946-2001 oparta została na źródłach archiwalnych, a także pracach, między innymi Jerzego Paszkowskiego, Stanisława Komornickiego oraz Janusza Magnuskiego¹⁶.

W celu uzupełnienia źródeł archiwalnych w deskrypcji koncepcji użycia jednostek wojskowych Garnizonu Nysa wykorzystane zostały relacje uzyskane od podpułkownika rezerwy Antoniego Ziemińskiego, majora Aleksandra Ziemińskiego i starszego chorążego sztabowego rezerwy Zbigniewa Piątka, a także opracowania dotyczące udziału oddziałów garnizonu w konfliktach zbrojnych Jana Pisulińskiego i Lecha Kowalskiego¹⁷.

Najwięcej informacji dotyczących roli wojska w życiu społeczeństwa miasta i regionu Nysy zawiera opracowanie Marka Grygorowicza i praca zbiorowa pod redakcją Franciszka Kusiaka i Władysława Tkaczewa¹⁸.

Prezentowana rozprawa składa się z pięciu rozdziałów. Uwaga autora najpierw koncentruje się na dziejach Ziemi Nyskiej do 1945 roku, które zostały opisane w rozdziale pierwszym. Rozdział drugi dotyczy struktur organizacyjnych wojsk stacjonujących w Garnizonie Nysa w latach 1946-2001: 7. Łużyckiej Dywizji Piechoty, 2. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej, 20. Bazy Materiałowo-Technicznej, a także 22. Karpackiej Brygady Piechoty Górskiej. W rozdziale trzecim omówiono podstawowe kwestie wyposażenia materiałowo-technicznego w kontekście wymiany

---

¹⁴ J. Kajetanowicz, *Wojsko Polskie w systemie bezpieczeństwa państwa 1945-2001*, Częstochowa 2013; J. Kajetanowicz, *Polskie Wojska Lądowe w latach 1945-1960*, Wrocław 2002; J. Babula, *Wojsko Polskie 1945-1989. Próba analizy operacyjnej*, Warszawa 1998; R. Majewski, *Zarys historii Śląskiego Okręgu Wojskowego* [w:] Z. Barszczewski, *Barwy służby Śląski Okręg Wojskowy*, Wrocław 2005; R. Majewski, *Z dziejów Śląskiego Okręgu Wojskowego*, Wrocław 1988.

¹⁵ Termin ten określa wszechstronne zaspokajanie materiałowych i technicznych potrzeb wojsk niezbędnych do życia i prowadzenia działań militarnych w zakresie takich środków, jak sprzęt bojowy, uzbrojenie, amunicja, paliwo, umundurowanie, żywność itp. *Leksykon Wiedzy Wojskowej*, Warszawa 1979, s. 507; Z. Cutter, *Saperzy polscy 1918-1939. Organizacja, szkolenie i wyposażenie materiałowo-techniczne*, Wrocław 2001, s. 22.

¹⁶ J. Paszkowski, *Technika Wojska Polskiego*, Warszawa 1998; S. Komornicki, *Regularne jednostki Ludowego Wojska Polskiego. Formowanie, działania bojowe, organizacja, uzbrojenie, metryki jednostek kawalerii, wojsk pancernych i zmotoryzowanych*, Warszawa 1987; J. Magnuski, *Wozy bojowe LWP 1943-1983*, Warszawa 1985.

¹⁷ J. Pisuliński, *Akcja specjalna "Wisła"*, Rzeszów 2017; L. Kowalski, *Kryptonim Dunaj: Udział wojsk polskich w interwencji zbrojnej w Czechosłowacji w 1968 roku*, Warszawa 1992.

¹⁸ M. Grygorowicz, *Garnizon Nysa na przestrzeni wieków*, http://www.garnizon.nasza.nysa.pl/garnizon_rp1.htm, dostęp: 06.05.2019; F. Kusiak, W. Tkaczew, wyd. cyt.

i modernizacji sprzętu Wojska Polskiego. Rozdział czwarty traktuje o znaczeniu Garnizonu Nysa dla obronności Rzeczypospolitej Polskiej. Zawarta jest w nim synteza procesu szkolenia wojsk, koncepcja ich użycia, a także analiza udziału żołnierzy Garnizonu Nysa w konfliktach zbrojnych i misjach pokojowych. W rozdziale piątym pracy ukazano zadania niemilitarne wykonywane przez żołnierzy Wojska Polskiego w latach 1946-2001 na rzecz państwa i społeczeństwa. Ponadto przedstawiono w nim rolę wojsk stacjonujących w Garnizonie Nysa w życiu społeczeństwa miasta i regionu, a także opisano przebieg jego likwidacji.

Autor wyraża pogląd, że szeroki zakres poruszanych zagadnień, które zostały przedstawione w niniejszej rozprawie, pozwoli na należyte zapoznanie się z historią Garnizonu Nysa w latach 1946-2001, wyjaśnienie wielu kwestii spornych związanych z jego funkcjonowaniem, realną ocenę siły wojsk stacjonujących na terenie Ziemi Nyskiej, a także analizę przyczyn i skutków likwidacji garnizonu. Ma jednocześnie świadomość, że konieczne jest kontynuowanie badań dotyczących szczególnie udziału żołnierzy Garnizonu Nysa w konfliktach zbrojnych i misjach pokojowych, poprzez realizację wywiadów z ich uczestnikami, do których jak na razie autorowi nie udało się w pełni dotrzeć, a co stanowi jego dalsze plany badawcze.

Praca ta nie mogłaby powstać, gdyby nie pomoc, życzliwość i cenne uwagi wielu osób. Największy dług wdzięczności autor zaciągnął u Pana prof. dr hab. Zdzisława Cuttera i Pana dr inż. Marka Kulczyckiego. Pomoc Panów zaznaczyła się we wszystkich fazach pisania dysertacji, za co autor składa serdeczne podziękowanie. Wyrazy wdzięczności należą się również pracownikom Archiwum Wojskowego w Oleśnicy i żołnierzom 22. Karpackiego Batalionu Piechoty Górskiej, dzięki którym możliwe było przeprowadzenie kwerend w zasobach archiwalnych. Lista osób, których życzliwość przyczyniła się do powstania rozprawy jest długa i wszystkim z nich autor pragnie podziękować.

Przydatność niniejszej pracy zostanie zweryfikowana przez odbiorcę, zwłaszcza historyków wojskowości w dociekaniach poznawczych oraz procesie dydaktyczno-wychowawczym realizowanym w szkołach cywilnych, uczelniach wojskowych, jak również w środowisku badaczy dziejów Ziemi Nyskiej. Celem każdego historyka jest, by efekty jego pracy rozszerzały obszary poznawcze przeszłości i jej zrozumienia. W tym przypadku autor zdaje się na ocenę czytelnika z nadzieją, że chociaż w części sprostał temu zadaniu.

Rozdział I

NYSA W DZIEJACH HISTORII WOJSKOWOŚCI

Nysa to miasto z kilkusetletnią historią, podczas której czasy świetności, rozwoju i pokoju występowały na przemian z latami regresji, katastrof naturalnych oraz licznych konfliktów zbrojnych. Dzieje Nysy są nierozdzielnie związane z historią garnizonu wojskowego, który miał istotny wpływ na rozwój, funkcjonowanie oraz znaczenie miasta w regionie.

1. Położenie geograficzne i administracyjne Nisy

Położenie administracyjne Nisy pozostaje do dnia dzisiejszego kwestią sporną. Od 1201 roku, gdy Henryk I Brodaty oddał Ziemię Nyską biskupowi wrocławskiemu, Księstwo Nyskie związane było z Wrocławiem i tym samym z Dolnym Śląskiem¹⁹. W 1680 roku holenderski kartograf Fryderyk de Wit umieścił Nysę na terenie Dolnego Śląska, co jednoznacznie podkreślało przynależność miasta do tego regionu. Taka lokalizacja administracyjna Księstwa Nyskiego trwała aż do wojen śląskich (lata 1740-1763), od kiedy to po sekularyzacji Prus położenie miasta coraz częściej wiązano z Górnym Śląskiem. W kolejnych latach granicę Dolnego i Górnego Śląska wyznaczała rzeka Nysa Kłodzka, która bezpośrednio przepływa przez miasto dzieląc je na dwie części, przez co określenie przynależności Nisy stawało się jeszcze trudniejsze. W latach 1815-1945 miasto administracyjnie podlegało pod Rejencję Opolską, która w 1919 roku weszła w skład prowincji Górny Śląsk, wobec czego część historyków uznaje przynależność Nisy do Górnego Śląska²⁰. Oponenti tego twierdzenia podkreślają kulturowe oraz historyczne silne więzi Nisy z Dolnym Śląskiem, które uwidocznione zostały chociażby w herbie Księstwa Nyskiego.

Zmiany granic i terytorium Polski po II wojnie światowej wymusiły reorganizację podziału administracyjnego kraju. 21 sierpnia 1944 roku przywrócono przedwojenny podział administracji państwa, który ze względu na brak jednoznacznego ustalenia granic kraju nie określał faktycznej liczby województw²¹. Dopiero 28 czerwca 1946 roku uregulowano dotychczasowy podział administracyjny, który wyróżniał czternaście

---

¹⁹ M. Czaplinski, wyd. cyt., s. 17-18.

²⁰ R. Pysiewicz-Jędrusik, A. Pustelnik, B. Konopska, *Granice Śląska*, Wrocław 1998, s. 47-48.

²¹ *Dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z 21 sierpnia 1944 roku*, Dz. U. RP nr 2, poz. 8 z 1944 roku.

województw oraz dwa miasta wydzielone²². Według tego podziału, miasto Nysa należało do województwa śląskiego tworząc jednocześnie powiat nyski.

W latach 1950-1957 nastąpiły znaczące zmiany administracyjne dotyczące wszystkich szczebli jednostek samorządu terytorialnego kraju. W 1950 roku utworzono trzy nowe województwa, a w tym województwo opolskie, w skład którego wchodziło miasto Nysa²³.

Mapa 1

Położenie administracyjne Nysy w 2001 roku.

Źródło: Opracowanie własne (na podstawie [*Ustawa o wprowadzeniu zasadniczego trójstopniowego podziału terytorialnego państwa z 24 lipca 1998 roku*, wyd. cyt.]).

W latach 1957-1975 miały miejsce reformy powiatów oraz przywrócenie gmin w zastępstwie osiedli i gromad, które nie wpłynęły znacząco na przynależność administracyjną Nysy. Dopiero w 1975 roku zlikwidowano pośredni szczebel administracyjny - powiat i utworzono czterdzieści dziewięć województw²⁴. Zgodnie

²² Rozporządzenie Rady Ministrów w sprawie tymczasowego podziału administracyjnego Ziemi Ocalonych z 29 maja 1946 roku, wyd. cyt.

²³ Ustawa o zmianach podziału administracyjnego Państwa z 28 czerwca 1950 roku, Dz. U. RP nr 28, poz. 255 z 1950 roku.

²⁴ Ustawa o dwustopniowym podziale administracyjnym Państwa oraz zmianie ustawy o radach narodowych z 28 maja 1975 roku, Dz. U. RP nr 16, poz. 91 z 1975 roku.

z tym podziałem, Nysa w dalszym ciągu znajdowała się w województwie opolskim, ale nie tworzyła już powiatu nyskiego.

Z dniem 1 stycznia 1999 roku dokonano kolejnej zmiany administracyjnej terytorium Polski. W ramach reformy przywrócono trójstopniowy podział jednostek samorządu terytorialnego kraju i ograniczono liczbę województw do szesnastu. Do województwa opolskiego, w którym znajdowała się Nysa, włączono tereny dawnego województwa częstochowskiego i utworzono powiat nyski składający się z dziewięciu gmin oraz pięciu miast²⁵. Od 1999 roku do likwidacji Garnizonu Nysa w 2001 roku położenie administracyjne Nysy nie uległo zmianie.

Poza położeniem administracyjnym Nysy istotnym czynnikiem mającym wpływ na historię nyskiego garnizonu była także jego dyslokacja względem państw sąsiadujących z Polską.

Mapa 2

Odległości Nysy od państw sąsiadujących z Polską w 2001 roku.

Źródło: Opracowanie własne (na podstawie [Portal internetowy wyznacz.pl, *Mapa odległości*, <http://wyznacz.pl/mapa-odleglosci>, dostęp: 30.08.2017]).

²⁵ Ustawa o wprowadzeniu zasadniczego trójstopniowego podziału terytorialnego państwa z 24 lipca 1998 roku, wyd. cyt.

Obecne granice kraju zostały ustalone po II wojnie światowej przez trzy zwycięskie mocarstwa: Stany Zjednoczone Ameryki Północnej, Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich oraz Wielką Brytanię. Przedstawiciele rządu francuskiego nie brali udziału w obradach, ale aktywnie uczestniczyli w realizacji postanowień uzgodnionych przez państwa wielkiej trójki. Decyzje dotyczące kształtu polskiego terytorium zapadły na konferencjach w Teheranie w 1943 roku oraz w Jałcie i Poczdamie w 1945 roku²⁶. Po II wojnie światowej państwami sąsiadującymi z Polską były: Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich, Czechosłowacja oraz od 1949 roku Niemiecka Republika Demokratyczna²⁷. Po zjednoczeniu Niemiec w 1990 roku, rozpadzie Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich w 1991 roku oraz podziale Czechosłowacji w 1993 roku Polska graniczyła z siedmioma państwami²⁸.

Geograficznie Nysa położona jest na granicy Przedgórze Sudeckiego i Niziny Śląskiej w dolinie rzeki Nysy Kłodzkiej, na prawym jej brzegu u ujścia Białej Głuchołaskiej. Pod względem krajobrazowym Ziemia Nyska znajduje się na terenach przejściowych, nizinno-podgórskich, w rejonie których występują góry średnie, góry niskie, pogórze, wyżyny, kotliny oraz obniżenia. Przejściowość krajobrazu widoczna jest w rzeźbie terenu, budowie geologicznej i hydrologicznej, pokrywie glebowej, warunkach klimatycznych oraz we florze i faunie²⁹.

Klimat panujący w rejonie Ziemi Nyskiej jest chłodny i wilgotny. Region ten jest obfity w strumienie, ciekły wodne oraz tereny podmokłe, które od neolitu (4,5-1,7 tysiąca lat p.n.e.) sprzyjały osadnictwu. Najważniejszym ciekim wodnym jest Nysa Kłodzka, która bezpośrednio przepływa przez miasto. Źródła rzeki znajdują się w rejonie Masywu Śnieżnika, a sama rzeka przepływa przez Kotlinę Kłodzką i Góry Bardzkie w okolicy miasta Bardo. Po opuszczeniu gór skręca zdecydowanie na wschód i płynie Przedgórzem Sudeckim, aby w Nysie wpłynąć na Nizinę Śląską. W pobliżu miasta znajdują się sztuczne zbiorniki wodne: Jezioro Nyskie znane także jako Jezioro Głębinowskie oraz Jezioro Otmuchowskie³⁰.

Istotny wpływ na dyslokację grodu, z którego na przestrzeni lat powstało miasto Nysa miało jego położenie geograficzne. W czasach średniowiecza gród chroniony był od południa gęstymi lasami i górami, a od północno-zachodu aż po wschód licznymi

---

²⁶ J. Ślusarczyk, *Granice Polski w tysiącleciu*, Toruń 1993, s. 75-82.

²⁷ Tamże.

²⁸ Tamże, s. 82-85.

²⁹ J. Kondracki, *Geografia regionalna Polski*, Warszawa 2000, s. 39.

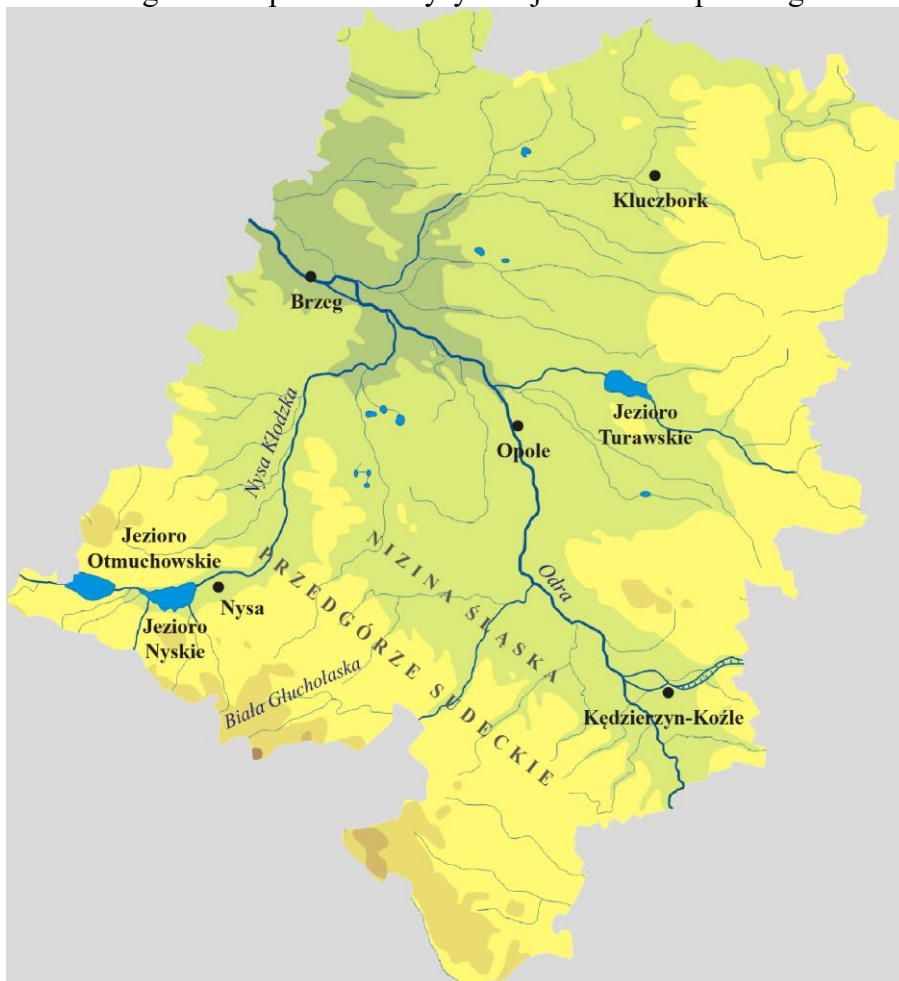
³⁰ Tamże.

pagórkami i bagnami³¹. Założenie osady nad Nysą Kłodzką uzasadnione było możliwością łatwego dostępu do wody i pożywienia oraz dogodnymi warunkami do uprawiania rolnictwa. Przez osadę przechodziły liczne szlaki handlowe, które dodatkowo sprzyjały powstaniu i rozwojowi miasta. Niewielka, kilkunastokilometrowa odległość od granicy z sąsiadującym państwem już w przeszłości wymuszała na Nysie pełnienie funkcji warowni chroniącej Śląsk przed najazdami z południa³².

Mapa 3

Geograficzne położenie Nysy i województwa opolskiego.

Źródło: Opracowanie własne (na podstawie [J. Kondracki, wyd. cyt.]).

Analizując informacje dotyczące położenia administracyjnego i geograficznego Nysy, należy stwierdzić, iż lokalizacja nyskiego garnizonu stwarzała racjonalne przesłanki do rozlokowania w tym rejonie wojska.

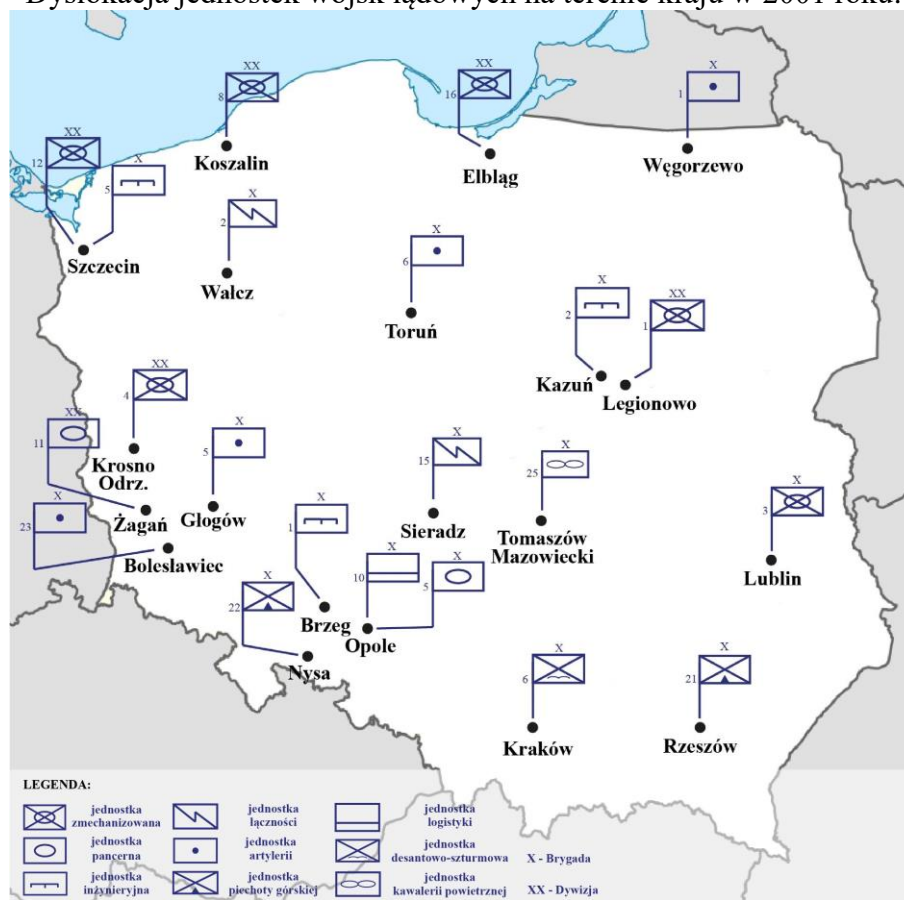
³¹ J. Leszczyński, *Zarys dziejów miasta do roku 1740*, Miasto Nysa - szkice monograficzne 1970, s. 17-18.

³² Tamże.

Położenie geograficzne miasta i regionu umożliwiło realizację efektywnej ochrony garnizonu, a także stanowiło twierdzę obronną państwa przed napadem potencjalnego przeciwnika. Lokalizacja administracyjna miasta wpływała korzystnie na prowadzenie działań uszczelniających i rozpoznawczych wzdłuż południowej granicy kraju w celu zapobiegania niekontrolowanym ruchom migracyjnym w tym regionie. Ponadto jednostki wojskowe wchodzące w skład Garnizonu Nysa tworzyły do 2001 roku jedyną, realną siłę militarną wzdłuż południowej granicy z Republiką Czeską.

Mapa 4

Dyslokacja jednostek wojsk lądowych na terenie kraju w 2001 roku.

Źródło: Opracowanie własne (na podstawie [Z. Sorokopas, *Obrona Narodowa 2001*, Warszawa 2000, s. 94]).

2. Militarne aspekty dziejów Nysy do 1945 roku

Większość źródeł historycznych upatruje genezy nazwy miasta Nysy w określeniu rzeki, które zostało nadane zanim pojawiła się w tym miejscu pierwsza osada³³. Na przełomie wieków istniało kilka określeń tej miejscowości: Nysa, Nise, Neise oraz

³³ M. Sikorski, *Nysa w kręgu...*, wyd. cyt., s. 9.

Neysse. Pierwsze zapisy związane z nazwą grodu nad Nysą Kłodzką pochodzą z X wieku z kroniki czeskiej Komasa pod rokiem 991³⁴.

Historia osadnictwa na terenie obecnego miasta sięga czasów paleolitu środkowego (90-60 tysięcy lat p.n.e.). Na ten okres datuje się najstarsze znaleziska wyrobów i narzędzi krzemienych z okolic Domaszkowic³⁵. Najprawdopodobniej pierwsza osada w tym regionie została założona we wczesnym średniowieczu (X-XII wiek) w północno-wschodniej części późniejszego miasta średniowiecznego.

Precyzyjne określenie daty i okoliczności powstania Nysy są trudne do ustalenia ze względu na niewielką ilość zapisów znajdujących się w źródłach historycznych dotyczących założenia miasta. Przymuszczalnie początki grodu sięgają XII wieku, kiedy to Nysa podporządkowana była kasztelani w Otmuchowie podległej od 1155 roku biskupom wrocławskim³⁶. Wybranie tego terenu do założenia osady miało racjonalne uzasadnienie. Terytorium dzisiejszego miasta znajdowało się w pobliżu Nysy Kłodzkiej, która umożliwiała uprawę ziemi, połów ryb oraz łatwy dostęp do wody pitnej. Dodatkowym atutem tego regionu była lokalizacja osady na przecięciu najważniejszych szlaków handlowych w tej części Śląska, a w nich rozciągającego się wzdłuż granicy polsko-czeskiej szlaku podsudeckiego o znaczeniu strategicznym³⁷.

Nieznaczną, kilkunastokilometrową odległość od granicy państwa z Czechami już w XII wieku wymuszała na Nysie pełnienie roli fortu broniącego strefy przygranicznej. Największa intensywność konfliktów z Czechami przypada na okres rządów Bolesława Krzywoustego w latach 1108-1138, będących wynikiem sporu księcia polskiego z bratem Zbigniewem, korzystającym ze wsparcia czeskich władców. Rezultatem ciągłych konfliktów polsko-czeskich przy grodzie nyskim było umiejscowienie ciągu warowni kasztelańskich i lokalnych centrów wojskowych. Jednym z nich była Kasztelania Otmuchowska darowana biskupstwu wrocławskiemu w 1000 roku przez Bolesława Chrobrego³⁸. W latach 1198-1201 połączono z nią Ziemię Nyską przekazaną diecezji wrocławskiej przez ówczesnego biskupa wrocławskiego - księcia opolskiego Jarosława³⁹.

---

³⁴ M. Sikorski, *Nysa – Skarby...*, wyd. cyt., s. 9.

³⁵ J. Daniel, *Nysa: Przystanek...*, wyd. cyt., s. 38.

³⁶ M. Sikorski, *Nysa w kręgu...*, wyd. cyt., s. 9.

³⁷ R. Safiak, wyd. cyt., s. 9.

³⁸ J. Daniel, *Nysa: Miasto...*, wyd. cyt., s. 6.

³⁹ Tamże.

Jan Długosz opisując historię Polski odnotował, że Bolesław Krzywousty w 1134 roku wznosił w tym rejonie murowaną warownię i przyznał jej liczne prawa i przywileje⁴⁰.

Pierwsze informacje historyczne dotyczące Nysy jako miasta pochodzą z 1223 roku. W dokumentach z XIII wieku wyróżniono istnienie Starego i Nowego miasta leżącego na dwóch brzegach rzeki. Z biegiem lat prawobrzeżne "Nowe" miasto rozrosło się, natomiast "Stare" zostało zniszczone⁴¹.

W średniowieczu Nysa i tereny do niej przyległe były w posiadaniu biskupów wrocławskich, którzy utworzyli tu księstwo biskupie⁴². Obecność hierarchów kościelnych miała znaczący wpływ na bezpieczeństwo grodu. Uważano wówczas, że za naruszenie dóbr kościelnych grozi klątwa i potępienie, wobec czego ataki zbrojne na miasto były w dużym stopniu ograniczone. W XIII wieku biskup wrocławski Wawrzyniec dokonał zmiany lokacji prawa miasta z polskiego na flamandzkie, dzięki czemu znaczenie Nysy w regionie wzrosło do miana głównego ośrodka miejskiego nad Nysą Kłodzką⁴³.

Pomimo korzystnych uwarunkowań, miasto nie ustrzegło się konfliktów i wojen w tym okresie. Pierwszą tragedią wojenną, która dotknęła gród był najazd Mongołów w 1241 roku⁴⁴. Po pokonaniu Rusi Kijowskiej wojska mongolskie ruszyły na Węgry i Siedmiogród. Polska była pobocznym kierunkiem wyprawy, a wojska mongolskie dokonały inwazji tylko po to, aby nie dopuścić do udzielenia pomocy zaatakowanemu królestwu Węgier⁴⁵. Po pokonaniu wojsk małopolskich Mongołowie skierowali atak na Śląsk i Opolszczyznę. Decydujące stracie miało miejsce pod Legnicą 9 kwietnia 1241 roku. Wojska polskie poniosły klęskę, a wycofujący się w kierunku Moraw i Węgier Mongołowie splądrowali, zniszczyli oraz niemal całkowicie spalili Nysę⁴⁶.

Podczas bitwy pod Legnicą Mongołowie wzięli do niewoli, a następnie pozbawili życia księcia śląskiego Henryka II Pobożnego. Po jego śmierci na Śląsku doszło do wielu konfliktów o władzę między najstarszym synem księcia Bolesławem II Rogatką, a jego braćmi. W wyniku kompromisu zawartego w 1248 roku dziedziczone ziemie podzielono na dwie dzielnice: Księstwo Legnickie, Głogowskie i Lubuskie Bolesława II

---

⁴⁰ M. Szypowska, *Nysa*, Nysa 1965, s. 1.

⁴¹ Tamże.

⁴² M. Sikorski, *Nysa w kręgu...*, wyd. cyt., s. 9.

⁴³ M. Szypowska, wyd. cyt., s. 1.

⁴⁴ W. Dziewulski, K. Zalewski, wyd. cyt., s. 97.

⁴⁵ R. Żerelik, *Dzieje Śląska do 1526 roku* [w:] M. Czaplinski, wyd. cyt., s. 58.

⁴⁶ W. Dziewulski, K. Zalewski, wyd. cyt., s. 97.

Rogatki oraz dzielnicę wrocławską z Kasztelanią Nysko-Otmuchowską Henryka III Białego. Ugoda okazała się być jednak nietrwała i już w 1249 roku doszło do krwawych starć między braćmi. Podczas sporu obaj władcy zwrócili się o pomoc do zachodnich sojuszników, co spotęgowało skalę konfliktu, w wyniku którego w 1249 roku doszło do ponownego spalenia Nysy i rzezi jej mieszkańców⁴⁷.

W latach 1282-1287 na Ziemi Nyskiej trwał spór pomiędzy biskupem wrocławskim Tomaszem II, a księciem wrocławskim Henrykiem IV Probussem. Nieporozumienie dotyczyło majątków i sprawowania władzy sądowniczej w Kasztelanii Nysko-Otmuchowskiej. W 1248 roku w reakcji na klątwę rzuconą na księcia przez biskupa, wojska Henryka IV Probusa zniszczyły i splądrowały Nysę. Wynikiem konfliktu było przejście ziem spornych w całkowite posiadanie biskupów wrocławskich. Od tego momentu władza kościelna nad tym regionem stała się pełna, a używany przez biskupów wrocławskich tytuł książęcy bezdyskusyjny⁴⁸.

Nysa pod rządami władz kościelnych otrzymała wiele przywilejów ekonomicznych, co przyczyniło się do dynamicznego rozwoju miasta. W XIV wieku Ziemia Nyska stała się istotnym ośrodkiem handlowo-rzemieślniczym w skali całego państwa, co było rezultatem rozbudowy sieci szlaków handlowych krzyżujących się na tym terenie. W mieście powstały nowe budowle świeckie, kościoły oraz fortyfikacje obronne. Wokół grodu wybudowano pierścień potężnych obwarowań, w tym wysokie mury, podwójną fosę, cztery wieże przybramne, cztery mniejsze baszty i osiem bastii⁴⁹. Budowa umocnień została sfinansowana przez mieszczan przy poparciu biskupa, którego siedzibę dodatkowo otoczono osobnym murem obronnym.

W XIV wieku na Śląsku doszło do zmian przynależności państwowej. Za sprawą pokoju namysłowskiego zawartego w 1348 roku Śląsk i położona na jego terenie Nysa podporządkowane zostały władzy czeskiej⁵⁰. Miasto pod koroną czeską i rządami biskupów rozwijało się dynamicznie. Powstały nowe klasztory, szpitale oraz szkoły tworząc jednocześnie drugi po Wrocławiu ośrodek edukacji i kultury w regionie. Na początku XV wieku liczba mieszkańców Nysy wynosiła pięć tysięcy⁵¹. Intensywny rozkwit miasta w okresie średniowiecza przerywany był licznymi klęskami naturalnymi. Na terenie grodu dochodziło do powodzi, pożarów i epidemii, które

---

⁴⁷ J. Daniel, *Nysa: Miasto...*, wyd. cyt., s. 19.

⁴⁸ R. Safiak, wyd. cyt., s. 4.

⁴⁹ M. Sikorski, *Nysa – Śląskim...*, wyd. cyt., s. 43.

⁵⁰ R. Safiak, wyd. cyt., s. 11.

⁵¹ W. Dziewulski, K. Zalewski, wyd. cyt., s. 103.

niejednokrotnie skutkowały częściowym wyludnieniem Nysy. Najtragiczniejszym wydarzeniem tego okresu była zaraza z 1333 roku, w wyniku której miasto niemal całkowicie opustoszało⁵².

Na początku XV wieku na terenie Śląska rozwinął się ruch husycki zapoczątkowany przez profesora Uniwersytetu w Pradze Jana Husa, skierowany przeciwko dotychczasowemu porządkowi religijno-społecznemu. W 1428 roku na terytorium Śląska wkroczyła potężna armia husycka wspierana przez miejscowe chłopstwo. Nysa została napadnięta przez wojska, którymi dowodził husycki wódz Prokop⁵³. W wyniku starć zniszczono przedmieścia grodu i Stare Miasto, które w kolejnych latach były mozolnie odbudowywane przez mieszkańców Nysy. W czasie wojen husyckich opanowano i splądrowano 25 miast, a największe szkody odniosły księstwa południowej części Dolnego Śląska. Zagrożenie husyckie ustało dopiero w połowie lat trzydziestych XV wieku, a skutki tej rewolucji społecznej były odczuwane na Śląsku przez wiele kolejnych lat⁵⁴.

W drugiej połowie XV wieku trwał konflikt o koronę czeską i panowanie na Śląsku. W 1469 roku pretendujący do czeskiej korony król Węgier Maciej Korwin prowadząc działania zbrojne z królem czeskim Jerzym z Podiebradów zajął terytorium Śląska, a w tym także Nysę. W 1471 roku po śmierci Jerzego Podiebrady sejm czeski ogłosił królem Władysława Jagiellończyka, wbrew stanowisku opozycji katolickiej popierającej Macieja Korwina⁵⁵. Nowo wybrany władca nie zamierzał rezygnować ze Śląska w związku z czym spór z Maciejem Korwinem zaognił się i rozprzestrzenił na szeroką skalę. W 1473 roku na terenie Nysy odbyły się rozmowy pokojowe z udziałem przedstawicieli dyplomacji polskiej, czeskiej i węgierskiej oraz papieskiego mediatora kardynała Marco Barbo⁵⁶. Negocjacje okazały się niepowodzeniem i dopiero rok później na mocy układu zawartego w Muchoborze pod Wrocławiem Śląsk dożywotnio przeszedł w posiadanie Macieja Korwina. Po jego śmierci w 1490 roku władzę na Węgrzech objął Władysław Jagiellończyk, w wyniku czego Śląsk wraz z Nysą ponownie przeszły w podporządkowanie Królestwa Czech.

Pomimo wielu tragedii, katastrof i konfliktów zbrojnych, u schyłku średniowiecza Nysa była silnym i liczącym się w regionie miastem. Fakt ten potwierdził norymberski

---

⁵² R. Safiak, wyd. cyt., s. 10-11.

⁵³ M. Sikorski, *Nysa w kręgu...*, wyd. cyt., s. 11.

⁵⁴ R. Żerelik, wyd. cyt., s. 95.

⁵⁵ Tamże, s. 99.

⁵⁶ J. Daniel, *Nysa: Miasto...*, wyd. cyt., s. 19.

fizyk Hartmann Schedel, który w wydanej w 1493 roku pierwszej kronice świata zamieścił drzeworyty jedynie trzech miast Polski i Śląska: Krakowa, Wrocławia oraz Nysy⁵⁷.

Okres renesansu, reformacji oraz początków kontrreformacji był czasem intensywnego rozwoju śląskich miast. Po zakończeniu wojen husyckich na terenie Ziemi Nyskiej zapanował długotrwały pokój. Decyzje ekonomiczne i opieka księstwa biskupiego dawały miastu liczne przywileje, które umożliwiały niepohamowany rozkwit, czyniąc z Nysy regionalnego monopolistę w dziedzinie handlu, usług i przemysłu⁵⁸. Miasto stale się rozrastało. Powstawały nowe budynki użyteczności publicznej, brukowane drogi oraz miejski wodociąg. Według spisu ludności z 1551 roku liczba mieszkańców w tym okresie wynosiła 7344 obywateli. Pod koniec XVI wieku było ich już około 10 tysięcy⁵⁹.

W 1526 roku w wyniku śmierci króla czeskiego i węgierskiego Ludwika II w bitwie pod Mohaczem Czechy, a wraz z nimi Księstwo Nyskie, na mocy porozumienia wiedeńskiego zostały objęte we władanie Habsburgów i Austrii⁶⁰. Na skutek reformacji, która dotarła na Śląsk w pierwszej połowie XVI wieku, ograniczona została pozycja urzędującego biskupa Jana V Turzo, który przeniósł się z Wrocławia do Nysy, czyniąc miasto stolicą diecezji.

W 1594 roku w obawie przed zagrożeniem ze strony Turków, za sprawą biskupa wrocławskiego Andrzeja Jerina, miasto wzmocniło i rozbudowało system obronny. Nysa otoczona została nowoczesnymi na tamte czasy fortyfikacjami według projektu Hansa Schneidera⁶¹. Taktyka zdobywania miast za pomocą walki wręcz została zastąpiona ostrzałem artyleryjskim przeciwnika znacznie oddalonego od linii murów. Aby móc skutecznie oddziaływać na wroga należało wybudować wysunięte przed przedni skraj obrony stanowiska ogniowe dla artylerii – bastiony. System bastionowy w Nysie, zbudowany na podstawie szkoły starowłoskiej i nowowłoskiej, poprzez ustawienie siedmiu nowo wybudowanych bastionów pod odpowiednim kątem, umożliwiał ogniowe opanowanie obszaru potencjalnego zagrożenia⁶².

---

⁵⁷ K. Staszów, *Rowerem po dawnym Księstwie Nyskim*, Nysa 1999, s. 10.

⁵⁸ R. Safiak, wyd. cyt., s. 14-15.

⁵⁹ J. Leszczyński, wyd. cyt., s. 40-45.

⁶⁰ G. Wąs, wyd. cyt., s. 118-119.

⁶¹ M. Sikorski, *Nysa – Śląskim...*, wyd. cyt., s. 43-44.

⁶² J. Daniel, *Nysa: Przystanek...*, wyd. cyt., s. 18.

W czasie dynamicznego rozwoju Nysy w okresie renesansu i oświecenia miasto nie ustrzegło się licznych katastrof naturalnych, które stale dziesiątkowały jej mieszkańców. Wybuchały pożary, rzeka regularnie występowała z koryta, pojawiały się epidemie, a w 1590 roku doszło do trzęsienia ziemi. Tylko w 1521 roku zaraza zabiła 4 tysiące mieszkańców⁶³. Pomimo zmian politycznych, religijnych oraz wielu przeciwności, które miały miejsce w XVI wieku, według wielu historyków okres ten należał do najlepszych w historii Nysy.

Z początkiem XVII wieku nastąpił dla Ziemi Nyskiej trudny okres kontrreformacji i wojny trzydziestoletniej. Monarchia habsburska panująca na terenie Śląska dążyła nieustannie do wzmocnienia władzy w tym regionie. Wyrazem tego było między innymi wprowadzenie przez biskupa Karola arcyksięcia Habsburga polityki kontrreformacyjnej, która zabraniała nyskim protestantom jawnego wyznawania wiary. Mieszkańcy miasta głoszący tę religię stali się głównym wrogiem biskupstwa. Dochodziło do różnego rodzaju represji przywódców niepożądanego obozu, których skazywano na wygnanie, utratę mienia, a w skrajnych przypadkach także na śmierć. Działania kontrreformacyjne biskupa Karola przerwał wybuch wojny trzydziestoletniej, która jeszcze bardziej skomplikowała sytuację w tym regionie⁶⁴.

W 1618 roku czescy i śląscy protestanci przejęli inicjatywę w sporze z biskupstwem poprzez koncentrację sił w rejonie Nysy, która była wówczas ostoją katolicyzmu. Dwa lata później naczelny dowódca wojsk protestanckich Jan Jerzy Hohenzollern najechał na miasto i pozbawił jego mieszkańców wszelkiego rodzaju uzbrojenia. Na katolicką część mieszczan i administrację biskupią nałożył wysoką kontrybucję, która doprowadziła miasto do bankructwa⁶⁵. Sytuacja uległa zmianie gdy do Nysy powrócił biskup Karol, który w 1622 roku sprowadził do miasta Jezuitów słynących ze stosowania kontrowersyjnych metod przywracania katolicyzmu. Znaczną część protestantów przymusowo emigrowano pozbawiając miasto dużej liczby wartościowych pod względem ekonomicznym ludzi⁶⁶. Na pozostałych wyznawców tej wiary biskup nałożył surowe opłaty biorąc odwet za działania wobec katolików.

Okres wojny trzydziestoletniej był dla Nysy czasem regresu. Na terenie miasta nieustannie przebywały sprzymierzone bądź wrogie oddziały wojskowe, które poprzez

---

⁶³ R. Safiak, wyd. cyt., s. 15.

⁶⁴ Tamże.

⁶⁵ J. Daniel, *Nysa: Miasto...*, wyd. cyt., s. 20.

⁶⁶ R. Safiak, wyd. cyt., s. 15-16.

konieczność ich utrzymania przynosiły mieszkańcom straty. W 1632 roku oblężeni Sasi i Duńczycy splądrowali i spalili przedmieścia Nysy. Rok później w wyniku nieustającej wojny i nędzy panującej wśród mieszkańców w mieście wybuchła zaraza, która uśmiercając kilka tysięcy ludzi stała się jednym z najtragiczniejszych wydarzeń w historii miasta⁶⁷.

W latach 1639-1642 Nysę oblegały wojska szwedzkie. W 1642 roku po kilku tygodniach prowadzenia działań obronnych miasto ogłosiło kapitulację. Szwedzi nie dotrzymani warunków ustalonych podczas rokowań. Pomimo zapewnień aresztowano oficerów, a żołnierzy siłą wcielono do szwedzkiej armii. Dodatkowo okupant nałożył na Nysę wysoką kontrybucję, której mieszkańcy miasta nie byli w stanie spłacić. Wojska szwedzkie opuszczając Nysę w 1642 roku postanowiły spalić całe miasto. Pożar wzniecony przez Szwedów w czterech miejscach miasta rozprzestrzenił się w tempie, które uniemożliwiało jego opanowanie. Jak głosi legenda, w wyniku intensywnej modlitwy mieszkańców do świętego Jakuba na miasto spadł ulewny deszcz, który ugasił pożar i uratował Nysę od zagłady⁶⁸.

Rezultatem wojny trzydziestoletniej była przebudowa fortyfikacji obronnych miasta, której dokonano w 1643 roku. Mury Nysy zreorganizowano w stylu holenderskim, który koncentrował się na obronie skrzydłowej. Powiększono ilość bastionów do dziesięciu, co podwyższało skuteczność prowadzenia obserwacji i odpierania ewentualnych ataków najeźdźców⁶⁹. Miasto otoczono wałami i fosą z wodą, a obwarowania połączono ukrytą drogą umożliwiającą szybkie przemieszczanie wojsk w trakcie oblężenia. Nysa stała się istotnym obiektem strategicznym regionu tracąc jednocześnie dominację w handlu, edukacji oraz sztuce.

Przełom XVII i XVIII wieku był dla Nysy okresem stabilizacji i pokoju, który umożliwił wzrost gospodarczy i odbudowę miasta po długoletniej wojnie. Skuteczna polityka wrocławskich biskupów z Franciszkiem Ludwikiem von Neuburg na czele doprowadziła do powstania nowych budowli sakralnych i świeckich, które uczyniły z Nysy barokową stolicę księstwa.

Analizując doświadczenia wojny trzydziestoletniej i obawy przed najazdem wojsk tureckich, miasto po raz kolejny przebudowało system fortyfikacji obronnych. W 1700 roku powstał układ urzędzeń umożliwiający zalanie południowych terenów

---

⁶⁷ M. Sikorski, *Nysa w kręgu...*, wyd. cyt., s. 13-15.

⁶⁸ J. Daniel, *Nysa: Miasto...*, wyd. cyt., s. 20.

⁶⁹ J. Daniel, *Nysa: Przystanek...*, wyd. cyt., s. 18.

miasta w przypadku konieczności odcięcia części terytorium Nysy w czasie oblężenia. Przez okres czterdziestu lat system obwarowań spełniał swoje zadania i skutecznie odstraszał potencjalnych najeźdźców⁷⁰.

W 1740 roku król pruski Fryderyk II Wielki wykorzystując śmierć ostatniego męskiego potomka Habsburgów cesarza Austrii Karola VI podjął próbę przejęcia władzy nad częścią ziem będących w posiadaniu cesarstwa, a w tym Ziemi Nyskiej. Wojska pruskie przekroczyły granice Śląska w grudniu 1740 roku i do końca stycznia 1741 roku opanowały niemal całe jego terytorium będące w tym okresie jedną z najbogatszych prowincji austriackich. Pomimo intensywnego oblężenia, którym dowodził król pruski Fryderyk II Nysa nie została wówczas zdobyta. W celu umożliwienia prowadzenia skutecznego ognia przez artylerię dowodzący obroną miasta pułkownik von Roth spalił przedmieścia Nysy. W ramach przygotowań do bitwy zniszczono mosty na rzece Nysie i poprzez spiętrzenie rzeki Białej zalano tereny na południowy zachód od miasta. Podczas starcia wojska pruskie prowadząc intensywny ostrzał twierdzy zniszczyły jedną szóstą część Nysy. Dobrze zorganizowana obrona miasta oraz trwająca wówczas sroga zima miały wpływ na decyzję Fryderyka II o wycofaniu wojsk pruskich⁷¹.

W październiku 1741 roku oddziały pruskie rozpoczęły drugie oblężenie miasta prowadząc nieustanny i niszczyielski ostrzał artyleryjski. Historycy podają, że na teren twierdzy wystrzelono wówczas około 3 tysięcy kul i 1,2 tysiąca bomb⁷². Podczas tajnych rozmów cesarzowej Austrii Marii Teresy z królem Fryderykiem II Wielkim uzgodniono odstąpienie Dolnego Śląska Prusom. Na początku listopada 1741 roku wojska austriackie opuściły miasto, a Nysa przeszła w ręce pruskie. Na mocy układu pokojowego podpisanego we Wrocławiu 11 czerwca 1742 roku Habsburgowie utracili niemal całe terytorium Śląska z wyjątkiem Księstwa Cieszyńskiego i Śląska Karniowsko-Opawskiego⁷³.

Za panowania Habsburgów do roku 1740 w Nysie stacjonowały nieliczne pododdziały wojskowe, a główne zadania obronne realizowane były przez mieszczan w ramach tak zwanej Landwehry działającej jako obrona terytorialna. W wyniku ofensywy Fryderyka II Wielkiego na Śląsk, Nysa została wzmocniona pięcioma

---

⁷⁰ W. Dziewulski, *Nysa pod rządami pruskimi*, Miasto Nysa – szkice monograficzne 1970, s. 79.

⁷¹ J. Daniel, *Nysa: Miasto...*, wyd. cyt., s. 20.

⁷² M. Sikorski, *Nysa w kręgu...*, wyd. cyt., s. 17.

⁷³ J. Daniel, *Nysa: Miasto...*, wyd. cyt., s. 26.

batalionami w sile 1,6 tysięcy żołnierzy celem umożliwienia skutecznego odparcia ataku przeciwnika. Po zajęciu Nysy przez Prusy do miasta wkroczyły wojska liczące 6 tysięcy żołnierzy i 62 działa, które stacjonowały w mieście przez krótki okres⁷⁴.

W latach 1742-1888 Nysa zmieniła rangę z miasta biskupiego, w którym biskupstwo wrocławskie systematycznie traciło na znaczeniu, na pruskie miasto militarne. Fryderyk II Wielki świadom znaczenia strategicznego Nysy i chęci odzyskania przez Austriaków utraconej bogatej prowincji Śląska postanowił rozbudować system obronny wzdłuż nowo powstałej granicy prusko-austriackiej. Nad rozbudową fortyfikacyjną twierdzy pracowało wielu architektów z Corneliusem Wallrawe na czele, który realizował plan samego władcy Prus⁷⁵.

Według pomysłu Fryderyka II Wielkiego każda z twierdz Ziemi Nyskiej miała być przekształcona w obóz warowny. W 1745 roku na lewym brzegu Nysy Kłodzkiej wybudowano miasto Friedrichstadt będące ogromnym kompleksem militarnym składającym się niemal całkowicie z koszar wojskowych⁷⁶. Utworzono pierścień wysuniętych fortów i twierdz, które poprzez usytuowanie na szlakach komunikacyjnych oraz w rejonach górskich przełęczy miały spełniać kluczową rolę podczas prowadzenia obrony granic kraju. Analizując zależności zachodzące pomiędzy skutecznością ostrzału artyleryjskiego, a odpornością umocnień rozbudowano system wysuniętych bastionów, których zadaniem było oddalenie artylerii przeciwnika na taką odległość, aby efektywność jej działania była jak najmniejsza. Zmodyfikowany system bastionowy umożliwiał prowadzenie ognia krzyżowego zarówno artylerii, jak i strzelcom broni ręcznej. W ramach obwarowań stworzono dodatkowe pomieszczenia przeznaczone do przechowywania uzbrojenia, prochu i zabezpieczenia logistycznego oraz przebywania w nich załogi obronnej. Rozbudowano rozległe sieci podziemnych korytarzy i tuneli, które utrudniały przeciwnikowi prowadzenie różnego rodzaju podkopów. Zaawansowany system komunikacyjny sprzyjał dynamicznemu przemieszczaniu się wojska w zagrożone rejony bitwy⁷⁷.

Bastionowa struktura obronna Nysy została poddana próbie podczas II i III wojny śląskiej, kiedy to miasto po raz kolejny znalazło się w zasięgu działań zbrojnych. W okresie wojny siedmioletniej w latach 1756-1763 wojska austriackie dążące do

---

⁷⁴ A. Klose, wyd. cyt., s. 134.

⁷⁵ K. Staszaków, *Nysa – gawęda o fortach*, Nysa 2001, s. 4.

⁷⁶ J. Daniel, *Nysa: Przystanek...*, wyd. cyt., s. 20.

⁷⁷ J. Daniel, *Nysa: Miasto...*, wyd. cyt., s. 26-27.

odzyskania utraconych w 1742 roku ziem dwukrotnie oblegały miasto. Pomimo znaczących strat wynikających z intensywnego ostrzału twierdzy, system obwarowań umożliwił efektywne zatrzymanie wojsk najeźdźcy i tym samym utrzymanie Nysy w rękach pruskich⁷⁸. Rozbudowa fortyfikacyjna miasta sprawiła, że stało się ono strategicznym bastionem obronnym Prus wzdłuż południowej granicy kraju.

Wraz z rozwojem militarnym miasta pod rządami pruskimi rozpoczął się okres regresu gospodarczego związanego z zerwaniem kontaktów handlowych z Czechami i Morawami będącymi we władaniu austriackim. Nysa utraciła przywileje nadane za czasów rządów biskupstwa wrocławskiego ponosząc znaczące straty w niemal każdej gałęzi gospodarki regionalnej. Zła koniunktura była powodem spadku liczby mieszkańców miasta i ich zubożeniu. Według historyków w 1735 roku w Nysie przebywało 5708 mieszkańców, a w roku 1806 było ich już tylko 5222, z czego część stanowili żołnierze stacjonujący w mieście⁷⁹.

Pierwsza połowa XIX wieku była dla Śląska i Nysy czasem niezwykle istotnym. W wyniku wojen napoleońskich z Prusami niemal całe terytorium Śląska uległo zniszczeniu. Konflikt wymusił na Prusach wprowadzenie reform gospodarczych i społecznych, które uczyniły z tego regionu jeden z najbardziej uprzemysłowionych terenów państwa niemieckiego i Europy Środkowo-Wschodniej⁸⁰.

Rezultatem ugodowej polityki Fryderyka Wilhelma III i nacisków kół dworskich, które przeceniały siłę własnego kraju było rozpoczęcie konfliktu z Francją. Przegrana bitwa pod Jeną w 1806 roku umożliwiła Napoleonowi wykonanie kontrataku i szybkie zajęcie niemal całego terenu Śląska. Wojska francuskie pod dowództwem generała Vandamme'a dotarły do Nysy 23 lutego 1807 roku. Oblężenie, podczas którego na miasto spadło około 70 tysięcy pocisków trwało cztery miesiące i doprowadziło Nysę do ruiny⁸¹. Pomimo dobrze zorganizowanej obrony oraz poświęcenia załogi twierdzy, miasto upadło w wyniku skali poniesionych strat, braku podstawowych środków logistycznych oraz nieotrzymania na czas wsparcia wojskowego. 3 czerwca 1807 roku podpisano warunki kapitulacji, których jak się okazało Francuzi nie respektowali dokonując licznych rabunków i prześladowań mieszkańców Nysy. Nałożono na miasto wysoką kontrybucję oraz obowiązek kwaterunku stacjonujących i przemieszczających

---

⁷⁸ W. Dziewulski, K. Zalewski, wyd. cyt., s. 106.

⁷⁹ W. Dziewulski, *Nysa pod...*, wyd. cyt., s. 83.

⁸⁰ M. Czapliński, *Śląsk od wojen napoleońskich i reform pruskich do Wiosny Ludów (1806-1850)* [w:] M. Czapliński, wyd. cyt., s. 250.

⁸¹ J. Daniel, *Nysa: Miasto...*, wyd. cyt., s. 22.

się wojsk napoleońskich⁸². Stan ten trwał do końca 1808 roku, kiedy to decyzją Napoleona wojska francuskie, a w nich dwa pułki polskie opuściły miasto.

Wojny napoleońskie ukazały kryzys monarchii staropruskiej, który zmusił państwo niemieckie do przeprowadzenia niezbędnych reform mających wpływ także na funkcjonowanie Ziemi Nyskiej. Najistotniejszą z nich była sekularyzacja dóbr kościelnych w 1810 roku, która definitywnie kończyła w mieście kilkuwiekowe rządy biskupów wrocławskich. Od tego czasu administracyjnie Nysa i ziemie do niej przyległe zmieniły status z księstwa na powiat nyski⁸³. W 1816 roku powiat ten został odłączony od Dolnego Śląska i wszedł w podporządkowanie Rejencji Opolskiej, która podlegała prowincji Górny Śląsk, co znacząco wpływało na dalsze dzieje Nysy.

Skutkiem wojen napoleońskich była reorganizacja pruskich struktur wojskowych. Zrezygnowano z zagranicznego naboru żołnierzy do wojska, a siły zbrojne podzielono na armię stałą, obronę krajową – Landwehrę oraz pospolite ruszenie – Landsturm. W 1809 roku całe państwo zostało organizacyjnie podzielone na sześć kantonów wojskowych, z których jeden utworzył Dolny Śląsk z siedzibą we Frankfurcie nad Odrą, a drugi Górny Śląsk z siedzibą we Wrocławiu⁸⁴. W 1819 roku na Śląsku rozlokowany został 6. Korpus Armijny z dowództwem we Wrocławiu, w skład którego wchodziła 12. Dywizja Piechoty stacjonująca w Nysie. Pod koniec XIX wieku gdy utworzone zostało Cesarstwo Niemieckie, na Śląsku powstał VI Okręg Wojskowy, który funkcjonował jako zaplecze terytorialne 6. Korpusu Armijnego⁸⁵.

W nowej strukturze administracyjnej w mieście powstały zakłady przemysłowe, a w nich fabryki karabinów i prochu oraz budynki społeczno-kulturalne takie jak szkoły czy teatr. Trwała rozbudowa szlaków komunikacyjnych, która umożliwiła względny progres gospodarczy Nysy w tym okresie. W 1887 roku powstała linia kolejowa wraz z dworcem usprawniająca kontakty handlowe z pozostałymi prowincjami regionu, a rok później ukończono budowę kanalizacji i wodociągów⁸⁶.

Istotnym wydarzeniem dla miasta było podjęcie decyzji o zlikwidowaniu fortyfikacji nyskich w 1887 roku. Rozwój technik wojennych oraz brak konfliktów zbrojnych po okresie wojen napoleońskich na terenie Ziemi Nyskiej sprawiły, że obwarowania utraciły znaczenie militarne. Proces likwidacji twierdzy trwał do

---

⁸² A. Klose, wyd. cyt., s. 134.

⁸³ M. Sikorski, *Nysa w kręgu...*, wyd. cyt., s. 17-19.

⁸⁴ S. Michałkiewicz, *Historia Śląska Tom II część II*, Warszawa 1985, s. 144.

⁸⁵ R. Majewski, *Zarys...*, wyd. cyt., s. 6.

⁸⁶ M. Sikorski, *Nysa w kręgu...*, wyd. cyt., s. 19.

1924 roku i umożliwił miastu wzrost gospodarczy. W wyniku usunięcia wewnętrznych murów fortu powstały nowe dzielnice poza obrębem tak zwanego miasta właściwego, a pod koniec XIX wieku przyłączono do Nysy ziemie leżące na lewym brzegu Nysy Kłodzkiej. Konsekwencją tych zmian był znaczący wzrost liczby mieszkańców, która na przestrzeni XIX stulecia zwiększyła się dwukrotnie⁸⁷.

Początek XX wieku był dla Nysy okresem dynamicznego ożywienia gospodarczego, w którym prężnie rozwijał się przemysł i rolnictwo. Powstały nowe połączenia kolejowe, elektrownia, stadion miejski, szpital, banki oraz domy mieszkalne⁸⁸. W latach 1903 i 1910 miasto po raz kolejny zostało zalane przez Nysę Kłodzką, w wyniku czego rozpoczęto budowę sztucznego zbiornika wodnego w Otmuchowie, którego zadaniem miała być regulacja nagłego przybierania wody w rzece. Jezioro Otmuchowskie zostało ukończony w 1932 roku i przez kilka lat z powodzeniem pełniło swoją funkcję⁸⁹. Pomimo korzystnej koniunktury w tym okresie, znaczenie gospodarcze Nysy było dalekie od pozycji ekonomicznej pozostałych miast w regionie, co wynikało z długoletniej stagnacji produkcyjnej Nysy w przeszłości.

W okresie I wojny światowej Nysa przestała pełnić funkcję bastionu obronnego i została przekształcona w zaplecze logistyczne niemieckich wojsk operacyjnych. W garnizonie zajmowano się rekrutacją, szkoleniem oraz rehabilitacją poszkodowanych na froncie żołnierzy⁹⁰. Od 1912 roku do wybuchu I wojny światowej struktura 6. Korpusu Armijnego stacjonującego na Śląsku obejmowała 11. Dywizję Piechoty rozlokowaną we Wrocławiu oraz 12. Dywizję Piechoty z dowództwem w Nysie. W 1914 roku na terytorium Prowincji Śląskiej znajdowało się: dziewięć pułków piechoty, sześć pułków kawalerii, pięć pułków artylerii, jeden pułk strzelców konnych, dwa bataliony strzelców, dwa bataliony saperów, batalion karabinów maszynowych oraz dwa bataliony transportowe. Podczas omawianej wojny ogólny wysiłek mobilizacyjny VI Okręgu Wojskowego szacowano na 410 tysięcy żołnierzy⁹¹.

W Nysie znajdował się obóz jeniecki, w którym przetrzymywano oficerów rosyjskich, angielskich, francuskich oraz rumuńskich. W 1916 roku przebywał tu w niewoli kapitan Charles de Gaulle, późniejszy prezydent Francji. W obozie

---

⁸⁷ R. Safiak, wyd. cyt., s. 18.

⁸⁸ M. Sikorski, *Nysa w kręgu...*, wyd. cyt., s. 19.

⁸⁹ J. Daniel, *Nysa: Przystanek...*, wyd. cyt., s. 32.

⁹⁰ J. Daniel, *Nysa: Miasto...*, wyd. cyt., s. 33.

⁹¹ R. Majewski, *Zarys...*, wyd. cyt., s. 7.

przetrzymywano również uczestników III Powstania Śląskiego, których osadzono w Bastionie VI⁹². Pomimo porażki państwa niemieckiego w I wojnie światowej, Nysa stale znajdowała się w okresie wzrostu gospodarczego. W 1918 roku w wyniku oddziaływania nurtu rewolucyjnego w mieście wybuchły zamieszki wśród ludności cywilnej oraz bunt w szeregach wojskowych. Skutkiem zajęć było powstanie Rady Robotniczo-Żołnierskiej mającej na celu przywrócenie ładu i porządku w mieście. W kolejnych latach wojsko regularnie brało udział w tłumieniu różnego rodzaju strajków i buntów⁹³. Po I wojnie światowej w wyniku podpisanego w 1919 roku traktatu wersalskiego zlikwidowano VI Okręg Wojskowy stacjonujący we Wrocławiu. W Nysie pozostał niewielki pododdział liczący jedynie 410 żołnierzy wchodzący w skład pierwszego batalionu 7. Pruskiego Pułku Piechoty oraz batalion samochodowy z 3. Pruskiego Pułku Artylerii⁹⁴.

Na początku lat trzydziestych XX wieku w Stanach Zjednoczonych Ameryki wybuchł wielki kryzys gospodarczy, który opanował niemal cały świat, w tym również Ziemię Nyskie. W mieście upadło kilka zakładów przemysłowych, wzrosło bezrobocie oraz spadła liczba mieszkańców, którzy emigrowali z Nysy w poszukiwaniu lepszych warunków życia. Sytuacja uległa poprawie po dojściu do władzy Adolfa Hitlera, który dążąc do wzmocnienia militarnego kraju zainicjował progres przemysłu zbrojeniowego. W mieście powstały nowe obiekty wojskowe, a zakłady przemysłowe zmieniły charakter produkcji z cywilnego na militarny. W 1938 roku Nysa po raz kolejny została zalana przez Nysę Kłodzką i Białą Głuchołaską. Powódź ta, będąca jedną z najtragiczniejszych katastrof naturalnych w dziejach Nysy, skutkowałą śmiercią kilku mieszkańców oraz rozległymi zniszczeniami infrastruktury miasta⁹⁵. Po tym wydarzeniu Nysa została w szybkim tempie odbudowana, aby zgodnie z hitlerowską koncepcją przygotować się do prowadzenia działań ofensywnych, które w 1939 roku przerodziły się w największy konflikt zbrojny XX wieku - II wojnę światową.

W 1927 roku po wycofaniu z terytorium państwa niemieckiego przedstawiciele Międzypaństwowej Komisji Kontrolnej, których zadaniem było zapewnienie respektowania warunków traktatu wersalskiego, Niemcy zaczęły łamać ograniczenia militarne nałożone na nie po I wojnie światowej. W latach 1933-1936 Hitler

---

⁹² J. Daniel, *Nysa: Miasto...*, wyd. cyt., s. 22.

⁹³ W. Dziewulski, K. Zalewski, wyd. cyt., s. 110-111.

⁹⁴ R. Majewski, *Zarys...*, wyd. cyt., s. 8-9.

⁹⁵ S. Spychalski, *Dni grozy w Nysie – powódź we wrześniu 1938*, Szkice Nyskie 1986, tom III, s. 183.

kontynuował realizację planu Umbau opracowanego przez generała Kurta Schleinera, który zakładał wzrost armii polowej do 21 dywizji, dwukrotny wzrost wojsk granicznych oraz powstanie armii rezerwowej. Na dzień 31 grudnia 1934 roku stan liczebny sił zbrojnych III Rzeszy, tak zwanej Reichswehry wynosił w przybliżeniu 240 tysięcy żołnierzy⁹⁶.

W marcu 1935 roku Hitler w odpowiedzi na wprowadzenie przez Francję dwuletniej służby wojskowej oficjalnie wypowiedział przestrzeganie wszystkich ograniczeń wojskowych nałożonych na Rzeszę Niemiecką podczas traktatu wersalskiego. Armia Niemiecka zmieniła nazwę na Wehrmacht i pod koniec 1936 roku osiągnęła liczebność 750 tysięcy żołnierzy⁹⁷.

Trwająca remilitaryzacja III Rzeszy skutkowałą przywróceniem Okręgu Wojskowego na terenie Śląska, który otrzymał numer VIII. Od początku lat trzydziestych XX wieku rozpoczęła się ponowna rozbudowa garnizonu w Nysie, który do 1939 roku pełnił funkcję obozu przygotowawczego dla licznych oddziałów wojsk niemieckich. W grudniu 1934 roku rozpoczęto formowanie 8. Dywizji Piechoty, której dowództwo od października 1938 roku stacjonowało w Nysie. W skład 8. Dywizji Piechoty wchodziły: 28. Pułk Piechoty w Opolu, 38. Pułk Piechoty w Kłodzku, 84. Pułk Piechoty w Gliwicach, 8. Dowództwo Artylerii w Nysie, 8. Pułk Artylerii Lekkiej w Opolu oraz 44. Pułk Artylerii Ciężkiej w Nysie⁹⁸.

Do zadań VIII Okręgu Wojskowego należało stworzenie niezbędnych warunków do ataku na Polskę dla głównych sił uderzeniowych niemieckiej grupy Armii Południe, zabezpieczenie i uszczelnienie granicy z Polską, uzupełnienie do stanów wojennych istniejących w czasie pokoju związków taktycznych i jednostek wojskowych oraz wystawienie zgodnie z planem mobilizacyjnym dywizji rezerwowych⁹⁹.

Nysa była jednym z garnizonów, z których Rzesza Niemiecka rozpoczęła długo przygotowywaną inwazję na Polskę. Szacuje się, że przed wybuchem wojny w mieście stacjonowało około 40 tysięcy żołnierzy. W pierwszej fazie konfliktu kiedy jednostki niemieckie z powodzeniem prowadziły kampanię na froncie wschodnim Nysa była zapleczem do wsparcia sił głównych. Dopiero w 1944 roku w wyniku kontrofensywy Armii Czerwonej miasto po raz ostatni zamienione zostało w twierdzę obronną.

---

⁹⁶ R. Majewski, *Zarys...*, wyd. cyt., s. 9-10.

⁹⁷ Tamże, s. 10.

⁹⁸ Tamże, s. 14.

⁹⁹ Tamże, s. 23-26.

Żołnierze dowodzeni przez pułkownika Georga Sparre przygotowując się do oblężenia wykonali przeciwpancerne rowy, zasieki drutowe, pola minowe, wykłute w budynkach otwory strzelnicze, barykady na drogach oraz liczne podziemne przejścia¹⁰⁰. Na skutek intensywnego ostrzału Nysy przez oblegające wojska Armii Czerwonej zniszczona została znaczna część zabudowy miasta, czyniąc ją jednym z najbardziej poszkodowanych terenów w okresie II wojny światowej. Kulminacja szturmów nastąpiła w marcu 1945 roku, kiedy to wojska radzieckie odcinając połączenie kolejowe Nysy od południa sprawiły, że przestało ono być strategicznym punktem komunikacyjno-logistycznym. W nocy z 23 na 24 marca 1945 roku pododdziały niemieckie wycofały się z miasta pozostawiając w nim jedynie cywili niezdolnych do ewakuacji kończąc w ten sposób ponad dwustuletnie rządy pruskie i niemieckie na terenie Ziemi Nyskiej.

3. Garnizon Nysa w latach 1946-2001 w kontekście przemian zachodzących w Wojsku Polskim

W momencie pokonania wojsk niemieckich na froncie wschodnim w 1945 roku Armia Czerwona zajmowała teren całego Śląska. Z wkroczeniem żołnierzy radzieckich wiązano nadzieje wyzwolenia ludności tego regionu oraz przywrócenia w nim ładu i stabilizacji. Wbrew oczekiwaniom, wojska frontowe powodowane chęcią zemsty i odwetu dokonywały licznych egzekucji, gwałtów i rabunków na ludności cywilnej¹⁰¹.

Dwumiesięczny okres zdobywania i okupowania Nysy przez wojska radzieckie był dla miasta tragiczny w skutkach. Pomimo braku faktycznego oporu ze strony obrońców twierdzy, Armia Czerwona kontynuowała działania zbrojne na szeroką skalę. Wykorzystując ogień artylerii bombardowano puste budynki, wzniesiono pożary oraz brutalnie traktowano ludność cywilną, która pozostała w mieście. Szacuje się, że w tym okresie ponad 70 procent architektury miasta uległo całkowitemu zniszczeniu. Doszczętnie zdewastowana Nysa 9 maja 1945 roku została przekazana przez Rosjan przedstawicielom administracji polskiej¹⁰².

W wyniku konferencji prowadzonych przez przedstawicieli państw wielkiej trójki w Teheranie, Jałcie i Poczdamie ukształtowane zostały granice Polski po II wojnie światowej. Na ich mocy teren Dolnego i Górnego Śląska, a wraz z nimi Garnizon Nysa zostały rozlokowane na terytorium państwa polskiego. Pozostałe po wojnie obiekty

---

¹⁰⁰ R. Safiak, wyd. cyt., s. 18.

¹⁰¹ E. Kaszuba, *Odbudowa i utrwalanie władzy (1945-1948)* [w:] M. Czapliński, wyd. cyt., s. 427-431.

¹⁰² D. Tomczyk, wyd. cyt., s. 12.

wojskowe, koszarowe oraz magazynowe stwarzały logiczne przesłanki do wykorzystania terytorium miasta jako miejsca dyslokacji wojsk powracających z marszu na Berlin. Pierwszymi pododdziałami stacjonującymi w mieście, które rozpoczęły polską historię garnizonu w Nysie były jednostki wchodzące w skład 7. Łużyckiej Dywizji Piechoty.

Garnizonem wojskowym nazywamy wydzielony obszar obejmujący jednostki podziału terytorialnego państwa (lub ich części), na którym na stałe lub czasowo rozmieszczone są jednostki wojskowe¹⁰³. Garnizon Nyski będący w podporządkowaniu wojsk niemieckich do 1945 roku miał za zadanie koncentrować znaczne siły i środki do prowadzenia potencjalnych działań ofensywnych skierowanych przeciwko państwom sąsiednim. Po przejściu garnizonu przez oddziały Wojska Polskiego zadania i kierunek jego działań uległy całkowitej zmianie. Od tego momentu strategicznym celem stacjonowania żołnierzy na terenie Ziemi Nyskiej była ochrona południowych i zachodnich granic kraju polegająca na łączeniu taktyki defensywnej z ofensywną.

Początek Śląska, a wraz z nim Nysy, w polskiej historii wojskowej okazał się niezwykle trudny. Po wojnie Ziemia Nyskie znajdowały się w rzeczywistości pod kilkumiesięczną okupacją wojsk sowieckich. Nie funkcjonował tu jednoznaczny podział władzy oraz praw własnościowych. Na terenie Śląska występował konflikt interesów trzech nacji: polskiej, radzieckiej i niemieckiej. Rozszerzała się skala aktów przestępczości, a polityka zasiedlania ludnością ze wschodnich części kraju przebiegała w sposób improwizowany i nieporadny.

Pod polską jurysdykcją rozpoczęto odbudowę infrastruktury i przemysłu miasta. W 1946 roku przeprowadzono zorganizowaną akcję wysiedlenia ludności niemieckiej z Nysy. Na jej miejsce sprowadzono mieszkańców wschodnich województw II Rzeczypospolitej Polskiej, którzy z upływem czasu zaakceptowali Nysę jako swoją regionalną ojczyznę stając się motorem napędowym dla rozwoju gospodarczego miasta. Powstały nowe zakłady przemysłowe z fabryką samochodów dostawczych Nysa na czele. Miasto zmieniło oblicze pod względem architektonicznym. W miejscach, w których przed wojną znajdowały się niekonwencjonalne kamienice mieszczkańskie budowano betonowe, funkcjonalne budynki mieszkalne w surowym stylu charakterystycznym dla lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych XX wieku¹⁰⁴.

---

¹⁰³ Decyzja nr 445/MON Ministra Obrony Narodowej z 30 grudnia 2013 roku, Dz. U. MON nr 13, poz. 398 z 2013 roku.

¹⁰⁴ M. Sikorski, *Nysa w kręgu...*, wyd. cyt., s. 19.

Lata sześćdziesiąte i siedemdziesiąte XX wieku były dla Ziemi Nyskiej okresem stabilnego rozwoju gospodarczego i demograficznego oraz próbą odbudowy zniszczeń powstałych podczas II wojny światowej. W latach osiemdziesiątych XX wieku w mieście rozpoczęła się stagnacja gospodarcza, która z upływem kolejnych lat przekształciła się w kryzys. Zamknięto większość fabryk i zakładów przemysłowych, które w wyniku złej koniunktury przestały przynosić zyski. W 1989 roku wraz z upadkiem systemu komunistycznego w Polsce z terenu Nysy nieodwracalnie zniknęły prestiżowe zakłady produkujące samochody dostawcze Nysa oraz Zakłady Urządzeń Przemysłowych¹⁰⁵. Z powodu spadku znaczenia węzła kolejowego oraz niekorzystnego położenia Nysy względem istotnych dróg krajowych miasto przestało być znaczącym ośrodkiem komunikacyjnym regionu. Recesja w branży budowlanej oraz rosnące bezrobocie wypełniły obraz słabnącego gospodarczo miasta.

Po zakończeniu II wojny światowej Armia Polska wymagała reformy oraz zmian, które realizowano pod presją sytuacji międzynarodowej, czynnika zewnętrznego jakim był wpływ Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich oraz sytuacji wewnętrznej w kraju. W momencie zakończenia wojny stan osobowy wojska wynosił 469 tysięcy żołnierzy. Ograniczenia międzynarodowe oraz wysokie nakłady finansowe kierowane przez rząd na odbudowę państwa wymusiły redukcję stanu osobowego armii do 147 tysięcy żołnierzy w 1948 roku¹⁰⁶. W latach 1945-1948 polscy żołnierze brali udział w odbudowie i zagospodarowaniu ziem zachodnich oraz rozminowaniu terenu z pozostałych w tym regionie min i niewybuchów. W omawianym okresie Wojsko Polskie uczestniczyło w konflikcie zbrojnym z Ukraińską Powstańczą Armią, w walkach z Czechosłowacją o Ziemię Kłodzką i Śląsk Cieszyński oraz licznych działaniach propagandowych na terenie całego kraju.

Największy wpływ na zmiany zachodzące w Wojsku Polskim miało oddziaływanie Związku Sowieckiego. Od 1949 roku uzależnienie państwa polskiego od wschodniego sąsiada systematycznie wzrastało. Rozpoczynająca się epoka tak zwanej zimnej wojny doprowadziła do zmian planów dotyczących rozbudowy armii. Według zaleceń sowieckich w 1953 roku liczebność Wojska Polskiego osiągnęła ponad 423 tysiące żołnierzy. Rezultatem stalinizacji wojska były między innymi nominacja na Ministra Obrony Narodowej marszałka sowieckiego Konstantego Rokossowskiego oraz

---

¹⁰⁵ Tamże, s. 19-20.

¹⁰⁶ K. Olejnik, *Historia Wojska Polskiego*, Poznań 2002, s. 124.

powrót oficerów radzieckich w szeregi Armii Polskiej¹⁰⁷. W 1953 roku 100 procent obsady Sztabu Generalnego, dowódców okręgów oraz dowódców rodzajów wojsk obsadzone było przez oficerów rosyjskich, którzy łącznie stanowili ponad 43 procent kadry wojska. Wysokie nakłady finansowe kierowane na siły zbrojne przekraczające możliwości ekonomiczne państwa polskiego oraz poprawa stosunków międzynarodowych z państwami zachodnimi skutkowały ponowną redukcją liczebności armii, która w 1958 roku wynosiła 230 tysięcy żołnierzy¹⁰⁸.

Ważnym wydarzeniem mającym wpływ na kształt Wojska Polskiego było podpisanie przez Polskę w 1955 roku Układu Warszawskiego. W 1956 roku 7. Łużycka Dywizja Piechoty została przeformowana w 2. Warszawską Dywizję Zmechanizowaną. W latach 1956-1960 realizowano stopniową redukcję armii, jej destalinizację oraz dostosowanie funkcjonowania wojska do wymogów Układu Warszawskiego. Ratyfikacja umów z lat 1961 i 1963 spowodowała wydzielenie części oddziałów Armii Polskiej do Zjednoczonych Sił Zbrojnych Układu Warszawskiego. Jednostki te miały najlepszy sprzęt i wyposażenie, a ich liczebność osiągnęła w latach sześćdziesiątych 300 tysięcy żołnierzy na 380 tysięcy służących w całej armii¹⁰⁹. W przypadku wystąpienia konfliktu zbrojnego wojska przydzielone do Zjednoczonych Sił Zbrojnych Układu Warszawskiego w praktyce przechodziły pod podporządkowanie dowództwa radzieckiego.

Po II wojnie światowej Wojsko Polskie było wielokrotnie wykorzystywane do politycznej i światopoglądowej walki. W latach 1947-1956 żołnierze uczestniczyli w zwalczaniu organizacji niepodległościowych oraz w działaniach skierowanych przeciwko części kadry oficerskiej Wojska Polskiego. Na rozkaz władz politycznych żołnierze brali udział w tłumieniu protestów społecznych w 1956 roku w Poznaniu i w 1970 roku na Pomorzu. Kulminacją politycznego wykorzystywania armii było jej użycie podczas stanu wojennego trwającego od 13 grudnia 1981 roku do 22 lipca 1983 roku. Kres tego typu działaniom przyniosła transformacja ustrojowa w 1989 roku. Udział Wojska Polskiego w stosowaniu represji wpłynął negatywnie na wizerunek armii postrzegany przez społeczeństwo.

W lipcu 1991 roku został rozwiązany Układ Warszawski, a dwa lata później żołnierze Armii Radzieckiej opuścili terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. Od tego

---

¹⁰⁷ J. Zalewski, *Wojsko Polskie w przemianach ustrojowych 1989-2001*, Warszawa 2002, s. 76.

¹⁰⁸ Tamże.

¹⁰⁹ Tamże.

momentu zasadniczym zadaniem Wojska Polskiego ponownie stała się obrona suwerenności terytorium państwa. Fundamentalne znaczenie dla Sił Zbrojnych miało przystąpienie Polski do Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego - NATO w 1999 roku. W wyniku tego wydarzenia Armia Polska rozpoczęła proces licznych zmian dostosowujących funkcjonowanie wojska do standardów stosowanych w NATO obejmujący między innymi redukcję liczebności Sił Zbrojnych, która w 1999 roku wynosiła 200 tysięcy żołnierzy¹¹⁰.

W 1992 roku na skutek zachodzących zmian politycznych i społecznych dokonano reorganizacji jednostek wojskowych rozlokowanych na terenie garnizonu w Nysie. Powstała wówczas elitarna jednostka piechoty górskiej, która w 2001 roku została przeniesiona do Kłodzka kończąc tym samym historię stacjonowania wojska na terenie Nysy.

Dotychczasowe rozważania wskazują na nierozzerwalny związek historii Garnizonu Nysa z dziejami wojskowości. Tereny Nysy były na przestrzeni wieków areną licznych konfliktów zbrojnych, w którym dochodziło do starć różnorodnych sił militarnych determinujących funkcjonowanie całego regionu. Historia miasta dowodzi, że Nysa zawsze pełniła jedną z ważniejszych ról w strategii obrony państwa, któremu podlegała. Fakt ten miał wpływ na rozmiar, kształt i rozwój miasta, które poprzez priorytet pełnienia funkcji obronnej były systematycznie ograniczane. Biorąc pod uwagę czynniki geograficzne, administracyjne, ekonomiczne, społeczne i przede wszystkim militarne Śląsk, a wraz z nim Garnizon Nysa stanowiły istotny element systemu obronnego państwa polskiego.

---

¹¹⁰ Z. Sorokopas, wyd. cyt., s. 60.

Rozdział II

STRUKTURY ORGANIZACYJNE JEDNOSTEK WOJSKOWYCH STACJONUJĄCYCH W GARNIZONIE NYSA

W latach 1945-2001 Wojsko Polskie przeszło szereg zmian organizacyjnych i strukturalnych, które miały znaczący wpływ na funkcjonowanie Garnizonu Nysa. W dniu zakończenia II wojny światowej Siły Zbrojne Rzeczypospolitej Polskiej składały się z dwóch formacji: Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie i Wojska Polskiego na terenie państwa. Podczas gdy Polskie Siły Zbrojne na Zachodzie zostały do 1949 roku rozformowane, Wojsko Polskie na terenie kraju przeszło w tym okresie głęboką reorganizację. W strukturze Wojska Polskiego utworzono nowe związki taktyczne w postaci korpusów piechoty. Rozpoczęto także formowanie nowych jednostek wojsk pancernych, artylerii oraz inżynieryjnych.

1. Struktura Wojska Polskiego w latach 1945-2001

Periodyzację Wojska Polskiego w latach 1945-2001 można podzielić na pięć etapów. Etap pierwszy dotyczył lat 1945-1948, w którym zrealizowano demobilizację wojsk i przechodzenie Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej na stopę pokojową. W drugim etapie trwającym od 1949 do 1955 roku nastąpiła rozbudowa organizacyjna, wzrost liczebności oraz rozwój techniczny armii. Następnie w latach 1956-1960 dokonano redukcji Wojska Polskiego, reorganizacji jego struktur, modernizacji technicznej wyposażenia materiałowo-technicznego, a także przyjęcia koalicyjnej doktryny wojennej Układu Warszawskiego. Lata 1961-1988 to kolejny etap w dziejach Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej, w którym kontynuowano proces modernizacji i rakietyzacji armii, a także ustabilizowano struktury organizacyjne Wojska Polskiego. W ostatnim okresie, od 1989 do 2001 roku priorytetem było wzmocnienie obronności Polski poprzez między innymi integrację z Organizacją Traktatu Północnoatlantyckiego NATO¹¹¹.

Po zakończeniu II wojny światowej na podstawie analizy potencjalnych zagrożeń i związanych z tym potrzeb w zakresie suwerenności państwa została ustalona nowa organizacja Wojska Polskiego. W 1945 roku zasadniczą część Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej stanowiły wojska lądowe, w których znajdowały się jednostki

---

¹¹¹ J. Babula, wyd. cyt., s. 51.

wszystkich rodzajów wojsk i służb, a w tym czternaście dywizji piechoty¹¹². Dziesięć dywizji, a w nich 1., 2., 3., 4., 5., 6., 7., 8., 9. i 10. Dywizja Piechoty wchodziły w skład 1. i 2. Armii Wojska Polskiego. Były to związki taktyczne w pełni rozwinięte, biorące udział w działaniach zbrojnych w czasie II wojny światowej, zorganizowane według radzieckich etatów. Cztery pozostałe dywizje (11., 12., 13., 14.) były w trakcie formowania¹¹³.

1 lutego 1945 roku utworzono na terenie Polski sześć okręgów wojskowych, które były związkami operacyjnymi składającymi się ze związków taktycznych i jednostek rodzajów wojsk. Powołanymi okręgami wojskowymi były wówczas: Pomorski Okręg Wojskowy obejmujący województwo pomorskie i Wolne Miasto Gdańsk, Warszawski Okręg Wojskowy obejmujący województwo warszawskie i białostockie, Poznański Okręg Wojskowy obejmujący województwo poznańskie, Łódzki Okręg Wojskowy obejmujący województwo łódzkie i kieleckie, Lubelski Okręg Wojskowy obejmujący województwo lubelskie i rzeszowskie oraz Krakowski Okręg Wojskowy obejmujący województwo krakowskie i śląskie¹¹⁴.

W maju 1945 roku większość jednostek rodzajów wojsk było podporządkowanych pod dwie armie ogólnowojskowe. W skład 1. Armii Wojska Polskiego wchodziły następujące związki taktyczne i oddziały: pięć dywizji piechoty (1., 2., 3., 4. i 6.), 1. Samodzielna Brygada Kawalerii, 1. Brygada Pancerna, 4. Pułk Czołgów Ciężkich, 13. Pułk Artylerii Samobieżnej, 5. Dywizja Artylerii, 1. Brygada Artylerii Armat, 5. Brygada Artylerii Ciężkiej, 4. Brygada Artylerii Przeciwpancernej, 1. Pułk Moździerzy, 1. Dywizja Artylerii Przeciwlotniczej, 1. Dywizjon Artylerii Przeciwlotniczej, 11. Kompania Obserwacyjno-Meldunkowa, 1. Brygada Saperów, 7. Batalion Saperów, dwa bataliony chemiczne (1. i 3.), 2. Batalion Miotaczy Ognia, 1. Pułk Łączności, 2. Batalion Łączności oraz Batalion Łączności¹¹⁵.

Dowództwu 2. Armii Wojska Polskiego podporządkowano wówczas następujące zasadnicze jednostki organizacyjne: pięć dywizji piechoty (5., 7., 8., 9. i 10.), 1. Korpus Pancerny, 16. Brygadę Pancerną, 5. Pułk Czołgów Ciężkich, 28. Pułk Artylerii Samobieżnej, 2. Dywizję Artylerii, trzy brygady artylerii przeciwpancernej

---

¹¹² C. Grzelak, H. Stańczyk, S. Zwoliński, *Bez możliwości wyboru. Wojsko Polskie na froncie wschodnim 1943-1945*, Warszawa 1993, s. 93.

¹¹³ *Ludowe Wojsko Polskie 1945-1955*, Warszawa 1986, s. 348-349.

¹¹⁴ R. Majewski, *Zarys...*, wyd. cyt., s. 11 i 324.

¹¹⁵ W. Jurgielewicz, *Krótki zarys powstania i rozwoju 1 Armii Wojska Polskiego*, [w:] J. Margules, *Z zagadnień rozwoju Ludowego Wojska Polskiego*, Warszawa 1964, s. 95-101.

(9., 11. i 14.), 3. Pułk Moździerzy, 3. Dywizję Artylerii Przeciwlotniczej, 4. Brygadę Saperów, 4. Pułk Łączności oraz 10. Batalion Łączności¹¹⁶.

W bezpośredniej dyspozycji Naczelnego Dowództwa Wojska Polskiego w maju 1945 roku znajdowały się: 4. Dywizja Artylerii Przeciwlotniczej, 1. Brygada Moździerzy, 32. Pułk Artylerii Przeciwlotniczej, dwie brygady saperów (2. i 5.), 3. Brygada Pontonowo-Mostowa, dwa pułki łączności (2. i 3.) oraz siedem batalionów łączności (3., 7., 8., 9., 11., 15. i 22.)¹¹⁷.

22 sierpnia 1945 roku w wyniku postanowień konferencji poczdamskiej, na mocy której przyznano Polsce ziemie zachodnie i północne dokonana została reorganizacja okręgów wojskowych na terenie kraju. Od tego momentu państwo zostało podzielone na: OW I obejmujący województwo warszawskie, białostockie oraz okręg mazurski, OW II obejmujący województwo gdańskie i szczecińskie, OW III obejmujący województwo poznańskie i bydgoskie, OW IV obejmujący województwo śląsko-dąbrowskie i wrocławskie, OW V obejmujący województwo krakowskie i rzeszowskie, OW VI obejmujący województwo łódzkie i kieleckie oraz OW VII obejmujący województwo lubelskie¹¹⁸.

W sierpniu 1945 roku dowództwa 1. i 2. Armii Wojska Polskiego zostały rozwiązane, a wracające z działań bojowych do kraju związki operacyjne i jednostki wojskowe zostały podporządkowane pod poszczególne okręgi, które podlegały bezpośrednio pod utworzone w kwietniu 1945 roku Ministerstwo Obrony Narodowej¹¹⁹.

Śląski Okręg Wojskowy został sformowany na bazie 1. Armii Wojska Polskiego. Siedzibą sztabu były Katowice, a od 1946 roku Wrocław. Zgodnie z rozkazem Naczelnego Dowództwa Wojska Polskiego z dnia 5 września 1945 roku w skład Śląskiego Okręgu Wojskowego wchodziły następujące związki taktyczne i oddziały: Dowództwo i sztab Okręgu Wojskowego numer IV, 2. Warszawska Dywizja Piechoty, 7. Łużycka Dywizja Piechoty, 11. Dywizja Piechoty, 13. Dywizja Piechoty, 1. Drezdeński Korpus Pancerny, 1. Warszawska Brygada Artylerii Ciężkiej, 4. Brygada Artylerii Przeciwpancernej, 1. Pomorski Samodzielny Pułk Moździerzy, 7. Warszawski

---

¹¹⁶ S. Komornicki, *Regularne jednostki Ludowego Wojska Polskiego. Formowanie, działania bojowe, organizacja, uzbrojenie, metryki jednostek piechoty*, Warszawa 1977, s. 126-129, 166-168.

¹¹⁷ Tamże.

¹¹⁸ Z. Barszczewski, wyd. cyt., s. 324.

¹¹⁹ S. Komornicki, *Regularne...piechoty*, wyd. cyt., s. 106.

Samodzielny Zmotoryzowany Batalion Saperów, 2. Samodzielny Zmotoryzowany Przeciwpancerny Batalion Miotaczy Ognia oraz 1. Samodzielny Pułk Łączności¹²⁰.

Mapa 5

Terytorialny podział Polski na okręgi wojskowe i położenie jednostek Garnizonu Nysa w 1946 roku.

Źródło: Opracowanie własne (na podstawie [Z. Barszczewski, wyd. cyt., s. 324]).

W latach 1945-1949 w ramach przyjętej przez Sztab Generalny Wojska Polskiego koncepcji demobilizacyjnej zrealizowano reorganizację Sił Zbrojnych, która obejmowała likwidację związków taktycznych i oddziałów oraz znaczne zmniejszenie ich stanów osobowych¹²¹. Zmiany organizacyjne były ukierunkowane na ograniczenie kosztów utrzymania wojska, co było związane z trudną sytuacją gospodarczą państwa. W wojskach lądowych największa redukcja objęła piechotę. W strukturach organizacyjnych dywizji piechoty ograniczono lub skadrowano liczne pododdziały bojowe, wobec czego utraciły one możliwość natychmiastowej reakcji na potencjalne zagrożenia bezpieczeństwa państwa¹²². Jesienią 1947 roku dokonano podziału Sił

¹²⁰ R. Majewski, *Zarys...*, wyd. cyt., s. 11 i 13.

¹²¹ J. Babula, wyd. cyt., s. 39-40.

¹²² J. Kajetanowicz, *Polskie...*, wyd. cyt., s. 70-71.

Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej na wojska lądowe, lotnicze oraz marynarkę wojenną¹²³.

W latach 1945-1949 stan wojska zmniejszył się ogółem o ponad 300 tysięcy żołnierzy, co stanowiło 69 procent całej armii. W piechocie stan osobowy został zredukowany z 161 tysięcy żołnierzy w 1945 roku do 60,2 tysięcy w 1948 roku. W wyniku reorganizacji Sił Zbrojnych struktura wojska została w pewnym zakresie unowocześniona. Zachowując wiodącą rolę wojsk lądowych zwiększony został udział wojsk lotniczych i marynarki wojennej. Wzrósł stosunek kadry zawodowej do ogólnej liczby żołnierzy z 13 procent w 1945 roku do 31 procent w roku 1949¹²⁴. Znaczna redukcja wojska i szeroka reorganizacja doprowadziły do utraty wymaganego poziomu gotowości bojowej większości związków taktycznych i oddziałów wojska. Pod koniec 1948 roku w składzie wojsk lądowych znajdowało się: szesnaście dywizji piechoty, sześć pułków czołgów, cztery pułki artylerii pancernej, trzy brygady artylerii ciężkiej, pułk artylerii, trzy pułki artylerii przeciwlotniczej, cztery pułki saperów, pułk pontonowy, batalion chemiczny oraz siedem batalionów łączności¹²⁵.

W 1949 roku rozformowano dwa okręgi wojskowe: poznański i lubelski. W związku z powyższym województwo łódzkie i poznańskie włączono do Śląskiego Okręgu Wojskowego, a lubelskie, kieleckie oraz katowickie do Krakowskiego Okręgu Wojskowego. Zmiana powodowana była usprawnieniem tworzenia dwóch armii ogólnowojskowych na wypadek wojny: I rzutu na bazie okręgów zachodnich oraz II rzutu na bazie okręgów wschodnich. W wyniku omawianych przeobrażeń 7. Łużycka Dywizja Piechoty, której pułk stacjonował w Garnizonie Nysa, zmieniła podporządkowanie z Okręgu Wojskowego Śląsk na Okręg Wojskowy Kraków¹²⁶. W marcu 1950 roku rozwiązano dowództwo wojsk lądowych, a okręgi wojskowe podporządkowano bezpośrednio pod Ministra Obrony Narodowej. Plan rozwoju Wojska Polskiego na lata 1949-1955 zakładał zmniejszenie liczby okręgów wojskowych do czterech, a rozkaz Ministra Obrony Narodowej z 1 grudnia 1953 roku zredukował tę liczbę do trzech dokonując rozformowania Krakowskiego Okręgu Wojskowego. Od tego momentu do 1993 roku na terenie Polski obowiązywał podział,

---

¹²³ K. Łaski, *Zarys tradycji Śląskiego Okręgu Wojskowego w latach 1945-2005 na tle uwarunkowań historycznych*, [w:] S. Koziara, K. Łaski, *Śląski Okręg Wojskowy słowem i obrazem zapisany*, Wrocław 2005, s. 19.

¹²⁴ J. Babula, wyd. cyt., s. 40-43.

¹²⁵ J. Kajetanowicz, *Polskie...*, wyd. cyt., s. 77.

¹²⁶ B. Potyrała, W. Tkaczew, *Usytuowanie ŚOW w strukturze inspektoratu wsparcia Sił Zbrojnych RP* [w:] F. Kusiak, W. Tkaczew, wyd. cyt., s. 17.

który obejmował: Pomorski Okręg Wojskowy, Warszawski Okręg Wojskowy i Śląski Okręg Wojskowy¹²⁷.

Narastający konflikt pomiędzy Związkiem Socjalistycznych Republik Radzieckich, a państwami zachodnimi oraz wybuch wojny koreańskiej i związany z tym wzrost napięcia międzynarodowego spowodowały, że w latach 1949-1955 została przeprowadzona ponowna reorganizacja polskich Sił Zbrojnych. Najistotniejsze zmiany zaszły w jednostkach piechoty. 26 stycznia 1950 roku 7. Łużycka Dywizja Piechoty została przeniesiona na etat terytorialnej dywizji piechoty, który w porównaniu do etatów pozostałych dywizji miał rozszerzoną strukturę organizacyjną. Stan etatowy dywizji wynosił wówczas 11 tysięcy żołnierzy¹²⁸. 12 czerwca 1950 roku dokonując reorganizacji 1. i 2. Dywizji Kawalerii Pancernej na dywizje zmechanizowane utworzono nowy rodzaj wojsk lądowych - wojska zmechanizowane. W 1951 roku rozpoczęto proces formowania dwóch kolejnych dywizji zmechanizowanych. W tym samym roku utworzono sześć samodzielnych pułków czołgów, z czego 18. Pułk Czołgów rozlokowano w Nysie.

W latach 1951-1952 w wyniku trwającej redukcji armii struktura 7. Łużyckiej Dywizji Piechoty z Nysy została dwukrotnie zreorganizowana do stanu osobowego wynoszącego 3,5 tysiąca żołnierzy. Po rozformowaniu Krakowskiego Okręgu Wojskowego w 1954 roku nyska dywizja została ponownie podporządkowana pod Śląski Okręg Wojskowy¹²⁹. W tym samym roku 18. Samodzielny Pułk Czołgów stacjonujący w Nysie włączono w struktury 5. Dywizji Piechoty i zmieniono jego nazwę na pułk czołgów i artylerii pancernej¹³⁰.

W wyniku przeprowadzonych zmian ogólny stan piechoty uległ początkowo zwiększeniu do 136 tysięcy żołnierzy w 1952 roku, a następnie w 1954 roku w wyniku pogarszającej się sytuacji gospodarczej państwa zmalał do 86,4 tysięcy żołnierzy¹³¹. Zmiany struktur organizacyjnych w latach 1949-1954 miały na celu podwyższenie zdolności bojowej armii poprzez wzmocnienie i rozbudowę wojsk pancernych i zmechanizowanych. W składzie wojsk lądowych w 1954 roku były następujące komponenty: dwa korpusy zmechanizowane (1. i 2.), dwa korpusy armijne typu A

---

¹²⁷ J. Babula, wyd. cyt., s. 60-79.

¹²⁸ P. Jaroszewicz, *Przerywam milczenie... 1939-1989*, Warszawa 1991, s. 117-119.

¹²⁹ P. Piotrowski, *Śląski Okręg Wojskowy. Przekształcenia organizacyjne 1945-1956*, Warszawa 2003, s. 19-52, 106-107.

¹³⁰ Tamże.

¹³¹ J. Kajetanowicz, *Polskie...*, wyd. cyt., s. 80.

(1. i 2.), cztery korpusy armijne typu B (8., 9., 11. z 7. Łużycką Dywizją Piechoty i 12.), 27. Dywizja Piechoty, trzy brygady przeciwdesantowe (2., 3. i 5.), dwie dywizje artylerii przełamania (6. i 8.), dwie brygady artylerii ciężkiej (14. i 33.), trzy brygady artylerii przeciwpancernej (22., 23. i 28.), 76. Pułk Artylerii, dwie dywizje artylerii przeciwlotniczej (11. i 16.), dwie ciężkie brygady saperów (2. i 6.), dwa pułki saperów (4. i 5.), trzy pułki pontonowe (1., 3. i 7.), trzy bataliony chemiczne (2., 26. i 29.), trzy pułki łączności (5., 7. i 10.) oraz pięć batalionów łączności (2., 4., 5., 17. i 40.)¹³².

Mapa 6

Terytorialny podział Polski na okręgi wojskowe i położenie jednostek Garnizonu Nysa w 1954 roku.

Źródło: Opracowanie własne (na podstawie [J. Babuła, wyd. cyt., s. 60-79]).

Konsekwencją utworzenia 14 maja 1955 roku Układu Warszawskiego i nałożenia na Polskę zobowiązań wynikających z członkostwa w tej polityczno-wojskowej organizacji oraz trudnej sytuacji gospodarczej kraju była kolejna reorganizacja struktur wojska zrealizowana w latach 1956-1960. Plan redukcji obejmował zmniejszenie stanu Sił Zbrojnych przy jednoczesnym utrzymaniu potencjału bojowego na zakładanym

¹³² Tamże, s. 85.

poziomie poprzez realizację procesu upancerniania, mechanizacji oraz motoryzacji armii. W wojskach lądowych nastąpiła likwidacja korpusów, rozformowanie siedmiu związków taktycznych oraz reorganizacja struktur pozostałych związków taktycznych. W 1956 roku 7. Łużycka Dywizja Piechoty została przeformowana w 2. Warszawską Dywizję Zmechanizowaną. Dowództwo i jednostki podległe 2. Dywizji Zmechanizowanej rozmieszczono w Garnizonie Nysa¹³³.

W styczniu 1957 roku po reorganizacji struktur Śląskiego Okręgu Wojskowego w jego skład wchodziły następujące związki taktyczne i oddziały: 4. Dywizja Piechoty w Krośnie Odrzańskim, 5. Dywizja Piechoty w Sulęcinie, 19. Dywizja Pancerna w Gubinie, 10. Dywizja Pancerna w Opolu, 2. Dywizja Zmechanizowana w Nysie, 11. Dywizja Zmechanizowana w Żaganiu, 10. Dywizja Artylerii Armat w Głogowie, 11. Dywizja Artylerii Przeciwlotniczej w Brzegu, 91. Pułk Artylerii Przeciwpancernej w Gnieźnie, 156. Pułk Artylerii Przeciwpancernej w Pleszewie, 4. Pułk Saperów w Gorzowie Wielkopolskim, 1. Pułk Pontonowy w Brzegu oraz 10. Pułk Łączności we Wrocławiu¹³⁴.

W wyniku podjętej reorganizacji w latach 1955-1960 liczba dywizji piechoty zmniejszyła się z 15 do 4, a ogólna liczba żołnierzy piechoty została zredukowana z 86,4 tysięcy w 1955 roku do 12,2 tysięcy w 1960 roku. Powyższe zmiany były rezultatem nowej koncepcji rozwoju Sił Zbrojnych, która zakładała rozwój wojsk zmechanizowanych i pancernych przy jednoczesnej redukcji wojsk piechoty. Przed reorganizacją funkcjonowało siedem dywizji zmechanizowanych. W 1960 roku istniały już cztery dywizje pancerne i sześć zmechanizowanych, a ich stan osobowy w tym okresie zwiększył się o 3,6 tysięcy żołnierzy¹³⁵.

Struktura organizacyjna wojsk lądowych pod koniec 1960 roku była następująca: cztery dywizje pancerne (5., 10., 16. i 20.), sześć dywizji zmechanizowanych (1., 2., 8., 11., 12. i 15.), cztery dywizje piechoty (4., 3., 9. i 23.), 6. Dywizja Powietrznodesantowa, 8. Dywizja Artylerii, dwie brygady artylerii (6. i 31.), trzy pułki artylerii przeciwpancernej (91., 101. i 156.), dwie dywizje artylerii przeciwlotniczej (11. i 16.), 2. Brygada Saperów, dwa pułki saperów (4. i 5.), trzy pułki pontonowe

---

¹³³ L. Grot, *Ludowe Wojsko Polskie w latach 1949-1960*, Wojskowy Przegląd Historyczny 1976, nr 1, s. 38; R. Majewski, *Z dziejów...*, wyd. cyt., s. 83-87.

¹³⁴ R. Majewski, *Zarys...*, wyd. cyt., s. 19.

¹³⁵ J. Kajetanowicz, *Polskie...*, wyd. cyt., s. 88-90.

(1., 3. i 7.), cztery bataliony chemiczne (2., 4., 5. i 26.), cztery pułki łączności (5., 7., 9. i 10.) oraz dwa bataliony łączności (16. i 56.)¹³⁶.

W latach sześćdziesiątych XX wieku zrealizowane zostały zadania rozwojowe Sił Zbrojnych, które ukształtowały strukturę Wojska Polskiego funkcjonującą do 2001 roku. W wojskach lądowych proces wprowadzanych zmian ukierunkowany był na doskonaleniu struktury organizacyjnej i przekształcaniu ostatnich dywizji piechoty w dywizje zmechanizowane. Zgodnie z przyjętym planem cztery dywizje pancerne i cztery dywizje zmechanizowane miały uzyskać pełną gotowość bojową do natychmiastowej reakcji na zagrożenia suwerenności państwa. W omawianych związkach taktycznych zwiększona została liczba czołgów i transporterów opancerzonych, które znacząco wpływały na potencjał bojowy podległych jednostek. Pozostałe dywizje zmechanizowane zostały podzielone na dywizje skadowane i szkolne¹³⁷.

W pierwszych dwóch latach czwartego etapu przeobrażeń struktur organizacyjnych wojska dokonano podziału Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej na wojska operacyjne (zewnętrzne) i wojska wewnętrzne, które miały utworzyć jednolity system obrony terytorialnej kraju. W skład sił wewnętrznych wchodziły: Wojska Obrony Powietrznej Kraju (WOPK), Wojska Obrony Wewnętrznej, jednostki Obrony Terytorialnej Kraju (OTK) oraz formacje Obrony Cywilnej¹³⁸.

W składzie lądowych wojsk operacyjnych pod koniec 1970 roku były następujące związki taktyczne i oddziały: pięć dywizji pancernych (5., 10., 11., 16. i 20.), trzy rozwinięte dywizje zmechanizowane (4., 8. i 12.), trzy szkolne, skadowane dywizje zmechanizowane (1., 2. i 15.), dwie głęboko skadowane dywizje zmechanizowane (3. i 9.), 7. Dywizja Desantowa, 6. Dywizja Powietrznodesantowa, 1. Batalion Szturmowy, cztery brygady rakiet operacyjno-taktycznych (2., 3., 18. i 32. BA), trzy brygady artylerii armat (1., 5. i 6.), trzy pułki artylerii przeciwpancernej (14., 20. i 91.), 80. Dywizjon Artylerii Przeciwpancernej, 23. Dywizjon Artylerii Armat, dwa dywizjony rozpoznania artyleryjskiego (29. i 30.), 61. Pułk Rakiet Przeciwlotniczych, pięć pułków artylerii przeciwlotniczej (15., 66., 69., 75. i 84.), cztery brygady saperów (1., 2., 4. i 5.), dwa pułki pontonowe (3. i 6.), trzy pułki chemiczne (1., 2. i 4.), 3. Batalion Zabiegów Specjalnych i Rozpoznania Skażeń,

---

¹³⁶ Tamże, s. 96.

¹³⁷ R. Majewski, *Z dziejów...*, wyd. cyt., s. 89-90.

¹³⁸ R. Majewski, *Zarys...*, wyd. cyt., s. 21.

15. Brygada Radioliniowo-Kablowa, cztery pułki łączności (1., 7., 9. i 10.), cztery bataliony łączności dalekosiężnej (31., 89., 111. i 112.), 64. Batalion Łączności WSD oraz 95. Batalion Łączności KSD¹³⁹.

W kolejnej dekadzie XX wieku główny wysiłek funkcjonowania Sił Zbrojnych skoncentrowany był na szkoleniu dowództw i wojsk w celu utrzymania osiągniętej wartości bojowej. Okres ten charakteryzował się stabilizacją struktur wojska, doskonaleniem organizacyjnym związków taktycznych oraz modernizacją sprzętu i uzbrojenia. W latach 1971-1974 w kompaniach piechoty zmotoryzowanej dywizji pancernych i zmechanizowanych zwiększono liczbę drużyn z sześciu do dziewięciu. W dywizjach zmechanizowanych zapoczątkowano wprowadzanie bojowych wozów piechoty BWP-1, a w batalionach rozpoznawczych niemal wszystkich dywizji ogólnowojskowych sformowano plutony rozpoznania i obserwacji pola walki. Wzmocniony został również system obrony przeciwpancernej poprzez utworzenie w pięciu dywizjach zmechanizowanych dywizjonów artylerii przeciwpancernej¹⁴⁰.

W latach osiemdziesiątych XX wieku w wyniku przeobrażenia wojsk pancernych w czołgi T-72 zmieniono strukturę organizacyjną pułków czołgów z kompanijnej na batalionową. Dowództwom trzech dywizji pancernych podporządkowano pułki rakiet przeciwlotniczych będących dotychczas w bezpośredniej podległości okręgów wojskowych. W pułkach zmechanizowanych wszystkich dywizji ogólnowojskowych przeorganizowano baterie haubic w dywizjony artylerii¹⁴¹.

W składzie lądowych wojsk operacyjnych w 1985 roku były następujące związki taktyczne i oddziały: pięć dywizji pancernych (5., 10., 11., 16. i 20.), trzy rozwinięte dywizje zmechanizowane (4., 8. i 12.), trzy szkolne dywizje zmechanizowane (1., 2. i 15.), dwie skadrowane dywizje zmechanizowane (3. i 9.), 6. Dywizja Powietrznodesantowa, 1. Batalion Szturmowy, 7. Dywizja Desantowa, cztery brygady rakiet operacyjno-taktycznych (2., 3., 18. i 32.), cztery brygady artylerii armat (1., 5., 6. i 23.), 7. Brygada Artylerii Haubic, dwa pułki artylerii przeciwpancernej (14. i 20.), 61. Brygada Artylerii Przeciwlotniczej, trzy pułki artylerii przeciwlotniczej (15., 55. i 69.), cztery brygady saperów (1., 2., 4. i 5.), sześć pułków pontonowych (1., 2., 3., 4., 5. i 6.), cztery pułki chemiczne (1., 2., 3. i 4.), 2. Brygada Łączności, 15. Brygada Radioliniowo-Kablowa, trzy pułki łączności (4., 9. i 10.), dwa pułki

---

¹³⁹ J. Kajetanowicz, *Polskie...*, wyd. cyt., s. 112.

¹⁴⁰ R. Majewski, *Z dziejów...*, wyd. cyt., s. 90-92; J. Kajetanowicz, *Polskie...*, wyd. cyt., s. 114-115.

¹⁴¹ J. Kajetanowicz, *Polskie...*, wyd. cyt., s. 114-115.

radioliniowo-kablowe (12. i 14.), 9. Pułk Rozpoznania Radiowego, 10. Pułk Rozpoznania Systemów Radiolokacyjnych, 4. Pułk Zakłóceń Radiolokacyjnych oraz 8. Pułk Zakłóceń Radiowych¹⁴².

Zasadniczym założeniem planu rozwoju Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej na lata 1986-1990 było wzmocnienie wojsk operacyjnych pierwszego rzutu, zwiększenie efektywności wojsk rozpoznawczych oraz usprawnienie systemu dowodzenia. W wojskach lądowych dążono do podniesienia możliwości ogniowych i manewrowych dywizji zmechanizowanych i pancernych, a także zwiększenia ich odporności na ogień przeciwnika.

Pod wpływem pogorszającej się sytuacji ekonomicznej państwa w 1985 roku podjęto decyzję o systematycznej redukcji stanu osobowego wojska oraz nadawaniu armii charakteru obronnego¹⁴³. W 1987 roku zapoczątkowano proces kolejnej restrukturyzacji wojska. W Śląskim Okręgu Wojskowym rozformowano między innymi: 2. Warszawską Dywizję Zmechanizowaną, której wojska stacjonowały w Garnizonie Nysa, 11. Pułk Zmechanizowany z 4. Dywizji Zmechanizowanej, 23. Pułk Czołgów z 5. Dywizji Pancernej, 13. Pułk Czołgów z 10. Dywizji Pancernej, 3. Pułk Czołgów z 11. Dywizji Pancernej, 1. Szkolny Pułk Samochodowy, 15. Pułk Wojsk Obrony Wewnętrznej, Katowicką Brygadę Obrony Terytorialnej, Wielkopolski Pułk Obrony Terytorialnej, Wrocławski Pułk Obrony Terytorialnej, Zielonogórski Pułk Obrony Terytorialnej, Opolski Pułk Obrony Terytorialnej, 27. Pułk Inżynieryjno-Budowlany, 32. Pułk Inżynieryjno-Budowlany, 34. Pułk Inżynieryjno-Budowlany oraz 32. Pułk Inżynieryjno-Techniczny¹⁴⁴.

W 1989 roku w wyniku transformacji ustrojowej państwa tempo zmian w wojskach lądowych znacznie wzrosło. Niemal wszystkie ogólnowojskowe związki taktyczne zostały przeniesione na nowe etaty o ograniczonym stanie osobowym. W dywizjach zmechanizowanych i pancernych pułki czołgów przeformowano na pułki zmechanizowane, redukując jednocześnie całkowitą liczbę pułków ogólnowojskowych z czterech do trzech. Cztery dywizje pancerne zostały przeformowane w dywizje zmechanizowane. W wyniku zmian skład wojsk lądowych pod koniec 1989 roku był następujący: dziewięć dywizji zmechanizowanych (1., 2., 4., 5., 8., 10., 11., 12. i 16.), trzy brygady rakiet operacyjno-taktycznych (2., 3. i 18.), trzy brygady artylerii armat

---

¹⁴² Tamże, s. 123.

¹⁴³ J. Babula, wyd. cyt., s. 88-90.

¹⁴⁴ R. Majewski, *Zarys...*, wyd. cyt., s. 23.

(5., 6. i 23.), trzy pułki artylerii przeciwpancernej (14., 20. i 91.), cztery brygady saperów (1., 2., 4. i 5.), dwa pułki pontonowe (3. i 6.), trzy pułki przeciwchemiczne (1., 2. i 4.), 2. Brygada Łączności, 15. Brygada Radioliniowo-Kablowa, cztery pułki łączności (4., 9., 10. i 24.) oraz dwa pułki radioliniowo-kablowe (12. i 14.)¹⁴⁵.

W 1990 roku Wojsko Polskie znajdowało się w trakcie redukcji, która wynikała z realizacji postanowień zawartych w Traktacie w Sprawie Konwencyjnych Sił Zbrojnych w Europie (CFE-1), który dotyczył ograniczenia stanów osobowych i zasadniczych jednostek sprzętowych wojska¹⁴⁶. Po rozpadzie Układu Warszawskiego 1 lipca 1991 roku Polska stanęła przed wyzwaniem stworzenia systemu bezpieczeństwa opartego na samowystarczalności. Priorytetem reorganizacji armii stało się wówczas utrzymanie możliwości bojowych jednostek wojskowych na wysokim poziomie oraz wstrzymanie redukcji w wojsku¹⁴⁷.

W latach dziewięćdziesiątych XX wieku nadrzędnym celem Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej było wprowadzenie modelu armii odpowiadającej potrzebom demokratycznego państwa oraz integracja struktur wojskowych z europejskim systemem obronnym, a zwłaszcza z Organizacją Traktatu Północnoatlantyckiego NATO. Do podstawowych założeń budowania nowego modelu armii zaliczano: zasadę cywilnej kontroli nad armią, ukierunkowanie transformacji w kierunku rozwiązań stosowanych w państwach NATO, potrzebę równomiernej dyslokacji wojska na terytorium kraju, konieczność budowy autonomicznego systemu obrony powietrznej, utworzenie sił obrony terytorialnej oraz skonstruowanie armii nowoczesnej i mobilnej¹⁴⁸.

W 1992 roku w wyniku dążenia do równomiernego rozłożenia zadań operacyjnych utworzono czwarty Krakowski Okręg Wojskowy. W wojskach lądowych podjęto decyzję o zmianie struktury na czas wojny, która miała od tego momentu obejmować cztery korpusy ogólnowojskowe. Korpusy Pomorskiego, Warszawskiego i Śląskiego Okręgu Wojskowego miały składać się z trzech dywizji ogólnowojskowych każdy. Strukturę korpusu Krakowskiego Okręgu Wojskowego na czas konfliktu zbrojnego stanowiła dywizja kawalerii powietrznej oraz samodzielne brygady ogólnowojskowe¹⁴⁹.

---

¹⁴⁵ J. Kajetanowicz, *Polskie...*, wyd. cyt., s. 131-132.

¹⁴⁶ J. Zalewski, wyd. cyt., s. 121.

¹⁴⁷ Z. Stelmaszuk, *Przyszły kształt Sił Zbrojnych*, Polska Zbrojna 1991, nr 109, s. 4.

¹⁴⁸ Z. Sorokopas, wyd. cyt., s. 60.

¹⁴⁹ G. Lewandowski, *Modele organizacyjne Sił Zbrojnych RP*, Warszawa 2006, s. 78-79.

W tym samym roku w Śląskim Okręgu Wojskowym w oparciu o 20. Bazę Materiałowo Techniczną utworzono 22. Brygadę Piechoty Górskiej z dowództwem w Nysie. Od 1993 roku rozpoczęto reorganizację dywizji ogólnowojskowych na struktury brygadowe¹⁵⁰.

Mapa 7

Terytorialny podział Polski na okręgi wojskowe i położenie jednostek Garnizonu Nysa w 1992 roku.

Źródło: Opracowanie własne (na podstawie [Z. Banulski, *Wojsko Polskie. Informator '95*, Warszawa 1995, s. 86]).

Pod koniec grudnia 1995 roku w składzie wojsk lądowych były następujące jednostki organizacyjne: osiem dywizji zmechanizowanych (1., 2., 4., 5., 10., 12., 15. i 16.), 11. Dywizja Kawalerii Pancernej, 8. Dywizja Obrony Wybrzeża, 25. Dywizja Kawalerii Powietrznej, 6. Brygada Desantowo-Szturmowa, cztery brygady artylerii (1., 5., 6. i 23.), trzy pułki rakiet (2., 3. i 18.), dwa pułki przeciwlotnicze (55. i 69.), cztery brygady saperów (1., 2., 4. i 5.), 3. Pułk Saperów, dwa pułki drogowo-mostowe (1. i 6.), 3. Pułk Pontonowy, dwa pułki komunikacyjne (2. i 12.), 2. Brygada Łączności,

¹⁵⁰ R. Przepiszewski, *Budowanie dywizji*, Polska Zbrojna 1993, nr 218, s. 5; W. Kaleta, *Tam gdzie zawracają bociany*, Polska Zbrojna 1995, nr 41, s. 8.

15. Brygada Radioliniowo-Kablowa, cztery pułki dowodzenia (4., 5., 9. i 10.), dwa pułki radioliniowo-kablowe (12. i 14.), 4. Pułk Przeciwchemiczny, trzy brygady Obrony Terytorialnej (1., 2. i 3.) oraz dwa pułki śmigłowców bojowych (49. i 56.)¹⁵¹.

W 1996 roku realizując założenia programu reorganizacji wojska Armia 2012 planowano podporządkowanie jednostek operacyjnych dwóm korpusom zmechanizowanym i jednemu korpusowi powietrzno-zmechanizowanemu, które miały podlegać bezpośrednio pod dowództwo wojsk lądowych. Głównym celem planu było przygotowanie Sił Zbrojnych do odparcia agresji o charakterze lokalnym i osiągnięcie zdolności do kooperacji z wojskami NATO. W 1997 roku w Śląskim Okręgu Wojskowym rozformowano dowództwo 5. Kresowej Dywizji Zmechanizowanej z Gubina, a rok później rozpoczęto likwidację 2. Pomorskiej Dywizji Zmechanizowanej z Wałcza i 10. Sudeckiej Dywizji Zmechanizowanej z Opola¹⁵².

W 1999 roku dostosowując potencjał obronny Polski do standardów Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego NATO zredukowano liczbę okręgów wojskowych do dwóch. Nowy podział wyróżniał Pomorski Okręg Wojskowy (obejmujący województwa: zachodnio-pomorskie, pomorskie, wielkopolskie, kujawsko-pomorskie, warmińsko-mazurskie, mazowieckie i podlaskie) i Śląski Okręg Wojskowy (obejmujący województwa: lubuskie, dolnośląskie, opolskie, śląskie, małopolskie, podkarpackie, lubelskie, świętokrzyskie i łódzkie)¹⁵³.

W tym samym roku w ramach dostosowywania struktur organizacyjnych wojsk lądowych do standardów NATO dokonano podziału jednostek operacyjnych na: siły natychmiastowego reagowania, siły szybkiego reagowania, siły główne oraz wojska obrony terytorialnej¹⁵⁴. W 1999 roku w Śląskim Okręgu Wojskowym z likwidowanej 10. Dywizji Zmechanizowanej wyłączono 22. Karpacką Brygadę Piechoty Górskiej z Nysy, która od tego momentu stała się jednostką samodzielną¹⁵⁵.

W latach dziewięćdziesiątych XX wieku transformacja objęła wszystkie dziedziny funkcjonowania polskich Sił Zbrojnych. W wojskach lądowych ukształtowano obowiązujący w armiach NATO model struktury organizacyjnej opartej na korpusach, dywizjach i brygadach. Powstały nowe dokumenty dyrektywne, szkoleniowe oraz

---

¹⁵¹ Z. Sorokopas, wyd. cyt., s. 62.

¹⁵² J. Kopeć, W. Kaleta, *Armia mniejsza*, Polska Zbrojna 1997, nr 38, s. 12; M. Vero, *Wielka przebudowa*, Polska Zbrojna 1998, nr 41, s. 3 i 12.

¹⁵³ Z. Sorokopas, *Wojska...*, s. 12-13.

¹⁵⁴ M. Jędrzejko, *Dzień pierwszy*, Polska Zbrojna 1999, nr 11, s. 29; W. Kaleta, *Pierwsi wśród równych*, Polska Zbrojna 1999, nr 8, s. 16.

¹⁵⁵ R. Przeciszewski, *Logistyka żywcem z NATO*, Polska Zbrojna 1999, nr 18, s. 18.

organizacyjne. Doszło do rozformowania wielu jednostek wojskowych i zredukowania stanu osobowego o ponad 200 tysięcy żołnierzy. Powołano dowództwo wojsk lądowych, które pełniło rolę organu dowodzenia operacyjnego. Wprowadzono nowy system gotowości bojowej i mobilizacyjnej oraz dokonano reorganizacji struktur centralnych organów Ministerstwa Obrony Narodowej dostosowując je do standardów NATO.

Mapa 8

Terytorialny podział Polski na okręgi wojskowe i położenie jednostek Garnizonu Nysa w 1999 roku.

Źródło: Opracowanie własne (na podstawie [Z. Sorokopas, *Wojska Lądowe Rzeczypospolitej Polskiej - informator*, Warszawa 2004 s. 94-95]).

Pod koniec XX wieku w całym kraju zainicjowano proces tworzenia wojsk obrony terytorialnej, dokonano reformy szkolnictwa wojskowego oraz zapoczątkowano proces profesjonalizacji wojska. W wyniku licznych zmian, które zaszły w strukturze organizacyjnej Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej w latach pięćdziesiątych XX wieku, pod koniec 1999 roku skład wojsk lądowych był następujący: Korpus Powietrzno-Zmechanizowany, pięć dywizji zmechanizowanych (1., 4., 12., 15. i 16.), 11. Dywizja Pancerna, 8. Dywizja Obrony Wybrzeża, 22. Brygada Piechoty Górskiej, trzy brygady artylerii (1., 6. i 23.), dwa pułki przeciwlotnicze (55. i 69.), dwa pułki

rakiet (2. i 3.), trzy brygady saperów (1., 2. i 5.), dwa pułki drogowo-mostowe (3. i 6.), dwa pułki komunikacyjne (2. i 12.), 9. Pułk Pontonowy, 4. Pułk Obrony Przeciwchemicznej, 5. Batalion Obrony Przeciwchemicznej, 15. Brygada Radioliniowo-Kablowa, dwa pułki radioliniowo-kablowe (12. i 14.), 2. Brygada Łączności, trzy pułki dowodzenia (4., 9. i 10.), dwa pułki radioelektroniczne (8. i 11.), trzy brygady obrony terytorialnej (1., 2. i 3.), 10. Brygada Logistyczna, 1. Pułk Specjalny Komandosów oraz dwa pułki śmigłowców bojowych (49. i 56.)¹⁵⁶.

W 2000 roku zapoczątkowano proces likwidacji trzech dywizji z Krosna Odrzańskiego, Koszalina oraz Olsztyna¹⁵⁷. Jednostki bojowe rozwiązanych dywizji włączono do pozostałych związków taktycznych w celu stworzenia jednostek pełnowartościowych. W styczniu 2001 roku podjęto decyzję o rozformowaniu 22. Karpackiej Brygady Piechoty Górskiej z Nysy. W oparciu o dwa bataliony tej brygady postanowiono utworzyć 22. Brygadę Piechoty Górskiej Obrony Terytorialnej z miejscem dyslokacji w Kłodzku.

Na przełomie XX wieku z mapy Śląskiego Okręgu Wojskowego zniknęły całe garnizony wojskowe z pełną infrastrukturą koszarową i bazą szkoleniową. Były to garnizony w Nysie, Gubinie, Żarach, Gorzowie Wielkopolskim, Jeleniej Górze oraz Strzegomiu. W tym samym roku dokonano reorganizacji Ministerstwa Obrony Narodowej i Sztabu Generalnego Wojska Polskiego dostosowując ich struktury organizacyjne do standardów Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego NATO¹⁵⁸.

Zmiany struktur organizacyjnych Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1946-2001 miały znaczący wpływ na rolę i funkcjonowanie garnizonu w Nysie, który w 2001 roku został ostatecznie zlikwidowany. W latach 1946-1992 w garnizonie stacjonowały jednostki piechoty, które przekształcone zostały na wojska zmechanizowane. Po 1992 roku, aż do likwidacji garnizonu funkcjonowały tu elitarne jednostki piechoty górskiej.

2. Struktury jednostek wojskowych 7. Łużyckiej Dywizji Piechoty

Przekazanie Nysy 9 maja 1945 roku administracji polskiej, dogodna infrastruktura koszarowa na terenie miasta, a także jego położenie geograficzne i administracyjne stworzyły korzystne warunki do utworzenia polskiego Garnizonu Nysa, który został

---

¹⁵⁶ *Wojsko, Polska Zbrojna* 1999, nr 34, s. 13.

¹⁵⁷ Z. Sorokopas, *Wojska...*, wyd. cyt., s. 62.

¹⁵⁸ J. Zalewski, wyd. cyt., s. 228-231.

podporządkowany pod IV Okręg Wojskowy. Pierwszą, polską jednostką wojskową rozmieszczoną na terenie garnizonu był 33. Pułk Piechoty wchodzący w skład 7. Dywizji Piechoty. Wymieniona dywizja została powołana według etatów radzieckiej dywizji piechoty gwardii 20 sierpnia 1944 roku. Dwa dni później określono jej strukturę organizacyjną i podporządkowano następujące jednostki: Dowództwo 7. Dywizji Piechoty, 19. Pułk Piechoty, 20. Pułk Piechoty, 21. Pułk Piechoty, 38. Pułk Artylerii, Samodzielny Szkolny Batalion Piechoty, 10. Dywizjon Artylerii Pancерnej, 7. Kompania Zwiadowców, 18. Samodzielny Batalion Saperów, 14. Kompania Łączności, 13. Samodzielna Kompania Chemiczna, 12. Samodzielna Kompania Transportowo-Samochodowa, 9. Piekarnia Polowa, 11. Samodzielny Batalion Sanitarny, 13. Szpital Weterynaryjny, Pluton Dowodzenia Artylerii, Ruchome Warsztaty Mundurowe, Poczta Polowa nr 52188 oraz Bank Polowy. Pierwszym dowódcą dywizji, który pełnił obowiązki do 13 września 1944 roku był pułkownik Tadeusz Piotrowski¹⁵⁹.

W początkowym okresie istnienia dywizja rozlokowana była w Lublinie. We wrześniu 1944 roku zmieniono jej rejon rozmieszczenia na okolice miejscowości Krasnystaw. W połowie września 1944 roku dowódca 2. Armii Wojska Polskiego przemianował numerację pułków piechoty i nadał im następujące numery: 19. Pułk Piechoty otrzymał numer 31., 20. Pułk Piechoty przemieniono na 33., 21. Pułk Piechoty zmienił numer na 35. W okresie od 13 września do 14 października 1944 roku dywizją dowodził pułkownik Józef Melder. Zastąpił go pułkownik Mikołaj Prus-Więckowski, który pełnił obowiązki dowódcy do 1 czerwca 1945 roku¹⁶⁰.

W październiku 1944 roku 7. Dywizja Piechoty została przerzucona w rejon miejscowości Radzyń Podlaski. Konsekwencją masowej dezercji żołnierzy 31. Pułku Piechoty było jego rozformowanie i utworzenie 3. Pułku Piechoty, któremu w grudniu 1944 roku nadano numer 37. W styczniu 1945 roku dywizję przegrupowano w rejon Kutna, skąd w lutym ruszyła na front w kierunku Wrocławia biorąc udział w walkach nad Nysą Łużycką. Po zluzowaniu wojsk radzieckich dywizja w składzie 2. Armii Wojska Polskiego broniła odcinka Dobrzyń – Prędocice. W drugiej fazie działań 7. Dywizja Piechoty prowadziła natarcie w ramach ofensywy 1. Frontu Białoruskiego oraz operacji praskiej 2. Armii Wojska Polskiego. Wykonując powyższe zadania

---

¹⁵⁹ S. Gać, *7 Dywizja Piechoty*, Warszawa 1971, s. 16-17 i 257; B. Dziaduch, *Uczestnictwo żołnierzy ŚOW w odbudowie i zagospodarowaniu regionu* [w:] F. Kusiak, W. Tkaczew, wyd. cyt., s. 75.

¹⁶⁰ Tamże, s. 17-18, 29 i 257.

oddziały i pododdziały dywizji wielokrotnie brały udział w bezpośrednich walkach z przeciwnikiem. W maju związek taktyczny został zawrócony do kraju, gdzie stacjonując we Wschowie, a następnie w Lubaniu pełnił służbę ochronną granicy państwa. W sierpniu 1945 roku w dowód uznania za zasługi podczas wojny nadano jej nazwę wyróżniającą 7. Łużyckiej Dywizji Piechoty. 1 czerwca 1945 roku dowódcą dywizji został pułkownik Paweł Jaroszenko, który pełnił obowiązki do 1 kwietnia 1946 roku. W wyniku rozformowania 1. i 2. Armii Wojska Polskiego 5 września 1945 roku dywizja weszła w podporządkowanie Śląskiego Okręgu Wojskowego¹⁶¹.

Zakończenie wojny i rozpoczęcie procesu przechodzenia Wojska Polskiego na stopę pokojową skutkowało wprowadzeniem znacznych zmian w składzie bojowym zasadniczych związków taktycznych¹⁶². 10 listopada 1945 roku 7. Łużycka Dywizja Piechoty została przeniesiona na etaty pokojowe. W wyniku nowo wprowadzonej organizacji część jednostek dywizji została rozformowana. W jej składzie były wówczas następujące oddziały i pododdziały: Dowództwo 7. Łużyckiej Dywizji Piechoty, 33. Pułk Piechoty, 35. Pułk Piechoty, 37. Pułk Piechoty, 38. Pułk Artylerii, 10. Samodzielny Dywizjon Artylerii Zmotoryzowanej, 24. Samodzielny Batalion Łączności, 18. Samodzielny Batalion Saperów, Samodzielny Pluton Samochodowy Dowództwa 7. Dywizji Piechoty, Samodzielny Pluton Strzelecki Oddziału Informacji oraz Oddział Informacji 7. Dywizji Piechoty. Wprowadzone zmiany skutkowały redukcją stanów osobowych dywizji o 45 procent¹⁶³.

W 1946 roku na terenie Garnizonu Nysa rozmieszczony był jedynie 33. Pułk Piechoty ze składu 7. Łużyckiej Dywizji Piechoty. W strukturze organizacyjnej pułku znajdowały się wówczas następujące elementy: dowództwo pułku, pluton ochrony, trzy bataliony piechoty, dwie kompanie fizylierów, kompania przeciwpancerna, kompania rusznic przeciwpancernych, kompania łączności, kompania sanitarna, kompania transportowa, bateria moździerzy 120 mm, bateria dział piechoty 76,2 mm, pluton zwiadu konnego, pluton zwiadu pieszego, pluton saperów, a także pluton obrony przeciwchemicznej. Stan etatowy pułku wynosił blisko 2,9 tysięcy żołnierzy¹⁶⁴.

---

¹⁶¹ R. Majewski, *Zarys...*, wyd. cyt., s. 11 i 13; S. Gać, wyd. cyt., s. 39-46, 80, 101-102, 117, 227 i 256-257.

¹⁶² K. Frontczak, *Sily zbrojne Polski Ludowej. Przejście na stopę pokojową 1945-1947*, Warszawa 1974, s. 141-142 i 147.

¹⁶³ J. Kajetanowicz, *Polskie...*, wyd. cyt., s. 17-19.

¹⁶⁴ S. Komornicki, *Regularne...piechoty*, wyd. cyt., s. 126-129; W. Jurgielewicz, *Zarys analizy struktury organizacyjnej pułku piechoty Ludowego Wojska Polskiego* [w:] J. Margules, wyd. cyt., s. 226-242.

Na przełomie lat 1945 i 1946 dokonano przemieszczenia dywizji z Lubania na wschód w rejon Górnego Śląska, po czym do końca marca 1946 roku w ramach dostosowywania struktur Sił Zbrojnych do warunków pokojowych przeformowano ją na nowe etaty. W wyniku reorganizacji 10. Samodzielny Dywizjon Artylerii Zmotoryzowanej został przekształcony w 10. Dywizjon Artylerii Przeciwpancernej, a 24. Samodzielny Batalion Łączności w 27. Kompanię Łączności. Stan osobowy 7. Łużyckiej Dywizji Piechoty wynosił wówczas 4026 żołnierzy. 30 marca 1946 roku jednostkom dywizji określono nowe miejsca dyslokacji, a także nadano następujące numery wyróżniające: Dowództwo 7. Łużyckiej Dywizji Piechoty w Bytomiu - JW 2812, 33. Pułk Piechoty w Nysie - JW 2867, 35. Pułk Piechoty w Tarnowskich Górach - JW 1768, 37. Pułk Piechoty w Chorzowie - JW 2235, 38. Pułk Artylerii Lekkiej w Koźlu - JW 2941, 10. Dywizjon Artylerii Przeciwpancernej w Tarnowskich Górach - JW 2975, 27. Kompania Łączności w Bytomiu – brak numeru, 18. Batalion Saperów w Bytomiu - JW 1873, pluton Ochrony Wydziału Informacji – brak numeru oraz Wydział Informacji 7. Dywizji Piechoty - JW 4042¹⁶⁵. W okresie od 1 kwietnia do 15 lipca 1946 roku dywizją dowodził generał brygady Włodzimierz Kierp¹⁶⁶.

W ramach reorganizacji struktur dywizji dążono do połączenia redukcji jej stanów osobowych, uzbrojenia i wyposażenia z jednoczesnym zachowaniem zasadniczych elementów organizacyjnych umożliwiających odtworzenie przekształcanych jednostek w przypadku takiej konieczności. Zgodnie z tą koncepcją w 33. Pułku Piechoty z dyslokacją w Nysie rozwiązano kompanię rusznic przeciwpancernych oraz plutony rozpoznawczy i saperów. Jeden z batalionów piechoty został skadrowany, a w pozostałych dwóch batalionach rozwiązano pluton armat przeciwpancernych 45 mm i pluton łączności, który został zastąpiony drużyną łączności. Pułkowa kompania łączności została przeformowana w pluton, a do kompanii przeciwpancernej dodano pluton rusznic przeciwpancernych. W miejsce kompanii transportowej wprowadzono pluton transportowo-gospodarczy. Stan osobowy pułku wynosił 982 żołnierzy¹⁶⁷.

W początkowym okresie istnienia Garnizonu w Nysie obsadzenie wszystkich obiektów koszarowych żołnierzami było niemożliwe ze względu na liczne, powojenne

---

¹⁶⁵ K. Sobczak, *Rozwój Ludowego Wojska Polskiego 1943-1983*, Wojskowy Przegląd Historyczny 1983, nr 2-3, s. 65-68.

¹⁶⁶ S. Gać, wyd. cyt., s. 257; B. Dziaduch, wyd. cyt., s. 75.

¹⁶⁷ J. Kajetanowicz, *Polskie...*, wyd. cyt., s. 63.

uszkodzenia infrastruktury wojskowej. W związku z powyższym wojsko zostało rozlokowane w najlepiej utrzymanych obiektach przy ulicy Tadeusza Kościuszki oraz w dawnym szpitalu garnizonowym przy ulicy Kornela Ujejskiego. Wraz z przybyciem żołnierzy w rejon Nysy rozpoczęto prace nad uruchomieniem podstawowych organów niezbędnych do funkcjonowania garnizonu, takich jak: Rejonowa Komisja Uzupełnień, Kasyno czy Klub Garnizonowy¹⁶⁸.

Rezultatem trudnej sytuacji gospodarczej państwa, trwającego procesu normalizacji sytuacji wewnętrznej kraju, a także realizacji gwarancji wynikających z sojuszniczych układów dwustronnych na początku 1946 roku przyjęto plan reorganizacji wojska. 22 listopada 1946 roku dotychczasowe etaty dywizji zostały zastąpione nowymi. W ramach przeobrażeń ogólna struktura dywizji nie uległa zmianie. Dokonano natomiast przekształcenia sztabu dywizji oraz wybranych oddziałów i pododdziałów jej podległych. W pułku piechoty zredukowano liczbę batalionów piechoty z trzech do dwóch i połączono samodzielne baterie artylerii w dywizjon artylerii, w którego skład weszły: bateria moździerzy 120 mm, bateria armat 76 mm oraz bateria armat przeciwpancernych 45 mm¹⁶⁹. Wprowadzone zmiany nie wpłynęły w istotnym stopniu na dotychczasowy potencjał bojowy dywizji. Od 15 lipca 1946 roku 7. Łużycką Dywizją Piechoty dowodził pułkownik Stefan Szlaszewski¹⁷⁰.

W 1947 roku 33. Pułk Piechoty otrzymał nazwę wyróżniającą - Nyski. Kadra dowódcza pułku do 1947 roku składała się głównie z Rosjan. Dopiero w latach 1947-1948 rozpoczęto proces wymiany kadry na polskich żołnierzy. W okresie od 1 lutego 1947 roku do 30 czerwca 1948 roku dywizją dowodził pułkownik Jan Kobyłański. Jego następcą generał brygady Marian Turkowski obowiązki dowódcy pełnił przez niespełna trzy miesiące, po czym przekazał dowodzenie podpułkownikowi Piotrowi Grabowskiemu¹⁷¹. W przypadku Nysy dowódcą 33. Pułku Piechoty pełnił jednocześnie funkcję dowódcy garnizonu. Od maja 1955 roku, kiedy to 7. Łużycka Dywizja Piechoty zmieniła dyslokację na rejon Ziemi Nyskiej, dowódcą dywizji był jednocześnie dowódcą garnizonu¹⁷².

16 września 1948 roku w wyniku realizacji decyzji o dalszej redukcji stanu osobowego Sił Zbrojnych 7. Łużycka Dywizja Piechoty została ponownie

---

¹⁶⁸ M. Grygorowicz, wyd. cyt.

¹⁶⁹ R. Majewski, *Z dziejów...*, wyd. cyt., s. 30-34; J. Kajetanowicz, *Polskie...*, wyd. cyt., s. 65.

¹⁷⁰ S. Gać, wyd. cyt., s. 257; B. Dziaduch, wyd. cyt., s. 75.

¹⁷¹ Tamże.

¹⁷² S. Komornicki, *Regularne...piechoty*, wyd. cyt., s. 215.

zreorganizowana. Nowy etat nie zmieniał ogólnego składu dywizji. Struktura organizacyjna 33. Pułku Piechoty z Nysy obejmowała wówczas dwa bataliony piechoty, z czego jeden był skadrowany, oraz dywizjon artylerii. W skadrowanym batalionie piechoty znajdowali się jedynie dowódcy pododdziałów. W wyniku reorganizacji dywizji ponownie obniżono jej stan osobowy, który wynosił wówczas 32 procent stanu z okresu wojny¹⁷³.

Zmiany strukturalne, które zaszły w 7. Łużyckiej Dywizji Piechoty w latach 1945-1948 miały istotny wpływ na jej potencjał bojowy. W wyniku cięć finansowych budżetu armii oraz koncepcji utrzymania w Wojsku Polskim stałej liczby dywizji osłabiona została rzeczywista wartość bojowa związków taktycznych wojsk lądowych. Ciągła redukcja i reorganizacja oddziałów i pododdziałów dywizji skutkowałą utratą cech jednostki bojowej. Uzbrojenie i sprzęt będące na jej wyposażeniu znacznie odbiegały od standardów przyjętych w większości armii świata. Dywizja w dalszym ciągu bazowała na transporcie konnym, nie mając bojowych wozów piechoty.

W 1949 roku skład bojowy 7. Łużyckiej Dywizji Piechoty w dalszym ciągu dostosowywany był do wymagań okresu pokojowego określonych w koncepcjach rozwoju Sił Zbrojnych. Dywizja została podporządkowana Krakowskiemu Okręgowi Wojskowemu. Wprowadzony jesienią nowy etat dywizji nie zmieniał jej dotychczasowej organizacji lecz zwiększał stan osobowy związku taktycznego do 4050 żołnierzy. 33. Nyski Pułk Piechoty zorganizowany został według etatu, zgodnie z którym struktura pułku pozostała niezmienną, a stan osobowy zwiększył się do 907 żołnierzy. Przyjęta struktura dywizji stanowiła formę przejściową do planowanej reorganizacji tego związku taktycznego w system terytorialny¹⁷⁴.

Wysoki procent skadrowania jednostek wojsk lądowych i w konsekwencji brak możliwości efektywnego ich rozwinięcia na wypadek mobilizacji wpłynął na wprowadzenie w Siłach Zbrojnych terytorialnego systemu organizacji wojska. 26 stycznia 1950 roku 7. Łużycka Dywizja Piechoty otrzymała etat Terytorialnej Dywizji Piechoty. W składzie dywizji były wówczas następujące elementy organizacyjne: dowództwo dywizji, trzy pułki piechoty (w tym 33. Nyski Pułk Piechoty), pułk artylerii lekkiej, dywizjon artylerii przeciwpancernej, batalion łączności, batalion saperów, batalion sanitarny, bateria przeciwlotnicza, kompania rozpoznawcza,

---

¹⁷³ L. Grot, T. Konecki, E. Nalepa, *Pokojowe dzieje Wojska Polskiego*, Warszawa 1988, s. 44; J. Babula, wyd. cyt., s.332.

¹⁷⁴ R. Majewski, *Zarys historii Śląskiego Okręgu Wojskowego*, Wrocław 1985, s. 18-20.

kompania obrony przeciwchemicznej, kompania samochodowo-transportowa, pluton dowodzenia dowódcy artylerii, dywizyjny szpital weterynaryjny, warsztat mundurowo-taborowy, piekarnia polowa, poczta polowa oraz kasa polowa. Etat terytorialny, w porównaniu do poprzedniego, miał bardziej rozbudowaną strukturę organizacyjną, która w znacznym stopniu odpowiadała wymogom okresu wojny. Stan osobowy dywizji wynosił 11097 żołnierzy, a w tym 3255 stanu stałego, 7842 stanu zmiennego oraz 40 pracowników cywilnych¹⁷⁵.

Według terytorialnego etatu stan osobowy 33. Nyskiego Pułku Piechoty wynosił 2712 żołnierzy, z czego 738 stanowiło stan stały, a pozostali stan zmienny. W strukturze batalionu piechoty oprócz zasadniczych elementów utworzono dodatkowo: dwa plutony armat przeciwpancernych 45 mm, pluton rusznic przeciwpancernych, pluton sanitarny oraz pluton gospodarczy. Artyleria pułkowa składała się z dwóch baterii armat 76 mm i baterii moździerzy 120 mm. W warsztacie znajdowała się kompania gospodarcza mająca w strukturze plutony: samochodowy, naprawczy i gospodarczy¹⁷⁶.

Wprowadzenie etatu terytorialnego miało charakter eksperymentalny, który wynikał z próby podwyższenia poziomu gotowości bojowej wybranych dywizji. Podstawowym problemem systemu terytorialnego były wysokie koszty jego wprowadzenia. W konsekwencji bardzo szybko podjęto decyzję o rezygnacji z tego rozwiązania i wdrożeniu w całej piechocie organizacji korpusnej. Wpływ na powyższe zmiany miało również gwałtowne pogorszenie się stosunków między państwami bloku wschodniego i zachodniego, które zapoczątkowało wyścig zbrojeń włączając do niego także Polskę¹⁷⁷. 23 marca 1951 roku 7. Łużycką Dywizję Piechoty przekazano w podporządkowanie 11. Korpusu Piechoty zmieniając jednocześnie jej etat. Rezultatem reorganizacji struktur dywizji była zmiana miejsca dyslokacji wybranych jednostek wojskowych. Pod koniec 1951 roku skład dywizji był następujący: Dowództwo 7. Łużyckiej Dywizji Piechoty w Gliwicach - JW 2812, 33. Nyski Pułk Piechoty w Nysie - JW 2867, 35. Pułk Piechoty w Nysie - JW 1768, 37. Pułk Piechoty w Gliwicach - JW 2235, 38. Pułk Artylerii Lekkiej w Koźlu - JW 2941, 10. Dywizjon Artylerii Przeciwpancernej w Koźlu - JW 2975, 34. Dywizjon

---

¹⁷⁵ P. Jaroszewicz, wyd. cyt., s. 117-119.

¹⁷⁶ J. Kajetanowicz, *Polskie...*, wyd. cyt., s. 173-176.

¹⁷⁷ *System obrony Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*, Myśl Wojskowa 1973, nr 10, s. 20-21; R. Majewski, *Z dziejów...*, wyd. cyt., s. 71-76.

Artylerii Przeciwlotniczej w Gliwicach - JW 2021, 48. Batalion Łączności w Gliwicach (na bazie 27. kompanii łączności) - JW 1975, 18. Batalion Saperów w Nysie - JW 1873, 21. Kompania Obrony Przewodniczej w Gliwicach, pluton Zwiadu w Gliwicach oraz pluton Samochodowy w Gliwicach¹⁷⁸.

W strukturze pułków piechoty stacjonujących w Garnizonie Nysa (33. i 35. Pułk Piechoty) zachowano większość dotychczasowych pododdziałów. Zredukowano liczbę batalionów piechoty z trzech do dwóch oraz utworzono kompanię przeciwlotniczą, która składała się z trzech plutonów przeciwlotniczych wielkokalibrowych karabinów maszynowych. W strukturze batalionów w kompaniach piechoty w miejsce dwóch plutonów piechoty i plutonu fizylierów wprowadzono trzy plutony piechoty. W plutonach kompanii ciężkich karabinów maszynowych zmniejszono liczbę drużyn z 4 do 3, a w kompanii moździerzy liczbę działonów z 3 do 2. Pułkową kompanię saperów przeorganizowano w pluton i zlikwidowano pluton obrony przeciwchemicznej. W artylerii pułkowej zredukowano liczbę plutonów ogniowych baterii moździerzy z 3 do 2. Stan osobowy pułków piechoty po reorganizacji wynosił 1234 żołnierzy¹⁷⁹.

Struktura 18. Batalionu Saperów, który po przemieszczeniu z Bytomia został rozlokowany w Garnizonie Nysa nie uległa zmianie względem etatu terytorialnego. Stan osobowy pułku wynosił 436 żołnierzy, a w tym 110 stanu stałego i 326 stanu zmiennego. 12 marca 1951 roku utworzono nowy rodzaj jednostek pancernych - samodzielne pułki czołgów, z których 18. Pułk Czołgów rozlokowano w Nysie. Zadaniem pułku było bezpośrednie wsparcie bojowe walczących oddziałów i pododdziałów piechoty¹⁸⁰.

W wyniku przyjętego planu oszczędnościowego w Armii Polskiej 20 listopada 1952 roku dokonano reorganizacji wszystkich dywizji piechoty na nowe, zredukowane struktury organizacyjne¹⁸¹. W porównaniu do poprzedniego etatu 7. Łużycka Dywizja Piechoty została w znacznym stopniu skadrowana przy jednoczesnym zmniejszeniu ilości jej sprzętu i uzbrojenia. Stan osobowy dywizji wynosił wówczas 3,5 tysiąca żołnierzy. W latach 1952-1955 dowódcą dywizji był podpułkownik Jan Szamotulski¹⁸².

Zgodnie z nowym etatem struktura organizacyjna pułków piechoty pozostała bez zmian. Wybrane bataliony piechoty zostały skadrowane lub zredukowane.

---

¹⁷⁸ J. Kajetanowicz, *Polskie...*, wyd. cyt., s. 176-181.

¹⁷⁹ Tamże.

¹⁸⁰ Tamże.

¹⁸¹ P. Piotrowski, wyd. cyt., 106-107.

¹⁸² S. Gać, wyd. cyt., s. 257; B. Dziaduch, wyd. cyt., s. 75.

W kompaniach piechoty z dotychczasowych trzech plutonów pozostawiono dwa, a w kompaniach ciężkich karabinów maszynowych zmniejszono liczbę drużyn plutonów z trzech do dwóch. W artylerii pułkowej skadrowano częściowo baterię moździerzy oraz baterię armat 76 mm utrzymując niepełne obsady w plutonach. Kompanię przeciwlotniczą skadrowano w całości pozostawiając jeden pluton składający się z dowódców drużyn. Stan etatowy 33. i 35. Pułku Piechoty stacjonujących w Nysie wynosił wówczas 786 żołnierzy¹⁸³.

W 18. Batalionie Saperów stacjonującym na terenie Garnizonu Nysa z trzech kompanii saperów pozostawiono dwie. Jedna z kompanii została skadrowana, a w drugiej zredukowano liczbę plutonów saperów z trzech do dwóch. Jednocześnie zwiększono liczbę sprzętu i wyposażenia batalionu¹⁸⁴.

W 1953 roku w wyniku rozformowania Okręgu Wojskowego nr V przekazano 7. Łużycką Dywizję Piechoty w ponowne podporządkowanie dowódcy IV Okręgu Wojskowego, który w 1954 roku został przemianowany na Śląski Okręg Wojskowy. 2 listopada 1954 roku 18. Samodzielny Pułk Czołgów z Nysy włączono w podporządkowanie 5. Dywizji Piechoty zmieniając jego nazwę na 18. Pułk Czołgów i Artylerii Pancerniej¹⁸⁵. W latach 1953-1954 do istniejących obiektów infrastruktury wojskowej w Nysie dobudowano nowoczesne koszary, które znajdowały się na dawnym niemieckim placu ćwiczeń. Korzystna lokalizacja oraz dogodne warunki logistyczne garnizonu wpłynęły na podjęcie decyzji o przeniesieniu w maju 1955 roku dowództwa 7. Łużyckiej Dywizji Piechoty oraz większości jednostek jej podległych do Nysy. Zmiany struktur organizacyjnych dywizji w latach 1949-1954 wynikały z przeświadczenia, że w krótkim czasie dojdzie do konfrontacji zbrojnej, w której zasadniczą rolę odegrają jednostki piechoty.

Na początku 1955 roku Siły Zbrojne posiadały skład bojowy odpowiadający warunkom przygotowań do działań wojennych. Rezultatem odprężenia stosunków międzynarodowych pomiędzy blokiem państw wschodu i zachodu, a także ograniczenia dotychczasowej polityki zbrojeń była zmiana kierunku rozwoju Wojska Polskiego, która wpłynęła na kształt struktur organizacyjnych jednostek garnizonu w Nysie. W 1955 roku 37. Pułk Piechoty przekazany został do 2. Dywizji Piechoty, a w zamian w skład 7. Łużyckiej Dywizji Piechoty wszedł 91. Pułk Piechoty z Głubczyc - JW 2416

---

¹⁸³ P. Piotrowski, wyd. cyt., 106-107; J. Kajetanowicz, *Polskie...*, wyd. cyt., s. 183-184.

¹⁸⁴ Tamże.

¹⁸⁵ P. Piotrowski, wyd. cyt., 85-86 i 106.

ze składu 29. Dywizji Piechoty. Pod koniec 1955 roku 7. Łużycka Dywizja Piechoty wraz z 2. Dywizją Piechoty podporządkowane były 11. Korpusowi Armijnemu. W tym samym roku rozformowano 35. Pułk Piechoty, 91. Pułk Piechoty oraz 34. Dywizjon Artylerii Przeciwlotniczej. W podporządkowanie 7. Łużyckiej Dywizji Piechoty weszły natomiast jednostki z 2. Dywizji Piechoty, takie jak: 6. Pułk Piechoty, 36. Pułk Piechoty oraz 24. Dywizjon Artylerii Przeciwlotniczej. W 1956 roku likwidując korpusy w siłach zbrojnych podporządkowano wszystkie dywizje piechoty bezpośrednio pod dowództwa okręgów wojskowych. Kierunkiem zmian zachodzących w Wojsku Polskim była redukcja jednostek piechoty i tworzenie na ich bazie wojsk zmechanizowanych¹⁸⁶.

3. Struktury 2. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej

W drugiej połowie lat pięćdziesiątych XX wieku plany rozwoju wojsk lądowych ukierunkowane były na redukcję stanów osobowych z jednoczesnym zachowaniem niezbędnej ilości związków taktycznych do mobilizacyjnego ich rozwinięcia w czasie wojny. Wpływ na kształt struktur organizacyjnych jednostek wojskowych w tym okresie miały także uzgodnienia zawarte w ramach Układu Warszawskiego. W latach 1956-1960 zrealizowano proces motoryzacji wybranych dywizji piechoty i tworzenia na ich bazie dywizji zmechanizowanych. W konsekwencji 9 września 1956 roku 7. Łużycka Dywizja Piechoty została przeformowana na 2. Warszawską Dywizję Zmechanizowaną w Nysie¹⁸⁷. Pierwszym dowódcą dywizji, który pełnił jednocześnie obowiązki dowódcy Garnizonu Nysa został pułkownik Artur Reginia. Z chwilą reorganizacji siedzibą dowództwa stały się obiekty infrastruktury wojskowej przy ulicy Kornela Ujejskiego. 18 listopada 1956 roku na dowódcę dywizji mianowano pułkownika Zbigniewa Ohanowicza, który pełnił obowiązki do 14 listopada 1964 roku. W 1957 roku dowództwo dywizji i garnizonu zostało przeniesione na ulicę Karola Marcinkowskiego, gdzie funkcjonowało do grudnia 2001 roku¹⁸⁸.

Pod koniec 1956 roku po wykonaniu rozkazu o sformowaniu 2. Dywizji Zmechanizowanej w składzie jej struktury organizacyjnej znajdowały się następujące jednostki: Dowództwo 2. Dywizji Zmechanizowanej w Nysie - JW 2812 (na bazie Dowództwa 7. Łużyckiej Dywizji Piechoty), 75. Kompania Sztabowa w Nysie (sformowana od nowa), 6. Pułk Zmechanizowany w Częstochowie - JW 1598 (na bazie

---

¹⁸⁶ J. Babula, wyd. cyt., s. 81-86.

¹⁸⁷ J. Poksiński, *Memorandum Sztabu Generalnego WP w sprawie Układu Warszawskiego oraz planu rozwoju Sił Zbrojnych PRL na lata 1955-1965*, Przegląd Historyczno-Wojskowy 2000, nr 1, s. 94-95.

¹⁸⁸ J. Margules, *Drugie dywizje w bojach o Polskę*, Warszawa 2003, s. 451.

6. Pułku Piechoty), 33. Pułk Zmechanizowany w Nysie - JW 2867 (na bazie 33. Pułku Piechoty), 36. Pułk Zmechanizowany w Lublińcu - JW 1784 (na bazie 36. Pułku Piechoty), 13. Pułk Czołgów Średnich w Opolu - JW 2633 (na bazie 13. Samodzielnego Pułku Czołgów), 37. Batalion Czołgów i Artylerii Pancernej w Nysie - JW 3032 (sformowany od nowa), 21. Szkolny Batalion Czołgów w Gliwicach - JW 3102 (przekazany z 1. Dywizji Zmechanizowanej), 37. Pułk Artylerii Haubic w Koźlu - JW 2941 (na bazie 38. Pułku Artylerii Lekkiej), 2. Dywizjon Artylerii Rakietowej w Koźlu - JW 2975 (na bazie 10. Dywizjonu Artylerii Przeciwpancernej), 24. Dywizjon Artylerii Przeciwlotniczej w Lublińcu - JW 2133 (przekazany z rozformowanej 2. Dywizji Piechoty), 48. Batalion Łączności w Nysie - JW 1975, 18. Batalion Saperów w Nysie - JW 1873, 21. Kompania Obrony Przeciwchemicznej w Nysie, 10. Batalion Rozpoznawczy w Nysie - JW 2087 (na bazie plutonu Zwiadu 7. Łużyckiej Dywizji Piechoty), 52. Batalion Samochodowo-Transportowy w Nysie - JW 3228 (na bazie plutonu Samochodowego 7. Łużyckiej Dywizji Piechoty), 160. Ruchoma Baza Remontu Czołgów w Komprachcicach - JW 1929 (sformowana od nowa), 155. Ruchomy Warsztat Naprawy Sprzętu Artyleryjskiego w Koźlu - JW 3638 (sformowany od nowa), 172. Ruchomy Warsztat Remontu Samochodów w Nysie - JW 2335 (sformowany od nowa) oraz 2. Dywizyjny Punkt Zaopatrzenia w Nysie - JW 1018 (sformowany od nowa)¹⁸⁹.

Zasadniczym elementem struktury organizacyjnej 2. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej były pułki zmechanizowane. W momencie utworzenia dywizji w ich składzie były następujące jednostki wojskowe: dwa bataliony piechoty zmotoryzowanej, batalion szkolny, batalion czołgów i artylerii pancernej, artyleria pułkowa, kompania łączności, kompania rozpoznawcza, kompania transportowo-gospodarcza, bateria obrony przeciwlotniczej, pluton obrony przeciwwchemicznej oraz pluton saperów. W każdym batalionie piechoty zmotoryzowanej jedna kompania była skadrowana. Artyleria pułkowa składała się z baterii artylerii przeciwpancernej z działami o kalibrze 76 mm oraz baterii moździerzy o kalibrze 120 mm. Ogółem pułk zmechanizowany liczył 1104 żołnierzy¹⁹⁰.

W marcu 1957 roku ze względu na trudną sytuację gospodarczą Polski nakłady finansowe na wojsko zostały obniżone o około 20 procent, co wpłynęło na podjęcie decyzji o kontynuowaniu redukcji Sił Zbrojnych. Reorganizacja objęła w szczególności

---

¹⁸⁹ J. Kajetanowicz, *Polskie...*, wyd. cyt., s. 302-303.

¹⁹⁰ Tamże, s. 300 i 302-303.

jednostki wojsk lądowych. W konsekwencji latem 1957 roku 2. Warszawska Dywizja Zmechanizowana została przeformowana na nowe etaty¹⁹¹. W dywizji rozformowano 36. Pułk Zmechanizowany, 37. Batalion Czołgów i Artylerii Pancernej oraz 21. Szkolny Batalion Czołgów, a także przekazano do składu 10. Dywizji Pancernej 24. Dywizjon Artylerii Przeciwlotniczej. W zamian do nyskiej dywizji przeniesiony został 27. Pułk Zmechanizowany - JW 2879, który rozmieszczono w Kłodzku. Na bazie 38. Pułku Piechoty z 4. Dywizji Piechoty utworzono 38. Pułk Zmechanizowany z dyslokacją w Kożuchowie - JW 3564, a w miejsce 99. Pułku Artylerii Obrony Przeciwlotniczej z 15. Dywizjonu Artylerii Przeciwlotniczej sformowano 111. Dywizjon Artylerii Przeciwlotniczej w Ząbkowicach Śląskich - JW 2583. W wyniku zmian organizacyjnych część jednostek dywizji otrzymało także nowe nazwy wyróżniające, które od tego momentu były następujące: 13. Pułk Czołgów i Artylerii Pancernej, 160. Ruchomy Warsztat Naprawy Czołgów w Komprachcicach, 155. Dywizyjny Warsztat Uzbrojenia w Koźlu, 172. Ruchomy Warsztat Naprawy Samochodów w Nysie¹⁹².

W rozwiniętych pułkach zmechanizowanych (33. i 38.) rozformowano batalion szkolny zwiększając jednocześnie liczbę batalionów zmotoryzowanych z dwóch do trzech oraz zlikwidowano: kompanię rozpoznawczą, pluton saperów i pluton obrony przeciwchemicznej. W batalionach piechoty zmotoryzowanej rozwiązano kompanię ciężkich karabinów maszynowych i baterię artylerii, tworząc w ich miejsce kompanię wsparcia oraz włączając plutony ciężkich karabinów maszynowych w strukturę kompanii piechoty zmotoryzowanej. Batalion czołgów i artylerii pancernej w pułku zmechanizowanym przeformowany został na batalion czołgów średnich. W baterii obrony przeciwlotniczej pluton wielkokalibrowych karabinów maszynowych zastąpiony został trzema plutonami PKM, które w czasie działań bojowych miały być przydzielane do poszczególnych batalionów piechoty zmotoryzowanej. Stan osobowy pułku wynosił 1396 żołnierzy¹⁹³.

Struktura skadrowanego 6. Pułku Zmechanizowanego była zbliżona do organizacji rozwiniętych pułków zmechanizowanych. W składzie pułku były dwa bataliony piechoty zmotoryzowanej o znacznym stopniu skadrowania. Trzeci batalion

---

¹⁹¹ K. Grunberg, *Historia od X do XX wieku. Kronika wydarzeń. Polska i sąsiedzi*, Toruń 1992, s. 293.

¹⁹² *Kronika 2. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej imienia Jana Henryka Dąbrowskiego*, AWO 6486/90/14, s. 12-14; J. Kajetanowicz, *Polskie...*, wyd. cyt., s. 306-307.

¹⁹³ Tamże.

zmotoryzowany oraz batalion czołgów pełniły funkcję batalionów szkolnych. Dodatkowo w pułku utworzono kompanię wartowniczą przeznaczoną do realizacji zadań ochrony sprzętu. Stan osobowy pułku wynosił 918 żołnierzy¹⁹⁴.

W tym samym roku 38. Pułk Zmechanizowany został przekazany w podporządkowanie dowódcy 11. Dywizji Zmechanizowanej, a 160. Ruchomy Warsztat Naprawy Czołgów przemieszczono z Komprachcic do Opola. W grudniu 1957 roku nadano nowy numer wyróżniający 27. Pułkowi Zmechanizowanemu - JW 1366. Nie był to jednak koniec zmian organizacyjnych w 2. Dywizji Zmechanizowanej. Jesienią 1958 roku zrealizowano kolejną reorganizację wojsk lądowych, której celem było zmniejszenie Sił Zbrojnych. W wyniku przyjętej koncepcji 1 grudnia 1958 roku w dywizji wprowadzono nowe etaty o niższych stanach osobowych¹⁹⁵. W nowo wprowadzonej strukturze przekształceniom uległy niemal wszystkie jednostki dywizji. Dodatkowo 21. Kompania Obrony Przeciwchemicznej zmieniła miejsce dyslokacji z Nysy na Kłodzko, a trzy oddziały otrzymały następujące numery wyróżniające: 6. Pułk Zmechanizowany – JW 2682, 33. Nyski Pułk Zmechanizowany - JW 2903, a 37. Pułk Artylerii Haubic - JW 2937¹⁹⁶.

Najważniejsze zmiany zostały przeprowadzone w jednostkach bojowych. Zreorganizowano: pułki zmechanizowane, skadowany pułk zmechanizowany, pułk czołgów i artylerii pancernej, pułk artylerii haubic, dywizjon artylerii haubic, batalion rozpoznawczy, batalion łączności, batalion saperów, kompanię obrony przeciwchemicznej oraz ruchomy warsztat naprawy czołgów. Na dotychczasowych etatach pozostawiono natomiast: dowództwo dywizji, sztab, dywizjon artylerii raketowej, batalion transportowy, ruchome warsztaty naprawy sprzętu artyleryjskiego, dywizyjny warsztat uzbrojenia oraz dywizyjny punkt zaopatrzenia.

W strukturach rozwiniętych pułków zmechanizowanych (27. i 33.) zredukowano liczbę batalionów piechoty zmotoryzowanej z trzech do dwóch wprowadzając w zamian batalion szkolny. Pluton transportowo-gospodarczy funkcjonujący w ramach kwatermistrzostwa został rozbudowany do szczebla kompanii. Pozostałe pododdziały

---

¹⁹⁴ Tamże.

¹⁹⁵ *Kronika 2. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej imienia Jana Henryka Dąbrowskiego*, AWO 6486/90/14, s. 12-14; M. Grygorowicz, wyd. cyt.; J. Kajetanowicz, *Polskie...*, wyd. cyt., s. 309-310.

¹⁹⁶ Tamże.

zachowały poprzednią strukturę organizacyjną. Stan osobowy pułków zmniejszył się z 1396 do 1235 żołnierzy¹⁹⁷.

Według nowego etatu struktura skadrowanego 6. Pułku Zmechanizowanego była zbliżona do struktury pułków rozwiniętych. W pułku skadrowano całkowicie: batalion piechoty zmotoryzowanej, kompanię łączności, baterię artylerii przeciwlotniczej oraz artylerię pułkową. W miejsce batalionu szkolnego utworzona została pułkowa szkoła podoficerska, a pododdziałem szkolnym został batalion czołgów średnich składający się z trzech kompanii. Skład pozostałych pododdziałów pułku był taki sam jak w pułkach rozwiniętych¹⁹⁸.

W latach 1959-1960 struktura organizacyjna dywizji nie uległa zasadniczym zmianom. W 1961 roku zgodnie z przyjętym planem rozwoju Sił Zbrojnych na lata 1961-1965 zapoczątkowano proces reorganizacji wojsk lądowych. W celu zapewnienia możliwości natychmiastowego użycia zasadniczych związków taktycznych w działaniach wojennych dokonano zmian struktur organizacyjnych wszystkich dywizji zmechanizowanych. W konsekwencji 28 sierpnia 1961 roku 2. Warszawska Dywizja Zmechanizowana otrzymała status skadrowanej dywizji szkolnej¹⁹⁹.

W kolejnych latach tempo zmian organizacyjnych zachodzących w dywizji nie było już tak wysokie jak na początku jej istnienia. W celu optymalizacji i uproszczenia funkcjonowania dywizji dokonano kilku korekt w jej strukturze. 16 października 1961 roku przeformowano 10. Batalion Rozpoznawczy na 18. Kompanię Rozpoznawczą pozostawiając jej miejsce dyslokacji w Nysie. 26 stycznia 1962 roku zreorganizowano 13. Pułk Czołgów i Artylerii Pancernej z Opola na 13. Pułk Czołgów i przekazano go w podporządkowanie 10. Dywizji Pancernej. 26 stycznia 1962 roku przeformowano 15. Samodzielny Szkolny Pułk Czołgów z Gliwic - JW 2719 na 15. Pułk Czołgów i włączono go w struktury 2. Dywizji Zmechanizowanej. 5 września 1962 roku zreorganizowano 37. Pułk Artylerii Haubic na 37. Pułk Artylerii. W tym samym roku przekazano w podporządkowanie 10. Dywizji Pancernej 160. Ruchomy Warsztat Naprawy Czołgów z Opola, a w zamian do 2. Dywizji Zmechanizowanej włączono 7. Ruchomy Warsztat Naprawy Czołgów z Komprachcic - JW 2866. Dodatkowo

---

¹⁹⁷ Tamże.

¹⁹⁸ Tamże.

¹⁹⁹ *Kronika 2. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej imienia Jana Henryka Dąbrowskiego*, AWO 6486/90/14, s. 47-65; J. Kajetanowicz, *Wojsko...*, wyd. cyt., s. 97.

przemianowano 52. Batalion Samochodowo-Transportowy z Nysy na 52. Batalion Transportowy nie zmieniając jego miejsca dyslokacji²⁰⁰.

Pod koniec 1963 roku podjęto decyzję o ograniczeniu wydatków na Siły Zbrojne, co spowodowało kolejną reorganizację struktur wojsk lądowych. Zgodnie z przyjętą koncepcją w związkach taktycznych zmniejszono stany osobowe, a także obniżono tempo modernizacji ich sprzętu i uzbrojenia. W rezultacie 5 sierpnia 1964 roku 2. Warszawska Dywizja Zmechanizowana otrzymała etaty szkolne. Zgodnie z nową strukturą organizacyjną w pułku zmechanizowanym były następujące pododdziały: jeden rozwinięty bataliony piechoty zmotoryzowanej, dwa skadrowane bataliony piechoty zmotoryzowanej, szkolny batalion czołgów średnich oraz artyleria pułkowa. W rozwiniętym batalionie piechoty zmotoryzowanej znajdowały się: kompania ochrony i obsługi, kompania szkolna oraz skadrowana kompania wsparcia. Struktura skadrowanych batalionów zmotoryzowanych składała się z dowództwa batalionu i dwóch dowódców kompanii. W szkolnym batalionie czołgów średnich znajdowały się dwie kompanie szkolne. W artylerii pułkowej bateria moździerzy była częściowo rozwinięta, a bateria armat przeciwpancernych skadrowana. Stan etatowy pułku zmechanizowanego wynosił 559 żołnierzy²⁰¹.

W okresie od 14 listopada 1964 roku do 20 czerwca 1966 roku dowódcą 2. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej i jednocześnie Garnizonu Nysa był pułkownik Stanisław Banasiak. Kolejny dowódca pułkownik Kazimierz Makarewicz pełnił obowiązki jedynie przez dwa miesiące i w dniu 18 sierpnia 1966 roku został zastąpiony przez generała brygady Józefa Jaworskiego²⁰².

W latach 1965-1970 w celu doskonalenia funkcjonowania dywizji wprowadzono kilka korekt w jej strukturze organizacyjnej. 10 października 1966 roku 2. Dywizjon Artylerii Raketowej z Koźła został przeformowany na 2. Dywizjon Artylerii. 14 marca 1967 roku na bazie 7. Ruchomego Warsztatu Naprawy Czołgów, 172. Ruchomego Warsztatu Naprawy Samochodów i 155. Dywizyjnego Warsztatu Uzbrojenia sformowano 2. Batalion Remontowy w Nysie - JW 2886. Pół roku później przeformowano 111. Dywizjon Artylerii Przeciwlotniczej na 99. Pułk Artylerii

---

²⁰⁰ Zarządzenie Szefa Sztabu ŚOW nr 002/Org. z dnia 10.01.1962 roku, AWO 011587/23/65, s. 4-6; Kronika 2. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej imienia Jana Henryka Dąbrowskiego, AWO 6486/90/14, s. 69, 73 i 94.

²⁰¹ Zarządzenie Szefa Sztabu ŚOW nr 068/Org. z dnia 05.08.1964 roku, AWO 014282/24/67, s. 80-81; Kronika 2. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej imienia Jana Henryka Dąbrowskiego, AWO 6486/90/14, s. 104-105.

²⁰² J. Margules, wyd. cyt., s. 451

Przeciwlotniczej w Ząbkowicach Śląskich - JW 2583²⁰³. W 1970 roku na bazie 52. Batalionu Transportowego i 2. Dywizyjnego Punktu Zaopatrzenia sformowano 2. Batalion Zaopatrzenia w Nysie - JW 3228²⁰⁴.

22 września 1969 roku 2. Warszawska Dywizja Zmechanizowana została zreorganizowana na etaty wojenno-pokojowe. Powyższa zmiana była podyktowana zwiększeniem możliwości bojowych dywizji, co miało przyspieszyć wprowadzenie jej do walki w sytuacji zagrożenia suwerenności państwa. 29 października 1970 roku nowo wprowadzona struktura dywizji przedstawiała się następująco: Dowództwo 2. Dywizji Zmechanizowanej w Nysie - JW 2812, 37. Batalion Dowodzenia w Nysie, 6. Pułk Zmechanizowany w Częstochowie - JW 2682, 27. Pułk Zmechanizowany w Kłodzku - JW 1366, 33. Nyski Pułk Zmechanizowany w Nysie - JW 2903, 15. Pułk Czołgów Średnich w Gliwicach - JW 2719, 37. Pułk Artylerii w Koźlu - JW 2937, 2. Dywizjon Artylerii w Koźlu - JW 2975, 99. Pułk Artylerii Przeciwlotniczej w Ząbkowicach Śląskich - JW 2583, 48. Batalion Łączności w Nysie - JW 1975, 18. Batalion Saperów w Nysie - JW 1873, 21. Kompania Chemiczna w Kłodzku, 18. Kompania Rozpoznawcza w Nysie, 2. Batalion Zaopatrzenia w Nysie - JW 3228 oraz 2. Batalion Remontowy w Nysie - JW 2886²⁰⁵.

W latach 1970-1979 struktura 2. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej była względnie stabilna. W omawianym okresie doskonalono organizację istniejących oddziałów i pododdziałów dywizji, a także kontynuowano proces ich przezbrajania na nowe typu sprzętu i uzbrojenia. W pierwszej połowie lat siedemdziesiątych XX wieku zwiększono liczbę drużyn w kompaniach piechoty zmotoryzowanej z 6 do 9. W 1974 roku utworzono nowy pododdział - 100. Dywizjon Artylerii Przeciwpancernej²⁰⁶. W latach siedemdziesiątych XX wieku wybrane jednostki dywizji otrzymały nazwy wyróżniające oraz imiona patronów. W 1977 roku przemianowano 18. Batalion Saperów z Nysy na 2. Batalion Saperów. Na początku lat osiemdziesiątych XX wieku baterie haubic pułków zmechanizowanych przeformowano na dywizjony artylerii²⁰⁷. W okresie od 24 października 1970 roku do 13 sierpnia 1975 roku dowódcą dywizji

---

²⁰³ Zarządzenie Szefa Sztabu 2WDZ nr 066/Org. z dnia 10.10.1966 roku, AWO 015728/27/69, s. 173.

²⁰⁴ Kronika 2. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej imienia Jana Henryka Dąbrowskiego, AWO 6486/90/14, s. 189.

²⁰⁵ Protokół zdania i przyjęcia obowiązków Dowódcy 2WDZ im. Henryka Dąbrowskiego z dnia 29.10.1970 roku, AWO 02229/73/50, s. 1-18.

²⁰⁶ Kronika 2. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej imienia Jana Henryka Dąbrowskiego, AWO 6486/90/15, s. 25-29, 44 i 47.

²⁰⁷ Plan szkolenia wojsk. Rozkaz wyszkoleniowy i materiały zabezpieczenia na 1978 rok, AWO 0175/82/2, s. 5-10.

i garnizonu był generał brygady Edward Drzazga. Kolejny dowódca pułkownik Edward Kułak pełnił obowiązki do 1979 roku²⁰⁸.

W latach osiemdziesiątych XX wieku zasadniczym kierunkiem rozwoju wojsk lądowych była modernizacja wyposażenia materiałowo-technicznego związków taktycznych, a także automatyzacja ich procesów dowodzenia. 6 listopada 1980 roku w ramach dostosowywania struktur 2. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej do zachodzących zmian wprowadzono nowe etaty we wszystkich jednostkach jej podległych²⁰⁹. Zgodnie z nową organizacją dywizja była związkiem taktycznym o charakterze skadrowano-szkolnym. 2. Dywizjon Artylerii był jednostką rozwiniętą, szkolącą się według standardowego programu. 48. Batalion Łączności był jednostką o niepełnych stanach osobowych, realizującą funkcje w zabezpieczeniu gotowości alarmowej oraz zadania związane z obsługą ćwiczeń szczebla dywizyjnego i pułkowego. 2. Batalion Remontowy o niepełnych stanach osobowych zabezpieczał remont sprzętu eksploatacyjnego i znajdującego się na zapasie. 27. Pułk Zmechanizowany, 33. Pułk Zmechanizowany oraz 37. Pułk Artylerii jako jednostki skadrowane zabezpieczały szkolenia elewów. 6. Pułk Zmechanizowany, 15. Pułk Czołgów, 99. Pułk Artylerii Przeciwlotniczej, 2. Batalion Zaopatrzenia oraz 2. Batalion Saperów były jednostkami głęboko skadrowanymi przygotowanymi do mobilizacyjnego rozwinięcia. Pozostałe jednostki miały być formowane na bazie istniejących załóżków wojskowych²¹⁰.

W kolejnych latach struktura organizacyjna 2. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej nie uległa znaczącym zmianom²¹¹. W okresie od 14 października 1979 roku do 23 stycznia 1984 roku dowódcą 2. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej i Garnizonu Nysa był pułkownik Kazimierz Tomaszewski. Kolejny dowódca pułkownik Henryk Janusek pełnił obowiązki do 5 sierpnia 1987 roku, kiedy to przekazał dowodzenie ostatniemu dowódcy dywizji pułkownikowi Bolesławowi Balcerowiczowi²¹².

Na przełomie lat 1988 i 1989 w wyniku pogarszającej się sytuacji ekonomicznej państwa, przeobrażeń ustrojowych, a także względnej stabilizacji sytuacji na arenie

---

²⁰⁸ J. Margules, wyd. cyt., s. 451.

²⁰⁹ *Meldunek o stanie bojowym 2. WdZ z dnia 06.11.1980 roku*, AWO 2395/1983/6, s. 154.

²¹⁰ *Protokół zdania i objęcia obowiązków dowódcy 2 Dywizji Zmechanizowanej z dnia 13.08.1987 roku*, AWO 336/01/1, s. 1-27.

²¹¹ *Meldunek o stanie bojowym 2. WdZ z dnia 07.01.1987 roku*, AWO 5544/89/3, s. 85.

²¹² J. Margules, wyd. cyt., s. 451.

międzynarodowej podjęto decyzje o częściowej redukcji lub likwidacji wybranych związków taktycznych wojsk lądowych. W konsekwencji w styczniu 1989 roku przeniesiono 2. Warszawską Dywizję Zmechanizowaną im. Henryka Dąbrowskiego do Szczecinka. Na bazie jej personelu, sprzętu i infrastruktury sformowano 20. Bazę Materiałowo-Techniczną oraz ośrodki materiałowo-techniczne wchodzące w jej strukturę²¹³. Taki stan garnizonu istniał do 1992 roku, kiedy to w Nysie utworzona została elitarna jednostka piechoty górskiej będąca symbolem reform Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej. Pod koniec swojego istnienia w 1989 roku struktura dywizji była następująca: Dowództwo 2. Dywizji Zmechanizowanej im. Henryka Dąbrowskiego w Nysie - JW 2812, 6. Warszawski Pułk Zmechanizowany im. Ignacego Goranina w Częstochowie - JW 2682, 27. Pułk Zmechanizowany im. kapitana Stanisława Batleja w Kłodzku - JW 1366, 33. Pułk Zmechanizowany w Nysie - JW 2903, 15. Pułk Czołgów Średnich im. Józefa Wieczorka w Gliwicach - JW 2719, 37. Łużycki Pułk Artylerii w Kędzierzynie-Koźlu - JW 2937, 99. Pułk Artylerii Przeciwlotniczej w Ząbkowicach Śląskich - JW 2583, 2. Dywizjon Artylerii w Kędzierzynie-Koźlu - JW 2975, 2. Batalion Saperów w Nysie - JW 1873, 48. Batalion Łączności w Nysie - JW 1975, 2. Batalion Zaopatrzenia w Nysie - JW 3228 oraz 2. Batalion Remontowy w Nysie - JW 2886²¹⁴.

4. Struktury organizacyjne oddziałów i pododdziałów stacjonujących w Garnizonie Nysa w latach 1992-2001

W pierwszej połowie lat dziewięćdziesiątych XX wieku władze państwa dążyły do zmniejszenia liczebności wojska przy jednoczesnym wzroście poziomu jego wyszkolenia i ilości nowoczesnego uzbrojenia. W konsekwencji 14 kwietnia 1992 roku w oparciu o 20. Bazę Materiałowo-Techniczną w Nysie sformowana została 22. Brygada Piechoty Górskiej. Tym samym po raz kolejny dostrzeżone zostało strategiczne położenie Ziemi Nyskiej dla utrzymania bezpieczeństwa regionu oraz państwa. Pierwszym dowódcą brygady, który pełnił także obowiązki dowódcy garnizonu był pułkownik Jerzy Krzywiecki²¹⁵. Zasadniczym zadaniem brygady była

---

²¹³ *Protokół zdania i objęcia obowiązków dowódcy 2. Dywizji Zmechanizowanej z dnia 29.09.1989 roku, AWO 336/01/3, s. 1-23.*

²¹⁴ *Protokół zdania obowiązków dowódcy 2. Dywizji Zmechanizowanej i objęcia obowiązków komendanta 2. Bazy Materiałowo-Technicznej z dnia 29.09.1989 roku, AWO 336/01/3, s. 1-23.*

²¹⁵ *Tablice historyczno-informacyjne i materiały archiwalne, Sala Tradycji 22. Batalionu Piechoty Górskiej w Kłodzku.*

ochrona południowej granicy państwa. Była to jedna z pierwszych tego rodzaju jednostek powołanych w powojennej Polsce. Wkrótce sformowana została 21. Brygada Piechoty Górskiej w Rzeszowie, której zadania były zbliżone do tych realizowanych w Nysie. Obie jednostki wchodziły w skład Obrony Terytorialnej będącej wówczas wyznacznikiem kierunku zmian zachodzących w armii. W kwietniu 1992 roku przed reorganizacją struktura 20. Bazy Materiałowo-Technicznej w Nysie była następująca: 2. Ośrodek Materiałowo-Techniczny w Nysie, 6. Ośrodek Materiałowo-Techniczny w Częstochowie, 27. Ośrodek Materiałowo-Techniczny w Kłodzku, 33. Ośrodek Materiałowo-Techniczny w Nysie, 37. Ośrodek Materiałowo-Techniczny w Kędzierzynie-Koźlu, 48. Ośrodek Materiałowo-Techniczny w Nysie, 99. Ośrodek Materiałowo-Techniczny w Ząbkowicach Śląskich oraz 2. WWR w Nysie²¹⁶.

22. Brygada Piechoty Górskiej w Nysie z dniem 5 maja 1992 roku przejęła tradycje 11. Karpackiej Dywizji Piechoty, 3. Dywizji Strzelców Karpackich oraz Samodzielnej Brygady Strzelców Karpackich stając się jednocześnie kontynuatorem dziedzictwa polskich żołnierzy walczących o Tobruk, Monte Cassino oraz Bolonię²¹⁷. 26 sierpnia 1994 roku brygada otrzymała nazwę wyróżniającą i od tego momentu funkcjonowała jako 22. Karpacka Brygada Piechoty Górskiej. Podtrzymywanie tradycji karpackich przejawiało się między innymi w umundurowaniu i szeroko rozumianej symbolice wojskowej. Na sztandarach, odznakach czy strojach historycznych pojawiały się choinki, szarotki i krzyże huculskie, a przy mundurze wyjściowym peleryny podhalańskie i pęk cietrzewich piór na rogatywce²¹⁸.

Do 1993 roku struktura organizacyjna nyskiej brygady ulegała niewielkim zmianom i korektom, aby ostatecznie przyjąć następujący kształt: Dowództwo i Sztab Brygady w Nysie, 22. Batalion Dowodzenia w Nysie, 1. Nyski Batalion Piechoty Górskiej w Nysie, 2. Kłodzki Batalion Piechoty Górskiej w Kłodzku, trzy skadrowane bataliony w Nysie, 22. Dywizjon Artylerii Mieszanej w Kłodzku, 22. Dywizjon Artylerii Przeciwlotniczej w Nysie, 22. Kompania Saperów w Nysie, 22. Kompania

---

²¹⁶ *Kronika 2. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej im. J. H. Dąbrowskiego*, AWO 6486/90/15, s. 160-163.

²¹⁷ Strona internetowa 22. Karpackiego Batalionu Piechoty Górskiej w Kłodzku, *22. Brygada Piechoty Górskiej*, <http://22kbp.wp.mil.pl/pl/13.html>, dostęp: 01.04.2018.

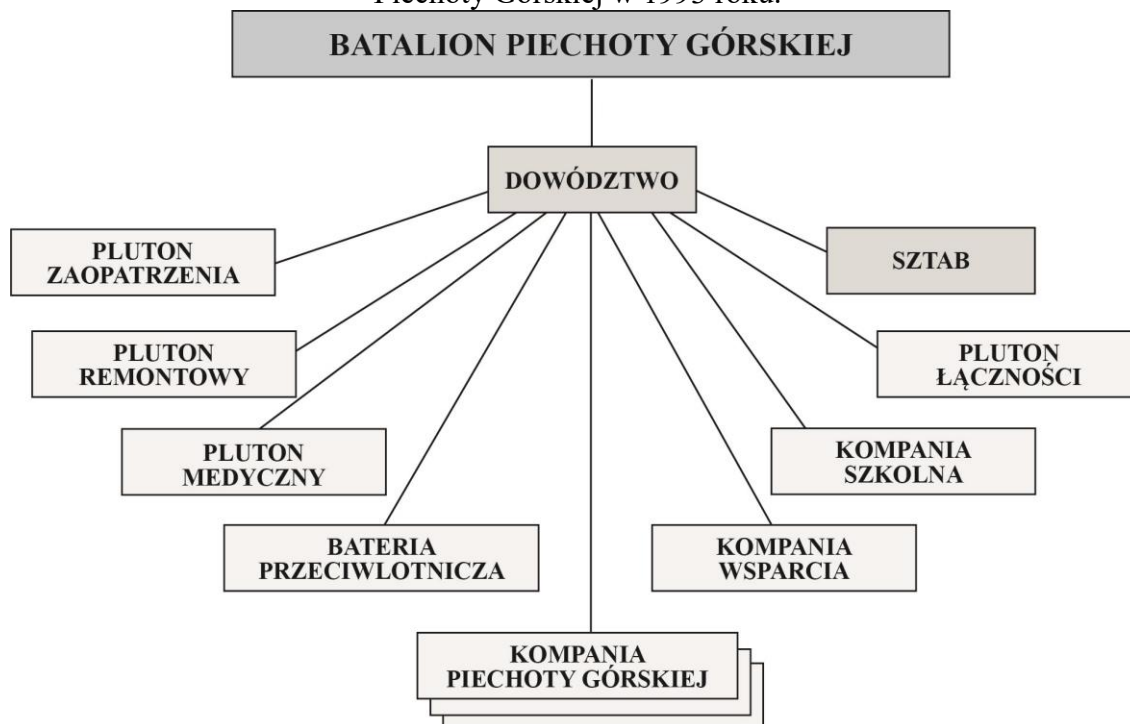
²¹⁸ B. Łabutin, *Góral elitarny*, Gazeta w Opolu 1993, nr 164, s. 247.

Rozpoznawcza w Kłodzku, 22. Kompania Zaopatrzeniowa w Nysie, 22. Kompania Remontowa w Nysie oraz 22. Kompania Medyczna w Nysie²¹⁹.

Zasadniczymi pododdziałami brygady były 1. Nyski Batalion Piechoty Górskiej i 2. Kłodzki Batalion Piechoty Górskiej. Ich stan etatowy wynosił 710 żołnierzy, a w tym: 46 oficerów, 153 podoficerów oraz 511 szeregowych²²⁰.

Schemat 1

Struktura organizacyjna 1. Nyskiego i 2. Kłodzkiego Batalionu Piechoty Górskiej w 1993 roku.

Źródło: Opracowanie własne (na podstawie [Tablice historyczno-informacyjne i materiały archiwalne, Sala Tradycji 22. Batalionu Piechoty Górskiej w Kłodzku]).

Kompania piechoty górskiej w nyskim batalionie liczyła trzy plutony po trzy drużyny. W składzie każdej kompanii piechoty górskiej batalionu z Kłodzka znajdował się dodatkowo pluton artylerii przeciwpancernej zawierający trzy obsługi SPG-9. W strukturze kompanii wsparcia obu pododdziałów był pluton dowodzenia oraz dwa plutony ogniowe liczące po trzy obsługi moździerza każdy. Kompania szkolna 1. Nyskiego Batalionu Piechoty Górskiej składała się z drużyny gospodarczej oraz dwóch plutonów szkolnych po trzy drużyny. Natomiast w plutonach szkolnych batalionu z Kłodzka znajdowały się po dwie drużyny. Logistyka obu batalionów

²¹⁹ Tablice historyczno-informacyjne i materiały archiwalne, Sala Tradycji 22. Batalionu Piechoty Górskiej w Kłodzku.

²²⁰ R. Pietrygała, Tradycje i współczesność 22 Karpackiej Brygady Piechoty Górskiej, Wrocław 2005, s. 95-96.

piechoty górskiej obejmowała: sekcję techniczną, sekcję materiałową, sekcję planowania, pluton zaopatrzenia, pluton remontowy oraz pluton medyczny. Pluton zaopatrzenia składał się z drużyny gospodarczej i dwóch drużyn zaopatrzenia. W strukturze plutonu remontowego były drużyna remontowa i warsztat uzbrojenia²²¹.

W 1994 roku 22. Karpacka Brygada Piechoty Górskiej weszła w podporządkowanie 10. Dywizji Zmechanizowanej z Opolą. Dywizja, w której składzie znajdowały się także: 5. Brygada Pancerna Skorpion i 10. Brygada Zmechanizowana była przeznaczona do obrony południowej granicy państwa wzdłuż łańcucha górskiego Sudetów. W okresie od września 1993 roku do lipca 1996 roku dowódcą brygady był pułkownik Waldemar Kolasa. Zastąpił go pułkownik Andrzej Bielik, który obowiązki dowódcy garnizonu pełnił do czerwca 1999 roku²²². W 1998 roku podjęto decyzję o rozformowaniu 10. Dywizji Zmechanizowanej. Proces jej likwidacji trwał do 1999 roku. W wyniku reorganizacji 22. Karpacka Brygada Piechoty Górskiej została wyłączona ze składu dywizji stając się samodzielnym związkiem taktycznym²²³.

W wyniku przystąpienia Polski w 1999 roku do Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego NATO polityka obronna państwa uległa zmianie. W planach rozwoju Wojska Polskiego na kolejne pięć lat określono zasadnicze cele reformy Sił Zbrojnych, do których należała modernizacja i unowocześnianie armii kosztem likwidacji wybranych jednostek wojskowych, a także całych garnizonów. 30 września 2001 roku 22. Karpacka Brygada Piechoty Górskiej została rozformowana kończąc tym samym historię Garnizonu w Nysie. Bazując na jej strukturach z dniem 1 października 2001 roku utworzono 22. Karpacką Brygadę Piechoty Górskiej Obrony Terytorialnej w Kłodzku, której dowódcą został dotychczasowy dowódca nyskiego garnizonu pułkownik Ryszard Rychliński²²⁴.

Ogólna deskrypcja struktur organizacyjnych wojsk stacjonujących w Garnizonie Nysa skłania do stwierdzenia, że były one w znacznym stopniu uzależnione od ówczesnej sytuacji państwa i wynikających z niej zmian zachodzących w Siłach Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej. W okresie demobilizacji wojska w latach 1946-1948 wartość bojowa jednostek wojskowych garnizonu uległa znacznemu

---

²²¹ *Tablice historyczno-informacyjne i materiały archiwalne*, Sala Tradycji 22. Batalionu Piechoty Górskiej w Kłodzku.

²²² Tamże.

²²³ J. Kajetanowicz, *Wojsko...*, wyd. cyt., s. 195, 198 i 200.

²²⁴ Strona internetowa 22. Karpackiego Batalionu Piechoty Górskiej w Kłodzku, wyd. cyt.

obniżeniu. W 1950 roku 7. Łużycka Dywizja Piechoty otrzymała etat terytorialny, który znacznie zwiększał jej potencjał bojowy. Przez kolejne pięć lat trwała rozbudowa organizacyjna armii. W wyniku modernizacji Sił Zbrojnych w 1956 roku dywizja została przekształcona w 2. Warszawską Dywizję Zmechanizowaną. Konsekwencją redukcji Wojska Polskiego była reorganizacja dywizji w 1961 roku zgodnie ze strukturami skadrowanego związku taktycznego o charakterze szkolnym. Przemiana ustrojowa państwa, a także dążenie do przystąpienia Polski do Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego NATO skutkowały kolejną redukcją wojska i rozformowaniem 2. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej w 1989 roku. Unowocześnianie struktur w Siłach Zbrojnych miało wpływ na utworzenie w Garnizonie Nysa 22. Brygady Piechoty Górskiej, która w 2001 roku w wyniku kolejnej reorganizacji armii została rozformowana kończąc tym samym historię garnizonu.

Rozdział III

WYPOSAŻENIE MATERIAŁOWO-TECHNICZNE NYSKICH FORMACJI WOJSKOWYCH

Wielki wpływ na zdolność bojową jednostek wojskowych Garnizonu Nysa, oprócz spraw organizacyjnych i wyszkolenia, wywierał tak istotny czynnik jak wyposażenie materiałowo-techniczne. Zabezpieczenie materiałowe i techniczne stanowią element systemu logistycznego Wojsk Lądowych. Podsystem materiałowy to pełne i terminowe zasilanie wojsk w środki bojowe i materiałowe we wszystkich klasach zaopatrzenia. Wyposażenie materiałowe obejmuje: środki zaopatrzenia przeznaczone do konsumpcji, umundurowanie, paliwa, oleje i smary, materiały konstrukcyjne i fortyfikacyjne oraz środki bojowe. Podsystem techniczny przeznaczony jest natomiast do planowania, organizowania i realizowania przedsięwzięć związanych z eksploatacją uzbrojenia i sprzętu wojskowego. Do wyposażenia technicznego zaliczamy sprzęt: czołgowo-samochodowy, uzbrojenia i elektroniki, łączności i informatyki, rozpoznania i walki radio-elektronicznej, inżynieryjny, obrony przed bronią masowego rażenia, komunikacji wojskowej, topograficzny, materiałów pędnych i smarów, żywnościowy, służby zdrowia, a także mundurowy²²⁵.

1. Ogólna charakterystyka wyposażenia materiałowo-technicznego wojsk lądowych Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1945-2001

W pierwszych latach po II wojnie światowej wojska lądowe miały niski poziom utechnicznienia wyposażenia materiałowo-technicznego. W piechocie, która była podstawowym rodzajem wojsk brakowało jakichkolwiek pojazdów opancerzonych i czołgów bezpośredniego wsparcia. Nie było również środków przeciwpancernych i przeciwlotniczych, a poziom zmotoryzowania piechoty był jedynie symboliczny. Wartość bojowa jednostek uzbrojonych w sprzęt odbiegający od ówczesnych standardów światowych była niska i nie zapewniała minimalnego poziomu bezpieczeństwa państwa²²⁶.

Do zasadniczego wyposażenia technicznego wojsk lądowych zaliczano wówczas: czołgi średnie T-34/85 i T-34/76, czołgi ciężkie IS-2, czołgi lekkie T-70, działa

---

²²⁵ M. Bodziany, S. Hajt, G. Stankiewicz, M. Szukalski, *Zabezpieczenie logistyczne działań taktycznych*, Wrocław 2009, s. 26, 45, 91, 94 i 115.

²²⁶ S. Komornicki, *Regularne...zmotoryzowanych*, wyd. cyt., s. 57.

pancerne SU-85, ISU-122, ISU-152, działa samobieżne SU-57, SU-76 i M-17, a także nieliczne transportery opancerzone i samochody pancerne. Stan techniczny sprzętu pancernego, który uczestniczył w działaniach bojowych podczas II wojny światowej określano jako bardzo zły. W latach 1945-1948 podejmowano liczne próby napraw i remontów wozów bojowych w celu utrzymania jak największej ilości sprawnego sprzętu pancernego²²⁷.

Realizując plany modernizacyjne rozpoczęto w Polsce tworzenie przemysłu zbrojeniowego, który w latach pięćdziesiątych XX wieku zainicjował wytwarzanie niemal wszystkich rodzajów wyposażenia technicznego dla wojska²²⁸. W 1950 roku zapadła decyzja dotycząca uruchomienia produkcji czołgów T-34/85, które były modyfikowane w myśl polskiej koncepcji konstrukcyjno-technologicznej. W latach 1951-1957 w Polsce zbudowano około 1,4 tysiąca sztuk tego typu czołgu. W omawianym okresie istotne było także zaopatrywanie wojska w nowe samochody. Pozyskiwanie tego typu pojazdów oparte było na imporcie oraz systematycznie rozwijanej działalności krajowej. Wraz ze wzrostem ilościowym środków transportowych dążono do poprawy ich jakości poprzez zastępowanie przestarzałych pojazdów nowymi technologiami²²⁹.

W 1956 roku na bazie istniejącej infrastruktury przemysłu zbrojeniowego ruszyła produkcja czołgu T-54, który był wprowadzany do jednostek wojskowych od 1958 roku. Konstrukcja ta została zastąpiona czołgiem T-55, który w omawianym okresie był jednym z najlepszych w swojej klasie. W 1957 roku jednostki wojskowe otrzymały także pierwsze egzemplarze pływających czołgów PT-76. Wojska zmechanizowane zostały wyposażone w transportery opancerzone BTR-40, BTR-152 oraz transportery na podwoziu działa pancernego SU-76. Pojazdy te służyły zarówno do efektywnego przemieszczania piechoty, jak i prowadzenia walki z broni pokładowej²³⁰.

W następnej kolejności modernizowane były: sprzęt artyleryjski, uzbrojenie jednostek obrony przeciwlotniczej oraz wyposażenie wojsk radiotechnicznych. Do jednostek wsparcia artyleryjskiego wprowadzono wówczas: 100 mm armaty wzór 1944, 130 mm armaty typu M-46, ciężkie moździerze (160 mm i 240 mm), 85 mm

---

²²⁷ J. Kajetanowicz, *Wozy bojowe i pojazdy wsparcia produkowane w Polsce w okresie powojennym*, Wrocław 1998, s. 13-14.

²²⁸ J. Babula, wyd. cyt., s. 213-216.

²²⁹ T. Szczerbicki, *Czołgi i samobieżne działa pancerne Wojska Polskiego 1919-2016*, Czerwonak 2017, s. 264-265.

²³⁰ Tamże; J. Kajetanowicz, *Bojowe wozy piechoty*, Warszawa 1995, s. 19.

armaty typu D-44, wyrzutnie pocisków raketowych typu BM-13 i BM-14, a także przeciwpancerne działa bezodrzutowe typu B-10 i B-11. W ramach modernizacji sprzętu wojsk obrony przeciwlotniczej wdrożono do użytku armaty 57 mm wzór S-60 i ZSU-57-2²³¹.

W latach sześćdziesiątych XX wieku kontynuowano proces upancerniania i mechanizacji ogólnowojskowych związków taktycznych. W dywizjach zmechanizowanych utworzono dywizjony rakiet taktycznych, a w wojskach obrony przeciwlotniczej przezbrajano pułki w rakiety przeciwlotnicze. Wojska lądowe zaopatrywano w transportery opancerzone typu SKOT, które w początkowej konstrukcji służyły jedynie do transportu piechoty. Kolejne wersje transportera zostały wyposażone w wieżę obrotową z uzbrojeniem, co znacznie zwiększało potencjał bojowy tego pojazdu. Transportery typu SKOT produkowane były od 1963 roku w Polsce w ramach współpracy z Czechosłowacją, która dostarczała między innymi: silniki, układy przeniesienia mocy oraz układy jezdne. Podczas polskiej produkcji do 1971 roku wyprodukowano 4,5 tysiąca różnych wersji tego transportera²³².

W omawianym okresie zasadniczym środkiem walki wojsk pancernych był czołg T-55. W latach 1964-1981 w Polsce wyprodukowano około 5 tysięcy sztuk różnych wersji tego czołgu. Od 1964 roku stanowiły one także wyposażenie ogólnowojskowych związków taktycznych. Dodatkowo jednostki wojskowe zostały zaopatrzone w nowe typy broni strzeleckiej, przeciwpancerne pociski kierowane, urządzenia laserowe i noktowizyjne, nowe śmigłowce bojowe i transportowe oraz sprzęt służący do pokonywania przeszkód wodnych i terenowych, a także zapór minowych. Zmodernizowano również ciężkie jednostki sprzętowe wojsk lądowych oraz środki rozpoznania i łączności²³³. Do oddziałów ogólnowojskowych wprowadzono poczwornie sprzężone armaty przeciwlotnicze 23 mm typu ZSU-23-4 Szyłka. Od 1963 roku jednostki rozpoznawcze wyposażano w samochody opancerzone typu BRDM, a od 1966 roku także w pojazdy BRDM-2²³⁴.

W planach rozwoju armii na lata siedemdziesiąte i pierwszą połowę lat osiemdziesiątych XX wieku zakładano wzmocnienie dywizji ogólnowojskowych

---

²³¹ J. Babula, wyd. cyt., s. 217-222.

²³² J. Kajetanowicz, *Bojowe...*, wyd. cyt., s. 19.

²³³ M. Reinberger, *Mistrz w organizowaniu i prowadzeniu ćwiczeń* [w:] Z. Barszczewski, R. Majewski, J. Mielniczuk, Z. Rozbicki, *General hetmanem polnym zwany*, Zarząd Główny Związku Byłych Żołnierzy Zawodowych i Oficerów Rezerwy WP w Warszawie, Wrocław 2004, s. 81; J. Kajetanowicz, *Wozy...*, wyd. cyt., s. 13-14.

²³⁴ J. Babula, wyd. cyt., s. 224-225.

poprzez zwiększenie liczebności ich żołnierzy, ilości środków przeciwpancernych i przeciwlotniczych oraz wprowadzenie nowszej generacji czołgów, transporterów opancerzonych oraz dział samobieźnych. Realizując powyższe zamierzenia, w latach siedemdziesiątych XX wieku rozpoczęto wprowadzanie do jednostek wojskowych: bojowych wozów piechoty typu BWP-1, wyrzutni przeciwpancernych pocisków kierowanych typu 9M14 Malutka P, samobieźnych wyrzutni rakiet przeciwlotniczych Strzała-1 oraz samobieźnych wyrzutni rakiet typu Krug i Kub. Konstrukcja produkcji radzieckiej o nazwie BWP-1, która uznawana jest za pierwszy zbudowany od podstaw bojowy wóz piechoty na świecie powstała w drugiej połowie lat sześćdziesiątych XX wieku. Pojazd wyróżniał się niską i smukłą sylwetką, wysoką mobilnością oraz silnym jak na te czasy uzbrojeniem²³⁵. Do 2001 roku BWP-1 stał się podstawowym wyposażeniem wojsk zmechanizowanych w Siłach Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej służącym do transportu piechoty, zabezpieczenia jej przed ogniem broni ręcznej oraz wsparcia działań piechoty po jej spieszeniu.

W 1970 roku wprowadzono na wyposażenie jednostek wojskowych przenośny przeciwpancerny zestaw raketowy 9K111 Fagot, który stał się zasadniczym środkiem przeciwpancernym wojska przeznaczonym do zwalczania opancerzonych wozów bojowych²³⁶. Żołnierze otrzymali nowoczesny sprzęt optyczny i noktowizyjny²³⁷. Jednostki artylerii lufowej zaopatrzone w 122 mm samobieżne haubice opancerzone i samobieżne wyrzutnie pocisków raketowych typu BM-21. Do uzbrojenia polskich wojsk lądowych został wprowadzony czołg T-72. Produkcja czołgu w kraju została uruchomiona w 1981 roku i osiągnęła liczbę 1,6 tysięcy wytworzonych sztuk. Oprócz czołgów w Polsce produkowano również ciągniki artyleryjskie, wozy zabezpieczenia technicznego WZT oraz mosty towarzyszące BLG-67²³⁸.

Na przełomie lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XX wieku w wojskach obrony przeciwlotniczej nastąpił proces rakietyzacji, który dzięki wysokiej skuteczności działania wyeliminował z armii lufową artylerię przeciwlotniczą dużego kalibru²³⁹. Od 1984 roku wdrażano na uzbrojenie Wojska Polskiego samobieżny przeciwpancerny zestaw raketowy 9K113 Konkurs i przenośny przeciwpancerny zestaw raketowy

---

²³⁵ J. Kajetanowicz, *Etapy rozwoju WP w okresie powojennym* [w:] R. Klementowski, J. Nowosielska-Sobel, P. Piotrowski, G. Strauchold, *Wojsko w Polsce "Ludowej"*, Wrocław 2014, s. 38-39.

²³⁶ J. Paszkowski, wyd. cyt., s. 21 i 49.

²³⁷ J. Majcher, Z. Skolimowski, *Służba Uzbrojeni i Elektroniki Śląskiego Okręgu Wojskowego. Historia, tradycja, współczesność*, Wrocław 2007, s. 48-49.

²³⁸ J. Kajetanowicz, *Wozy...*, wyd. cyt., s. 13-14.

²³⁹ J. Babula, wyd. cyt., s. 217 i 220-224.

9K115 Metys, a od 1987 roku taktyczny zestaw raketowy 9K79 Toczka²⁴⁰. Do jednostek artylerii trafiły samobieżne działa do ognia pośredniego pod nazwami Dana oraz Goździk. Od 1983 roku działo 2S1 Goździk było seryjnie produkowane w Polsce, a rok później ich pierwszą baterię przekazano Armii Polskiej. Od 1986 roku wprowadzano na wyposażenie wojsk artyleryjskich połowę wyrzutnie raketową RM-70 oraz 203 mm armatę samobieżną 2S7 Pion, które były wykorzystywane do niszczenia siły żywej, sprzętu i środków ogniowych w rejonach ześrodkowania wojsk. Pułki przeciwlotnicze wybranych dywizji zmechanizowanych zaopatrzone w zestawy raketowe AK Osa²⁴¹.

W latach 1976-1985 głównymi kierunkami rozwoju Sił Zbrojnych była modernizacja podstawowych rodzajów uzbrojenia, a w szczególności czołgów, transporterów opancerzonych, raket oraz dział. Od 1980 roku jednostki pancerne były wyposażane w czołgi nowej generacji typu T-72A, produkowane w Polsce przez Zakłady Mechaniczne Bumar Łabędy w Gliwicach²⁴². W wojskach zmechanizowanych kontynuowano wymianę transporterów opancerzonych SKOT na bojowe wozy piechoty BWP-1. Nowe konstrukcje sprzętowe wprowadzono w jednostkach rozpoznawczych, inżynieryjno-saperskich, logistycznych oraz wojskach chemicznych. Jednostki wojsk lądowych zostały zaopatrzone w nowoczesny sprzęt łączności, który na przestrzeni lat uległ miniaturyzacji oraz cyfryzacji. Zmiany sprzętowe zachodziły również w wojskach lotniczych, które wprowadziły do uzbrojenia Armii Polskiej samoloty odrzutowe, oraz w marynarce wojennej, w której z racji ograniczeń finansowych modernizacja odbywała się najwolniej.

W latach osiemdziesiątych XX wieku polski przemysł obronny obejmował 85 przedsiębiorstw produkujących w całości wyroby wojskowe oraz około 250 zakładów kooperujących, wykonujących różnego rodzaju półprodukty i podzespoły. Jednym z krajowych przedsiębiorstw zbrojeniowych była Fabryka Samochodów Dostawczych w Nysie. W wyniku transformacji ustrojowej państwa w 1989 roku rozpoczęto w Polsce proces restrukturyzacji przemysłu zbrojeniowego. Wstrzymanie realizacji rządowych programów inwestycyjnych wraz z redukcją zamówień na sprzęt wojskowy przyczyniły się do osłabienia krajowego przemysłu obronnego. W 1992 roku liczba zakładów zbrojeniowych została ograniczona z 85 do 31. Wynikiem systematycznie

---

²⁴⁰ J. Paszkowski, wyd. cyt., s. 46-48.

²⁴¹ J. Kajetanowicz, *Etapy...*, wyd. cyt., s. 39.

²⁴² T. Szczerbicki, wyd. cyt., s. 269.

zmniejszającego się popytu na pojazdy dostawcze w 1994 roku zlikwidowano ostatecznie Zakład Samochodów Dostawczych w Nysie²⁴³.

Ratyfikacja Traktatu w Sprawie Konwencjonalnych Sił Zbrojnych w Europie (CFE-1) przez Polskę w dniu 19 listopada 1990 roku zobowiązywała państwo do wdrożenia jego ustaleń dotyczących maksymalnych ilości uzbrojenia przydzielonych Armii Polskiej w okresie czterdziestu miesięcy od jego podpisania²⁴⁴.

Tabela 1

Zestawienie ilości zasadniczego sprzętu i uzbrojenia Wojska Polskiego sprzed i po podpisaniu Traktatu w Sprawie Konwencjonalnych Sił Zbrojnych w Europie (CFE-1).

Rodzaj sprzętu wojskowego	Stan na 18.11.1990 r.	Po redukcji	Łączna redukcja
Czołgi	2850	1730	1120
Bojowe wozy opancerzone, w tym Bojowe Wozy Piechoty i wozy ciężko uzbrojone (WBCU)	2377	2150	227
Artyleria 100 mm i powyżej	2300	1610	690
Samoloty bojowe	654	460	41
Śmigłowce uderzeniowe	29	130	-
Ponadto, Polska mogła posiadać 30 samolotów sił morskich stałego bazowania lądowego.			

Źródło: Opracowanie własne (na podstawie [J. Zalewski, wyd. cyt., s. 121]).

Rozwiązanie Układu Warszawskiego w 1991 roku sprawiło, że Polska znalazła się w nowej sytuacji polityczno-militarnej wymagającej większych nakładów na modernizację armii. W przyjętej koncepcji rozwoju wojska do 2005 roku zakładano między innymi przystosowanie wyposażenia armii do realizacji zadań wynikających z porozumień międzynarodowych, wzmocnienie systemu obrony powietrznej oraz doskonalenie systemów dowodzenia. W związku z powyższym w 1995 roku w wojskach pancernych rozpoczęto wprowadzanie do użytku czołgu PT-91 Twardy²⁴⁵. W tym samym okresie jednostki wojskowe zostały wyposażone w przenośne

²⁴³ M. Daniluk, *Problemy restrukturyzacji polskiego przemysłu zbrojeniowego*, Myśl Wojskowa 1996, nr 4, s. 127-133.

²⁴⁴ J. Zalewski, wyd. cyt., s. 121.

²⁴⁵ R. Przeciszewski, *Testy Twardego*, Nowa Technika Wojskowa 1995, nr 5, s. 6.

przeciwlotnicze zestawy raketowe Grom produkowane w Zakładach Metalowych Mesko w Skarżysku-Kamiennej. W 1997 roku zainicjowano proces zaopatrywania Wojska Polskiego w 5,56 mm karabinek Beryl produkowany w Zakładach Metalowych Łucznik w Radomiu. W kolejnych latach konstrukcja ta stała się zasadniczym uzbrojeniem wojsk piechoty. Pod koniec lat dziewięćdziesiątych XX wieku wojsko otrzymało 84 mm granatnik Carl Gustaf M3 przeznaczony do zwalczania celów opancerzonych, siły żywej i stanowisk ogniowych oraz stawiania zasłon dymnych i oświetlania terenu²⁴⁶.

W ostatniej dekadzie XX wieku w wyniku radykalnej restrukturyzacji Wojska Polskiego wycofano i zniszczono około 1100 czołgów typu T-54 i T-55, ponad 300 transporterów opancerzonych SKOT, 700 dział ciągnionych różnego rodzaju, analogowego sprzętu łączności, samochodów oraz innego przestarzałego sprzętu²⁴⁷. W 2000 roku do zasadniczego wyposażenia wojsk lądowych należały: czołgi T-55 – 806 szt., czołgi T-72 – 684 szt., czołgi PT-91 – 186 szt., transportery opancerzone SKOT – 33 szt., bojowe wozy piechoty BWP-1 – 1367 szt., bojowe wozy rozpoznania BWR-1 – 38 szt., armaty i haubice artyleryjskie – 1067 szt., moździerz – 230 szt., wieloprowadnicowe wyrzutnie rakiet MLRS – 257 szt. oraz mosty towarzyszące BLG-67M2 – 163 szt.²⁴⁸.

W latach 1945-2001 niemal całe wyposażenie materiałowo-techniczne Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej zostało zmodernizowane lub wymienione na nowsze technologie. Reforma techniczna Armii Polskiej przebiegała w trudnych warunkach społeczno-politycznych, ekonomicznych i militarnych państwa. W wojskach lądowych dywizje piechoty zastąpione zostały dywizjami zmechanizowanymi i pancernymi, na szeroką skalę wprowadzona została broń raketowa oraz nastąpiła automatyzacja systemów walki przy wykorzystaniu techniki elektronicznej.

2. Sprzęt i uzbrojenie jednostek wojskowych 7. Łużyckiej Dywizji Piechoty

Po II wojnie światowej sprzęt i uzbrojenie piechoty Wojska Polskiego, a w tym żołnierzy 33. Pułku Piechoty stacjonującego w Garnizonie Nysa, stanowiły produkcje radzieckie dostarczane w latach 1943-1945 w ramach rosyjskiej pomocy dla Armii

---

²⁴⁶ J. Paszkowski, wyd. cyt., s. 19, 38 i 63.

²⁴⁷ W. Skrzypczak, *Wojska Lądowe – największy rodzaj Sił Zbrojnych RP* [w:] M. Cieniuch, J. Niepsuj, *Od autorytaryzmu do demokracji. Wojsko Polskie 1989-2009*, Warszawa 2009, s. 129.

²⁴⁸ Z. Sorokopas, *Obrona...*, wyd. cyt., s. 92-93.

Polskiej. Wraz z uzbrojeniem przekazywano radzieckie regulaminy i instrukcje obsługi, które w późniejszym okresie były tłumaczone na język polski przez specjalnie do tego powołane komisje terminologiczne. Dodatkowo radzieccy instruktorzy uczestniczyli w procesie szkolenia strzeleckiego Armii Polskiej celem zwiększenia efektywności wyszkolenia żołnierzy w obszarze posługiwania się nowym uzbrojeniem²⁴⁹.

U schyłku 1945 roku po zakończeniu działań wojennych i przegrupowaniu 7. Łużyckiej Dywizji Piechoty na terytorium Polski do zasadniczego wyposażenie materiałowo-technicznego dywizji należało: 13 dział przeciwpancernych SU-76, 12 haubic artyleryjskich M-30 o kalibrze 122 mm, 36 dział artyleryjskich 76 mm, 36 dział artyleryjskich 45 mm, 24 moździerze 120 mm, 81 moździerzy 82 mm, 81 moździerzy 50 mm, 231 rusznic przeciwpancernych, 164 ciężkich karabinów maszynowych, 510 ręcznych karabinów maszynowych, 105 samochodów oraz 1434 koni²⁵⁰.

Lekkie działa samobieżne SU-76 stanowiące wyposażenie samodzielnego dywizjonu artylerii samobieżnej dywizji były przeznaczone do ogniowego wsparcia piechoty²⁵¹. Na uzbrojeniu dywizyjnego pułku artylerii znajdowały się natomiast 122 mm haubice M-30, które miały być wykorzystywane do zwalczania siły żywej i środków ogniowych przeciwnika, umocnień typu polowego, stanowisk artylerii, a także do wykonywania przejść w zaporach inżynieryjnych i polach minowych²⁵². W pułkach piechoty używano 76 mm armatę dywizyjną ZIS-3 oraz 76 mm armatę pułkową AP-43, które pełniły funkcję dział bezpośredniego wsparcia piechoty. Za ich pomocą niszczone siłę żywą i środki ogniowe, schrony polowe, a także czołgi i pojazdy opancerzone²⁵³. Baterie przeciwpancerne pułków piechoty uzbrojone były w 45 mm armaty przeznaczone do zwalczania czołgów i pojazdów opancerzonych. Mogły być także użyte do obezwładniania środków ogniowych i zwalczania siły żywej przeciwnika. Na uzbrojeniu artyleryjskim pułków piechoty znajdowały się także moździerze batalionowe 82 mm stanowiące wyposażenie kompanii moździerzy

---

²⁴⁹ S. Komornicki, *Regularne...zmotoryzowanych*, wyd. cyt., s. 113.

²⁵⁰ S. Gać, wyd. cyt., s. 160-161.

²⁵¹ J. Magnuski, *Lekkie działa samobieżne SU-76*, Warszawa 1976; *Działo szturmowe SU-76. Krótkie wskazówki dla załogi*, Łódź 1945; *Instrukcja wojsk pancernych i zmechanizowanych WP. Działo pancerne SU-76. Opis i utrzymanie*, Warszawa 1953.

²⁵² *122 mm haubica wz. 1938 (M-30). Opis i utrzymanie sprzętu*, Łódź 1946, s. 5-12 i 41.

²⁵³ *Regulamin walki piechoty. Cz. 1*, Warszawa 1946, s. 262; J. Magnuski, *Armata dywizyjna ZIS-3*, Warszawa 1977, s. 6 i 14-16.

batalionu piechoty oraz moździerze pułkowe 120 mm użytkowane w bateriach moździerzy pułków piechoty²⁵⁴.

W omawianym okresie broń zespołową piechoty będącą na wyposażeniu 7. Łużyckiej Dywizji Piechoty stanowiły: ręczne karabiny maszynowe systemu Wasilija Diegtariowa, ciężkie karabiny maszynowe produkcji Hirma Maxima i Piotra Goriunowa, wielkokalibrowe karabiny maszynowe DSzK konstrukcji Wasilija Diegtariowa i Georgija Szpagina, rusznice przeciwpancerne PTRD Wasilija Diegtariowa, a także rusznice przeciwpancerne PTRS Siergieja Simonowa²⁵⁵.

Na indywidualnym wyposażeniu piechoty była głównie broń strzelecka jednego kalibru, którą stosowano we wszystkich rodzajach wojsk. Jej zasadniczym przeznaczeniem było prowadzenie walki z celami naziemnymi. Przy użyciu specjalnej amunicji można było prowadzić również walkę z celami pancernymi, jak i statkami powietrznymi. Na uzbrojeniu jednostek piechoty były wówczas: rewolwery Nagant konstrukcji Emile Naganta, pistolety TT systemu Fiodora Tokariewa, pistolety maszynowe PPSz produkcji Georgija Szpagina i PPS Aleksieja Sudajewa, karabiny piechoty KB Siergieja Mosina, karabiny automatyczne AWS konstrukcji Siergieja Simonowa, karabiny samopowtarzalne SWT systemu Fiodora Tokariewa oraz karabiny strzelców wyborowych Siergieja Mosina²⁵⁶.

Ówczesny stan wyposażenia materiałowo-technicznego dywizji miał istotny wpływ na niską wartość bojową tego związku taktycznego. Do podstawowych słabości 7. Łużyckiej Dywizji Piechoty zaliczano: brak sprzętu pancernego, bardzo niski poziom zmotoryzowania, ograniczoną ilość środków przeciwpancernych i przeciwlotniczych, mało sprawny i zawodny system łączności, a także źle zorganizowany i słabo funkcjonujący system zaopatrzenia materiałowego oraz obsługi wojsk²⁵⁷.

W marcu 1946 roku w ramach reorganizacji 7. Łużyckiej Dywizji Piechoty na struktury pokojowe zapoczątkowano proces redukcji jej zasadniczego wyposażenia materiałowo-technicznego. W konsekwencji łączna liczba dział artyleryjskich została zmniejszona o 21 procent, moździerzy o 64 procent, a rusznic przeciwpancernych aż o 92 procent. Z uzbrojenia dywizji wycofano moździerze 50 mm będące dotychczas na

---

²⁵⁴ S. Pataj, *Artyleria lądowa 1871-1970*, Warszawa 1975, s. 326.

²⁵⁵ S. Kochański, *Broń strzelecka Ludowego Wojska Polskiego*, Wojskowy Przegląd Techniczny 1983, nr 10, s. 465; S. Komornicki, *Regularne...zmotoryzowanych*, wyd. cyt., s. 123.

²⁵⁶ Z. Ognik, *Uwarunkowania rozwoju technicznego WP w latach 1945-1955* [w:] *Wybrane problemy historii polskiej techniki wojskowej XX wieku*, zeszyt 1, Warszawa 2000, s. 43; S. Komornicki, *Regularne...zmotoryzowanych*, wyd. cyt., s. 113.

²⁵⁷ J. Babula, wyd. cyt., s. 22-25.

wyposażeniu plutonów moździerzy w kompaniach piechoty. Ilość zespołowej broni strzeleckiej została obniżona o 67 procent, a indywidualnej o 62 procent. Zmalała także łączna liczba środków transportu będących na wyposażeniu dywizji, których podstawę stanowiły w dalszym ciągu konie. W nowo powstałej strukturze związek taktyczny dysponował 375 końmi, 120 samochodami, 48 ciągnikami oraz 3 motocyklami. W zakresie sprzętu łączności 7. Łużycka Dywizja Piechoty była zaopatrzona w 57 radiostacji. Redukcja zasadniczych typów uzbrojenia, a także wysoki stopień skadrowania skutkowały znacznym obniżeniem możliwości bojowych dywizji²⁵⁸.

W listopadzie 1946 roku w wyniku reorganizacji struktur 7. Łużyckiej Dywizji Piechoty dokonano korekty jej sprzętu i uzbrojenia. W związku z powyższym zwiększona została ogólna liczba dział artyleryjskich o 3 procent, moździerzy o 8 procent, a rusznic przeciwpancernych aż o 150 procent. Do czasu wprowadzenia armat ZIS-3 pododdziały artylerii przeciwpancernej batalionów piechoty wyposażone były w armaty przeciwpancerne 45 mm modele z lat 1937 i 1942. W dywizji trwał proces wymiany środków transportu z trakcji konnej na pojazdy mechaniczne. W konsekwencji liczba koni uległa zmniejszeniu o 40 procent, a ogólna ilość pojazdów została zwiększona o 5 procent. Stan wyposażenia żołnierzy w broń strzelecką indywidualną i zespołową został powiększony o 3 procent. Liczba sprzętu służby łączności i inżynierii nie uległa zmianie²⁵⁹. Reorganizacja nie miała istotnego wpływu na dotychczasowe możliwości bojowe dywizji. Zrealizowane zmiany wyposażenia świadczyły natomiast o dążeniu do poprawy stanu środków ogniowych ze szczególnym uwzględnieniem uzbrojenia przeciwpancernego.

W latach 1947-1949 dwukrotnie zmodyfikowano wyposażenie materiałowo-techniczne 7. Łużyckiej Dywizji Piechoty, w wyniku czego łączna ilość dział artyleryjskich pozostała bez zmian, a liczbę moździerzy zredukowano o 10 procent. W ramach modernizacji uzbrojenia dywizji całkowicie wycofano z użytku działa artyleryjskie 45 mm, a w zamian na wyposażenie pułków piechoty wprowadzono armaty 76 mm ZIS-3. W kolejnych latach wraz z redukcją ciągu konnego systematycznie zwiększano możliwości mobilne i manewrowe tego sprzętu. Za mało efektywne w zwalczaniu środków pancernych przeciwnika uznano rusznic przeciwpancerne PTRD i PTRS, które w znacznej ilości zostały przekazane do składnic. Ogólna liczba środków transportu została zmniejszona o 4 procent. Dywizja nadal nie

---

²⁵⁸ K. Sobczak, wyd. cyt., s. 65-68.

²⁵⁹ R. Majewski, *Z dziejów...*, wyd. cyt., s. 30-34; J. Kajetanowicz, *Polskie...*, wyd. cyt., s. 65.

miała żadnych wozów bojowych, a podstawowym środkiem transportu były konie. Stan wyposażenia żołnierzy w broń strzelecką indywidualną i zespołową został zwiększony o 14 procent. W omawianym okresie zasadniczym uzbrojeniem zespołowym jednostek Garnizonu Nysa były ręczne karabiny maszynowe DP i nowocześniejsze DPM. Do 1949 roku podstawowym ciężkim karabinem maszynowym żołnierzy był ckm Maxim wzór 1910, który systematycznie wymieniano na konstrukcję Piotra Goriunowa ckm SG-43²⁶⁰.

Niski poziom nowoczesności uzbrojenia 7. Łużyckiej Dywizji Piechoty, wykorzystywanie koni jako głównego środka transportu, a także istniejące braki zapasów mobilizacyjnych środków bojowych i zaopatrzenia uniemożliwiające osiągnięcie odpowiedniego poziomu gotowości bojowej czyniły z dywizji związek taktyczny o znikomej wartości i efektywności działania.

Na początku 1950 roku dokonano zasadniczej korekty wyposażenia materiałowo-technicznego 7. Łużyckiej Dywizji Piechoty. Na uzbrojenie dywizji wprowadzone zostały pierwsze samochody pancerne, działa artyleryjskie 45 mm, a także armaty przeciwlotnicze 37 mm. Jedynym typem samochodu pancernego będącego na uzbrojeniu dywizji był pojazd produkcji radzieckiej o nazwie BA-64. Pojazd uzbrojony był w 7,62 mm karabin maszynowy DT²⁶¹. Armaty przeciwlotnicze, które stanowiły nowe wyposażenie jednostek artylerii przeciwlotniczej dywizji umożliwiały realizację zadań związanych z bezpośrednią osłoną przeciwlotniczą wojsk na odległość do 4000 m i na wysokość do 3000 m²⁶².

Zgodnie z nowo powstałym etatem terytorialnym planowano trzykrotnie zwiększyć liczbę środków transportu dywizji. Działa artyleryjskie, moździerze, uzbrojenie strzeleckie, a także sprzęt łączności miały zostać powiększone niemal dwukrotnie. W ramach modernizacji uzbrojenia wycofano z użytku karabinki automatyczne AWS i SWT, które ze względu na niską szybkostrzelność oraz dużą podatność na zanieczyszczenia były nieefektywne na ówczesnym polu walki. Do 1950 roku wielkokalibrowe karabiny maszynowe 12,7 mm DSzK wzór 1938 znajdowały się głównie w składnicach ze względu na etat, który nie przewidywał tego

---

²⁶⁰ L. Grot, T. Konecki, E. Nalepa, wyd. cyt., s. 44; J. Babula, wyd. cyt., s.332; R. Majewski, *Zarys...*, wyd. cyt., s. 18-20.

²⁶¹ P. Jaroszewicz, wyd. cyt., s. 117-119; S. Komornicki, *Regularne...zmotoryzowanych*, wyd. cyt., s. 94-95.

²⁶² *Instrukcja artylerii przeciwlotniczej. 37 mm samoczynna armata przeciwlotnicza wz. 1939. Opis i utrzymanie*, Warszawa 1953, s. 5-10 i 345-346.

rodzaju uzbrojenia w pułkach piechoty. Dopiero w latach 1950-1952 w momencie powstania plutonów przeciwlotniczych w batalionach piechoty uzbrojono te pododdziały w wielkokalibrowe karabiny maszynowe 12,7 mm DSzK²⁶³. Wprowadzenie etatu terytorialnego nie zostało jednak w pełni zrealizowane. W konsekwencji nie dokonano także wszystkich zakładanych zmian wymiany i modernizacji sprzętu i uzbrojenia dywizji.

W maju 1951 roku po nieudanej próbie wprowadzenia systemu terytorialnego wyposażenie materiałowo-techniczne 7. Łużyckiej Dywizji Piechoty ponownie uległo zmianie. Od tego momentu dywizja dysponowała 12 działami samobieżnymi i 3 samochodami pancernymi. Zasadniczy środek transportu stanowiły konie, a ilość pojazdów została czterokrotnie zredukowana. Liczba dział artyleryjskich, moździerzy, broni strzeleckiej indywidualnej i zespołowej, a także sprzętu łączności i informatyki uległa redukcji o połowę. Do 14 wzrosła natomiast ilość armat przeciwlotniczych 37 mm²⁶⁴. Nowym rodzajem uzbrojenia wprowadzonym na wyposażenie piechoty były granatniki P-27 produkcji czechosłowackiej i RPG-2 produkcji rosyjskiej, które zastąpiły rusznice przeciwpancerne PTRD i PTRS. Przeznaczeniem tego uzbrojenia było zwalczanie celów opancerzonych i umocnionych stanowisk ogniowych na małym i średnim dystansie. W kolejnych latach zrezygnowano z konstrukcji czechosłowackiej pozostawiając RPG-2 jako podstawowy granatnik wojsk lądowych²⁶⁵. Po reorganizacji dywizja była typową jednostką drugorzutową o wysokim stopniu skadrowania, która ze względu na dużą ilość trakcji konnej odbiegała od ówczesnych standardów zaopatrzenia związków taktycznych.

Od 1951 roku na terenie Garnizonu Nysa stacjonował także 18. Samodzielny Pułk Czołgów Średnich, którego zasadnicze uzbrojenie stanowiły 63 czołgi średnie T-34/85 oraz 18 ciężkich dział pancernych ISU-122²⁶⁶. Czołgi T-34/85 były ulepszoną wersją czołgu T-34/76 uzbrojoną w 85 mm armatę ZIS-S-53, sprzężony z nią karabin maszynowy 7,62 mm DTM oraz dodatkowy karabin maszynowy tego samego typu zamontowany w przedniej części kadłuba czołgu²⁶⁷. Ciężkie działa pancerne ISU-122 skonstruowane na podwoziu czołgu IS-2 były przeznaczone do wsparcia czołgów

---

²⁶³ J. Kajetanowicz, *Polskie...*, wyd. cyt., s. 173-176.

²⁶⁴ Tamże, s. 176-181.

²⁶⁵ J. Modrzewski, *Encyklopedia techniki wojskowej*, Warszawa 1978, s. 472; S. Torecki, *Ręczny granatnik przeciwpancerny RGPanc-2*, Warszawa 1975, s. 1-2.

²⁶⁶ J. Kajetanowicz, *Polskie...*, wyd. cyt., s. 176-181.

²⁶⁷ *Instrukcja techniczna wojsk pancernych. Czołg T-34/85 M. Opis i użytkowanie*, wyd. cyt.; J. Magnuski, *Wozy...*, wyd. cyt., s. 108.

średnich, niszczenia czołgów przeciwnika oraz do burzenia umocnień. Działo uzbrojone było w armatę 122 mm D-25T i 12,7 mm wielkokalibrowy karabin maszynowy DSzK²⁶⁸.

Na wyposażeniu materiałowo-technicznym pułku były także 3 transportery opancerzone, 51 samochodów, 2 ciągniki oraz 4 motocykle. Transporter opancerzony BTR-152 był nowym typem wozu bojowego, który został skonstruowany w Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich z wykorzystaniem podwozia samochodu ciężarowego ZIS-151. Uzbrojenie transportera stanowił 7,62 mm karabin maszynowy SGMB²⁶⁹. Łączna ilość broni strzeleckiej oddziału zarówno indywidualnej, jak i zespołowej wynosiła 598. Duża ilość sprzętu pancernego i wysoki stopień zmotoryzowania pułku umożliwiały realizację bezpośredniego wsparcia bojowego oddziałów piechoty podczas walki z przeciwnikiem²⁷⁰.

W listopadzie 1952 roku dokonano kolejnej korekty wyposażenia materiałowo-technicznego 7. Łużyckiej Dywizji Piechoty. Przyczyną reorganizacji były oszczędności budżetowe państwa i w konsekwencji ograniczenie wydatków na armię. W nowo powstałej strukturze dywizja dysponowała 12 działami samobieżnymi. Ilość środków transportu została ograniczona o 20 procent, przy czym redukcja obejmowała przede wszystkim liczbę koni. Na wyposażeniu dywizji były 72 działa artyleryjskie, 55 moździerzy oraz 12 armat przeciwlotniczych. O 25 procent zmniejszona została także ilość uzbrojenia strzeleckiego²⁷¹. Do dywizji wprowadzono zmodernizowaną wersję pistoletu maszynowego PPS, który stanowił podstawowy model uzbrojenia strzeleckiego pododdziałów piechoty²⁷². Istotne zmiany zaszły w sprzęcie łączności. Liczba radiostacji dywizji została zwiększona z 72 do 116. Wysoki stopień skadrowania dywizji, a także redukcja ilości jej uzbrojenia i środków transportowych wynikały z dążenia do obniżenia kosztów funkcjonowania tego związku taktycznego. Powyższa reorganizacja miała wpływ na spadek potencjału bojowego dywizji.

Regres nie ominął także 18. Samodzielnego Pułku Czołgów z Nysy. W grudniu 1952 roku zmniejszono liczbę czołgów T-34/85 z 63 do 30 oraz liczbę dział pancernych ISU-122 z 18 do 5. O połowę zredukowano także łączną ilość uzbrojenia strzeleckiego.

---

²⁶⁸ J. Magnuski, *Ciężkie działo samobieżne ISU*, Warszawa 1980.

²⁶⁹ *Kołowy transporter opancerzony BTR-152. Opis i obsługiwanie. Instrukcja wojsk pancernych*, Warszawa 1957; J. Magnuski, *Wozy...*, wyd. cyt., s. 241.

²⁷⁰ J. Kajetanowicz, *Polskie...*, wyd. cyt., s. 197.

²⁷¹ P. Piotrowski, wyd. cyt., 106-107; J. Kajetanowicz, *Polskie...*, wyd. cyt., s. 183-184.

²⁷² A. Nieradko, *Pistolety maszynowe PPSz i PPS*, Warszawa 1985, s. 11.

Z wyposażenia pułku usunięto 3 transportery opancerzone oraz nieznacznie zredukowano liczbę środków transportu. W wyniku reorganizacji potencjał bojowy pułku został znacząco obniżony, co miało wpływ na spadek efektywności w realizacji zadań wsparcia bojowego piechoty²⁷³.

Od 1952 roku aż do przeformowania 7. Łużyckiej Dywizji Piechoty w 2. Warszawską Dywizję Zmechanizowaną w 1956 roku wyposażenie materiałowo-techniczne dywizji nie uległo zasadniczym zmianom. W omawianym okresie na uzbrojenie dywizji wprowadzano zakupione od Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich niewielkie ilości pistoletów maszynowych Kałasznikowa AK-47, które w latach sześćdziesiątych XX wieku zostały przemianowane na automatyczne karabinki Kałasznikowa wzór 1947. Prosta budowa konstrukcji zapewniała niezawodność jej działania i odporność na zanieczyszczenia co sprawiło, że karabinki AK-47 stały się podstawowym uzbrojeniem pododdziałów piechoty aż do początku XXI wieku²⁷⁴.

Zasadniczym środkiem wsparcia ogniowego piechoty na szczeblu batalionu były w dalszym ciągu moździerze 82 mm modele z lat 1937, 1941 i 1943. Najstarsze wzory tego uzbrojenia z 1937 roku były systematycznie wymieniane na nowsze z lat 1941 i 1943. Pododdziały artylerii wsparcia pułków piechoty wyposażone były w moździerze 120 mm modele z lat 1938, 1941 i 1943. Starsze wersje były stopniowo wymieniane na nowsze o zwiększonej mobilności i manewrowości poprzez wprowadzenie specjalnego podwozia dwukołowego.

W latach 1946-1955 większość wyposażenia materiałowo-technicznego jednostek stacjonujących w Garnizonie Nysa pochodziło z okresu II wojny światowej, co wymagało przeprowadzenia intensywnych działań na rzecz jego utrzymania na właściwym poziomie sprawności technicznej. Pomimo zintensyfikowania prac remontowych, a także modernizacji i wymiany części wyposażenia stan techniczny sprzętu był dość niski. Zredukowane ilości uzbrojenia i należności materiałowych dywizji umożliwiały jedynie zabezpieczenie jej niezbędnych potrzeb szkoleniowych, a także w niewielkim stopniu potrzeb mobilizacyjnych.

---

²⁷³ J. Kajetanowicz, *Polskie...*, wyd. cyt., s. 197.

²⁷⁴ T. Szulc, *Kałasznikow bez tajemnic*, Nowa Technika Wojskowa 1996, nr 4, s. 10.

3. Wyposażenie materiałowo-techniczne 2. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej

Przeformowanie 7. Łużyckiej Dywizji Piechoty w 2. Warszawską Dywizję Zmechanizowaną skutkowało zasadniczą zmianą wyposażenia materiałowo-technicznego jednostek stacjonujących w Garnizonie Nysa. Znaczna część oddziałów i pododdziałów dywizji została skadrowana, co wynikało z charakteru jej działań jako związku taktycznego drugiego rzutu. W nowej strukturze zwiększona została liczba sprzętu pancernego i środków transportu. Całkowicie zrezygnowano z trakcji konnej przy czterokrotnym wzroście liczby pojazdów mechanicznych. Na uzbrojenie dywizji wprowadzono czołgi i transporterzy opancerzone, a także zwiększono liczbę dział artyleryjskich o dużym kalibrze²⁷⁵.

Pod koniec 1956 roku 2. Warszawska Dywizja Zmechanizowana dysponowała sprzętem pancernym w ilości 145 czołgów T-34/85, 47 dział pancernych ISU-122 oraz 21 transporterów opancerzonych BTR-152. W zakresie środków transportu na wyposażeniu dywizji było 390 samochodów, 130 ciągników oraz 35 motocykli. Uzbrojenie jednostek przeciwlotniczych stanowiły 4 armaty 85 mm, 5 armat 57 mm oraz 14 armat 37 mm. Do sprzętu artyleryjskiego należały 42 haubice 122 mm, 9 armat 76 mm, 10 armat 57 mm, a także 12 wyrzutni BM-14. Dodatkowo dywizja była wyposażona w 9 moździerzy 120 mm, 10 moździerzy 82 mm oraz 10 dział bezodrzutowych B-11. Na indywidualnym wyposażeniu żołnierzy było łącznie 5199 pistoletów, pistoletów maszynowych, karabinków i karabinów wyborowych. Zespołową broń strzelecką w ilości 227 sztuk stanowiły ręczne karabiny maszynowe, ciężkie karabiny maszynowe, wielokalibrowe karabiny maszynowe oraz granatniki. W zakresie środków łączności dywizja dysponowała 151 radiostacjami i 6 odbiornikami²⁷⁶.

Nowym rodzajem uzbrojenia wprowadzonym na wyposażenie dywizjonu artylerii raketowej, a także pułków piechoty 2. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej były artyleryjskie wyrzutnie raketowe BM-14 i działa bezodrzutowe B-11. Wyrzutnie BM-14 montowano na podwoziu samochodu terenowego ZiŁ-151. Do strzelania w maksymalnym zasięgu prowadzenia ognia 9800 m używano 140 mm niekierowanych

---

²⁷⁵ J. Poksiński, wyd. cyt., s. 94-95; J. Kajetanowicz, *Polskie...*, wyd. cyt., s. 302-303.

²⁷⁶ Tamże.

pocisków raketowych typu M-14 z głowicą odłamkowo-burzącą²⁷⁷. Działo B-11 o kalibrze 107 mm było używane jako środek wsparcia na szczeblu batalionu. Służyło do niszczenia celów opancerzonych, obezwładniania i niszczenia siły żywej i środków ogniowych przeciwnika, a także do burzenia umocnień typu polowego i trwałego ogniem na wprost²⁷⁸. Zwiększając ogólną liczbę dział artyleryjskich dywizji wprowadzono do użytku armaty przeciwpancerne 57 mm ZIS-2 wzór z 1943 roku. Ze względu na niski poziom sprawności i efektywności tego sprzętu miało być to jedynie rozwiązanie tymczasowe. W późniejszych latach armaty ZIS-2 były wymieniane na nowocześniejsze konstrukcje²⁷⁹.

W artylerii przeciwlotniczej rozpoczęto proces wymiany 37 mm armaty przeciwlotniczej wzór 1939 na nową 57 mm armatę przeciwlotniczą S-60. Uzbrojenie to było przeznaczone do niszczenia celów powietrznych na niskich i średnich wysokościach do 8 km w odległości do 6 km²⁸⁰. Do jednostek przeciwlotniczych dywizji wprowadzono także armaty przeciwlotnicze 85 mm wzór z 1939 roku. Broń umożliwiała realizację osłony wojsk walczących oraz obronę przeciwlotniczą terytorium państwa²⁸¹.

Przeformowanie 7. Łużyckiej Dywizji Piechoty w 1956 roku w 2. Warszawską Dywizję Zmechanizowaną zwiększyło potencjał bojowy tego związku taktycznego i znaczenie Garnizonu Nysa dla obronności państwa. Zintensyfikowany proces modernizacji wyposażenia materiałowo-technicznego dywizji świadczył o wzrastającej roli wojsk pancernych i zmechanizowanych, które systematycznie zastępowały piechotę nieodpowiadającą już wymaganiom ówczesnego pola walki.

W początkowym okresie istnienia 2. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej jej wyposażenie materiałowo-techniczne ulegało częstym zmianom. Pierwsza korekta sprzętu i uzbrojenia dywizji miała miejsce w kwietniu 1957 roku. Celem reorganizacji było obniżenie kosztów funkcjonowania jednostek wojskowych Garnizonu Nysa przy jednoczesnej modernizacji ich wyposażenia. W nowej strukturze ilość czołgów i transporterów opancerzonych wzrosła o ponad 9 procent, a liczba dział pancernych

---

²⁷⁷ T. Burakowski, A. Sala, *Rakiety bojowe 1900-1970*, Warszawa 1973, s. 311; J. Kajetanowicz, *Polskie...*, wyd. cyt., s. 358.

²⁷⁸ *Instrukcja artylerii. 107 mm działo bezodrzutowe B-11. Opis i utrzymanie*, Warszawa 1957, s. 9 i 62-68.

²⁷⁹ J. Kajetanowicz, *Polskie...*, wyd. cyt., s. 232.

²⁸⁰ Z. Pankowski, *Artyleria wiecznie młoda*, Warszawa 1984, s. 171; *Instrukcja uzbrojenia. 57 mm samoczynna armata przeciwlotnicza S-60. Opis i użytkowanie*, Warszawa 1962, s. 11-13 i 321.

²⁸¹ *Instrukcja artylerii przeciwlotniczej. 85 mm armata przeciwlotnicza wz. 1939. Opis i utrzymanie sprzętu*, Warszawa 1953, s. 13 i 19-20.

została zredukowana o 37 sztuk²⁸². Na zaopatrzenie batalionu rozpoznawczego oraz kompanii i plutonów rozpoznawczych pułków zmechanizowanych wprowadzono transportery opancerzone produkcji radzieckiej BTR-40 uzbrojone w karabin maszynowy SGMB o kalibrze 7,62 mm²⁸³.

W konsekwencji zmian stan środków transportu oraz dział przeciwlotniczych został podwyższony o połowę. Z wyposażenia dywizji usunięto 57 mm armaty przeciwlotnicze S-60. W niewielkim stopniu wzrosła także łączna ilość dział artyleryjskich i wyrzutni rakiet. Liczba moździerzy i środków łączności jednostek wojskowych Garnizonu Nysa została zwiększona niemal trzykrotnie. O 30 procent podwyższono ogólny stan uzbrojenia strzeleckiego zarówno indywidualnego, jak i zespołowego. Rezultatem przeprowadzonej korekty sprzętu i uzbrojenia dywizji w 1957 roku było zwiększenie jej możliwości bojowych. Wyposażenie jednostek garnizonu wciąż odbiegało jednak od standardów ówczesnego pola walki, co wynikało ze skadrowanego charakteru dywizji i jej przeznaczenia jako związku taktycznego drugiego rzutu²⁸⁴.

Jesienią 1958 roku doszło do kolejnej zmiany wyposażenia materiałowo-technicznego 2. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej. W wyniku redukcji wojsk lądowych obniżone zostały niemal wszystkie ilości sprzętu i uzbrojenia dywizji. Wraz z reorganizacją dokonano znaczącej wymiany i modernizacji części wyposażenia na nowocześniejsze. W nowej strukturze dywizji ilość sprzętu pancernego została zwiększona o 9 procent. Na uzbrojenie wprowadzono lekkie czołgi pływające PT-76, co wpływało między innymi na zwiększenie mobilności pododdziałów rozpoznawczych. Dodatkowo dywizja została zaopatrzona w 12 samochodów pancernych BA-64. Ogólna liczba transporterów opancerzonych związku taktycznego była w dalszym ciągu bardzo niska (po 9 wozów w każdym pułku zmechanizowanym), co utrudniało współpracę piechoty z pododdziałami czołgów podczas prowadzenia działań taktycznych. Łączna ilość środków transportu będących do dyspozycji dywizji została zredukowana o 4 procent²⁸⁵.

---

²⁸² *Kronika 2. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej imienia Jana Henryka Dąbrowskiego*, AWO 6486/90/14, s. 12-14; K. Grunberg, wyd. cyt., s. 293.

²⁸³ J. Kajetanowicz, *Polskie...*, wyd. cyt., s. 359; *Bronietankowa technika*, Moskwa 1995.

²⁸⁴ *Kronika 2. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej imienia Jana Henryka Dąbrowskiego*, AWO 6486/90/14, s. 12-14; K. Grunberg, wyd. cyt., s. 293.

²⁸⁵ *Kronika 2. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej imienia Jana Henryka Dąbrowskiego*, AWO 6486/90/14, s. 12-14; M. Grygorowicz, wyd. cyt.; *Instrukcja techniczna wojsk pancernych. Czołg pływający PT-76. Opis i utrzymanie*, wyd. cyt.

W wyniku skadrowania części pododdziałów stacjonujących w Garnizonie Nysa dokonano redukcji dział i wyrzutni artyleryjskich, dział przeciwlotniczych, a także broni strzeleckiej indywidualnej i zespołowej o średnio 10-20 procent. W ramach modernizacji sprzętu artyleryjskiego użytkowane dotychczas 76 mm armaty dywizyjne ZIS-3 były systematycznie wymieniane na 85 mm armaty polowe wzór 1944 o nazwie D-44²⁸⁶. Nowo wprowadzana armata, która została skonstruowana w latach 1943-1944 przez zespół inżynierów pod kierownictwem Fiodora Fiodorowicza Pietrowa była bronią uniwersalną, łączącą walory działa polowego i armaty przeciwpancernej. Maksymalna donośność armaty podczas strzelania ogniem pośrednim była równa 15650 m²⁸⁷.

Ilość moździerzy, dział bezdrzutowych oraz środków łączności będących na wyposażeniu jednostek wojskowych Garnizonu Nysa pozostała na tym samym poziomie. W omawianym okresie na uzbrojenie dywizji wprowadzono 82 mm dział przeciwpancerne, bezdrzutowe B-10 i 82 mm ciężki granatnik przeciwpancerny T-21 Taraśnica, który po krótkim okresie został wycofany z użytkowania²⁸⁸. Dział bezdrzutowe B-10 przeznaczone było do niszczenia celów opancerzonych, obezwładniania i niszczenia siły żywej i środków ogniowych oraz do burzenia umocnień typu polowego i trwałego ogniem na wprost. Maksymalna donośność strzelania z działa była równa 4470 m²⁸⁹. Ciężki granatnik przeciwpancerny T-21 wzór 1954 o kalibrze 82 mm został skonstruowany w Czechosłowacji. Broń ta była przeznaczona do zwalczania środków opancerzonych na odległości do 475 m²⁹⁰.

W efekcie przeprowadzonych zmian wyposażenia materiałowo-technicznego 2. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej w 1958 roku możliwości bojowe jednostek wojskowych Garnizonu Nysa nie uległy znaczącym zmianom. Pomimo ogólnej redukcji ilościowej sprzętu i uzbrojenia wyposażenie dywizji było stale modernizowane i wymieniane na nowe o wyższej efektywności zwalczania przeciwnika. W dużym stopniu unowocześniono także sprzęt specjalistyczny wojsk inżynieryjnych, obrony przeciwchemicznej oraz łączności.

---

²⁸⁶ Tamże.

²⁸⁷ S. Pataj, wyd. cyt., s. 341.

²⁸⁸ J. Kajetanowicz, *Polskie...*, wyd. cyt., s. 355.

²⁸⁹ Z. Pankowski, wyd. cyt., s. 232; *Instrukcja artylerii. 82 mm dział bezdrzutowe B-10. Opis i utrzymanie*, Warszawa 1957, s. 7-9, 62, 67, 86 i 133-134.

²⁹⁰ A. Ciepliński, R. Woźniak, *Ilustrowana encyklopedia współczesnej broni palnej*, Warszawa 1997; S. Pataj, wyd. cyt., s. 132.

W 1959 roku dokonano reorganizacji baterii przeciwlotniczej 13. Pułku Czołgów i Artylerii Pancерnej, w wyniku której pododdziały pułku zostały wyposażone w samobieżne działa przeciwlotnicze typu ZSU-57-2. Pojazd skonstruowany na podwoziu czołgu T-54A uzbrojony był w podwójnie sprzężone 57 mm armaty przeciwlotnicze S-68 umożliwiające niszczenie celów powietrznych na wysokości od 100 do 4000 m i w odległości do 5500 m²⁹¹. We wrześniu 1960 roku 111. Dywizjon Artylerii Przewiotniczej z Ząbkowic Śląskich został przeorganizowany na nowy etat, w którym baterie 37 i 85 mm armat przeciwlotniczych zostały zastąpione bateriami 57 mm armat typu S-60. W tym samym roku do plutonów artylerii przeciwpancernej kompanii wsparcia pułków zmechanizowanych wprowadzono działa bezdrutowe 82 mm. Powyższe zmiany miały znaczący wpływ na zwiększenie efektywności obrony przeciwlotniczej i przeciwpancernej oddziałów dywizji²⁹².

W ramach unowocześniania broni strzeleckiej wprowadzono nowe rozwiązania dotyczące zarówno broni indywidualnej, jak i zespołowej. Najistotniejszą zmianą w zakresie broni indywidualnej było wycofanie z uzbrojenia dywizji karabinków i karabinów powtarzalnych, zastępując je bronią automatyczną²⁹³. Podstawowym typem broni indywidualnej w Wojsku Polskim był wówczas karabinek automatyczny AK-47, który do 1958 roku produkowany był w wersji z kolbą drewnianą. Kolejna wersja karabinka miała już metalową kolbę składaną i otrzymała oznaczenie kbk AKS-47. Wprowadzanie karabinka w wojsku następowało stopniowo, w związku z czym 2. Warszawska Dywizja Zmechanizowana jako drugorzutowy związek taktyczny początkowo użytkowała starsze typy broni, w tym przede wszystkim pistolety maszynowe PPS²⁹⁴.

W drugiej połowie lat pięćdziesiątych XX wieku skonstruowano karabinki AKM o kalibrze 7,62 mm, które były zmodyfikowaną wersją karabinka AK-47. Była to broń indywidualna i automatyczna, przeznaczona do zwalczania siły żywej przeciwnika. Najskuteczniejszy ogień z karabinka do celów naziemnych uzyskiwano na odległościach do 400 m²⁹⁵. W 1960 roku opracowano w Polsce zmodyfikowaną wersję

---

²⁹¹ A. Szrokorad, „Szyłka” i drugije. *Otieczestwiennoje zenitnyje samochodnyje ustanowki*, Moskwa 1995.

²⁹² *Kronika 2. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej imienia Jana Henryka Dąbrowskiego*, AWO 6486/90/14, s. 12-30.

²⁹³ Tamże.

²⁹⁴ J. Kajetanowicz, *Polskie...*, wyd. cyt., s. 351.

²⁹⁵ *7,62 mm karabinki AKM (AKMŁ), AKMS (AKMSN), AK, kbk wz. 1960 i kbk wz. 1960/72. Opis i utrzymanie. Sposoby i zasady strzelania*, Warszawa 1988, s. 9-23 i 316-321.

karabinka AK-47, która w kolejnych latach była wdrażana na uzbrojenie dywizji pod nazwą karabinek-granatnik AK wzór 1960. W zależności od użytego granatu karabinek-granatnik przeznaczony był do: niszczenia i obezwładniania siły żywej, znajdującej się zarówno w terenie odkrytym, jak i za lekkimi umocnieniami, niszczenia stanowisk ogniowych przeciwnika, zwalczania opancerzonych wozów bojowych na bliskich odległościach, niszczenia bunkrów, schronów i innych umocnień, a także do wytwarzania krótkotrwałych zasłon dymnych²⁹⁶. W kolejnych latach broń ta stała się podstawowym uzbrojeniem indywidualnym żołnierzy 2. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej.

Będąc na uzbrojeniu dywizji ręczne karabiny maszynowe DP i DPM były stopniowo wymieniane na ręczne karabiny maszynowe RPD systemu Wasilija Diegtiariowa, które w Wojsku Polskim oznaczane były jako rkm D. Konstrukcyjnie broń była wzorowana na poprzednich rozwiązaniach wykorzystanych w karabinach Diegtiariowa²⁹⁷. W zakresie ciężkich karabinów maszynowych na uzbrojeniu dywizji w dalszym ciągu były ckm SG-43 wzór 1943, które poddano modernizacji do wersji oznaczanej jako ckm SGM²⁹⁸.

Zmiany strukturalne, które miały miejsce w 2. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej w latach 1956-1960 związane były jednocześnie z modernizacją jej zasadniczego wyposażenia. W okresie tym wprowadzono do użytku wiele nowych typów broni. Największe zmiany dotyczyły broni strzeleckiej, sprzętu pancernego oraz dział przeciwlotniczych i przeciwpancernych. Doskonaleniu podlegały niemal wszystkie grupy uzbrojenia będące na zaopatrzeniu dywizji. Pomimo wysokiej dynamiki unowocześniania wyposażenia technicznego jednostek Garnizonu Nysa potencjał bojowy dywizji był na stosunkowo niskim poziomie.

W latach sześćdziesiątych XX wieku struktura dywizji była względnie stabilna, co nie miało wpływu na ciągły proces modernizacji oraz wymiany jej wyposażenia materiałowo-technicznego. Kontynuowano wówczas proces mechanizacji i upancerniania jednostek Garnizonu Nysa. W omawianym okresie zmodyfikowano

---

²⁹⁶ A. Ciepliński, R. Woźniak, *Kalasznikow bez tajemnic cz. II.*, Nowa Technika Wojskowa 1992, nr 7-8, s. 1-4; S. Kochański, *Automatyczna broń strzelecka*, Warszawa 1991, s. 213-215.

²⁹⁷ S. Torecki, *Broń i amunicja strzelecka LWP*, Warszawa 1985, s. 211-212 i 215; *Instrukcja piechoty. 7,62 mm ręczny karabin maszynowy Diegtiariowa*, wyd. cyt., s. 7-10.

²⁹⁸ S. Torecki, *Broń...*, wyd. cyt., s. 229.

między innymi czołgi T-34/85 do wersji T-34/85M²⁹⁹. W 1964 roku na uzbrojenie 15. Pułku Czołgów Średnich z Gliwic wprowadzono 40 czołgów T-54A, które były produkowane w Polsce na licencji radzieckiej przez Zakłady Mechaniczne Bumar-Łabędy³⁰⁰. Czołg uzbrojony był w 100 mm armatę typu D10-TG sprzężoną z karabinem maszynowym 7,62 mm SGMT i 12,7 mm wielkokalibrowy przeciwlotniczy karabin maszynowy typu DSzK. Armata umożliwiała zwalczanie celów opancerzonych na odległość do 2000 m. Załogę czołgu stanowiło czterech żołnierzy: dowódca, kierowca-mechanik, działonowy i ładowniczy³⁰¹. Wprowadzenie na uzbrojenie dywizji czołgów wyższej generacji znacząco podwyższało możliwości bojowe tego związku taktycznego, a także było zapowiedzią dalszego unowocześniania wyposażenia jednostek wojskowych Garnizonu Nysa.

W 1969 roku 2. Warszawska Dywizja Zmechanizowana została zreorganizowana na etaty wojenno-pokojowe, w wyniku czego dokonano kolejnej korekty jej wyposażenia materiałowo-technicznego. W nowej strukturze łączna liczba czołgów została zredukowana o 20 procent. Z uzbrojenia dywizji wycofano działa pancerne zastępując je 16 ciągnikami pancernymi. Ilość transporterów opancerzonych pozostała na zbliżonym poziomie, a liczbę samochodów pancernych obniżono do 4 sztuk. O ponad 6 procent wzrosła natomiast liczba środków transportu będąca do dyspozycji jednostek wojskowych garnizonu³⁰². Oprócz zmian ilościowych w sprzęcie i uzbrojeniu dywizji zrealizowano także zmiany jakościowe, w rezultacie których podwyższono możliwości bojowe jej poszczególnych oddziałów i pododdziałów.

W efekcie reorganizacji na wyposażenie Garnizonu Nysa wprowadzono czołgi T-55, wyrzutnię rakiet typu 2P16 Łuna oraz most towarzyszący BLG. Czołg T-55 skonstruowany został w Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich w wyniku ciągłego doskonalenia czołgu T-54. Pojazd był produkowany także na licencji w Polsce przez Zakłady Mechaniczne Bumar-Łabędy. Czołg uzbrojony był w 100 mm armatę typu D-10-T2S sprzężoną z karabinem maszynowym 7,62 mm PKT oraz 12,7 mm przeciwlotniczy wielkokalibrowy karabin maszynowy DSzK. Armata umożliwiała

---

²⁹⁹ K. Mariański, W. Chodkowski, *Zmodernizowany czołg T-34/85*, *Myśl Wojskowa* 1959, nr 1, s. 143; J. Kajetanowicz, *Polskie...*, wyd. cyt., s. 362.

³⁰⁰ *Zarządzenie Szefa Sztabu ŚOW nr 068/Org. z dnia 05.08.1964 roku*, AWO 014282/24/67, s. 80-81; *Kronika 2. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej imienia Jana Henryka Dąbrowskiego*, AWO 6486/90/14, s. 104-105.

³⁰¹ *Czołg średni T-54A. Opis i obsługa*, Warszawa 1971.

³⁰² *Protokół zdania i przyjęcia obowiązków Dowódcy 2WDZ im. Henryka Dąbrowskiego z dnia 29.10.1970 roku*, AWO 02229/73/50, s. 1-72.

zwalczanie celów opancerzonych na odległość do 2000 m. Załogę pojazdu stanowiło czterech żołnierzy³⁰³.

W nowej strukturze na uzbrojeniu dywizji był jeden taktyczny zestaw raketowy 2P16 Łuna przeznaczony do zwalczania siły żywej, środków ogniowych, sprzętu technicznego oraz stanowisk dowodzenia przeciwnika na odległości od 12 do 68 km³⁰⁴. Do wyposażenia jednostek inżynierskich wprowadzono natomiast most czołgowy BLG-67 skonstruowany na bazie czołgu T-55. W kolejnych latach most był produkowany także w Polsce na bazie czołgu T-55A przez Kombinat Urządzeń Mechanicznych Bumar-Łabędy w Gliwicach. Nośność mostu wynosiła od 40 do 50 t. Most umożliwiał pokonanie przeszkody wodnej o szerokości do 52 m³⁰⁵.

W omawianym okresie do oddziałów i pododdziałów dywizji dostarczono pierwsze egzemplarze transporterów opancerzonych typu SKOT i rozpoznawczych samochodów opancerzonych BRDM, które w kolejnych latach były modernizowane do wersji BRDM-2. Transporter opancerzony SKOT został skonstruowany w Czechosłowacji, a od 1963 roku był montowany w Polsce w Fabryce Samochodów Ciężarowych w Lublinie. Pojazd był uzbrojony w 14,5 mm wielkokalibrowy karabin maszynowy KPWT i sprzężony z nim 7,62 mm karabin maszynowy PKT. Karabin KPWT umożliwiał zwalczanie lekko opancerzonych wozów bojowych, siły żywej i środków ogniowych przeciwnika na odległościach do 2000 m. Pojazd mógł pomieścić dwóch członków załogi i dziesięciu żołnierzy w desancie³⁰⁶.

Opancerzony wóz rozpoznawczy BRDM-2 był natomiast lekkim pojazdem pływającym stanowiącym wyposażenie jednostek rozpoznawczych. Produkowano go w wersjach: podstawowej, przeciwlotniczej oraz przeciwpancernej. Uzbrojenie wozu stanowił 14,5 mm wielkokalibrowy karabin maszynowy KPWT i sprzężony z nim 7,62 mm karabin maszynowy PKT. Załogę wozu stanowiło czterech żołnierzy: dowódca, kierowca, działonowy oraz zwiadowca³⁰⁷. Sprzęt ten znacznie zwiększał możliwości prowadzenia rozpoznania na ówczesnym polu walki.

W zakresie broni strzeleckiej żołnierze dywizji zostali doposażeni w pistolety wojskowe wzór P-63 i P-64 skonstruowane w Wojskowym Instytucie Technicznym

---

³⁰³ *Czołg średni T-55A i czołg dowódczy T-55AD. Opis i użytkowanie*, Warszawa 1969; J. Kajetanowicz, *Wozy...*, wyd. cyt., s. 62-67.

³⁰⁴ J. Paszkowski, wyd. cyt., s. 44-45.

³⁰⁵ *Most czołgowy BLG-67, BLG-67M i BLG-67M2. Opis i użytkowanie*, Warszawa 1989.

³⁰⁶ *Transporter opancerzony SKOT 2A. Budowa i obsługiwanie. Poradnik*, Poznań 2013, s. 7-10; J. Kajetanowicz, *Wozy...*, wyd. cyt., s. 39-46.

³⁰⁷ Z. Sorokopas, *Wojska...*, wyd. cyt., s. 66.

Uzbrojenia i produkowane przez Zakłady Metalowe Łucznik w Radomiu, a także pistolety maszynowe PM-63 Rak oraz karabiny wyborowe SWD konstrukcji Jewgienija Dragunowa³⁰⁸.

Wdrożone w latach sześćdziesiątych XX wieku zmiany zaopatrzenia jednostek Garnizonu Nysa wpłynęły na podwyższenie ich potencjału bojowego. 2. Warszawska Dywizja Zmechanizowana była jednak wciąż skadrowanym i szkolnym związkiem taktycznym, którego wyposażenie odbiegało od wymagań ówczesnego pola walki. Niemniej jednak stan ilościowy i jakościowy sprzętu i uzbrojenia dywizji umożliwił realizację podstawowych zadań szkoleniowych, a także mobilizacyjnych.

Lata 1970-1980 były okresem względnej stabilizacji struktur 2. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej, podczas którego kontynuowano proces modernizacji jej wyposażenia materiałowo-technicznego. W drugiej połowie lat siedemdziesiątych XX wieku 33. Pułk Zmechanizowany został uzbrojony w Bojowe Wozy Piechoty o nazwie BWP-1 (z rosyjskiego Bojewaja Maszina Piechoty), które były pierwszymi na świecie skonstruowanymi od podstaw wozami bojowymi³⁰⁹. Pojazd występował także w wersji wozu dowodzenia i wozu łączności. BWP-1 uzbrojony był w automatyczną armatę 2A28 kaliber 73 mm, karabin maszynowy PKT kaliber 7,62 mm oraz wyrzutnię przeciwpancernych pocisków kierowanych 9M14 Malutka. Załogę wozu stanowili: dowódca, działonowy-operator oraz kierowca. W podstawowej wersji BWP-1 w desancie mogło znajdować się 8 żołnierzy³¹⁰.

Na zaopatrzenie oddziałów i pododdziałów dywizji wprowadzono również wozy zabezpieczenia technicznego typu WZT-1 i WZT-2 na podwoziu czołgów T-54, T-55 i T55A. Od 1970 roku WZT-1 produkowany był w Polsce przez Zakłady Mechaniczne Bumar-Łabędy. Produkcja WZT-2 była realizowana w tym samym zakładzie od 1979 roku. Uzbrojenie wozów stanowił 12,7 mm wielkokalibrowy karabin maszynowy DSzK, który umożliwiał zwalczanie celów naziemnych na odległości do 1500 m i celów powietrznych do 1600 m. Przeznaczeniem obu wozów była pomoc techniczna, a także ewakuacja uszkodzonego sprzętu i rannych z pola walki³¹¹.

---

³⁰⁸ *Protokół zdania i przyjęcia obowiązków Dowódcy 2WDZ im. Henryka Dąbrowskiego z dnia 29.10.1970 roku, AWO 02229/73/50, s. 1-72.*

³⁰⁹ *Kronika 2. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej imienia Jana Henryka Dąbrowskiego, AWO 6486/90/15, s. 25-29, 44 i 47.*

³¹⁰ J. Kajetanowicz, *Bojowe...*, wyd. cyt., s. 128-132.

³¹¹ *Wóz zabezpieczenia technicznego WZT-1*, Warszawa 1973; *Wóz zabezpieczenia technicznego WZT-2. Opis i użytkowanie*, Warszawa 1979.

Pod koniec 1980 roku dokonano zasadniczej korekty wyposażenia materiałowo-technicznego 2. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej. Najistotniejsze zmiany zaszły w sprzęcie czołgowo-samochodowym, gdzie całkowita ilość wyposażenia pancernego w porównaniu do etatu z 1969 roku została zwiększona o 46 procent. W zakresie uzbrojenia artyleryjskiego jednostki Garnizonu Nysa dysponowały: 2 haubicami 152 mm, 22 haubicami 122 mm, 3 wyrzutniami rakiet 2P16 oraz 5 wyrzutniami rakiet typu BM-13 i BM-14. Nowym rodzajem wyposażenia artylerii przeciwpancernej było 37 sztuk przeciwpancernych pocisków kierowanych typu Trzmiel i Malutka, a także ciężkie granatniki SPG-9³¹². Wyrzutnia 9P133 Malutka, która stanowiła podstawowe uzbrojenie przeciwpancerne dywizji przeznaczona była do zwalczania opancerzonych celów stałych i ruchomych znajdujących się w odległościach od 400 do 3000 m. Wyrzutnia była montowana na podwoziu pojazdu BRDM-2³¹³.

Jednostki artylerii przeciwlotniczej garnizonu były uzbrojone w działa przeciwlotnicze ZSU-57-2 mm. Do dyspozycji dywizji były także 4 moździerce 120 mm i 4 moździerce 82 mm. Łączna ilość środków transportu została zredukowana o 17 procent. W zakresie środków łączności związek taktyczny był wyposażony w 255 radiostacji, 6 stacji radiolokacyjnych oraz 4 stacje radioliniowe. W ramach modernizacji zespołowego uzbrojenia strzeleckiego wprowadzono do użytku karabiny maszynowe PK i PKT oraz ręczne granatniki przeciwpancerne RPG-7W³¹⁴.

W wyniku powyższych zmian wyposażenie materiałowo-techniczne jednostek wojskowych Garnizonu Nysa w znacznym stopniu zostało unowocześnione. Nowe rodzaje uzbrojenia takie jak pierwsze wozy bojowe piechoty, a także wyrzutnie przeciwpancernych pocisków kierowanych zwiększały możliwości bojowe poszczególnych oddziałów dywizji. Progresja ilościowa i jakościowa zasadniczego sprzętu pancernego jednostek wojskowych garnizonu przyczyniła się do poprawy zdolności manewrowych wojsk zmechanizowanych, a także umożliwiała prowadzenie walki w różnych sytuacjach taktycznych.

W latach 1980-1989 potencjał bojowy 2. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej był systematycznie obniżany. Wynikało to ze skadrowanego

---

³¹² *Meldunek o stanie bojowym 2WDZ z dnia 05.01.1980 roku*, AWO 2395/1983/6, s. 1-2; *Pismo Szefa Artylerii 2WDZ z 1972 roku*, AWO 03015/75/44, s. 89; T. Drobisz, R. Paprocki, *Przeciwpancerny pocisk kierowany 3M6*, Typy Broni i Uzbrojenia 1976, nr 39.

³¹³ *Wyrzutnia 9P133. Opis i użytkowanie*, Warszawa 1975, s. 9-22 i 242.

³¹⁴ *Sprawozdanie o stanie i obrotach pojazdów mechanicznych służby czołgowo-samochodowej za okres 01.01.78 do 31.12.1978 roku.*, AWO 01379/82/4, s. 59-71; *Meldunek dowódcy 33. PZ o stanie ewidencyjnym sprzętu i uzbrojenia z dnia 24.10.1979 roku*, AWO 01379/82/4, s. 189-193.

i szkolnego charakteru dywizji oraz stopniowej redukcji wojska w całych Siłach Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej. W omawianym okresie znacząco zredukowano liczbę czołgów, transporterów i samochodów opancerzonych będących na wyposażeniu jednostek wojskowych Garnizonu Nysa. W porównaniu do stanu uzbrojenia z 1980 roku ilość bojowych wozów piechoty w dywizji została podwojona. Stan środków transportu obniżono o 26 procent, a środków łączności o ponad 50 procent³¹⁵.

Do jednostek artylerii wprowadzono samobieżne haubice 2S1 Goździk i samobieżne wyrzutnie pocisków kierowanych typu BM-21. Działo samobieżne Goździk skonstruowane na bazie podzespołów transportera opancerzonego MTLB w Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich produkowano także w Polsce w Hucie Stalowa Wola. Pojazd był uzbrojony w 122 mm haubicę typu 2A31 umożliwiającą zwalczanie siły żywej i środków ogniowych, a także prowadzenie bezpośredniego ognia do wozów bojowych przeciwnika na odległości do 15,2 km³¹⁶. Radziecka wyrzutnia artyleryjska BM-21 była natomiast przeznaczona do zwalczania siły żywej i sprzętu bojowego w rejonach ześrodkowania oraz niszczenia środków ogniowych, umocnień i punktów oporu przeciwnika w maksymalnej odległości 20,4 km³¹⁷. W latach osiemdziesiątych XX wieku łączna ilość sprzętu artyleryjskiego 2. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej została zredukowana o 68 procent.

Na wyposażenie wojsk przeciwlotniczych Garnizonu Nysa wprowadzono przenośne zestawy przeciwlotnicze Strzała przeznaczone do zwalczania celów niskolejących na wysokości od 50 do 2300 m, a także armaty przeciwlotnicze ZU-23-2. Armata ZU-23-2 miała podwójnie sprzężone działo o kalibrze 23 mm i przeznaczona była do zwalczania samolotów lecących z prędkością do 300 m/s na wysokości do 1500 m. Z broni można było także razić cele naziemne na odległości do 2000 m. Armata była produkowana przez Zakłady Mechaniczne Tarnów w Tarnowie³¹⁸.

W omawianym okresie ilość uzbrojenia przeciwpancernego dywizji została zredukowana o 72 procent. Nowym rodzajem wyposażenia jednostek garnizonu był przenośny zestaw przeciwpancerny 9K111 Fagot przeznaczony do zwalczania

---

³¹⁵ *Meldunek o stanie bojowym 2. WDJ z dnia 07.01.1987 roku*, AWO 5544/89/3, s. 85; *Protokół zdania obowiązków dowódcy 2. Dywizji Zmechanizowanej i objęcia obowiązków komendanta 2. Bazy Materiałowo-Technicznej z dnia 29.09.1989 roku*, AWO 336/01/3, s. 1-23.

³¹⁶ *122 mm samobieżna haubica 2S1 "Goździk"*, Stalowa Wola 1996; *Transporter gąsienicowy 2S1. Opis techniczny*, Warszawa 1976.

³¹⁷ *Wyrzutnia artyleryjska BM-21. Opis i użytkowanie*, Warszawa 1987, s. 17-25 i 60-69.

³¹⁸ *Protokół zdania i objęcia obowiązków dowódcy 2 Dywizji Zmechanizowanej z dnia 29.09.1989 roku*, AWO 336/01/3, s. 1-23; T. Szczerbicki, *Broń strzelecka Wojska Polskiego 1943-2016*, Czerwonak 2018, s. 278-279; J. Paszkowski, wyd. cyt., s. 80.

ruchomych i nieruchomych, poruszających się w dowolnym kierunku czołgów i pojazdów opancerzonych znajdujących się w odległości od 70 do 2000 m³¹⁹. W zakresie broni strzeleckiej żołnierze dywizji zostali doposażeni w pistolety wojskowe P-83, pistolety maszynowe PM-84 oraz karabinki-granatniki AKM Pallad³²⁰.

Wyposażenie materiałowo-techniczne jednostek wojskowych Garnizonu Nysa w okresie funkcjonowania 2. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej ulegało dynamicznym i częstym zmianom. Przeznaczenie dywizji do walki jako drugorzutowy związek taktyczny, jej skadrowany i szkolny charakter, a także sytuacja gospodarcza i polityczna Polski miały zasadniczy wpływ na stan ilościowy i jakościowy jej wyposażenia. W omawianym okresie sprzęt i uzbrojenie oddziałów i pododdziałów garnizonu był stale modernizowany lub wymieniany na nowy. Tempo unowocześniania było jednak mniejsze niż w pierwszorzutowych związkach taktycznych. W latach osiemdziesiątych XX wieku w wyniku podjętych decyzji politycznych potencjał bojowy dywizji był stale obniżany. W momencie rozformowania 2. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej jej wyposażenie materiałowo-techniczne było na niskim poziomie ilościowym, który umożliwiał realizację jedynie podstawowych zadań szkoleniowych i mobilizacyjnych.

4. Sprzęt i uzbrojenie 22. Karpackiej Brygady Piechoty Górskiej

W 1989 roku wraz z przemieszczeniem 2. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej do Szczecinka i utworzeniem w jej miejsce 20. Bazy Materiałowo-Technicznej wyposażenie Garnizonu Nysa uległo znacznemu regresowi. Celem funkcjonowania nowo powstałej jednostki było zabezpieczenie i zagospodarowanie pozostałego po reorganizacji dywizji mienia, sprzętu i uzbrojenia. W latach 1989-1992 wyposażenie garnizonu było stale ograniczane. W omawianym okresie nie realizowano także modernizacji i wymiany jej podstawowego zaopatrzenia³²¹.

14 kwietnia 1992 roku w wyniku utworzenia 22. Brygady Piechoty Górskiej dokonano zasadniczej korekty wyposażenia materiałowo-technicznego jednostek Garnizonu Nysa. Unikalność nowo utworzonej brygady stwarzała możliwość zakupu

---

³¹⁹ *Protokół zdania i objęcia obowiązków dowódcy 2 Dywizji Zmechanizowanej z dnia 29.09.1989 roku, AWO 336/01/3, s. 1-23; Przenośny zestaw przeciwpancerny 9K111. Opis i użytkowanie, Warszawa 1979, s. 9-11.*

³²⁰ *Sprawozdanie o stanie ilościowym i obrotach sprzętu 2WDZ według stanu na dzień 02.01.1987, AWO 5544/89/7, s. 32-41.*

³²¹ *Protokół zdania obowiązków dowódcy 2 Dywizji Zmechanizowanej i objęcia obowiązków komendanta 2 Bazy Materiałowo-Technicznej z dnia 03.10.1989 roku, AWO 336/01/3, s. 12-22.*

sprzętu i uzbrojenia niezbędnego do wykonywania zadań w górskim środowisku walki. Tworząc brygadę planowano duże inwestycje w nowoczesny sprzęt specjalistyczny umożliwiające efektywne prowadzenie działań bojowych w górach, a w tym między innymi śmigłowce. Z przyczyn ekonomicznych i politycznych plany te nie zostały zrealizowane. W związku z powyższym zasadnicze zaopatrzenie pododdziałów brygady było zbliżone do wyposażenia standardowych jednostek piechoty³²².

Podstawowy środek walki batalionów piechoty górskiej stanowiły bojowe wozy piechoty typu BWP-1. Kompania rozpoznawcza dysponowała wozami rozpoznawczymi BRDM i BRDM-2. Zabezpieczenie logistyczne walki było realizowane przez wozy zabezpieczenia technicznego WZT-1 i WZT-2 znajdujące się w kompaniach piechoty górskiej i kompani remontowej³²³.

Pododdziały 22. Brygady Piechoty Górskiej dysponowały następującą bronią przeciwpancerną: 40 mm ręcznymi granatnikami przeciwpancernymi wzór 83, ręcznymi granatnikami przeciwpancernymi 7W i 7WN, 73 mm ciężkimi granatnikami przeciwpancernymi SPG-9 oraz wyrzutniami przeciwpancernych pocisków kierowanych 9P135 Fagot³²⁴.

Na uzbrojeniu 22. Dywizjonu Artylerii Mieszanej znajdowały się 82 mm moździerze wzór 37 i 38, 85 mm armaty D-44, a także 122 mm zmodernizowane haubice wzór 38. 22. Dywizjon Artylerii Przeciwlotniczej był wyposażony w przenośne zestawy przeciwlotnicze Strzała, 23 mm armaty przeciwlotnicze ZU-23-2 Hibernyt oraz 57 mm armaty przeciwlotnicze S-60³²⁵.

W zakresie indywidualnej i zespołowej broni strzeleckiej żołnierze brygady dysponowali następującym uzbrojeniem: pistoletami wojskowymi P-64 i P-83, pistoletami maszynowymi PM-63 i PM-84, karabinkami automatycznymi AKM i AKMS, karabinkami automatycznymi AK GN, karabinkami granatnikami AK Pallad i AKN Pallad, karabinami wyborowymi SWD, ręcznymi karabinami maszynowymi typu PK oraz ciężkimi karabinami maszynowymi typu PKS³²⁶.

W latach 1992-2001 zasadnicze wyposażenie materiałowo-techniczne jednostek wojskowych Garnizonu Nysa nie uległo zmianom. 22. Brygada Piechoty Górskiej była

---

³²² R. Mulek, *Trudne początki piechoty górskiej*, *Żołnierska Rzecz* 1994, nr 3, s. 3-4.

³²³ *Tablice historyczno-informacyjne i materiały archiwalne*, Sala Tradycji 22. Batalionu Piechoty Górskiej w Kłodzku.

³²⁴ Tamże.

³²⁵ Tamże.

³²⁶ Tamże.

zaopatrzona w sprzęt i uzbrojenie przeznaczone dla klasycznych jednostek zmechanizowanych, które uniemożliwiało efektywne prowadzenie działań w terenie górskim. W szczególności brakowało uzbrojenia specjalistycznego, jak na przykład uniwersalnych wozów bojowych, lekkich moździerzy, przenośnych zestawów przeciwpancernych, a także zabezpieczenia logistycznego w postaci zwierząt jucznych. W omawianym okresie oddziały i pododdziały brygady zostały wyposażane w sprzęt wspinaczkowy i narciarski, co umożliwiało realizację szkolenia specjalistycznego piechoty w górskim środowisku walki. Potencjał bojowy 22. Brygady Piechoty Górskiej był niższy w porównaniu do możliwości 2. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej. Pomimo tego, posiadane wyposażenie, a także przeznaczenie brygady umożliwiały łączenie szkolenia ogólnowojskowego wojsk zmechanizowanych z fachowym szkoleniem piechoty górskiej bez wykorzystywania sprzętu ciężkiego.

Przedstawione rozważania można ująć w postaci ogólnego wniosku, iż dynamika wzrostu potencjału bojowego wojsk Garnizonu Nysa była zależna od czynników ekonomicznych i politycznych, a także charakteru jednostek i stawianych przed nimi zadań. W latach 1946-2001 niemal całe wyposażenie materiałowo-techniczne jednostek garnizonu zostało zmodernizowane lub wymienione na nowe technologie. Proces unowocześniania, a także mechanizacji i motoryzacji sprzętu i uzbrojenia przebiegał tu jednak w znacznie wolniejszym tempie niż w pierwszorzutowych związkach taktycznych. Dodatkowo od lat osiemdziesiątych XX wieku stale redukowano stan ilościowy sprzętu i uzbrojenia oddziałów i pododdziałów garnizonu. Niemniej jednak wyposażenie związków taktycznych stacjonujących w Nysie zawsze umożliwiało realizację ich podstawowych zadań szkoleniowych i mobilizacyjnych.

Rozdział IV

KONCEPCJA UŻYCIA JEDNOSTEK WOJSKOWYCH GARNIZONU NYSA

Stan liczebny, organizacja oraz poziom wyposażenia materiałowo-technicznego nie są jedynymi wyróżnikami rzeczywistej wartości oddziałów stacjonujących w Nysie. Określa ją także szkolenie bojowe, użycie jednostek wojskowych w działaniach wojennych i interwencjach zbrojnych oraz udział w misjach pokojowych poza granicami państwa. Fundamentalną rolę w przygotowaniach związków taktycznych garnizonu do konfrontacji militarnej odgrywało szkolenie wojsk.

1. Szkolenie nyskich formacji wojskowych

Po II wojnie światowej dowództwo Sił Zbrojnych dążyło do sprawnego i efektywnego rozpoczęcia szkolenia armii, którego podstawę stanowiły doświadczenia wojenne Armii Radzieckiej i Wojska Polskiego. W ramach sojuszniczej kooperacji planowano ustalenie jednolitej taktyki działania wojsk, opracowanie koalicyjnej doktryny wojennej, standaryzację podstawowego uzbrojenia oraz stałą współpracę sztabów generalnych. Główny wysiłek szkoleniowy skoncentrowany był na doskonaleniu kadry oficerskiej, usprawnianiu skuteczności kierowania procesem szkolenia oraz organizacji optymalnej bazy ćwiczebnej³²⁷.

Podstawowym zadaniem szkolenia w latach pięćdziesiątych XX wieku było opanowanie przez wszystkich żołnierzy zasad eksploatacji nowego sprzętu i uzbrojenia. Do najważniejszych obszarów wyszkolenia zaliczano taktykę, szkolenie ogniowe oraz wychowanie fizyczne. W ramach organizacji roku szkoleniowego wyodrębniono dwa okresy: letni i zimowy. Od 1954 roku realizowano ćwiczenia dotyczące prowadzenia działań w warunkach użycia broni atomowej i broni masowego rażenia. Ważnym aspektem stało się wówczas utrzymywanie wysokiego poziomu gotowości bojowej oraz szkolenie w zakresie szybkiego przemieszczenia do rejonów zapasowych. Zasadniczym celem doskonalenia kadry było przygotowanie do planowania, organizowania oraz prowadzenia walki i dowodzenia wojskami w operacjach o charakterze sojuszniczym. W omawianym okresie realizowano także szkolenia specjalistyczne w ramach

---

³²⁷ H. Hermann, W. Chrzanowski, D. Strasburger, *Sztuka wojenna Wojska Polskiego 1945-1990*, Warszawa 1996, s. 61.

zgrupowań, podczas których efektywnie zgrywano i doskonalono umiejętności żołnierzy o tych samych specjalnościach³²⁸.

W latach 1960-1969 koncentrowano się na doskonaleniu procesu szkolenia bojowego jednostek wojskowych oraz kształceniu operacyjnym kadry wojska. Dużą wagę przykładano również do prowadzenia działań w początkowym okresie konfliktu zbrojnego, zwalczania desantów morskich i powietrznych, a także grup dywersyjno-rozpoznawczych przeciwnika. W szkoleniu wojsk skupiano uwagę na zsynchronizowaniu działań taktycznych z wyszkoleniem ogniowym poprzez wprowadzenie nowych rozwiązań z zakresu organizacji systemu ognia i kierowania ogniem w walce. Podczas ćwiczeń taktycznych dążono do przybliżenia żołnierzom trudnych warunków panujących na polu walki. Realizowano to poprzez szkolenie w dzień i w nocy w różnych warunkach terenowych i atmosferycznych z uwzględnieniem pozorowanego oddziaływania przeciwnika³²⁹.

Na przełomie lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych XX wieku opracowany został kompleksowy system szkolenia dowódczo-sztabowego i wymiany doświadczeń szkoleniowo-wychowawczych kadry Wojska Polskiego. Zainicjowano także proces rozbudowy i mechanizacji bazy szkoleniowej ze szczególnym uwzględnieniem obiektów poligonowych. Do 1975 roku wdrożona została zasada łączenia szkolenia taktyczno-operacyjnego z funkcjonującym systemem osiągania wyższych stanów gotowości bojowej. W 1979 roku w okręgach wojskowych wprowadzona została koncepcja układu kompleksowości i integracji szkolenia w warunkach garnizonowych i poligonowych. Od tego momentu ćwiczenia poligonowe stanowiły rozwinięcie szkolenia realizowanego w garnizonach, które poprzez dogodne warunki logistyczne umożliwiało wykonywanie zadań przestrzennych z użyciem środków bojowych³³⁰.

Do 1989 roku w wyniku zmian strukturalnych i sprzętowych zachodzących w wojsku trwało dostosowywanie programów szkolenia dowództw i wojsk do aktualnych potrzeb armii.

Ukształtowany po wojnie system szkolenia był w okresie lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XX wieku doskonalony poprzez wprowadzanie nowych form i metod nauczania. W szkoleniu dowództwa szczebla operacyjnego główny wysiłek

---

³²⁸ J. Babula, wyd. cyt., s. 142-151.

³²⁹ J. Broch, A. Wiśniewski, *Zasady organizacji i prowadzenie armijnej operacji zaczepnej w warunkach zastosowania broni atomowej*, Warszawa 1956, s. 4.

³³⁰ J. Zalewski, wyd. cyt., s. 86-87.

skupiano na efektywnym wydzieleniu wojsk na front zewnętrzny i do obrony granic kraju. Na tym poziomie trwały przygotowania do prowadzenia działań w przypadku narastającego zagrożenia wybuchem konfliktu zbrojnego lub nagłej napaści. Podczas ćwiczeń sztabowych i taktycznych realizowane były elementy współdziałania między wszystkimi rodzajami wojsk. W szkoleniu bojowym jednostek koncentrowano się na doskonaleniu elementu taktycznego. Zasadniczym celem było fizyczne i psychiczne przygotowanie żołnierzy do realizacji zadań w różnych warunkach terenowych, pogodowych oraz pod presją niekonwencjonalnego oddziaływania przeciwnika³³¹.

Po rozwiązaniu Układu Warszawskiego w 1991 roku w szkoleniu Sił Zbrojnych przeważała tematyka obronna, której stałe doskonalenie miało przygotować wojsko do realizacji zasadniczego zadania jakim było zapewnienie suwerenności granic państwa. W wyniku dążenia Polski do integracji z Organizacją Traktatu Północnoatlantyckiego NATO jednostki i obserwatorzy wojskowi współuczestniczyli w szkoleniu, ćwiczeniach z wojskami oraz misjach pokojowych i humanitarnych sojuszu. Zasadniczym celem szkoleniowym po 1999 roku była współpraca i unifikacja działań z armiami państw NATO³³².

Wskazany dotychczas przebieg doskonalenia Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1945-2001 miał odzwierciedlenie w realizacji zajęć i ćwiczeń nyskich jednostek wojskowych. W ujęciu problemowym proces szkolenia wojsk garnizonu można podzielić na sześć zasadniczych obszarów: współdziałanie rodzajów wojsk, gotowość mobilizacyjną i bojową, szkolenie rezerw osobowych, doskonalenie kursowe i specjalistyczne, metodyczne przygotowanie dowódców do efektywnego szkolenia oraz udział w ćwiczeniach sojuszniczych i międzynarodowych.

Jednym z kluczowych obszarów szkolenia oddziałów stacjonujących w Nysie było doskonalenie współdziałania wszystkich rodzajów wojsk, a nawet broni. Od 1948 roku od szczebla plutonu wzwyż realizowano ćwiczenia z przydzielonymi siłami uzbrojonymi w ciężkie karabiny maszynowe i moździerze. Podczas ćwiczeń batalionowych i pułkowych doskonalono natomiast kooperację piechoty z innymi rodzajami wojsk, jak na przykład z artylerią, saperami czy łącznościowcami³³³. W 1951 roku do armii wdrożono drugą edycję regulaminu walki wojsk pancernych i zmechanizowanych. Regulamin określał, iż podstawowym czynnikiem decydującym

---

³³¹ J. Kajetanowicz, *Etapy...*, wyd. cyt., s. 39-40; J. Babula, wyd. cyt., s. 161-164.

³³² P. Kłudka, P. Wieczorek, *Droga Polski do NATO - próba bilansu*, Warszawa 1997, s. 26.

³³³ R. Majewski, *Z dziejów...*, wyd. cyt., s. 35-36.

o sukcesie działań zbrojnych powinno być współdziałanie wszystkich rodzajów wojsk. W 1958 roku poziom wyszkolenia jednostek wojskowych garnizonu został oceniony przez inspekcję z Dowództwa Śląskiego Okręgu Wojskowego na ocenę dobrą. Za najlepiej przygotowane oddziały w zakresie współdziałania uznano wówczas 6. i 27. Pułk Zmechanizowany. W kolejnych latach integracja szkolenia rodzajów wojsk stała się jednym z najważniejszych obszarów ćwiczeń, który był poddawany weryfikacji podczas licznych kontroli i inspekcji³³⁴.

Do podstawowych zadań szkoleniowych nyskich formacji wojskowych należało ćwiczenie sprawnego i efektywnego prowadzenia mobilizacji, a także doskonalenie osiągania wyższych stanów gotowości bojowej. W latach sześćdziesiątych XX wieku do pułków ogólnowojskowych wprowadzono elektroniczny system usprawniający realizację procedur mobilizacyjnych przez służby dyżurne i osoby funkcyjne³³⁵. W 1974 roku dywizja brała udział w dwustronnym i dwuszczeblowym ćwiczeniu szkieletowym pod kryptonimem RENIFER-74. Podczas ćwiczenia doskonalono gotowość bojową oddziałów do organizacji i prowadzenia boju spotkaniowego w warunkach zimowych³³⁶. W kolejnych latach w garnizonie usprawniano osiąganie wyższych stanów gotowości bojowej, a także organizację i wyposażenie elementów bazy mobilizacyjnej. W 1987 roku poziom wyszkolenia wojsk dywizji w powyższym obszarze został oceniony przez kompleksową kontrolę z Dowództwa Śląskiego Okręgu Wojskowego na ocenę dobrą³³⁷.

Istotnym elementem szkolenia jednostek wojskowych Garnizonu Nysa była realizacja ćwiczeń i doskonalenie umiejętności rezerw osobowych dla potrzeb własnych i jednostek nowo formowanych³³⁸. W 1970 roku 27. Pułk Zmechanizowany z Kłodzka został poddany inspekcji w zakresie powoływania i szkolenia żołnierzy rezerwy. Pododdziały pułku przemieściły się transportem kolejowym na poligon drawski, gdzie odbywało się ćwiczenie. Podczas szkolenia pułk otrzymał zadanie wykonania natarcia połączonego ze strzelaniem amunicją bojową. Inspekcja wykazała wiele niedociągnięć wynikających między innymi z niskiego poziomu wyszkolenia rezerw osobowych oraz

---

³³⁴ *Kronika 2. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej im. J. H. Dąbrowskiego*, AWO 6486/90/14, s. 13 i 22.

³³⁵ *Kronika 2. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej im. J. H. Dąbrowskiego*, AWO 6486/90/15, s. 2.

³³⁶ Tamże, s. 26.

³³⁷ *Rozkaz nr 6 Dowódcy 2 Dywizji Zmechanizowanej z dnia 16 grudnia 1987 roku w sprawie podsumowania szkolenia w 1987 roku*, AWO 6484/90/1, s. 16.

³³⁸ *Kronika 2. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej im. J. H. Dąbrowskiego*, AWO 6486/90/15, s. 42-43 i 63.

problemów związanych z niesprawnością sprzętu, w tym między innymi czołgów T-34³³⁹.

Kolejnym przykładem szkolenia żołnierzy rezerwy było ćwiczenie 33. Pułku Zmechanizowanego z Nysy na poligonie w Świętoszowie i Żaganiu. Po ogłoszeniu pełnej mobilizacji pododdziały przemieściły się dwiema drogami marszu do wskazanych rejonów ześrodkowania. Pojazdy kołowe wykonały marsz po drogach przez poligon świętoszowski, aż do obozowiska Karliki w Żaganiu, a pojazdy gąsienicowe transportowano koleją. Podczas ćwiczenia realizowano działania taktyczne połączone ze strzelaniem amunicją bojową³⁴⁰. W 1978 roku na poligonie w Świętoszowie 2. Warszawska Dywizja Zmechanizowana brała udział w ćwiczeniu inspekcyjnym, w którym uczestniczyły rezerwy osobowe. Podczas szkolenia odbywającego się w trudnych warunkach zimowych pododdziały dywizji wykonały marsz, a następnie prowadziły natarcie poprzedzone ogniem artylerii z zakrytych stanowisk ogniowych i strzelaniem czołgów na wprost³⁴¹.

Najważniejszym przedsięwzięciem szkoleniowym 2. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej w 1983 roku były zajęcia taktyczne pod kryptonimem ORION-83. Ćwiczenie rozpoczęło się mobilizacyjnym rozwinięciem niemal wszystkich oddziałów i pododdziałów garnizonu. W ramach szkolenia, które miało miejsce na poligonie w Żaganiu powołano łącznie 4,7 tysięcy żołnierzy rezerwy. W trakcie zajęć taktycznych zrealizowano wszystkie podstawowe założenia wynikające z dynamiki działań na ówczesnym polu walki. Za realizację zadań podczas ćwiczenia, które było wizytowane przez Szefa Sztabu Generalnego Wojska Polskiego, dywizja otrzymała ocenę dobrą³⁴².

Zasadniczą formą weryfikacji poziomu wyszkolenia pododdziałów i żołnierzy Garnizonu Nysa była rywalizacja organizowana na różnych szczeblach dowodzenia. W ramach współzawodnictwa odbywały się między innymi: zawody sportowo-strzeleckie i użyteczno-wojskowe, konkursy bazy szkoleniowej służby samochodowej, zawody pododdziałów łączności oraz konkursy na najlepszy warsztat uzbrojenia³⁴³. W drugiej połowie lat siedemdziesiątych XX wieku w pododdziałach i oddziałach

---

³³⁹ J. Mielniczuk, *Moje pierwsze spotkanie z Generałem* [w:] Z. Barszczewski, R. Majewski, J. Mielniczuk, Z. Rozbicki, wyd. cyt., s. 131-133.

³⁴⁰ A. Sitarz, *Miałem żołnierskie szczęście do takich przełożonych* [w:] Z. Barszczewski, R. Majewski, J. Mielniczuk, Z. Rozbicki, wyd. cyt., s. 121.

³⁴¹ M. Reinberger, wyd. cyt., s. 82.

³⁴² *Kronika 2. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej im. J. H. Dąbrowskiego*, AWO 6486/90/15, s. 92.

³⁴³ *Kronika 2. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej im. J. H. Dąbrowskiego*, AWO 6486/90/14, s. 47, 55, 62 i 93.

piechoty realizowano zawody użyteczno-bojowe i współzawodnictwo w kierowaniu ogniem, które poprzez element rywalizacji podnosiły poziom wyszkolenia ogniowego piechoty. W omawianym okresie wdrożono do użytku system szkolenia zintegrowanego, który zwiększył efektywność prowadzonych zajęć³⁴⁴. Ćwiczenia taktyczne wojsk od szczebla plutonu wzwyż realizowano w sposób dwustronny stwarzając tym samym warunki zbliżone do rzeczywistości bojowej³⁴⁵.

Ważnym elementem doskonalenia umiejętności indywidualnych i zespołowych żołnierzy Garnizonu Nysa było szkolenie kursowe i specjalistyczne. W ramach tej działalności wiosną 1947 roku skierowano podoficerów piechoty, dowódców plutonów oraz szefów pododdziałów na kursy doskonalące z zakresu strzelectwa, rozpoznania oraz obsługi ciężkich karabinów maszynowych, rusznic przeciwpancernych i moździerzy. Dodatkowo zgodnie z rozkazem dowódcy Śląskiego Okręgu Wojskowego do dywizji oddelegowano czasowo oficerów wojsk pancernych w celu zapoznania kadry z możliwościami wykorzystania czołgów. Analogiczne zadanie otrzymali oficerowie piechoty skierowani do jednostek pancernych³⁴⁶.

Od 1946 roku w garnizonie organizowano szkolenia nieetatowych pododdziałów zwiadowczych. Kursy odbywały się w ciągu 5 dni każdego miesiąca i były realizowane przez nieetatowego oficera rozpoznania, którym był pomocnik szefa sztabu w pułku piechoty. Nietatowy pododdział szkolił się także w zakresie narciarstwa podczas trzytygodniowych zgrupowań na podstawie tymczasowej instrukcji taktycznego użycia rozpoznawczych oddziałów narciarskich i tymczasowej instrukcji narciarskiej wydanych do użytku w styczniu 1949 roku. Zwiadowcy brali udział w niemal wszystkich ćwiczeniach taktycznych na szczeblu pułku³⁴⁷.

W 1948 roku żołnierze z 18. Batalionu Saperów uczestniczyli w kursie szkolenia chemicznego realizowanym przez sztab okręgu. Podczas kursu doskonalono między innymi metodykę szkolenia i zasady użytkowania sprzętu ochrony przeciwchemicznej. Pod koniec lat pięćdziesiątych XX wieku wprowadzono do użytku instrukcję przeprowadzania ćwiczeń w komorze gazowej, która była następnie wykorzystywana podczas szkolenia wojsk chemicznych³⁴⁸.

---

³⁴⁴ R. Majewski, *Z dziejów...*, wyd. cyt., s. 90-93.

³⁴⁵ *Kronika 2. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej im. J. H. Dąbrowskiego*, AWO 6486/90/15, s. 2.

³⁴⁶ R. Majewski, *Z dziejów...*, wyd. cyt., s. 35-36.

³⁴⁷ Tamże, s. 36.

³⁴⁸ Tamże, s. 36-37.

W ramach doskonalenia umiejętności indywidualnych żołnierzy garnizonu realizowano między innymi kursy nauki jazdy pojazdami wojskowymi. W latach sześćdziesiątych XX wieku każdy oficer dywizji musiał legitymować się dokumentem uprawniającym do kierowania samochodem. Dodatkowo żołnierze sztabu dywizji i jednostek zmechanizowanych od stopnia podporucznika wzwyż, którzy nie byli w składzie wojsk pancernych musieli uzyskać zezwolenie do kierowania wozem bojowym. Istotnym aspektem wyszkolenia indywidualnego, do którego w dywizji przywiązywano szczególną uwagę, było podnoszenie sprawności fizycznej. Realizując ten cel dążono do osobistego udziału oficerów i podoficerów zawodowych w programowych zajęciach z wychowania fizycznego. Wyniki uzyskiwane podczas kontroli i inspekcji w omawianym okresie pozwalają stwierdzić, że sprawność fizyczna zarówno kadry, jak i żołnierzy służby zasadniczej była na wysokim poziomie³⁴⁹. W jednostkach garnizonu organizowano także kursy języka niemieckiego I i II stopnia. W 1965 roku przeszkolenie językowe odbyło łącznie 311 kursantów³⁵⁰.

W zakresie szkolenia specjalistycznego w latach 1946-2001 oddziały stacjonujące w Nysie realizowały między innymi ćwiczenia w trudnych środowiskach walki, a także szkolenia zewnętrzne dla żołnierzy i ludności cywilnej spoza garnizonu. Dla przykładu, w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XX wieku w 33. Pułku Zmechanizowanym odbywały się szkolenia załóg bojowych wozów piechoty i operatorów przeciwpancernych pocisków kierowanych na potrzeby wszystkich jednostek Śląskiego Okręgu Wojskowego³⁵¹. W garnizonie realizowano także przedsięwzięcia szkoleniowe na rzecz instytucji zewnętrznych. W 1989 roku na bazie 27. Pułku Zmechanizowanego zorganizowano krótkotrwałe przeszkolenie wojskowe absolwentów Wrocławskiej i Poznańskiej Akademii Medycznej³⁵².

Od 1981 roku bataliony zmechanizowane dywizji prowadziły rotacyjne ćwiczenia w Centralnym Ośrodku Szkolenia Wojsk w Rejonie Zurbanizowanym, podczas których wykonywano zadania taktyczne i ogniowe oraz doskonalono organizację szkolenia

---

³⁴⁹ S. Szelka, *Lata wspólnej żołnierskiej służby* [w:] Z. Barszczewski, R. Majewski, J. Mielniczuk, Z. Rozbicki, wyd. cyt., s. 30-31 i 35.

³⁵⁰ *Kronika 2. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej im. J. H. Dąbrowskiego*, AWO 6486/90/14, s. 104-121.

³⁵¹ S. Kończarek, *Kontynuowałem tradycję rodzinną* [w:] J. Majcher, Z. Skolimowski, wyd. cyt., s. 177.

³⁵² *Zarządzenie Dowódcy 2 Dywizji Zmechanizowanej nr Pf-48 z dnia 24 czerwca 1989 roku*, AWO 6486/90/1, s. 69.

rezerw osobowych³⁵³. Wyciągając wnioski z realizacji zadań podczas stanu wojennego zintensyfikowano szkolenie bojowe wojsk w warunkach ograniczonego użycia sił i środków. Do użytku wprowadzono metodologię planowania, przygotowania i przeprowadzenia gier wojennych, treningów i ćwiczeń na wszystkich szczeblach dowodzenia, która miała usprawnić i zunifikować pracę dowództw i sztabów w dywizji³⁵⁴.

Szkolenie specjalistyczne po 1992 roku było realizowane w trzech etapach. W pierwszym okresie prowadzono szkolenie programowe na obiektach rozmieszczonych w stałych miejscach dyslokacji, w którym szczególną uwagę zwracano na wstępne szkolenie wspinaczkowe oraz kształtowanie wytrzymałości fizycznej. Następnie realizowano dwa rodzaje szkolenia poligonowego: letni i zimowy. Podczas letniego poligonu główny wysiłek koncentrowano na zadaniach kondycyjno-wspinaczkowych poza stałym miejscem dyslokacji. W okresie zimowym doskonalono natomiast techniki narciarskie, wysokogórskie oraz przetrwania w trudnych warunkach pogodowych. Szkolenia letnie odbywały się zazwyczaj dwa razy do roku, a zimowe raz. W zależności od poziomu zaawansowania żołnierzy i okresu szkolenia w jakim znajdował się pododdział wyjazdy poligonowe trwały od 7 do 14 dni każdy. W ostatnim etapie brygada wyjeżdżała na poligony w Wędrzynie i Żaganiu, gdzie oprócz szkolenia w terenie zurbanizowanym i lesistym doskonalono umiejętności strzeleckie i taktyczne pododdziałów³⁵⁵.

Kolejnym istotnym obszarem szkolenia jednostek wojskowych Garnizonu Nysa było metodyczne przygotowanie dowódców wszystkich szczebli dowodzenia do prowadzenia efektywnego nauczania, a także urealnienie zajęć poprzez ich realizację w warunkach zbliżonych do rzeczywistego pola walki³⁵⁶. W tym celu w październiku 1963 roku w 15. Pułku Czołgów Średnich w Gliwicach odbył się tygodniowy kurs instruktorsko-metodyczny dla dowódców batalionów i kompanii z całej dywizji³⁵⁷. Na początku lat siedemdziesiątych XX wieku w garnizonie zunifikowano formy i metody szkolenia podoficerów służby zasadniczej oraz ujednolicono sposób realizacji dnia instruktorskiego w pułkach ogólnowojskowych. W listopadzie 1988 roku

---

³⁵³ *Rozkaz nr 28 Dowódcy 2 Dywizji Zmechanizowanej z dnia 23 marca 1988 roku w sprawie podsumowania szkolenia poligonowego*, AWO 6484/90/1, s. 165.

³⁵⁴ R. Majewski, *Z dziejów...*, wyd. cyt., s. 92 i 94.

³⁵⁵ R. Pietrygała, wyd. cyt., s. 98.

³⁵⁶ *Kronika 2. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej im. J. H. Dąbrowskiego*, AWO 6486/90/14, s. 47, 55, 62 i 93.

³⁵⁷ S. Szelka, wyd. cyt., s. 30-31 i 35.

przeprowadzono natomiast dywizyjny kurs instruktorsko-metodyczny dowódców batalionów i kompanii w celu usystematyzowania na szczeblu dywizji form i metod organizacji oraz prowadzenia zajęć ze szkolenia bojowego i specjalistycznego na poligonie w Żaganiu³⁵⁸.

Lata sześćdziesiąte i siedemdziesiąte XX wieku były w Wojsku Polskim okresem intensywnego rozwoju taktycznej myśli wojskowej. Koncepcję użycia wojsk rozszerzono wówczas o nowe zasady prowadzenia działań zbrojnych przy jednoczesnej wymianie uzbrojenia i sprzętu wojskowego na jednostki nowszej generacji. Oddziały garnizonu brały udział w ćwiczeniach pokazowych i doświadczalnych, w wyniku których opracowywano i wdrażano do szkolenia wojsk nowe zasady walki. Przyjęte rozwiązania dotyczyły między innymi: innowacyjnego pokonywania szerokich i wąskich przeszkód wodnych, zwalczania środków przeciwpancernych przeciwnika, w tym również śmigłowców, realizacji zadań w odosobnieniu oraz pokonywania terenu skażonego³⁵⁹.

Przykładem szkolenia wojsk garnizonu w warunkach zbliżonych do rzeczywistości bojowej było ćwiczenie pokazowe dotyczące skutków uderzeń broni masowego rażenia i sposobów ich likwidacji, które odbyło się na poligonie w Żaganiu. W celu zwiększenia efektywności szkolenia podczas ćwiczenia wykorzystano charakteryzatorów, zniszczone umundurowanie oraz uszkodzony sprzęt, które oddawały realny obraz pola walki po uderzeniu bronią masowego rażenia³⁶⁰.

Podczas pokazu ćwiczeń taktycznych, który odbył się w rejonie Kotliny Kłodzkiej zaprezentowano nowatorski sposób wykorzystania helikopterów w działaniach bojowych w terenie górskim. Jednostki garnizonu brały także udział w rzadko wykonywanym ćwiczeniu taktycznym – batalion w nocnym natarciu z ostrym strzelaniem, które wymagało precyzyjnego przygotowania pod względem organizacyjnym i szkoleniowym³⁶¹.

Kluczowym elementem szkolenia wojsk garnizonu był udział nyskich oddziałów w ćwiczeniach sojuszniczych i międzynarodowych. Na przełomie lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych XX wieku 2. Warszawska Dywizja Zmechanizowana pod

---

³⁵⁸ Plan dywizyjnego kursu instruktorsko-metodycznego dowódców batalionów kompanii w listopadzie 1988 roku, AWO 6484/90/1, s. 307.

³⁵⁹ M. Reinberger, wyd. cyt., s. 80-81.

³⁶⁰ S. Kołcz, *Byłem bliskim współpracownikiem generała* [w:] Z. Barszczewski, R. Majewski, J. Mielniczuk, Z. Rozbicki, wyd. cyt., s. 56.

³⁶¹ B. Jakimowicz, *Wspaniały żołnierz i dowódca, prawy i szlachetny człowiek* [w:] Z. Barszczewski, R. Majewski, J. Mielniczuk, Z. Rozbicki, wyd. cyt., s. 18-19.

dowództwem generała Zbigniewa Ohanowicza rozpoczęła sąsiedzką kooperację z 4. Czechosłowacką Dywizją Pancerną z północnych Moraw³⁶². Jednostki garnizonu współdziałały także z Północną Grupą Wojsk Armii Radzieckiej. Dla przykładu, w 1984 roku dywizja brała udział w ćwiczeniu międzynarodowym PRZYJAŹŃ-84. Zakres tematyczny manewrów obejmował doskonalenie dowodzenia i działania wojsk sojuszniczych w warunkach zimowych³⁶³.

Od 1992 roku oddziały i pododdziały garnizonu realizowały szkolenia z jednostkami górskimi z Niemiec (GebJgBtl 571 rozmieszczony w Schneebergu) i Czech (7. Brygada Górską rozmieszczoną w Kromieziecach). Kadra brygady uczestniczyła także we wspólnych ćwiczeniach taktyczno-operacyjnych z niemieckimi żołnierzami w Dreźnie. W ramach doskonalenia umiejętności specjalistycznych żołnierze wyjeżdżali na szkolenia jednostek górskich do Centrum Szkoleniowego Walki w Górach w Szwajcarii, Wysokogórskiej Szkoły Wojskowej we Francji oraz Ośrodka Szkolenia Zimowego i Górskiego Wojsk Lądowych w Niemczech³⁶⁴.

Realizacja szkolenia w opisanych powyżej obszarach doskonalenia jednostek wojskowych Garnizonu Nysa w latach 1946-2001 była determinantem efektywnego przygotowania wojsk do użycia w konfliktach zbrojnych. Zasadnicze cele szkoleniowe wynikały natomiast z koncepcji użycia związków taktycznych garnizonu i zadań, które przed nimi stawiono.

2. Koncepcja użycia związków taktycznych i oddziałów stacjonujących w Nysie

W 1945 roku strategia bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej oparta była głównie na pomocy militarnej ze strony Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich. Podpisany 21 kwietnia 1945 roku układ o przyjaźni, wzajemnej pomocy i współpracy powojennej pomiędzy Związkiem Socjalistycznych Republik Radzieckich i Rzeczpospolitą Polską gwarantował użycie wszystkich dostępnych środków do udzielenia obustronnego wsparcia w przypadku ewentualnej agresji ze strony III Rzeszy

---

³⁶² R. Majewski, *Zbigniew Ohanowicz - general legenda* [w:] Z. Barszczewski, R. Majewski, J. Mielniczuk, Z. Rozbicki, wyd. cyt., s. 11.

³⁶³ *Kronika 2. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej im. J. H. Dąbrowskiego*, AWO 6486/90/15, s. 92.

³⁶⁴ *Tablice historyczno-informacyjne i materiały archiwalne*, Sala Tradycji 22. Batalionu Piechoty Górskiej w Kłodzku.

bądź innego państwa będącego jej sojusznikiem³⁶⁵. W latach 1946-1949 podpisano podobne układy dwustronne z Socjalistyczną Federacyjną Republiką Jugosławii, Republiką Czechosłowacką, Ludową Republiką Bułgarii, Republiką Węgierską oraz Rumuńską Republiką Ludową³⁶⁶, co w konsekwencji stanowiło namiastką sojuszu polityczno-militarnego w tym regionie Europy.

Wojsko Polskie miało być przygotowywane do obrony zachodniej granicy kraju, zwłaszcza w początkowym okresie agresji, podczas którego Polska byłaby zmuszona do samodzielnego przeciwstawienia się znacznej przewadze militarnej przeciwnika. Plany operacyjne użycia Sił Zbrojnych podczas konfliktu zbrojnego były zbliżone do działań prowadzonych w ostatnich etapach II wojny światowej, według których Wojsko Polskie miało realizować zadania obronne na wybranych terenach w ramach operacji wspieranej przez Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich. W strategicznych koncepcjach za zasadniczą rubież obronną przyjęto linię rzek Odry i Nysy Łużyckiej, która miałaby umożliwić ograniczenie zniszczeń wojennych i wejście wojsk sojuszniczych do działań ofensywnych przeciwko potencjalnym agresorom³⁶⁷.

W latach 1945-1955 ogólna koncepcja użycia Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej zakładała prowadzenie zarówno obrony, jak i natarcia przy współdziałaniu z państwami bloku wschodniego. Ewentualne działania ofensywne miały wynikać z przeniesienia potencjalnego konfliktu na teren przeciwnika, dzięki czemu można było ograniczyć zniszczenia własnego kraju. Uważano, że prawdopodobny konflikt zbrojny będzie długotrwałym starciem o charakterze koalicyjnym, a podstawowym środkiem walki będzie broń masowego rażenia³⁶⁸.

Na początku lat sześćdziesiątych XX wieku rozpoczęto prace nad polską doktryną wojenną, a w 1961 roku powstała pierwsza powojenna strategia bezpieczeństwa zawierająca kompleksowe podejście w przygotowaniu państwa do potencjalnego konfliktu zbrojnego. W 1962 roku opracowano plan operacyjny obrony terytorialnej kraju, w którym za największe zagrożenie światowego bezpieczeństwa uznano spór stron zimnej wojny. W planie przyjęto, że podczas ewentualnego konfliktu zbrojnego broń raketowa i jądrowa będzie stosowana na szeroką skalę. Zakładano, że pierwsze

---

³⁶⁵ *Układ o przyjaźni, wzajemnej pomocy i współpracy powojennej pomiędzy Związkiem Socjalistycznych Republik Radzieckich i Rzeczpospolitą Polską z 21 kwietnia 1945 roku*, Dz. U. RP nr 47, poz. 268 z 1945 roku.

³⁶⁶ J. Tyranowski, *Dwustronne układy sojusznicze Polski Ludowej*, Repozytorium Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu 1967, s. 27.

³⁶⁷ J. Kajetanowicz, *Wojsko...*, wyd. cyt., s. 18-19.

³⁶⁸ J. Lider, *Wojny i doktryny wojenne XX wieku*, Warszawa 1966, s. 184-185.

uderzenie przeciwnika zostanie powstrzymane siłami Armii Radzieckiej w Niemczech oraz wojskami Niemieckiej Republiki Demokratycznej i Czechosłowacji. Wojsko Polskie miało wchodzić w skład II rzutu Zjednoczonych Sił Zbrojnych Układu Warszawskiego prowadząc działania ofensywne na północno-nadmorskim kierunku operacyjnym³⁶⁹.

W 1970 roku zatwierdzono kolejny plan operacji Frontu Nadmorskiego, w którym zasadnicze zadania Wojska Polskiego nie uległy zmianie. Trzy lata później opracowano węzłowe założenia obronne państwa uaktualnione w 1978 roku, które konkretyzowały strategiczno-militarne warunki obronności Polski. Potencjalnym zagrożeniem bezpieczeństwa pozostawały państwa zachodnie ze Stanami Zjednoczonymi Ameryki Północnej i Republiką Federalną Niemiec na czele, a najbardziej niebezpiecznymi środkami walki miały być uderzenia z powietrza z wykorzystaniem rakiet i ładunków atomowych. W przeciwieństwie do wcześniejszych dokumentów oprócz konfliktu globalnego brano pod uwagę możliwość wystąpienia wojny lokalnej mającej na celu zajęcie jednego bądź kilku państw Układu Warszawskiego³⁷⁰.

W połowie lat osiemdziesiątych XX wieku powstała kolejna wersja węzłowych założeń obronnych państwa, która zwracała szczególną uwagę na rosnące zagrożenie terytorium Polski potencjalnymi atakami raketowo-jądrowymi, głównie ze strony Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej. W 1986 roku opracowano ostatni plan operacyjny Frontu Nadmorskiego, w którym przyjęto dwa warianty wykorzystania wojsk operacyjnych w potencjalnym konflikcie zbrojnym. Pierwszy wariant zakładał wykonanie ofensywy na kierunku północno-nadmorskim. Natomiast w drugim wariantcie Wojsko Polskie miało prowadzić operację obronną na linii rzek Odry i Nysy Łużyckiej, co było ćwiczone w armii od zakończenia II wojny światowej. W maju 1987 roku przedstawiono doktrynę wojenną Układu Warszawskiego, w której podkreślano obronny charakter sojuszu i chęć pokojowego rozwiązywania konfliktów międzynarodowych. Wynikiem zapisów zawartych w doktrynie była kontynuacja procesu rozbierania wojsk państw członkowskich układu³⁷¹.

Zmiany związane z sytuacją międzynarodową na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych XX wieku zapoczątkowały proces modyfikacji strategii

---

³⁶⁹ J. Broch, A. Wiśniewski, wyd. cyt., s. 4; J. Kajetanowicz, *Wojsko...*, wyd. cyt., s. 27-30 i 44-47.

³⁷⁰ J. Zalewski, wyd. cyt., s. 86-87; J. Babula, wyd. cyt., s. 151-155; J. Kajetanowicz, *Wojsko...*, wyd. cyt., s. 30-31 i 48.

³⁷¹ R. Kałużny, *Układ Warszawski 1955-1991*, Zeszyty Naukowe WSOWL 2008, nr 1 (147), s. 190-198.

bezpieczeństwa Polski, która od tego momentu ukierunkowana była na wzmocnieniu obronności państwa poprzez włączenie do struktur międzynarodowych organizacji zachodnich. W 1990 roku podpisano doktrynę obronną Rzeczypospolitej Polskiej, w której podkreślano wciąż nierozwiązany konflikt Układu Warszawskiego z koalicją państw zachodnich oraz wysokie zagrożenie wybuchu międzynarodowego konfliktu zbrojnego na terenie całej Europy. Zasadniczym celem strategicznym według omawianego dokumentu było zachowanie integralności granic państwa poprzez rozwiązywanie wszelkich konfliktów drogą pokojową. W przypadku braku skuteczności działań dyplomatycznych kluczową rolę miały odgrywać Siły Zbrojne, które poprzez wykorzystanie dostępnych środków walki powinny być w gotowości do odparcia każdej agresji skierowanej przeciwko Polsce. W siłowym rozwiązaniu potencjalnego konfliktu zasadnicze zadania miały być realizowane przez wojska operacyjne wspierane wojskami obrony terytorialnej. W momencie przewagi agresora armia miała przejść do prowadzenia działań nieregularnych na terenie opanowanym przez przeciwnika. Doktryna była dokumentem przejściowym, który przestał być aktualny wraz z rozwiązaniem Układu Warszawskiego³⁷².

W listopadzie 1992 roku po niemal rocznej pracy zespołu do opracowania nowej strategii obronności Polski przyjęto dwa dokumenty dotyczące założeń polskiej polityki bezpieczeństwa i strategii obronnej państwa. Odniesiono się w nich do nowej sytuacji polityczno-militarnej w Europie i wskazano kierunek integracji Polski z siłowymi strukturami zachodnimi. Zasadniczym gwarantem pokoju według założeń bezpieczeństwa miało być dążenie do współpracy z Organizacją Traktatu Północnoatlantyckiego NATO, kooperacja z sąsiednimi państwami oraz wzmocnienie możliwości obronnych kraju. W dokumentach opisano także główne zagrożenia bezpieczeństwa państwa wynikające z nowej sytuacji geopolitycznej. Potencjalnego kierunku prowadzenia działań ofensywnych wobec Polski upatrywano za wschodnią granicą. Oprócz dążenia do członkostwa w Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego NATO podkreślano chęć integracji w ramach Wspólnot Europejskich, które miały poszerzyć współpracę wojskową w strukturach Unii Zachodnioeuropejskiej. W celu utrzymania bezpieczeństwa w regionie zakładano kontynuację współdziałania w ramach Trójkąta Wyszehradzkiego³⁷³.

---

³⁷² B. Balcerowicz, *Doświadczenia i wnioski z przeobrażeń Wojska Polskiego* [w:] M. Cieniuch, J. Niepsuj, wyd. cyt., s. 49-54.

³⁷³ Tamże.

W 1994 roku Polska przyjęła dokument ramowego partnerstwa dla pokoju oraz corocznie modyfikowany indywidualny program partnerstwa, które formalnie rozpoczęły integrację z Organizacją Traktatu Północnoatlantyckiego³⁷⁴. W 1997 roku w wyniku uruchomienia procesu przyjęcia Polski do struktur NATO rozpoczęto prace nad kolejną wersją strategii bezpieczeństwa państwa, która weszła w życie w styczniu 2000 roku. Strategia bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej była dokumentem kompleksowo ujmującym tematykę obronności Polski. Według jej autorów zasadniczym celem strategicznym kraju było zapewnienie suwerenności i niepodległości państwa. Poziom bezpieczeństwa Polski oceniano jako wysoki, a za jego największe zagrożenie uznano konflikty i kryzysy lokalne. Gwarantem integralności granic kraju miało być aktywne uczestnictwo we współpracy w ramach organizacji międzynarodowych, takich jak: Organizacja Narodów Zjednoczonych, Organizacja Traktatu Północnoatlantyckiego NATO i Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie³⁷⁵.

Wskazane dotychczas koncepcje użycia Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej miały bezpośredni wpływ na możliwości wykorzystania jednostek wojskowych Garnizonu Nysa w potencjalnym konflikcie zbrojnym. W latach 1946-2001 nyskie związki taktyczne i oddziały były przeznaczone do realizacji zarówno działań defensywnych, jak i ofensywnych. Jednostki wojskowe miały być także w gotowości do prowadzenia walki w terenach górzystych, lesisto-jeziornych i zurbanizowanych.

Zasadniczym zadaniem nyskich formacji wojskowych w latach 1946-2001 była realizacja działań obronnych. W jednym z pierwszych powojennych opracowań taktycznych - regulaminie walki piechoty, obrona była określana jako działanie przejściowe realizowane w sytuacji, gdy wykonanie natarcia byłoby niemożliwe lub bezcelowe. Dywizja piechoty miała być w gotowości do prowadzenia obrony manewrowej i pozycyjnej, a każdy punkt oporu należało rozbudować do obrony okrzęnej przy wykorzystaniu umocnień fortyfikacyjnych³⁷⁶. W wydanym w 1947 roku tymczasowym regulaminie walki broni połączonych zapisano natomiast, że obrona stanowi działanie wymuszone, realizowane w przypadku niemożności prowadzenia natarcia. W zależności od rozbudowy inżynierskiej dywizja piechoty była w stanie

---

³⁷⁴ P. Kłudka, P. Wieczorek, wyd. cyt., s. 26.

³⁷⁵ B. Balcerowicz, wyd. cyt., s. 49-54; P. Kłudka, P. Wieczorek, wyd. cyt., s. 64.

³⁷⁶ S. Komornicki, *Regularne...piechoty*, wyd. cyt., s. 110-111; *Regulamin walki piechoty cz. II*, wyd. cyt., s. 9-11, 129 i 224.

bronić pasa o szerokości od 10 do 15 kilometrów³⁷⁷. W konsekwencji powyższych zapisów do 1954 roku w garnizonie przygotowywano się przede wszystkim do realizacji działań ofensywnych, traktując defensywę jako działanie drugorzędne.

Po utworzeniu Układu Warszawskiego w 1955 roku w koncepcji użycia jednostek wojskowych Garnizonu Nysa coraz częściej podkreślano znaczącą rolę działań obronnych. Wynikało to między innymi z przeznaczenia wojsk operacyjnych w potencjalnym konflikcie zbrojnym, które miało sprowadzać się do prowadzenia działań defensywnych. Powyższa strategia wykorzystania wojsk garnizonu miała odzwierciedlenie w realizacji ćwiczeń taktycznych. Do zasadniczych zadań jednostek wojskowych w obronie należało szybkie odtworzenie ugrupowania po uderzeniu jądrowym oraz realizacja silnych uderzeń i kontrataków na przeciwnika włamującego się w głąb struktury obronnej. Zagrożenie użycia przez przeciwnika broni masowego rażenia skutkowało poszerzeniem frontu i głębokości ugrupowania dywizji. Związek taktyczny miał zajmować pozycję na najbardziej zagrożonym kierunku drugiego pasa obrony z zadaniem wykonywania przeciwuderzeń lub czasowej obrony wyznaczonych rubieży³⁷⁸. Defensywę cechowała duża manewrowość oddziałów i pododdziałów związana z możliwością utraty części terenu w celu wciągnięcia przeciwnika w głąb ugrupowania wojsk własnych tworząc tak zwany worek ogniowy. Oddziały broniące kluczowych rubieży były zmuszone do wykonania prac fortyfikacyjnych, aby ograniczyć skutki prawdopodobnego uderzenia jądrowego³⁷⁹.

W zadaniach wykonywanych przez nyskie oddziały i pododdziały w latach 1960-1985 obrona stanowiła jedynie etap działań ofensywnych. Świadczą o tym między innymi dokumenty szkoleniowe i ćwiczenia taktyczne realizowane wówczas przez jednostki wojskowe 2. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej. W analizie wyszkolenia dywizji z 1964 roku określono, iż 70 procent zajęć w szkoleniu taktycznym powinno być prowadzone z natarcia, a pozostałe 30 procent z zasad obrony³⁸⁰. W ćwiczeniach taktycznych działania defensywne stanowiły zazwyczaj jedno z zagadnień szkoleniowych. Dla przykładu, podczas ćwiczenia o kryptonimie

---

³⁷⁷ *Tymczasowy regulamin walki broni połączonych cz. I*, wyd. cyt., s. 4-11, 40-41, 69-82, 85-87, 142-145, 182-183 i 201-213.

³⁷⁸ A. Heistein, *Niektóre problemy współczesnych działań bojowych*, Myśl Wojskowa 1957, nr 2, s. 14-32 i 45-48.

³⁷⁹ Z. Stapor, J. Kaczmarek, *Węzłowe problemy sztuki wojennej Ludowego Wojska Polskiego w latach 1942-1975*, Wojskowy Przegląd Historyczny 1975, nr 4, s. 40-41; J. Suchow, *Użycie wojsk pancernych i zmechanizowanych w operacji zaczepnej frontu*, Warszawa 1952, s. 15 i 17.

³⁸⁰ *Analiza wyszkolenia 2. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej za rok szkolny 1962/1963*, AWO 013673/83/66, s. 47.

DANIEL-67 w 1967 roku realizowano następujący zakres tematyczny: osiągnięcie gotowości bojowej z częściową mobilizacją, organizację i prowadzenie natarcia z forsowaniem przeszkody wodnej, pościg, przejście do działań obronnych oraz prowadzenie działań opóźniających w trudnych warunkach terenowych³⁸¹. Natomiast w 1979 roku w dywizji odbyło się szkolenie, które obejmowało zagadnienia dotyczące obrony, przejścia do działań ofensywnych w składzie zgrupowania uderzeniowego armii, forsowania przeszkód wodnych oraz odparcia przeciwwuderzenia³⁸².

W 1986 roku nastąpiła zmiana koncepcji użycia jednostek wojskowych Garnizonu Nysa. Od tego momentu zgodnie z obronną doktryną wojenną Układu Warszawskiego zasadniczym przeznaczeniem nyskich oddziałów było prowadzenie działań defensywnych. Już w 1986 roku w ramach doskonalenia procesu szkolenia główną uwagę skupiano na obronie, a dopiero w drugiej kolejności na działaniach ofensywnych³⁸³. W wytycznych do szkolenia taktycznego kadry z 1988 roku szef sztabu 2. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej do głównych zadań w omawianym zakresie zaliczył pogłębianie znajomości zasad taktyki, zwłaszcza prowadzenia aktywnej obrony³⁸⁴.

W latach pięćdziesiątych XX wieku zakładano, że podstawą prowadzenia działań defensywnych powinno być jak najlepsze wykorzystanie walorów terenowych. W związku z powyższym planowano przygotowanie obronne terytorium Polski, które miało polegać na utworzeniu stałych stanowisk dla organów dowodzenia i ważnych ze strategicznego punktu widzenia środków walki oraz powstałych schronień w spodziewanych rejonach koncentracji wojsk i rubieżach obronnych³⁸⁵.

Zamierzano wykonać rozbudowę inżynieryjną terenu wzdłuż granic kraju na zagrożonych kierunkach tworząc pierwsze i drugie strategiczne rubieże obronne oraz rubieże ryglowe i rejony obrony. Druga strategiczna rubież obronna na zachodzie, która przebiegała przez teren Garnizonu Nysa, miała prowadzić wzdłuż rzeki Nysy Kłodzkiej, środkowego odcinka Odry oraz terenów na linii miejscowości Sulechów, Międzyrzecz,

---

³⁸¹ *Kronika 2. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej im. J. H. Dąbrowskiego*, AWO 6486/90/14, s. 147.

³⁸² *Rozkaz Dowódcy 2. Dywizji Zmechanizowanej nr 07 z dnia 27 stycznia 1979 roku w sprawie przeprowadzenia dwustronnego ćwiczenia taktyczno-operacyjnego pk. „RYŚ-79”*, AWO 01373/82/1, s. 66.

³⁸³ *Zarządzenie Dowódcy 2. Dywizji Zmechanizowanej nr 0100 z dnia 7 sierpnia 1986 roku w sprawie doskonalenia procesu szkolenia dowództw, sztabów i wojsk 2 DZ*, AWO 5541/89/2, s. 105-108.

³⁸⁴ *Zarządzenie Szefa Sztabu 2. Dywizji Zmechanizowanej nr 04 z dnia 15 grudnia 1988 roku w sprawie szkolenia kadry*, AWO 6486/90/1, s. 7-8.

³⁸⁵ J. Kajetanowicz, *Wojsko...*, wyd. cyt., s. 181-183.

Gorzów Wielkopolski, Wałcz, Szczecinek oraz Słupsk. Zabezpieczenie południowych granic państwa planowano realizować na rubieży obronnej wzdłuż łańcuchów górskich Karpat i Sudetów. Zadania blokowania przeciwnika w tym rejonie miały wykonywać lokalne oddziały obrony terytorialnej oraz wojska piechoty górskiej, a w nich 22. Brygada Piechoty Górskiej stacjonująca od 1992 roku w Garnizonie Nysa³⁸⁶.

W latach 1992-2001 działania obronne stanowiły podstawę koncepcji użycia nyskich jednostek wojskowych. Brygada była przeznaczona do prowadzenia obrony zarówno w pierwszym, jak i w drugim rzucie dywizji lub stanowiąc jej odwód. W terenie górzystym mogła również wykonywać zadania samodzielnie. W ramach działań defensywnych nyskie oddziały i pododdziały realizowały: obronę przeciwlotniczą ważnych obiektów infrastruktury, zatrzymanie działań ofensywnych prowadzonych przez wojska lądowe przeciwnika, walkę z jego desantami oraz wykonywanie działań obronno-zaczeptych i nieregularnych celem wyparcia sił przeciwnika z terytorium państwa³⁸⁷.

Podstawowym zadaniem realizowanym przez nyskie formacje wojskowe od powstania Garnizonu Nysa, aż do 1985 roku było prowadzenie działań ofensywnych. W regulaminach wydanych w latach 1946-1947 natarcie zostało zdefiniowane jako działanie zasadnicze, które jako jedyne może prowadzić do całkowitego pokonania przeciwnika³⁸⁸. Dominacja działań ofensywnych w strategii wykorzystania oddziałów garnizonu była widoczna między innymi w ich szkoleniu. W ćwiczeniach taktycznych dla 7. Łużyckiej Dywizji Piechoty określano zadanie bliższe, jakim było przełamanie pierwszego pasa obrony przeciwnika oraz zadanie dalsze, czyli opanowania z marszu drugiego pasa obrony. Natarcie wykonywano w pasie o szerokości od 3 do 5 kilometrów na obronę doraźnie przygotowaną i od 2 do 3 kilometrów w przypadku obrony rozbudowanej³⁸⁹.

W 1954 roku tymczasowy regulamin walki broni połączonych zastąpiony został regulaminem walki piechoty. Nowo wprowadzony regulamin nie zmieniał zasadniczo zasad użycia wojsk lądowych, a jedynie je modyfikował uwzględniając nowe struktury organizacyjne oraz modernizację techniczną sił zbrojnych. W dalszym ciągu uznawano natarcie za podstawowy rodzaj działań taktycznych, w którym zasadnicze zadania

---

³⁸⁶ Tamże.

³⁸⁷ A. Czerwiński, *22 Brygada Piechoty Górskiej*, Komandos 1996, nr 1, s. 50-56.

³⁸⁸ *Regulamin walki piechoty cz. II*, wyd. cyt., s. 9-11; *Tymczasowy regulamin walki broni połączonych cz. I*, wyd. cyt., s. 4-11 i 40-41.

³⁸⁹ Z. Gołąb, *Podstawy i kierunki rozwoju sztuki wojennej LWP*, Myśl Wojskowa 1978, nr 10, s. 42.

wykonywała piechota przy współdziałaniu z wojskami pancernymi, artylerią oraz lotnictwem³⁹⁰. Sformowana w 1955 roku 2. Warszawska Dywizja Zmechanizowana była związkiem taktycznym planowanym do użycia w ramach II rzutu armii ogólnowojskowej. Zgodnie z przeznaczeniem w przypadku zastosowania przez przeciwnika broni jądrowej oddziały garnizonu miały kontynuować działania ofensywne zastępując jednostki pierwszorzutowe armii. Dywizja mogła być również użyta do prowadzenia działań w głębi operacyjnej realizując odpieranie przeciwdzierzeń, okrążanie przeciwnika, pościg za wycofującymi się wojskami, manewr oskrzydlenia lub działania na połączenie z desantami sił własnych³⁹¹.

W celu zachowania swobody manewru ugrupowanie nyskiego związku taktycznego miało być dwurzutowe poprzedzone działaniem silnych oddziałów wydzielonych, które poprzez opanowanie kluczowych rubieży miały zapewnić bezpieczne rozwinięcie sił głównych dywizji. Po nawiązaniu bitwy spotkaniowej z przeciwnikiem zakładano użycie broni jądrowej, a następnie rozbicie przeciwnika poprzez uderzenie na jego tyły lub skrzydła ugrupowania. W przypadku gdyby nie było to możliwe, planowano wykonanie czołowego uderzenia rozcinającego, które miało na celu odizolowanie i pokonanie wybranych oddziałów przeciwnika. Wraz z przejściem wojsk nieprzyjaciela do wycofania oddziały garnizonu miały prowadzić pościg. W tym zadaniu dywizja otrzymywała pas pościgu o szerokości do 20 km na głębokości do 50-60 km, kierunek uderzenia, rubieże lub obiekty do opanowania celem odcięcia sił przeciwnika oraz kierunek działania dalszego³⁹².

Powyższe założenia miały odzwierciedlenie w szkoleniu i ćwiczeniach jednostek wojskowych Garnizonu Nysa. W 1958 roku nyska dywizja przeprowadziła ćwiczenie taktyczne pułku zmechanizowanego, którego tematyka obejmowała: marsz, natarcie na doraźnie zorganizowaną obronę przeciwnika oraz pościg za jego odchodzącymi oddziałami w warunkach zastosowania broni atomowej³⁹³. Działania ofensywne doskonalono także w ramach treningów sztabowych. Jeden z nich odbył się w 1960 roku. Podczas trzyszczeblowego treningu z wykorzystaniem środków łączności dywizja

---

³⁹⁰ *Regulamin walki piechoty*, Warszawa 1954, s. 9, 12-13, 18-23, 110, 115-116 i 249-250.

³⁹¹ L. Gregorowicz, *Użycie dywizji zmechanizowanej II rzutu operacyjnego armii w operacji zaczepnej*, *Myśl Wojskowa* 1957, nr 3, s. 60-63.

³⁹² K. Kotus, *Działania dywizji piechoty (zmechanizowanej) II rzutu operacyjnego armii w operacji zaczepnej*, *Myśl Wojskowa* 1957, nr 2, s. 54-57.

³⁹³ *Kronika 2. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej im. J. H. Dąbrowskiego*, AWO 6486/90/14, s. 5.

szkoliła się z zakresu planowania natarcia na wydzielonym kierunku w ramach operacji armii w początkowym okresie wojny³⁹⁴.

Prowadzenie działań ofensywnych związane było z koniecznością pokonywania przeszkód wodnych, które wielokrotnie doskonalono jako zagadnienie podczas ćwiczeń taktycznych jednostek wojskowych garnizonu. Główny wysiłek szkoleniowy w tym zakresie skupiano na forsowaniu przeszkód wodnych i organizowaniu przez nie przepraw z jednoczesnym pokonywaniem zapór inżynieryjnych. Przykładem nowatorskich rozwiązań stosowanych podczas tego typu szkoleń było ćwiczenie doświadczalno-pokazowe na rzece Odrze realizowane na placu szkoleniowym w Prędocinie koło Brzegu. Podczas ćwiczenia w 1963 roku żołnierze z 18. Batalionu Saperów zaprezentowali sposoby budowy mostów kombinowanych. Tematyka szkolenia wynikała z dotychczasowych problemów dywizji wchodzących w skład Śląskiego Okręgu Wojskowego w zakresie budowy mostów przez przeszkody wodne o średniej szerokości. Ćwiczenie, podczas którego czołgi T-34 przejechały przez dwa odcinki mostu niskowodnego połączone z odcinkiem mostu pływającego z parku pontonowego zakończyło się sukcesem i opracowaniem nowych sposobów budowania mostów wykorzystywanych w przyszłości w jednostkach inżynieryjnych okręgu³⁹⁵.

Do 1985 roku natarcie stanowiło podstawę użycia jednostek wojskowych Garnizonu Nysa. Świadczą o tym między innymi cele szkoleniowe, które stawiano wówczas przed oddziałami garnizonu. Dla przykładu najważniejszym zadaniem szkoleniowym na rok 1971 zgodnie z rozkazem dowódcy dywizji było opanowanie zasad realizacji i wykonania zdecydowanych i aktywnych działań bojowych w głębi obrony przeciwnika jako drugi rzut armii³⁹⁶. W ćwiczeniach i treningach wielokrotnie doskonalono także realizację działań ofensywnych w warunkach użycia broni masowego rażenia³⁹⁷. Dążono wówczas do maksymalnego rozproszenia wojsk walczących, rozszerzenia przestrzeni do przemieszczania wojsk pancernych

---

³⁹⁴ Tamże s.37.

³⁹⁵ M. Anusiewicz, I. Ruszkowski, *Tarcza socjalistycznej Ojczyzny*, Warszawa 1979, s. 233-237; Z. Barszczewski, R. Majewski, J. Mielniczuk, Z. Rozbicki, wyd. cyt., s. 66-67 i 112.

³⁹⁶ *Kronika 2. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej im. J. H. Dąbrowskiego*, AWO 6486/90/15, s. 2.

³⁹⁷ Tamże, s. 9 i 17; *Rozkaz Dowódcy 2. Dywizji Zmechanizowanej z dnia 2 stycznia 1979 roku w sprawie organizacji i przeprowadzenia treningu sztabowego ze środkami łączności w terenie*, AWO 01373/82/1, s. 51.

i zmechanizowanych oraz zwiększenia możliwości ogniowych uzbrojenia będącego na ich wyposażeniu³⁹⁸.

W latach osiemdziesiątych XX wieku zgodnie z koncepcją użycia Sił Zbrojnych działania ofensywne systematycznie traciły na znaczeniu. Od 1986 roku zasadniczym przeznaczeniem jednostek wojskowych Garnizonu Nysa była obrona. Natarcie ćwiczone wówczas głównie w formie kontrataku jako najwyższy przejaw aktywności wojsk w działaniach defensywnych³⁹⁹.

Ważnym elementem koncepcji użycia jednostek wojskowych Garnizonu Nysa była realizacja zadań w trudnych warunkach terenowych i w działaniach nieregularnych. Uwzględniając dyslokację garnizonu planowano wykorzystanie nyskich związków taktycznych i oddziałów do walki w terenie górzystym, lesistym i zurbanizowanym. Podczas ćwiczenia w 1968 roku pod kryptonimem ŻBIK-68 doskonalono działanie pułku zmechanizowanego w różnych sytuacjach taktycznych w terenie lesisto-bagnistym⁴⁰⁰. Ćwiczenia w terenie miejskim realizowano głównie w centralnym ośrodku zurbanizowanym w Wędrzynie. Świadczą o tym między innymi wytyczne do szkolenia z 1971 i 1981 roku⁴⁰¹. Od drugiej połowy lat siedemdziesiątych XX wieku do rozwiązania garnizonu w 2001 roku priorytetową rangę w szkoleniu taktycznym miało prowadzenie walki w terenie górzystym⁴⁰². Podczas ćwiczeń realizowano zagadnienia dotyczące przejścia do działań opóźniająco-obronnych, wykonywanie zadań nieregularnych, a także prowadzenie innych działań bojowych w tym środowisku⁴⁰³.

Przedstawiona analiza koncepcji użycia jednostek wojskowych Garnizonu Nysa prowadzi do konkluzji, iż nyskie formacje wojskowe były przeznaczone głównie do realizacji obrony i natarcia. W strategii wykorzystania związków taktycznych i oddziałów garnizonu do 1985 roku przeważały działania ofensywne, a w latach

---

³⁹⁸ J. Drzewiecki, T. Pióro, *Ogólne tendencje rozwoju form i sposobów prowadzenia walki i operacji*, Myśl Wojskowa 1956, nr 7, s. 24-35.

³⁹⁹ *Zarządzenie Dowódcy 2. Dywizji Zmechanizowanej nr 0100 z dnia 7 sierpnia 1986 roku w sprawie doskonalenia procesu szkolenia dowództw, sztabów i wojsk 2 DZ*, AWO 5541/89/2, s. 105-108.

⁴⁰⁰ *Kronika 2. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej im. J. H. Dąbrowskiego*, AWO 6486/90/14, s. 158.

⁴⁰¹ *Plan szkolenia 2WDZ na 1981 rok oraz zbiór materiałów zabezpieczających szkolenie wojsk*, AWO 3133/1985/2, s. 13; *Kronika 2. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej im. J. H. Dąbrowskiego*, AWO 6486/90/15, s. 2.

⁴⁰² *Zamiar Dowódcy 2WDZ do szkolenia wojsk w 1986 roku*, AWO 5541/1989/9, s. 19.

⁴⁰³ Tamże; *Rozkaz Dowódcy 2 Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej nr 028/Oper. Z dnia 11 marca 1978 roku w sprawie udziału w dwustronnym, wieloszczeblowym ćwiczeniu szkieletowym pk. SŁOŃ-78*, AWO 01378/82/4, s. 48.

1986-2001 defensywne. Dodatkowym zadaniem jednostek wojskowych była walka w trudnych warunkach terenowych, a w szczególności w górach. Wysokie oceny uzyskiwane podczas licznych ćwiczeń taktycznych świadczą o gotowości nyskich formacji wojskowych do realizacji stawianych przed nimi zadań. Najważniejszą formą weryfikacji poziomu wyszkolenia żołnierzy z Nysy był natomiast ich udział w działaniach bojowych w ramach misji poza granicami państwa, akcji specjalnej Wisła oraz operacji Dunaj.

3. Udział żołnierzy Garnizonu Nysa w misjach poza granicami państwa

W latach 1953-2001 żołnierze Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej uczestniczyli w licznych działaniach międzynarodowych poza granicami kraju. Ponad 41 tysięcy polskich dyplomatów i żołnierzy brało udział w 49 misjach i operacjach prowadzonych w ramach działań Organizacji Narodów Zjednoczonych, Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego NATO oraz Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie/Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie⁴⁰⁴. Przedstawiciele Polski wchodziłi także w skład siedmiu rozjemczych lub nadzorujących przestrzeganie postanowień pokojowych komisji międzynarodowych.

Zadania realizowane przez polskich żołnierzy były zróżnicowane i wymagały od wojska dużego zaangażowania, wytrwałości oraz profesjonalizmu. W pierwszych misjach poza granicami państwa Armii Polskiej brakowało stałych procedur postępowania, odpowiednich struktur organizacyjnych oraz niezbędnego wyposażenia. Z każdej misji wyciągano natomiast wnioski, które wpływały na kształt zmian zachodzących w Wojsku Polskim. Nienaganna i profesjonalna postawa żołnierzy Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej przyczyniła się do pozytywnego odbioru Polski jako wartościowego i wiarygodnego sojusznika.

W realizację zadań poza granicami kraju zaangażowane były nyskie jednostki wojskowe. W latach 1973-1975 żołnierze garnizonu brali udział w misjach na terenie Egiptu, Laosu i Wietnamu. Zwarte pododdziały dywizji utworzone na bazie 99. Pułku Artylerii Przeciwlotniczej uczestniczyły w pięciu zmianach Polskiego Kontyngentu Wojskowego w Syrii. W ostatniej dekadzie XX wieku kilkunastu żołnierzy 20. Bazy Materiałowo-Technicznej i 22. Karpackiego Batalionu Piechoty Górskiej realizowało

---

⁴⁰⁴ Z. Sorokopas, *Obrona...*, wyd. cyt., s. 250.

zadania poza granicami państwa na terenie Namibii, Angoli, Kambodży, byłej Jugosławii, Libanu oraz Syrii.

W wyniku postanowień genewskich zawartych w 1954 roku w Azji południowo-wschodniej doszło do zaprzestania konfliktu zbrojnego i utworzenia trzech suwerennych państw: Wietnamu, Laosu oraz Kambodży. W celu sprawowania kontroli i nadzoru nad sytuacją militarną na terytorium trzech krajów indochińskich utworzona została Międzynarodowa Komisja Nadzoru i Kontroli, której członkami byli żołnierze Wojska Polskiego oraz przedstawiciele Indii i Kanady. W Kambodży misja trwała do 1969 roku, w Laosie do 1975 roku z przerwą w latach 1958-1961, natomiast w Wietnamie z systematycznie redukowanym stanem osobowym do 1973 roku. W wyniku nakładanych na komisję ograniczeń w 1973 roku została utworzona Międzynarodowa Komisja Kontroli i Nadzoru, której członkami byli również polscy żołnierze. Komisja pełniła obowiązki do 1975 roku, a łączna liczba żołnierzy uczestniczących w misjach w tym regionie wyniosła 1391. Polska była jedynym państwem, które na przestrzeni dwudziestu lat nieprzerwalnie uczestniczyło w międzynarodowych komisjach w Indochinach⁴⁰⁵.

W latach 1974-1975 żołnierze Garnizonu Nysa brali udział w pracach Międzynarodowej Komisji Nadzoru i Kontroli w Laosie oraz Międzynarodowej Komisji Kontroli i Nadzoru na terenie Wietnamu. Do głównych zadań realizowanych przez obserwatorów 2. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej w Laosie należało sprawowanie kontroli i nadzoru nad sytuacją militarną w państwie, obserwacja przestrzegania porozumienia dotyczącego zawieszenia broni, prowadzenie działań mających na celu umożliwienie zmiany dyslokacji wojsk oraz sprawowanie nadzoru nad prawidłowym przebiegiem wyborów i utworzenia demokratycznych instytucji w kraju. Podobne zadania były realizowane podczas misji w Wietnamie Południowym. Zasadniczym celem komisji była kontrola przestrzegania zaniechania działań zbrojnych na terytorium powyższego państwa⁴⁰⁶.

Na wniosek Rady Bezpieczeństwa Organizacji Narodów Zjednoczonych w 1973 roku Ministerstwo Obrony Narodowej powołało Jednostkę Specjalną Wojska Polskiego do pełnienia obowiązków służbowych w ramach Doraźnych Sił Zbrojnych Organizacji Narodów Zjednoczonych na Bliskim Wschodzie pod nazwą United Nations Emergency Force (UNEF) w Egipcie oraz Sił Narodów Zjednoczonych do spraw Nadzoru

---

⁴⁰⁵ W. Kozaczuk, *Misje pokojowe Wojska Polskiego 1953-1978*, Warszawa 1978, s. 62-142.

⁴⁰⁶ Relacja podpułkownika rezerwy A. Ziemińskiego, zarejestrowana 26.04.2019 r.

Rozdzielenia Wojsk na Wzgórzach Golan (UNDOF) w Syrii. Od 1973 roku żołnierze wydzieleni z Polskiej Wojskowej Jednostki Specjalnej uczestniczyli w realizacji zadań zaopatrzeniowych, inżynieryjno-saperskich oraz medycznych w Egipcie, a od 1974 roku w działaniach logistycznych strefy buforowej pomiędzy Syrią, a Izraelem na Wzgórzach Golan. Po raz pierwszy w historii polskich misji wojskowych poza granicami kraju żołnierze występowali w zwartych pododdziałach w służbie Organizacji Narodów Zjednoczonych. Udział Polski w misji UNEF w Egipcie zakończył się w 1979 roku, a na Wzgórzach Golan w ramach misji UNDOF dopiero w 2009 roku stając się tym samym najdłużej istniejącym polskim kontyngentem w historii Wojska Polskiego⁴⁰⁷.

W latach 1973-1979 żołnierze Garnizonu Nysa brali udział w misji Organizacji Narodów Zjednoczonych UNEF w Egipcie. Przedstawiciele 2. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej byli członkami Polskiej Wojskowej Jednostki Specjalnej realizującej zadania logistyczne w ramach Doraźnych Sił Zbrojnych Organizacji Narodów Zjednoczonych. W rejonie misji rozlokowane zostały polskie pododdziały logistyczne, inżynieryjno-saperskie i medyczne. Podczas misji UNEF nyscy żołnierze wykonywali następujące zadania: zaopatrywanie sił koalicji w wodę i żywność, przygotowywanie posiłków, dystrybucję paliwa do pododdziałów biorących udział w misji, rozminowywanie wyznaczonych terenów, realizację zabezpieczenia medycznego oraz udzielanie pomocy ludności cywilnej⁴⁰⁸.

W Egipcie polskie pododdziały logistyczne wyposażone były w pojazdy ciężarowo-terenowe i cysterny. Kompania inżynieryjno-saperska posiadała sprzęt służący do rozminowywania terenu. Żołnierze byli uzbrojeni w podstawową broń osobistą. Do dyspozycji polskich jednostek wojskowych były także psy wykorzystywane głównie podczas prac saperskich. Misja w Egipcie była względnie bezpieczna. W rejonie działań nie dochodziło do znaczących incydentów, które mogłyby zakłócić osiągnięcie wyznaczonych celów⁴⁰⁹.

Od 1978 do 1989 roku pododdziały Garnizonu Nysa brały udział w przygotowaniach i realizacji zadań podczas misji Organizacji Narodów Zjednoczonych United Nations Disengagement Observer Force (UNDOF) w Syrii. W 1978 roku na bazie 27. Pułku Zmechanizowanego w Kłodzku utworzono Ośrodek

---

⁴⁰⁷ W. Kozaczuk, wyd. cyt., s. 183-192 i 233-254.

⁴⁰⁸ Relacja podpułkownika rezerwy A. Ziemińskiego, zarejestrowana 26.04.2019 r.

⁴⁰⁹ Tamże.

Formowania Polskiej Wojskowej Jednostki Specjalnej na Bliski Wschód⁴¹⁰. Od lutego 1979 roku realizowano tam przygotowania XII zmiany polskiego kontyngentu UNDOF, podczas których przeprowadzono kurs języka angielskiego, kurs kierowców oraz kursy specjalistyczne. Personel szkoleniowy stanowili żołnierze 2. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej, 5. Dywizji Pancerniej oraz lektorzy języka angielskiego skierowani do 27. Pułku Zmechanizowanego przez Oddział Kadr Śląskiego Okręgu Wojskowego⁴¹¹. W Kłodzku realizowano także przyjęcie powracającej do kraju XII zmiany Polskiej Wojskowej Jednostki Specjalnej, a także czynności związane z jej rozformowaniem i rozliczeniem⁴¹².

W październiku 1980 roku na bazie 99. Pułku Artylerii Przeciwlotniczej z Ząbkowic Śląskich zorganizowano XV zmianę Polskiego Kontyngentu Wojskowego w Syrii⁴¹³. Ten sam pododdział został wyznaczony do realizacji zadań w ramach XVIII zmiany misji UNDOF⁴¹⁴. W latach 1986-1989 pododdziały sformowane na bazie 99. Pułku Artylerii Przeciwlotniczej pełniły obowiązki w XXVII, XXX i XXXIII zmianach misji pokojowej w tym rejonie świata. W trakcie operacji nyskie pododdziały realizowały zadania logistyczne w strefie buforowej pomiędzy Syrią, a Izraelem na Wzgórzach Golan⁴¹⁵.

W kolejnych latach w misji UNDOF brali udział jedynie wybrani żołnierze 22. Brygady Piechoty Górskiej. Zadaniem głównym sił Organizacji Narodów Zjednoczonych w tym okresie było rozdzielenie wojsk syryjskich i izraelskich po zakończeniu wojny arabsko-izraelskiej Yom Kippur. W latach 1998-2000 żołnierze brygady uczestniczyli w X i XI zmianie misji UNDOF w składzie polskiego batalionu operacyjnego (POLBATT), oficjalnie występującego pod nazwą Polski Kontyngent

---

⁴¹⁰ Kronika 2. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej im. J. H. Dąbrowskiego, AWO 6486/90/15, s. 58.

⁴¹¹ Rozkaz nr 71 Dowódcy 2. Dywizji Zmechanizowanej z dnia 5 stycznia 1979 roku w sprawie przygotowania XII zmiany Polskiej Wojskowej Jednostki Specjalnej w Doraźnych Siłach Zbrojnych ONZ na bazie 27 pz, AWO 1378/82/1, s. 1.

⁴¹² Rozkaz nr 785 Dowódcy 2. Dywizji Zmechanizowanej z dnia 16 sierpnia 1979 roku w sprawie przyjęcia powracającej do kraju XII zmiany PWJSpec. jej rozformowania i całkowitego rozliczenia, AWO 1379/82/1, s. 265.

⁴¹³ Kronika 2. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej im. J. H. Dąbrowskiego, AWO 6486/90/15, s. 73.

⁴¹⁴ Rozkaz nr Pf-5 Dowódcy 2. Dywizji Zmechanizowanej z dnia 21 stycznia 1982 roku w sprawie przygotowania XVIII zmiany Polskiego Kontyngentu Wojskowego w Siłach Zbrojnych ONZ w Syrii, AWO 3496/86/1, s. 6.

⁴¹⁵ Rozkaz nr Pf-79 Dowódcy 2. Dywizji Zmechanizowanej z dnia 19 czerwca 1986 roku w sprawie przygotowania XXVII Zmiany Polskiego Kontyngentu Wojskowego w Siłach Zbrojnych ONZ w Syrii, AWO 5541/89/2, s. 64; Rozkaz nr 3 Dowódcy 2. Dywizji Zmechanizowanej z dnia 12 grudnia 1987 roku w sprawie przygotowania XXX Zmiany Polskiego Kontyngentu Wojskowego w Siłach Zbrojnych ONZ w Syrii, AWO 6484/90/1, s. 3; Rozkaz Dowódcy 2. Dywizji Zmechanizowanej nr 63 z dnia 4 września 1989 roku w sprawie przygotowania XXXIII zmiany Polskiego Kontyngentu Wojskowego w Siłach Zbrojnych ONZ w Syrii, AWO 6486/90/1, s. 78.

Wojskowy w Siłach Rozdzielająco-Obszerwacyjnych Organizacji Narodów Zjednoczonych w Syrii. Oficerowie brygady, pełniący obowiązki w składzie kompanii piechoty, odpowiadali za organizację i funkcjonowanie posterunków zlokalizowanych w przydzielonej strefie odpowiedzialności. Do szczegółowych zadań realizowanych na posterunkach należało: prowadzenie doraźnej kontroli na przejściach granicznych i drogach, realizacja patroli na pojazdach i na pieszo w przydzielonej strefie odpowiedzialności kompanii, nawiązywanie współpracy z obserwatorami Organizacji Narodów Zjednoczonych oraz nadzór nad pracami związanymi z rozpoczęciem budowy tamy przez Syrię⁴¹⁶.

W ramach realizacji zadań w składzie plutonu dowodzenia polskiego batalionu operacyjnego żołnierze brygady wykonywali zadania związane z zabezpieczeniem logistycznym wszystkich posterunków położonych w strefie odpowiedzialności POLBATT. Do szczegółowych zadań plutonu dowodzenia należało: zaopatrywanie posterunków w paliwo, dostarczanie żywności, współpraca z wojskami Austrii w zakresie dostarczania wody, zapewnianie łączności między posterunkami, umożliwianie łączności żołnierzy z rodzinami w kraju, wykonywanie bieżących remontów, rozbudowa zakwaterowania, realizacja profilaktyki medycznej, wykonywanie patroli pomiędzy posterunkami, udział w zabezpieczaniu wizyt narodowych i międzynarodowych oraz realizacja działalności bieżącej (organizacja treningów strzeleckich, dni technicznych, działalności kulturowo-oświatowej)⁴¹⁷.

Każdy posterunek znajdujący się w strefie buforowej wyposażony był w samochód osobowy. Dodatkowo grupa szybkiego reagowania miała do dyspozycji transporter opancerzony fińskiej produkcji typu Sisu. Żołnierze posterunku uzbrojeni byli w karabinki AK, pistolety maszynowe P-84 i karabin maszynowy PK⁴¹⁸. Pododdziały logistyczne były wyposażone w pojazdy ciężarowo-terenowe. W ramach misji UNDOF żołnierze Garnizonu Nysa pełnili także obowiązki na stanowiskach logistycznych dowódcy kompanii remontowej i dyspozytora logistyki. W tym zakresie wykonywano głównie remonty sprzętu i zaopatrywanie kontyngentów sił sojuszniczych. Podczas prac remontowych naprawiano pojazdy produkcji polskiej, amerykańskiej oraz japońskiej⁴¹⁹.

---

⁴¹⁶ Relacja majora A. Ziemińskiego, zarejestrowana 04.03.2019 r.

⁴¹⁷ Tamże.

⁴¹⁸ Tamże.

⁴¹⁹ Relacja starszego chorążego sztabowego rezerwy Z. Piątka, zarejestrowana 26.04.2019 r.

Wkład polskich żołnierzy w realizację zamierzonych celów Organizacji Narodów Zjednoczonych na Bliskim Wschodzie oceniany był jako znaczny i profesjonalny, a doświadczenia wyniesione w trakcie wykonywania zadań były niezwykle wartościowe dla szeroko rozumianego rozwoju Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej.

W latach 1989-1993 polskie kontyngenty logistyczne uczestniczyły w misjach w Namibii i Kambodży. Grupa Przejściowa Pomocy Narodów Zjednoczonych (UNTAG) w Namibii, w której wraz z Kanadyjczykami służyli polscy żołnierze w latach 1989-1990, obsługiwała centralne magazyny i zajmowała się zaopatrzeniem północnej części rejonu misji⁴²⁰. Siły Narodów Zjednoczonych Tymczasowo Sprawujące Władzę (UNTAC) w Kambodży, dokąd Polska wysłała kontyngent wielkości batalionu składającego się z jednostek zaopatrzeniowych i inżynierskich, realizował zadania logistyczne w latach 1992-1993. Do obowiązków polskiego personelu należało dostarczanie wody, żywności i paliwa do jednostek operacyjnych, obsługa głównego magazynu oraz naprawa dróg i mostów⁴²¹.

Żołnierze Garnizonu Nysa brali udział w misji UNTAG w Namibii od 1989 do 1991 roku. W ramach realizacji zadań pełnili także obowiązki na terenie Angoli. Formowanie sił przeznaczonych do wykonywania zadań logistycznych w Namibii odbywało się w Kłodzku na bazie Śląskiego Okręgu Wojskowego. Szkolenie do wyjazdu było prowadzone w Ząbkowicach Śląskich, Kłodzku i Kielcach. Żołnierze z 20. Bazy Materiałowo-Technicznej zajmowali między innymi stanowiska dowódcy plutonu zaopatrzenia i oficera wychowawczego. Podczas misji wykonywali następujące zadania: zaopatrywanie sił szybkiego reagowania w żywność, wodę i środki bojowe, zaopatrywanie ludności cywilnej w artykuły spożywcze, transport uchodźców, a także ich ochrona, zabezpieczanie logistyczne obozów dla uchodźców, budowa obiektów infrastruktury publicznej oraz szkolenie ludności cywilnej w zakresie organizacji obozów i przygotowywania posiłków⁴²².

Podczas misji pododdziały wyposażone były przede wszystkim w sprzęt produkcji polskiej, który dobrze sprawdzał się w trudnych afrykańskich warunkach. Korzystano także z pojazdów osobowych i autobusów produkcji zachodniej. W trakcie

---

⁴²⁰ J. Zuziak, *Wojsko Polskie w misjach pokojowych w latach 1953-1990*, Warszawa 2009, s. 126-134.

⁴²¹ M. Marszałek, J. T. Limanowski, *Operacje pokojowe Organizacji Narodów Zjednoczonych*, Warszawa 2011, s. 54-56; Z. Sorokopas, *Obrona...*, wyd. cyt., s. 252.

⁴²² Relacja starszego chorążego sztabowego rezerwy Z. Piątka, zarejestrowana 26.04.2019 r.

realizacji zadań żołnierze doświadczyli wielu trudności, do których należy zaliczyć: ostrzały ogniowe kolumn kontyngentu, lewostronny ruch na drogach, a także kierowanie pojazdami wojskowymi w korytach wyschniętych rzek. Według opinii nyskich żołnierzy uczestniczących w misji UNTAG zadania realizowane przez polski kontyngent były bardzo dobrze oceniane przez ludność cywilną, a także sojuszników⁴²³.

W latach 1992-1993 żołnierze 22. Brygady Piechoty Górskiej brali udział w misji Sił Narodów Zjednoczonych Tymczasowo Sprawujących Władzę (UNTAC) w Kambodży. Polski kontyngent w sile batalionu odpowiadał za logistyczne i inżynieryjne zabezpieczenie działań sił sojuszniczych. Przedstawiciele Garnizonu Nysa uczestniczyli w pracach przygotowawczych, a także pełnili służbę na stanowiskach logistycznych w trakcie trwania operacji. Podczas przygotowań żołnierze partycypowali w załadunku sprzętu na okręty w Gdyni. Realizacja zadań w Kambodży poprzedzona była trzytygodniową aklimatyzacją personelu kontyngentu w Tajlandii. Podczas misji UNTAC realizowano następujące zadania: zaopatrywanie sojuszniczych baz w żywność, wodę i paliwo, dostarczanie zabezpieczenia logistycznego do kompanii wykonujących zadania bojowe, zaopatrywanie ludności cywilnej w żywność, wodę i sprzęt biurowy, szkolenie ludności cywilnej z zakresu podstawowych zasad organizacji samorządów i organów administracyjnych oraz współpraca i wymiana informacji z obserwatorami Organizacji Narodów Zjednoczonych⁴²⁴.

Kontyngent w Kambodży wyposażony był głównie w pojazdy ciężarowo-terenowe produkcji polskiej i japońskiej. Ze względu na korzystne osiągi w pokonywaniu terenu oraz dobre przygotowanie polskich samochodów część z nich była używana także przez wojska sojusznicze. Stale utrzymywano około 25 pojazdów w gotowości do przekazania wojskom francuskim, których samochody ulegały częstym usterkom. Wysoka intensywność działań polskich żołnierzy, którzy niejednokrotnie wykonywali zadania także w godzinach nocnych, wpłynęła na pozytywny wizerunek Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej w środowisku międzynarodowym⁴²⁵.

W 1992 roku rozpoczął się nowy rozdział polskiego udziału w misjach poza granicami kraju w ramach uczestnictwa w Siłach Ochronnych Narodów Zjednoczonych (UNPROFOR). Polska została poproszona o wysłanie batalionu operacyjnego w rejon Krajiny na terenie byłej Jugosławii. Do wykonania tego zadania wyznaczono batalion

---

⁴²³ Tamże.

⁴²⁴ Tamże.

⁴²⁵ Tamże.

sformowany na bazie jednostek Śląskiego Okręgu Wojskowego. Celem misji było powstrzymanie eskalacji konfliktu regionalnego, który rozpoczął się w 1991 roku po rozpadzie Jugosławii. Do głównych zadań polskich żołnierzy należało: monitorowanie i patrolowanie terenów chronionych przez Organizację Narodów Zjednoczonych, ochrona ważnych obiektów infrastruktury, eskortowanie konwojów humanitarnych, kontrola wycofywania się uzbrojonych jednostek do wyznaczonych stref, a także nadzór nad działaniem lokalnej policji⁴²⁶.

Żołnierze Garnizonu Nysa uczestniczyli w misji UNPROFOR na terenie byłej Jugosławii w latach 1994-1995. Podczas misji przedstawiciele 22. Karpackiej Brygady Piechoty Górskiej pełnili obowiązki głównie na stanowiskach logistycznych, takich jak technik kompanii i logistyk kompanii specjalnej. Zasadniczym zadaniem polskiego batalionu operacyjnego było monitorowanie i patrolowanie wyznaczonego odcinka strefy buforowej, w której funkcjonowały stałe i tymczasowe posterunki obserwacyjne. Do szczegółowych zadań realizowanych przez nyskich żołnierzy w trakcie misji należało: ochrona konwojów humanitarnych, ochrona wybranych obiektów infrastruktury, wykonywanie doraźnych punktów kontrolnych w celu zapobiegania przemytu broni, materiałów wybuchowych i narkotyków, zaopatrywanie posterunków obserwacyjnych w wodę, żywność i środki bojowe, realizacja zabezpieczenia medycznego oraz współpraca i wymiana informacji z obserwatorami Organizacji Narodów Zjednoczonych⁴²⁷.

Podczas misji UNPROFOR polscy żołnierze byli wielokrotnie narażeni na ostrzał posterunków obserwacyjnych, a także kolumn pojazdów z zabezpieczeniem logistycznym. Dodatkowym zagrożeniem były liczne miny i materiały wybuchowe rozmieszczone zarówno na otwartych przestrzeniach, jak i drogach. Dokumentacja logistyczna wykonywana przez żołnierzy Garnizonu Nysa była pisana w języku angielskim, co utrudniało i wydłużało czas jej tworzenia. W 1995 roku misja UNPROFOR została przekształcona w Operację Organizacji Narodów Zjednoczonych Przywrócenia Zaufania w Chorwacji (UNCRO), w której także uczestniczyli żołnierze z Nysy⁴²⁸.

---

⁴²⁶ M. Marszałek, J. Zuziak, *Wojsko Polskie w międzynarodowych misjach i operacjach pokojowych*, Warszawa 2010, s. 7 i 27-29.

⁴²⁷ Relacja starszego chorążego sztabowego rezerwy Z. Piątka, zarejestrowana 26.04.2019 r.

⁴²⁸ Tamże.

Rezultatem agresji wojsk izraelskich na Liban w 1978 roku było rozmieszczenie sił pokojowych Organizacji Narodów Zjednoczonych w południowej części tego kraju. Polska w misję Tymczasowych Sił Zbrojnych w Libanie (UNIFIL) zaangażowała się stosunkowo późno, gdyż dopiero w 1992 roku. W pierwszym okresie misji grupa polskich przedstawicieli realizowała głównie zadania zabezpieczenia medycznego. Dwa lata później do Libanu skierowano batalion logistyczny (POLLOG) i Zgrupowanie Pododdziałów Inżynieryjnych. Saperzy realizowali rozminowanie i odbudowę przydzielonego terenu. W czerwcu 1996 roku do Libanu przybyli kolejni polscy żołnierze, którzy w ramach Zgrupowania Pododdziałów Remontowych wykonywali wszelkie naprawy sprzętu używanego przez Organizację Narodów Zjednoczonych. Od 2000 roku w wyniku stabilizacji konfliktu w Libanie stopniowo redukowano misję UNIFIL. Ostateczne zakończenie polskiego udziału w misji w Libanie nastąpiło w grudniu 2009 roku⁴²⁹.

Żołnierze Garnizonu Nysa brali udział w misji UNIFIL w okresie od 1997 do 1998 roku w składzie zmiany wystawianej przez Pomorski Okręg Wojskowy. Przedstawiciele 22. Karpackiej Brygady Piechoty Górskiej wykonywali zadania na stanowiskach dowódcy drużyny składnicy materiałowej i zaopatrzeniowca. Logistycy wypełniali głównie zadania związane z transportem ludzi, sprzętu oraz różnego rodzaju towarów do jednostek operacyjnych. Polski batalion logistyczny do realizacji zadań wykorzystywał pojazdy ciężarowo-terenowe produkcji polskiej i francuskiej oraz japońskie samochody osobowe. Na terenie Libanu obowiązywał wówczas stan wojenny, podczas którego dochodziło do licznych ostrzałów kolumn pojazdów wojskowych, dlatego też wszystkie wyjazdy transportu logistycznego były realizowane z zachowaniem wysokiego poziomu gotowości bojowej⁴³⁰.

W latach 1946-2001 żołnierze Garnizonu Nysa uczestniczyli w 8 na 49 misjach poza granicami kraju, które były realizowane przez Siły Zbrojne Rzeczypospolitej Polskiej w tym okresie. W niemal wszystkich z nich reprezentantami jednostek wojskowych z Nysy było zaledwie kilku lub kilkunastu żołnierzy. Jedynie w rejon misji UNDOF w Syrii skierowane zostały zwarte pododdziały z 2. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej. Wynikało to między innymi ze szkolnego i skadrowanego charakteru jednostek wojskowych oraz systematycznej redukcji wielkości i znaczenia

---

⁴²⁹ L. Elak, *Funkcjonowanie polskich kontyngentów wojskowych poza granicami kraju*, Warszawa 2010, s. 28-30.

⁴³⁰ Relacja starszego chorążego sztabowego rezerwy Z. Piątka, zarejestrowana 26.04.2019 r.

wojsk garnizonu. Zakres udziału nyskich pododdziałów w wykonywanie zadań poza granicami państwa był na miarę posiadanych sił i środków. Postawa żołnierzy garnizonu podczas misji pokojowych i stabilizacyjnych była zawsze nienaganna i profesjonalna, co świadczyło o wysokim poziomie ich wyszkolenia i zaangażowania w wykonywanie obowiązków służbowych.

4. Działanie nyskich jednostek wojskowych w akcji specjalnej Wisła i operacji Dunaj

Oprócz udziału w misjach poza granicami państwa jednostki wojskowe Garnizonu Nysa były także zaangażowane w realizację zadań podczas bojowych działań wewnętrznych i zewnętrznych Wojska Polskiego. W 1947 roku oddziały i pododdziały 7. Łużyckiej Dywizji Piechoty uczestniczyły w akcji specjalnej Wisła w południowo-wschodniej części Polski. Natomiast w 1968 roku żołnierze 2. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej zabezpieczali logistycznie działania 2. Armii Wojska Polskiego w interwencji Układu Warszawskiego na terenie Czechosłowacji.

Tuż po II wojnie światowej żołnierze Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej wzięli udział w akcji specjalnej o kryptonimie Wisła, która trwała od 20 kwietnia do 31 lipca 1947 roku. Była to największa operacja wojskowa aż do 1968 roku, w której polskie związki taktyczne i oddziały prowadziły regularne działania zbrojne. Zasadniczym celem akcji była walka z oddziałami Ukraińskiej Powstańczej Armii i Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów w południowo-wschodnim rejonie Polski. Równorzędnym zadaniem, które miało pomóc w działaniach militarnych była realizacja przesiedlenia ludności ukraińskiej i mieszanej omawianego regionu. W tym celu powołano Grupę Operacyjną, na której czele stanął generał brygady Stefan Mossor⁴³¹.

W akcji wzięli udział żołnierze z niemal wszystkich jednostek Wojska Polskiego skierowani do związków taktycznych i oddziałów utworzonych specjalnie na potrzeby misji. Początkowo do operacji skierowano trzynaście kombinowanych pułków piechoty tworzących trzy zbiorcze dywizje, a także trzy pułki i trzy brygady Wojsk Bezpieczeństwa Wewnętrznego. Powyższe jednostki dołączyły do czterech pułków prowadzących dotychczasowe działania przeciwko ukraińskim oddziałom. Efekty militarne działalności Grupy Operacyjnej w akcji Wisła posiadają swoją złożoność w ocenie. Nie udało się całkowicie zlikwidować struktur Ukraińskiej Powstańczej

---

⁴³¹ J. Pisuliński, wyd. cyt., s. 422-429.

Armii. Doprowadzono jednak do znacznego rozproszenia przeciwnika, zadano mu poważne straty i przeprowadzono wysiedlenie około 1200 miejscowości⁴³².

Na potrzeby akcji zgodnie z decyzją Ministra Obrony Narodowej na bazie 7. Łużyckiej Dywizji Piechoty utworzono sztab zbiorczej 7. Dywizji Piechoty i 7. Kombinowany Pułk Piechoty. W początkowej fazie operacji łączna liczba żołnierzy zbiorczej dywizji, składającej się z dwóch kombinowanych pułków piechoty (7. i 11.), wynosiła 2549. 11. Kombinowany Pułk Piechoty sformowany został na podstawie 38., 40. i 42. Pułku Piechoty z 11. Dywizji Piechoty. Trzon 7. Kombinowanego Pułku Piechoty stanowili natomiast żołnierze 35. Pułku Piechoty 7. Dywizji Piechoty uzupełniani przez wojskowych z 33. i 37. Pułku Piechoty oraz 38. Pułku Artylerii Lekkiej. Dowódcą nowo powstałego oddziału mianowano podpułkownika Józefa Sobiesiaka. W strukturze pułku kombinowanego znajdowały się trzy bataliony składające się z trzech kompanii każdy. W składzie 7. Kombinowanego Pułku Piechoty było także 239 elewów ze szkoły podoficerskiej, których podczas trwania misji systematycznie odsyłano do garnizonu⁴³³.

W rejon akcji zostały skierowane związki taktyczne i oddziały utworzone na bazie istniejących pododdziałów dywizji sformowane specjalnie na potrzeby realizacji celów misji. Skutkiem takiego rozwiązania były problemy związane ze współdziałaniem żołnierzy podczas organizacji i realizacji zadań w trakcie trwania akcji. W początkowej fazie misji żołnierze dywizji napotkali na trudności wynikające ze słabego przygotowania wojska do specyfiki działań przeciwnika. Większość składu polskich oddziałów stanowili żołnierze frontowi z czasów II wojny światowej, którzy doskonale radzili sobie w obronie pozycyjnej. Walka w Bieszczadach koncentrowała się natomiast na działaniach przeciwdywersyjnych i przeciwpartyzanckich, do których żołnierze nie byli przygotowani w sposób należyty. Problemem był także brak doświadczenia bojowego wśród rekrutów, którzy uzupełnili 7. Łużycką Dywizję Piechoty po wojnie⁴³⁴.

W rozkazie operacyjnym dowódcy Grupy Operacyjnej z 19 kwietnia 1947 roku określono dla 7. Dywizji Piechoty miejsce rozmieszczenia stanowiska dowodzenia, które miało znajdować się w Kulusznm. Do pierwszych zadań dywizji należało zajęcie rejonów odpowiedzialności, rozpoznanie terenu, prowadzenie wnikliwego wywiadu

---

⁴³² Tamże, s. 21, 109, 127, 140, 143 i 422-429.

⁴³³ M. Juchniewicz, *Udział 7 Łużyckiej dywizji Piechoty w Akcji "Wisła". Walki z bandami UPA*, *Wojskowy Przegląd Historyczny* 1962, nr 4, s. 4.

⁴³⁴ F. Kusiak, Z. Nowacki, wyd. cyt., s. 10.

o przeciwniku, a w przypadku nawiązania kontaktu walka z jego oddziałami przez wyznaczone grupy manewrowe. W planie działania wydanym przez dowódcę Grupy Operacyjnej 7. Dywizja Piechoty otrzymała zadanie przesiedlenia ludności ukraińskiej i mieszanej ze wschodniej części powiatu sanockiego i zachodniej części powiatu leskiego oraz potwierdzenie obecności w tym rejonie sotni (odpowiednik kompanii) Ukraińskiej Powstańczej Armii dowodzonej przez Stepana Stebelskiego o kryptonimie Chrinia. W drugim etapie działań po upływie dwóch tygodni dywizja miała zostać przemieszczona w rejon Przemyśla⁴³⁵.

Dowództwo 7. Dywizji Piechoty wraz z 7. Kombinowanym Pułkiem Piechoty dotarły w miejsce prowadzenia działań 21 kwietnia 1947 roku. Na stacji w Szczawnem-Kulasznie pozostawiono jedną kompanię do jej ochrony. Pozostałą część pułku rozlokowano w miejscowości Płonna. 11. Kombinowany Pułk Piechoty przybył w rejon misji dopiero 24 kwietnia i został rozmieszczony w miejscowości Nowosiółki. Pas działania dywizji obejmował rejony styczne powiatów sanockiego i leskiego, aż po Góry Słonne. Od 22 kwietnia pododdziały 7. Kombinowanego Pułku Piechoty prowadziły rozpoznanie terenu. Nie znaleziono wówczas sotni Chrinia, która miała znajdować się w pobliskich lasach⁴³⁶.

Dla dywizji wskazane zostały punkty załadowcze do przesiedlania ludności ukraińskiej i mieszanej. Zgodnie z instrukcją wysiedleńczą wydaną przez dowództwo Grupy Operacyjnej przesiedleńcy mieli docierać do punktów zbiorczych własnym transportem. W następnej kolejności wojsko wykorzystując samochody miało transportować ludzi wraz z ich dobytkiem do punktów załadowczych. Do zadań dowódców pułków kombinowanych należało zorganizowanie pododdziałów wysiedlających, punktów zbiorczych i załadowczych oraz oddziałów konwojujących. Przygotowania do akcji przesiedleńczej były realizowane w tajemnicy przed ludnością cywilną regionu. 7. Dywizja Piechoty kontrolowała tereny gmin powiatu sanockiego: Bukowsko, Morochów, Szczawne i Zagórz-wieś oraz tereny gmin powiatu leskiego: Hoczew, Lesko-wieś i Tarnawę Dolną. 7. Kombinowany Pułk Piechoty odpowiadał za punkty załadowcze na stacjach w Szczawnem-Kulasznie i Pisarowcach. Do ochrony punktów wyznaczono po dwóch oficerów i pięćdziesięciu żołnierzy, a do konwojowania ludności 98 żołnierzy. Punkty zborne zorganizowano w pobliżu stacji Szczawne-Kulaszne oraz w Bukowsku i Prusieku. Punkty załadowcze

---

⁴³⁵ F. Sikorski, *Kabewiaci w akcji "Wisła"*, Warszawa 1989, s. 14-15 i 33.

⁴³⁶ M. Juchniewicz, wyd. cyt., s. 7-11; J. Pisuliński, wyd. cyt., s. 194-195.

11. Kombinowanego Pułku Piechoty znajdowały się w Zagórzcu. Do ich ochrony wyznaczono 52 żołnierzy, a do konwojowania ludności 70. Punkty zborne pułku były zorganizowane w Hoczwi i Kalnicy⁴³⁷.

Akcja wysiedlania rozpoczęła się 28 kwietnia 1947 roku o godzinie 4 rano. W tym samym dniu żołnierze 7. Kombinowanego Pułku Piechoty przetransportowali na stację w Szczawnem-Kulasznie mieszkańców pięciu wsi. Punkt zbiorczy w Bukowsku nie był prawidłowo przygotowany pod względem logistycznym do przyjęcia wysiedlanej ludności. W tym samym czasie 11. Kombinowany Pułk Piechoty przetransportował ludzi z sześciu wsi do Hoczwi i Kalnicy. 7. Dywizja Piechoty zakończyła wysiedlanie w tym rejonie 12 maja 1947 roku. Do tego czasu przesiedlono łącznie 10337 osób z terenów będących w odpowiedzialności dywizji. Schwytano 17 ukraińskich żołnierzy i aresztowano 209 osób oskarżonych o współpracę z Ukraińską Powstańczą Armią. Przesiedlana ludność nie stawiała oporu podczas czynności realizowanych przez żołnierzy dywizji. Występowały natomiast problemy organizacyjne związane między innymi z przepełnionymi punktami zbiorczymi i załadowczymi, brakiem paliwa oraz wypadkami samochodowymi. W jednym z nich po zderzeniu z pociągiem pancernym zginął dowódca 7. Dywizji Piechoty pułkownik Jan Kobyłański. 8 maja dywizja rozpoczęła przekazywanie rejonu odpowiedzialności 1. Dywizji Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego⁴³⁸.

Podczas wysiedlania ludności ukraińskiej oddziały nie podejmowały walki z żołnierzami Wojska Polskiego i nie utrudniały akcji przesiedlania za wyjątkiem kilku zdarzeń minowania szlaków komunikacyjnych. Jak wynika z dokumentów archiwalnych Ukraińcy byli zaskoczeni akcją o tak dużej skali i liczbie zaangażowanego wojska. Działania Ukraińskiej Powstańczej Armii sprowadzały się do prowadzenia rozpoznania, zdobywania informacji o przeciwniku oraz gromadzenia żywności. W pierwszym dniach akcji 7. Dywizja Piechoty nie prowadziła działań bojowych koncentrując główny wysiłek na wysiedlaniu ludności. Po jego zakończeniu dywizja wydzieliła grupy operacyjne do realizacji patrolowania, przeczesywania terenów leśnych oraz organizacji zasadzek. Pierwszą znaczącą akcją przeczesywania góry Chryszczatej przeprowadzono 5 maja, a następną dwa dni później. Obie operacje nie przyniosły oczekiwanych rezultatów. 10 maja pod Rzepedzią dywizyjna kompania

---

⁴³⁷ *Akcja Wisła 1947: dokumenty i materiały*, dok. 89, s. 380-383; dok. 95, s. 392-394; dok. 128, s. 447-449; dok. 135, s. 463; dok. 137, s. 466-467; dok. 138, s. 467-469.

⁴³⁸ Tamże, dok. 151, s. 484; dok. 159, s. 494-495; dok. 178, s. 520.

zwiadu wraz z żołnierzami 7. Kombinowanego Pułku Piechoty nawiązały kontakt ogniowy z przedstawicielami sotni Chrinia, w wyniku którego zabito trzech i aresztowano jednego żołnierza. Podczas realizacji działań bojowych dywizji dostrzeżono braki w wyszkoleniu żołnierzy, przejawiające się między innymi w trudnościach w orientacji i przemieszczaniu się w terenie lesistym oraz problemach z posługiwaniem się bronią⁴³⁹.

11 maja 1947 roku żołnierze 7. Dywizji Piechoty współdziałając z 6. Dywizją Piechoty, 12. Kombinowanym Pułkiem Piechoty, 1. Brygadą Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Wojskami Ochrony Pogranicza uczestniczyły w jednej z największych operacji militarnych podczas całej akcji. Działanie Wojska Polskiego było skierowane przeciwko sotniom Chrinia i Stacha, które według informacji rozpoznawczych miały przebywać w rejonie góry Chryszczatej. W celu otoczenia przeciwnika pododdziały 7. Kombinowanego Pułku Piechoty przemieszczały się w jego kierunku od północnej strony masywu, a siły 11. Kombinowanego Pułku Piechoty od wschodu. W odpowiedzi ukraińscy żołnierze podzielili się na mniej liczne grupy i przeniknęli przez rozciągnięte tyraliery wojska przy niewielkich stratach własnych. Operacja trwała do 15 maja i zakończyła się niepowodzeniem. Po odejściu wojska obie sotnie wróciły w rejon góry Chryszczatej. Wynikiem tej akcji była zmiana taktyki działania polskich oddziałów. Od tego momentu operacje bojowe realizowano mniejszymi siłami i tylko w przypadku uzyskania potwierdzonych informacji wywiadowczych⁴⁴⁰.

W drugiej fazie akcji Wisła 7. Dywizja Piechoty wzmocniona 10. Kombinowanym Pułkiem Piechoty otrzymała rozkaz przemieszczenia się w rejon powiatu jarosławskiego do Zasania, gdzie wspierała działanie nowo utworzonej 3. Dywizji Piechoty w zakresie zwalczania kurenia (odpowiednik batalionu) Zalizniaka i 9. Dywizji Piechoty w zakresie wysiedlania ludności. Dywizja zajęła nowe miejsce dyslokacji w dniu 17 maja. Jej sztab rozmieszczono w Tyrawie Wołowskiej⁴⁴¹. Do jej zadań należało kontynuowanie wysiedlania wsi położonych od Sanu aż po granicę, niedopuszczenie do przekroczenia Sanu przez kureń Bajdy oraz zlikwidowanie sotni Kryłacza znajdującej się na zachód od Birczy. Przesiedlaną ludność kierowano do punktu w Kuźminie lub na stację w Załużu. W kolejnych dniach dwa pułki 7. Dywizji

---

⁴³⁹ J. Pisuliński, wyd. cyt., s. 245-246 i 250-252.

⁴⁴⁰ *Akcja Wisła 1947: dokumenty i materiały*, dok. 215, s. 578-583.

⁴⁴¹ Tamże, dok. 153, s. 486-488.

Piechoty (7. i 11.) współdziałając z 28. Kombinowanym Pułkiem Piechoty realizowały operację przeciwko kureniovi przemyskiemu. Podczas działań żołnierze 11. Kombinowanego Pułku Piechoty zastrzelili czterech i aresztowali jednego z przedstawicieli sotni Burlaki i Łastiwki. Za wyjątkiem tej akcji pułki dywizji nie odniosły w tym okresie znaczących sukcesów w likwidowaniu ukraińskich sotni⁴⁴². W rozkazie operacyjnym dowództwa Grupy Operacyjnej podsumowującym dotychczasowy przebieg akcji Wisła, 7. Dywizja Piechoty została skrytykowana za brak postępów w zwalczaniu kurenia Zalizniaka⁴⁴³.

Pod koniec maja sztab 7. Dywizji Piechoty przeniósł się do Pruchnika, gdzie wysiedlono 14 wsi z pogranicza powiatów jarosławskiego, przeworskiego i przemyskiego. Następnie dywizja zajęła rejon dyslokacji w powiecie jarosławskim z zadaniem zakończenia jego wysiedlania i walki z oddziałami Ukraińskiej Powstańczej Armii. Dowództwo dywizji rozmieszczone zostało w Jarosławiu, 7. Kombinowany Pułk Piechoty w Sieniawie, 10. Kombinowany Pułk Piechoty w Bystrowicach, a 11. Kombinowany Pułk Piechoty w Laszkach. Rejon odpowiedzialności dywizji był niemalże identyczny jak granice administracyjne powiatu. Podczas przeczesywania lasów w okolicach Cetuli żołnierze dywizji zastrzelili dowódcę samodzielnej sotni Perejesławy – Jarosława Hamela o kryptonimie Bryl. Był to jeden z największych sukcesów dywizji w trakcie całej akcji Wisła⁴⁴⁴.

28 maja 1947 roku rozpoczęto przesiedlanie ludności w rejonie odpowiedzialności dywizji. Punkty zbiorcze utworzono w Dobczy, Radymnie, Sieniawie oraz Łówczy, a punkty załadowcze w Gorliczynie, Grodzisku Dolnym i Tryńczy. Przesiedlaną ludność kierowano na stację w Przeworsku. Za wyjątkiem wsi Łazy, gdzie wojsko musiało użyć siły do wyciągania mieszkańców z domów, wysiedlana ludność nie stawiała oporu wobec wojska. 20 czerwca przerwano przesiedlanie ludności w powiecie jarosławskim. Część sił 7. Dywizji Piechoty skierowano w rejon powiatu lubaczowskiego z zadaniem wykrycia grup przeciwnika w tamtejszych lasach. Pomimo braku znaczących sukcesów w działaniach bojowych wojska morale żołnierzy Ukraińskiej Powstańczej Armii systematycznie spadało. Było to spowodowane między innymi akcją wysiedlania ich rodzin, brakiem żywności

---

⁴⁴² J. Pisuliński, wyd. cyt., s. 307-308.

⁴⁴³ *Akcja Wisła 1947: dokumenty i materiały*, dok. 276, s. 687-693.

⁴⁴⁴ Tamże.

i odzieży oraz intensywnym oddziaływaniem wojska, które zmuszało Ukraińców do ciągłego przemieszczania się⁴⁴⁵.

Na przełomie czerwca i lipca 1947 roku 7. Dywizja Piechoty wzmocniona 4. Kombinowanym Pułkiem Piechoty wznowiła wysiedlanie ludności ukraińskiej z powiatów jarosławskiego i lubaczowskiego. Punkty zbiorcze zorganizowano w miejscowościach: Wielkie Oczy, Horyniec, Lubaczów, Munina, Laszki oraz Sieniawa. Punkty załadowcze utworzono na stacji w Grodzisku i Przeworsku. Wysiedlono wówczas 2082 osoby z 94 miejscowości. 24 czerwca dowództwo Grupy Operacyjnej wydało wytyczne, w których 7. Dywizji Piechoty nakazano walkę z ostatnimi sotniami z kurenia Zalizniaka. W rejonie odpowiedzialności 7. Kombinowanego Pułku Piechoty znalazły się lasy sieniawskie i dzikowskie, w których przebywały sotnie Kałynowycza i Tuczy. W dzień przeszukiwano teren, a w nocy organizowano zasadzki. Pomimo intensywnych działań pułku, który 25-krotnie przeczesywał lasy i urządził ponad tysiąc zasadzek nie osiągnięto zakładanych rezultatów. Przyczyną takiego stanu rzeczy były między innymi brak współpracy wojska z funkcjonariuszami Urzędu Bezpieczeństwa, słaby poziom wyszkolenia, brak dyscypliny, niechęć do walki oraz negatywny stosunek żołnierzy do oficerów Armii Czerwonej⁴⁴⁶.

Przeczesywanie lasów w rejonie odpowiedzialności dywizji trwało do 21 lipca. Z upływem czasu żołnierze 7. Dywizji Piechoty zaczęli odnosić sukcesy w walce z oddziałami Ukraińskiej Powstańczej Armii. Najskuteczniejszą metodą walki okazały się zasadzki. Dowództwo dywizji wykazywało, że w wyniku działań jej pododdziałów podczas całej akcji unieszkodliwiono 105 ukraińskich żołnierzy (zabitych, aresztowanych lub dezertów). 15 lipca 1947 roku podjęto decyzję o zakończeniu akcji Wisła. Na odprawie podsumowującej misję dowódca grupy przekazał ostatnie wytyczne dla dowódców dywizji w zakresie powrotu jednostek do garnizonów. Żołnierze 7. Dywizji Piechoty przemieścili się do stałych miejsc dyslokacji 26-30 lipca⁴⁴⁷.

Ocena działań 7. Dywizji Piechoty, jak i całego Wojska Polskiego w akcji Wisła, jest obarczona złożonością wielu czynników mających na nią wpływ. W rejonie odpowiedzialności Grupy Operacyjnej nie udało się całkowicie zlikwidować struktur Ukraińskiej Powstańczej Armii i jej siatki cywilnej. Niemniej jednak, wojsko

---

⁴⁴⁵ J. Pisuliński, wyd. cyt., s. 298-303.

⁴⁴⁶ *Akcja Wisła 1947: dokumenty i materiały*, dok. 327, s. 767-768; dok. 372, s. 836.

⁴⁴⁷ Tamże, dok. 349, s. 797-801; J. Pisuliński, wyd. cyt., s. 394-395 i 400-403.

przesiedliło około 140 tysięcy ludzi oraz zadało poważne straty ukraińskim oddziałom, co stanowiło zasadniczy cel akcji. Do dzisiejszego dnia toczą się nierozstrzygnięte spory dotyczące konieczności podjęcia akcji przesiedlania w celu walki z Ukraińską Powstańczą Armią. W podsumowaniu działań Grupy Operacyjnej 7. Dywizja Piechoty została skrytykowana za brak znaczących efektów w zwalczaniu przeciwnika. Dywizja nie ustrzegła się błędów taktycznych, wypadków samochodowych, problemów w posługiwaniu się bronią i dyscyplinie, które mają wpływ na ocenę jej działań podczas całej akcji. Niemniej jednak dywizja zrealizowała znaczną część stawianych przed nią zadań i tym samym przyczyniła się do zakończenia operacji 31 lipca 1947 roku.

Od 23 sierpnia do 11 listopada 1968 roku Siły Zbrojne Rzeczypospolitej Polskiej brały udział w interwencji Układu Warszawskiego na terenie Czechosłowacji o kryptonimie Dunaj. Celem operacji, w której uczestniczyło ponad 24 tysiące polskich żołnierzy, było zatrzymanie reform społecznych i gospodarczych w tym kraju mogących, jak się obawiano, oddziaływać na pozostałe społeczeństwa państw Układu Warszawskiego. Na bazie jednostek Śląskiego Okręgu Wojskowego utworzono 2. Armię Wojska Polskiego, która pod dowództwem generała brygady Floriana Siwickiego realizowała zadania na terenie Czechosłowacji wchodząc w skład Grupy Armii Północ. Trzon armii stanowiły następujące związki taktyczne: 4. Dywizja Zmechanizowana, 10. Dywizja Pancerna, 11. Dywizja Pancerna oraz 6. Dywizja Powietrznodesantowa. Podczas operacji Wojsko Polskie dysponowało 600 czołgami, 450 działami różnego typu oraz 3 tysiącami samochodów⁴⁴⁸.

Jednostki wojskowe Garnizonu Nysa brały pośredni udział w interwencji zbrojnej na terenie Czechosłowacji. W Kłodzku, które w tym okresie wchodziło w skład 2. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej rozwinięta została Baza Zaopatrzenia Materiałowego 2. Armii Wojska Polskiego. Baza została zorganizowana w oparciu o infrastrukturę 27. Pułku Zmechanizowanego. Jej zadaniem było zgromadzenie niezbędnych zapasów dla wojsk szykujących się do prowadzenia działań w ramach operacji. Kadra bazy została uzupełniona personelem z okręgowych składnic tworząc magazyny poszczególnych służb pionu kwatermistrzowskiego 2. Armii Wojska Polskiego. Transport z zaopatrzeniem przemieszczał się trasą międzynarodową E-12 łączącą Kłodzko z czeską miejscowością Hradec Kralove, skąd był rozwożony do rejonów dyslokacji poszczególnych dywizji, które znajdowały się w pobliżu. Średnia

---

⁴⁴⁸ L. Kowalski, wyd. cyt., s. 5-6, 15 i 18.

odległość kłodzkiej bazy od dywizyjnych rejonów rozmieszczenia wynosiła 140-150 kilometrów, co umożliwiała dostarczenie niezbędnego zaopatrzenia w ciągu jednej doby⁴⁴⁹.

Z bazy w Kłodzku przewożono niemal wszystkie rodzaje zaopatrzenia począwszy od żywności, a kończąc na papierosach. Duże potrzeby wojska oraz zakaz zawłaszczania mienia czeskiego spowodowały, że armijna kompania transportowa była cały czas w ruchu. Transport środków na drodze z Kłodzka do Hradec Kralove napotykał na trudności wydłużające czas dostawy ładunku. Czesi budując barykady blokowali drogę dowozu, co skutkowało opóźnieniami związanymi z usuwaniem przeszkód. Z czasem na czele kolumn zaczęto wysyłać ciężki sprzęt do torowania dróg oraz rezygnowano z transportu kołowego na rzecz kolei. Ciągłość zaopatrzenia podczas całej operacji nie została ani razu przerwana⁴⁵⁰.

W trakcie operacji Dunaj na terenie Garnizonu Nysa znajdował się rejon rozmieszczenia 6. Pomorskiej Dywizji Powietrznodesantowej. Wszystkie jednostki dywizji stacjonowały wokół Międzylesia, w którym znajdowało się także jej dowództwo. W zagrodach wiejskich w Goworowie rozlokowano 16. Batalion Powietrznodesantowy, a w ośrodku wczasowym w Bolesławowie 10. Batalion Powietrznodesantowy. Przydzielony do dywizji 1. Pułk Czołgów został umieszczony w Wielopolu-Zdrój. Kadre i żołnierzy dywizji rozmieszczono w kwaterach. W Domaszkanie stacjonował dywizjon dział pancernych, a dywizjon artylerii w Roztokach koło Międzylesia. Stosunek mieszkańców Kotliny Kłodzkiej wobec żołnierzy dywizji był przyjazny i życzliwy. Jednostki 6. Pomorskiej Dywizji Powietrznodesantowej poza szkoleniem udzielały pomocy lokalnej społeczności w pracach rolnych, organizowały pokazy spadochronowe oraz poprawiały stan dróg. Jednostki dywizji realizowały rotacyjnie działania rozpoznawcze na terenie Czechosłowacji, w ramach których rozpoznawano obiekty wojskowe, wykonywano patrole, poznawano teren oraz obserwowano ruchy wojsk czeskich⁴⁵¹.

Efekty działań Wojska Polskiego w operacji Dunaj posiadają swoją złożoność w ocenie. Zbrojna interwencja na terenie Czechosłowacji miała głównie pejoratywne znaczenie dla wizerunku Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej zarówno w rodzimym

---

⁴⁴⁹ *Kronika 2. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej imienia Jana Henryka Dąbrowskiego*, AWO 6486/90/14, s. 162-163.

⁴⁵⁰ Tamże; L. Kowalski, wyd. cyt., s. 78, 91, 192-193, 200 i 205.

⁴⁵¹ Tamże.

społeczeństwie, jak i na arenie międzynarodowej. Niemniej jednak jednostki wojskowe Garnizonu Nysa wywiązały się w sposób należyty ze stawianych przed nimi zadań podczas omawianej operacji.

Generalny wniosek płynący z przedstawionej koncepcji użycia jednostek wojskowych Garnizonu Nysa sprowadzić można do stwierdzenia, iż obecność wojska w tym regionie stanowiła istotny element systemu bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1946-2001. Realizując zadania szkoleniowe nyskie związki taktyczne były w gotowości do prowadzenia działań ofensywnych i defensywnych w terenie otwartym, górzystym, lesistym i zurbanizowanym. Świadczą o tym między innymi oceny z licznych ćwiczeń taktycznych, kontroli i inspekcji. System szkolenia był doskonalony poprzez systematyczne wprowadzanie nowych form i metod nauczania. Taktyka stanowiła kluczowy element, na którym koncentrowano uwagę podczas szkolenia bojowego, co finalnie miało pozwolić na fizyczne i psychiczne przygotowanie żołnierzy do realizacji zadań w trudnych i zmieniających się warunkach. Udział nyskich oddziałów, pododdziałów i żołnierzy w misjach i operacjach poza granicami państwa miał znaczący wpływ na podnoszenie efektywności ich działania, a także kształt zmian zachodzących w nyskich formacjach wojskowych. Rezultatem nienagannej postawy przedstawicieli garnizonu podczas wykonywania wskazanych zamierzeń było wzmocnienie jego pozycji w strukturach Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej.

Rozdział V

ROLA WOJSKA W ŻYCIU SPOŁECZEŃSTWA MIASTA I REGIONU NYSY

W latach 1946-2001 jednostki wojskowe Garnizonu Nysa oprócz funkcji militarnej wykonywały również zadania o charakterze pokojowym w zakresie udzielania i niesienia pomocy społeczeństwu, gospodarce narodowej oraz wojsku. Skala i rodzaj zaangażowania żołnierzy były zróżnicowane ze względu na potrzeby państwa, zakres współpracy z lokalnym społeczeństwem oraz sytuację polityczną w kraju. Realizację zasadniczych przedsięwzięć wojsk garnizonu w sferze niemilitarnej należy rozpatrywać w trzech aspektach, jako: aspekt bojowy, aspekt szkoleniowo-produkcyjny oraz aspekt społeczny.

1. Bojowy aspekt realizacji zadań niemilitarnych przez nyskie formacje wojskowe

W latach 1945-2001 zasadnicze zadania Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej w aspekcie bojowym działań niemilitarnych ukierunkowane były przede wszystkim na rozminowaniu terytorium państwa z resztek min i amunicji, a także udziale w likwidacji klęsk naturalnych i cywilizacyjnych. Oczyszczanie terenów i obiektów z pozostałych po II wojnie światowej środków bojowych było realizowane do 1956 roku w ramach operacji rozminowania terytorium kraju⁴⁵². W tym czasie usunięto ponad 14,75 milionów min różnego rodzaju, a także zniszczono niemal 59 milionów wszelakiego typu amunicji. Od 1957 roku oczyszczanie państwa z przedmiotów wybuchowych i niebezpiecznych wykonywały patrole minersko-saperskie, których liczba w poszczególnych latach w zależności od potrzeb wynosiła od 35 do 70⁴⁵³. Akcja rozminowania trwa do dnia dzisiejszego.

Istotny wkład w operację oczyszczania terytorium Polski z min i różnego rodzaju amunicji w latach 1946-2001 wniosły jednostki wojskowe Garnizonu Nysa. Do końca 1948 roku żołnierze 7. Łużyckiej Dywizji Piechoty wraz z saperami ze Śląskiego

---

⁴⁵² Z. Cutter, *Funkcja niemilitarna wojsk inżynierskich w latach 1957-1979 jako postulat badawczy* [w:] M. Franz, Z. Pilarczyk, *Wojna - Wojsko - Historia Wojskowości. Problemy i kierunki badań historyczno-wojskowych. Księga Jubileuszowa na 50-lecie Zakładu Historii Wojskowości Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu*, Poznań 2019, s. 333-334.

⁴⁵³ Z. Barszczewski, *Przywrócone życiu. Rozminowanie ziem Polski*, Warszawa 1998, s. 8-9.

Okręgu Wojskowego w ramach podstawowej akcji rozminowywania zlikwidowali ponad 3,5 miliona min oraz 7 milionów pozostałych po wojnie pocisków artyleryjskich, niewypałów oraz bomb lotniczych. W wyniku działań wojsk inżynieryjnych przekazano około 18 tysięcy hektarów gruntów dla rolnictwa. Na terenie Śląskiego Okręgu Wojskowego rozminowano łącznie 18,7 tysięcy kilometrów dróg, 6,2 tysięcy kilometrów torów kolejowych oraz ponad 700 mostów drogowych i kolejowych. W 1949 roku żołnierze z 18. Batalionu Saperów brali także udział w rozminowywaniu ważnych obiektów infrastruktury Śląska, takich jak port w Gliwicach, huta Pokój w Bytomiu oraz huta Baildon w Katowicach⁴⁵⁴.

Do 1956 roku saperzy z Nysy prowadzili oczyszczanie w rejonie Lubania, Zgorzelca, Jeleniej Góry, Legnicy oraz na terenie województwa katowickiego i wschodniej części Opolszczyzny⁴⁵⁵. Powyższe zadania realizowano w trudnych i niebezpiecznych warunkach. Organizację i prowadzenie prac inżynieryjnych komplikowały niemiecki sposób minowania, prowadzenie prac saperskich w różnych porach roku oraz brak kompletnej dokumentacji rozmieszczenia pól minowych. Dodatkowym utrudnieniem dla żołnierzy było rozminowywanie cywilnych obiektów infrastruktury z założonych przez hitlerowców min pułapek i ładunków ustawionych na nieusuwalność⁴⁵⁶.

W kolejnych latach nyscy saperzy kontynuowali prace w zakresie oczyszczania terenu garnizonu, a także obszarów położonych poza jego granicami z pozostałych po II wojnie światowej środków bojowych. Zadania te były realizowane przez patrole saperskie organizowane zazwyczaj w sile drużyny. Udział żołnierzy Garnizonu Nysa w powyższych działaniach przyczynił się do oczyszczenia Ziemi Nyskiej z wszelkiego rodzaju przedmiotów wybuchowych, uwolnienia społeczeństwa od śmiertelnego zagrożenia nimi, a także stworzenia możliwości odbudowy regionu i zapewnienia ludności względnie normalnych i bezpiecznych warunków życia⁴⁵⁷.

Najbardziej wymierne korzyści dla społeczeństwa wynikały z udziału Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej w likwidacji klęsk naturalnych i cywilizacyjnych. W zależności od przyczyn powodujących wystąpienie klęski, dzieli się je na katastrofy naturalne i katastrofy społeczne. Do pierwszej grupy zalicza się zdarzenia przyrodnicze

---

⁴⁵⁴ B. Dziaduch, wyd. cyt., s. 67-69, 81 i 90.

⁴⁵⁵ Tamże.

⁴⁵⁶ R. Majewski, *Z dziejów...*, wyd. cyt., s. 44-45.

⁴⁵⁷ Z. Barszczewski, *Przywrócone...*, wyd. cyt., s. 7, 363 i 366; R. Majewski, *Zarys...*, wyd. cyt., s. 11 i 38.

i żywiolowe, a do drugiej klęski techniczne, spowodowane działalnością człowieka⁴⁵⁸. Do zadań realizowanych przez Wojsko Polskie w zakresie zwalczania klęsk żywiołowych w latach 1946-2001 należało: monitorowanie skażeń promieniotwórczych, chemicznych i biologicznych na terenie kraju, prowadzenie działań poszukiwawczo-ratowniczych, udzielanie pomocy podmiotom cywilnym i społeczeństwu w reagowaniu na sytuacje kryzysowe i likwidacji ich skutków, doskonalenie krajowego systemu monitorowania, powiadamiania, ostrzegania o zagrożeniach oraz likwidowania skutków klęsk żywiołowych i katastrof, a także doskonalenie i rozwój krajowego systemu zarządzania kryzysowego⁴⁵⁹.

Jednostki wojskowe Garnizonu Nysa wielokrotnie uczestniczyły w zwalczaniu katastrof naturalnych na terenie Śląskiego Okręgu Wojskowego. W latach 1946-1956 żołnierze 7. Łużyckiej Dywizji Piechoty pomagali społeczeństwu w walce z częstymi powodziami i pożarami. W omawianym okresie saperzy bronili mostów drogowych i kolejowych na rzece Nysie Kłodzkiej oraz uczestniczyli w akcji przeciwlodowej i przeciwpowodziowej na Nysie Kłodzkiej i Łużyckiej. Żołnierze dywizji brali także udział w akcji odsnieżania na terenie garnizonu. Pomimo braku doświadczenia w zakresie prowadzenia działań kryzysowych i braku specjalistycznego sprzętu, takiego jak na przykład samobieżne środki pływające, wojsko skutecznie pomagało społeczeństwu ograniczać i likwidować skutki wyrządzone przez powodzie⁴⁶⁰.

Od 1956 do 1989 roku żołnierze 33. Pułku Zmechanizowanego i 18. Batalionu Saperów z Nysy corocznie pełnili pięćdziesięcioosobowe dyżury w gotowości do odsnieżania trakcji kolejowych w rejonie Nysy. Saperzy brali także udział w licznych akcjach ratunkowych podczas powodzi powstających na skutek wylania rzeki Nysy Kłodzkiej i Nysy Łużyckiej. Realizując zadania związane z zarządzaniem kryzysowym wojsko budowało wały celem ochrony miast regionu, brało udział w ewakuacji ludności i mienia z zagrożonych powodzią terenów oraz prowadziło działalność w zakresie likwidacji zatorów lodowych⁴⁶¹.

---

⁴⁵⁸ Z. Cutter, *Funkcja...*, wyd. cyt., s. 332.

⁴⁵⁹ Z. Kuśmirek, *Udział wojska w sytuacjach kryzysowych*, Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Witelona w Legnicy 2014, nr 10 (1), s. 18-19.

⁴⁶⁰ Cz. Szafran, *Udział wojska w zwalczaniu klęsk żywiołowych na Ziemiach Zachodnich i Północnych* [w:] S. Gać, *Ludowe Wojsko Polskie w walce, służbie i pracy na Ziemiach Zachodnich i Północnych*, Poznań 1983, s. 355.

⁴⁶¹ *Pismo Szefa Wojsk Inżynierskich Śląskiego Okręgu Wojskowego z dnia 31.01.1972 roku*, AWO 2659/74/13, s. 26-27; *Kronika 2. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej imienia Jana Henryka Dąbrowskiego*, AWO 6486/90/14, s. 83 i 115-116; *Zestawienie kosztów udziału wojska w zwalczaniu*

W lipcu 1958 roku żołnierze nyskich formacji wojskowych uczestniczyli w akcji przeciwpowodziowej broniąc mostów na rzece Nysie Łużyckiej. W 1960 roku saperzy walczyli z żywiołem w Koźlu, gdzie zajmowali się ewakuacją ludności cywilnej i ich mienia z zalanych powodzią terenów. Od 1960 do 1979 roku wojsko wielokrotnie pomagało społeczeństwu zwalczać i ograniczać skutki katastrof naturalnych występujących na terytorium Dolnego Śląska. Podczas jednej z największych powodzi jaka miała miejsce w tym regionie żołnierze Garnizonu Nysa ochraniali mosty, budowali wały ochronne, ewakuowali ludzi i zwierzęta hodowlane z gospodarstw rolnych oraz dowozili żywność w trudno dostępne miejsca⁴⁶².

Nyskie jednostki wojskowe były zaangażowane także w realizację zadań podczas powodzi tysiąclecia w lipcu 1997 roku, kiedy to niemal cały region ucierpiał z powodu wylania rzeki Nysy Kłodzkiej. Długotrwałe opady deszczu na terenie całego kraju wywołały gwałtowny wzrost poziomu wód, którego nie można było zatrzymać nawet z wykorzystaniem zbiorników retencyjnych. Efektem tego była powódź i zatopienie miasta Nysy, a w następnej kolejności Wrocławia⁴⁶³. Wojsko uczestniczyło w ewakuacji pacjentów szpitala oraz części mieszkańców Nysy i Kłodzka z mieszkań położonych przy zalanych ulicach. Żołnierze partycypowali również w pracach mających na celu zabezpieczenie tamy na Jeziorze Nyskim i mostów w wymienionych miastach. Wykorzystując obiekty rozmieszczone na terenie batalionu dowodzenia przy ulicy Otmuchowskiej utworzono sztab kryzysowy do walki z żywiołem. Wojsko umożliwiło również komunikację między władzami regionu, a kryzysowym sztabem wojewódzkim poprzez utworzenie łączności kablowej będącej wówczas jedynym dostępnym środkiem porozumiewania się. Pomimo braku specjalistycznego sprzętu żołnierze aktywnie pomagali mieszkańcom zalanych rejonów zarówno w trakcie powodzi, jak i po jej zakończeniu. Niemal wszystkie siły i środki jednostek garnizonu zostały wysłane do likwidacji skutków powodzi. W dowód uznania za udzieloną pomoc podczas tego kataklizmu władze miasta przekazały dowódcy Garnizonu Nysa statuetkę Dar Serca. Zaangażowanie żołnierzy w walkę z żywiołem miało wpływ na pozytywny

---

oraz usuwaniu skutków klęski żywiołowej, AWO 1378/82/2, s. 20; F. Kaczmarcki, S. Soroka, *Wojska inżynieryjne LWP 1945-1979*, Warszawa 1982, s. 239.

⁴⁶² F. Kaczmarcki, S. Soroka, wyd. cyt., s. 239; B. Dziaduch, wyd. cyt., s. 84-86.

⁴⁶³ S. Daniel, *Udział Sił Zbrojnych w zwalczaniu "powodzi tysiąclecia" w Polsce w lipcu 1997 roku* [w:] W. Krzeszowski, *Wojsko w niemilitarnych sytuacjach kryzysowych - dowodzenie i współdziałanie*, Warszawa 2008, s. 99.

odbiór wojska, które potwierdziło, że jest gotowe w każdym momencie i w każdych warunkach nieść pomoc obywatelom regionu⁴⁶⁴.

Działalność nyskich formacji wojskowych w ramach wykonywania zadań rozminowania terytorium państwa i prowadzenia działań ratowniczych pozwala stwierdzić, że oprócz niezaprzeczalnych walorów szkoleniowych przynosiła ona również wymierne efekty dla Rzeczypospolitej Polskiej.

2. Udział związków taktycznych i oddziałów stacjonujących w Nysie w realizacji zadań o charakterze szkolno-produkcyjnym

W Polsce tuż po zakończeniu II wojny światowej konieczne było odbudowanie zasadniczych elementów gospodarki i systemów organizacyjnych państwa, które uległy zniszczeniu w czasie wojny. Realizacja tego zadania miała fundamentalne znaczenie w umożliwieniu obywatelom powrotu do normalnego funkcjonowania w państwie. Doświadczenia z praktycznego działania Sił Zbrojnych biorących udział w niemilitarnych działaniach bojowych pozwoliło na wypracowanie skutecznych metod i technik prowadzenia działań zapobiegawczo-ochronnych, a także na wdrożenie odpowiednich procedur organizacyjnych, szkoleniowych i technicznych w aspekcie szkolno-produkcyjnym⁴⁶⁵.

W latach 1945-2001 polscy żołnierze uczestniczyli w następujących pracach na rzecz gospodarki narodowej: odbudowie miast wraz z ich administracją i infrastrukturą publiczną, budowie i utrzymaniu linii energetycznych, urzędów kolejowych, dróg i mostów, zagospodarowaniu ziem zachodnich i północnych, udzielaniu pomocy przy pracach w górnictwie oraz prowadzeniu aktywności naukowo-technicznych⁴⁶⁶.

Jednostki wojskowe Garnizonu Nysa były zaangażowane w realizację zadań o charakterze szkolno-produkcyjnym na terenie Dolnego Śląska. W 1945 roku w Nysie i Kłodzku utworzono pierwsze wojskowe placówki władzy polskiej w tym regionie. Wskazane instytucje zostały podporządkowane Śląskiemu Okręgowi Wojskowemu i wraz z Rejonowymi Komendami Uzuppełnień i 33. Pułkiem Piechoty miały istotny wpływ na tworzenie i funkcjonowanie organów terenowej administracji polskiej. Wojsko uczestniczyło w organizacji transportu, placówek porządku i bezpieczeństwa publicznego, kreowaniu działalności oświatowej oraz ochronie majątków

---

⁴⁶⁴ M. Grygorowicz, wyd. cyt.; Z. Sorokopas, *Wojska...*, wyd. cyt., s. 12; B. Dziaduch, wyd. cyt. s. 86-87;

⁴⁶⁵ Z. Cutter, *Funkcja...*, wyd. cyt., s. 335.

⁴⁶⁶ J. Babula, wyd. cyt., s. 268-277.

przedsiębiorstw, instytucji i gospodarstw rolnych. Żołnierze garnizonu brali udział także w przywracaniu polskich nazw, zabezpieczaniu dzieł kultury oraz eksponowaniu barw i symboli narodowych⁴⁶⁷. W jednym ze schronisk znajdującym się w powiecie jeleniogórskim nyscy żołnierze odnaleźli zawłaszczone przez hitlerowców dzieła sztuki pochodzące z Muzeum Narodowego w Warszawie. Wśród odnalezionych eksponatów znajdowały się obrazy Jana Matejki: *Rejtan*, *Batory pod Pskowem* i *Unia Lubelska*⁴⁶⁸.

Oddziały i pododdziały z Nysy udzielały pomocy podczas repolonizacji i zagospodarowania ziem odzyskanych. W latach 1945-1948 w ramach zasiedlania ziem odzyskanych realizowano osadnictwo wojskowe, które przysługiwało żołnierzom i partyzantom uczestniczącym w walce zbrojnej z hitlerowskimi Niemcami. Osadnictwo wojskowe realizowane było na terenach dwunastu powiatów wchodzących w skład pięciu obwodów. Inspektorem obwodu numer 4 obejmującego powiaty Zgorzelec i Lubań został mianowany dowódca 7. Łużyckiej Dywizji Piechoty pułkownik Paweł Jaroszenko. Dowódca dywizji w poszczególnych powiatach mianował inspektorów, którymi byli zazwyczaj dowódcy pułków stacjonujących na ich terenie. W każdym powiecie komendant dysponował plutonem żołnierzy. W kolejnych latach wojskowe placówki terenowej administracji Polski zostały przekształcone w Komendy Garnizonów⁴⁶⁹.

Po wojnie nyskie formacje wojskowe brały czynny udział w odbudowie i rozwoju regionalnego przemysłu, a także obiektów infrastruktury publicznej. W miejscowości Zgorzelec żołnierze 7. Łużyckiej Dywizji Piechoty zapoczątkowali działalność młyna i uruchomili wytwórnię makaronów. Wojsko uczestniczyło także w powstaniu fabryki włókienniczej, zakładu produkującego walizki, gorzelni oraz Zakładu Urządzeń Przemysłowych w Nysie. Dodatkowo wyznaczone pododdziały ochraniały i zabezpieczały przed destrukcją kilka obiektów przemysłowych na terenie garnizonu. W 1994 roku żołnierze 22. Karpackiej Brygady Piechoty Górskiej zostali zaangażowani także w rozbiórkę rusztowania ściany zachodniej Kościoła Garnizonowego imienia Świętej Elżbiety we Wrocławiu wnosząc swój wkład w odbudowę świątyni⁴⁷⁰.

W latach sześćdziesiątych XX wieku świadczenia realizowane przez wojsko na korzyść gospodarki narodowej i społeczeństwa zostały powiązane z programem

---

⁴⁶⁷ R. Majewski, *Z dziejów...*, wyd. cyt., s. 46-47.

⁴⁶⁸ S. Gać, wyd. cyt., s. 249; B. Dziaduch, wyd. cyt., s. 80 i 82.

⁴⁶⁹ R. Majewski, *Zarys...*, wyd. cyt., s. 11; B. Dziaduch, wyd. cyt., s. 74-75.

⁴⁷⁰ A. Musialska, *Wkład żołnierzy okręgu w odbudowę i utrzymanie Kościoła Świętej Elżbiety we Wrocławiu* [w:] F. Kusiak, W. Tkaczew, wyd. cyt., s. 100.

szkolenia wojsk. Od tego momentu działania jednostek wojskowych w omawianym zakresie miały charakter zorganizowany i były wykonywane podczas działalności szkoleniowo-produkcyjnej. Organem odpowiedzialnym za organizację, zarządzanie i kontrolę tego rodzaju zadań był Sztab Generalny Wojska Polskiego⁴⁷¹.

W ramach likwidacji skutków klęsk żywiołowych saperzy naprawiali i odbudowywali zniszczone obiekty infrastruktury, takie jak drogi, kolej oraz mosty w miejscowościach: Częstochowa, Wójcice, Biała Nyska oraz Konopnica⁴⁷². Żołnierze brali także udział w odbudowie połączeń telefonicznych i telegraficznych na terenie Dolnego Śląska, w tym między innymi w Kłodzku⁴⁷³. To właśnie tego typu akcje wzmacniały pozytywny odbiór wojska przez ludność, która w dowód sympatii niejednokrotnie witała powracających z poligonu żołnierzy szpalerem wiwatujących mieszkańców Nysy.

Dyslokacja wojska na terenie garnizonu miała znaczący wpływ na poprawę sytuacji ekonomicznej i gospodarczej regionu. Jednostki wojskowe korzystały z licznych usług lokalnych dostawców, którzy sprzedawali jednostkom między innymi: pieczywo, produkty mięsne, warzywa, mleko oraz inne produkty spożywcze. Wybierani w trakcie procedur przetargowych usługodawcy otrzymywali stałe źródło dochodu w zamian za oferowane produkty. Nyscy żołnierze wspierali lokalny rynek także w sposób pośredni poprzez korzystanie z usług i produktów poza czasem służbowym. Garnizon Nysa w okresie jego funkcjonowania był znaczącym pracodawcą, który zatrudniał około 200 pracowników cywilnych. Siły Zbrojne Rzeczypospolitej Polskiej wpłacały podatki i opłaty do budżetu miast regionu z tytułu dyslokacji wojsk na ich terenie⁴⁷⁴.

Ogólna deskrypcja działalności nyskich formacji wojskowych na rzecz gospodarki narodowej i regionu skłania do stwierdzenia, że była ona celowa, pożądana i niosła ze sobą wymierne rezultaty szkoleniowo-organizacyjne. Jej podstawowym celem było z jednej strony szkolenie wojsk, a z drugiej udzielanie realnego wsparcia społeczeństwu poprzez odbudowę i utrzymanie kluczowej infrastruktury. Ważnym aspektem aktywności żołnierzy garnizonu w omawianym zakresie była także

---

⁴⁷¹ J. Babula, wyd. cyt., s. 273.

⁴⁷² *Kronika 2. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej imienia Jana Henryka Dąbrowskiego*, AWO 6486/90/14, s. 14, 39 i 77.

⁴⁷³ Cz. Szafran, wyd. cyt., s. 355.

⁴⁷⁴ M. Grygorowicz, wyd. cyt.; B. Dziaduch, wyd. cyt., s. 86-87.

współpraca wojska z władzami administracyjno-samorządowymi w sprawach technicznych.

3. Społeczna rola działalności nyskich jednostek wojskowych

Wymiernym efektem pokojowej działalności Wojska Polskiego był jego udział w życiu społeczno-politycznym państwa. W latach 1945-2001 żołnierze Sił Zbrojnych byli zaangażowani w realizację następujących zadań społecznych: odgruzowywanie kraju i wykonywanie prac porządkowych, udzielanie pomocy w pracach rolnych, udział w akcjach społecznych, prowadzenie działalności edukacyjnej w zakresie likwidacji analfabetyzmu, a także specjalistycznych szkoleń dla żołnierzy w deficytowych zawodach, udzielanie pomocy medycznej i specjalistycznej dla ludności wsi oraz organizowanie i zabezpieczanie masowych imprez politycznych, kulturowych i sportowych⁴⁷⁵.

Zakończenie II wojny światowej było dla społeczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej wydarzeniem o niezwykle ważnym znaczeniu, okupionym poświęceniem życia przez wielu polskich żołnierzy. Dostrzegając nieocenioną rolę Wojska Polskiego w zakończonym konflikcie światowym, ludność odnosiła się z szacunkiem i wdzięcznością wobec jego przedstawicieli. Wspomnienia żołnierzy 33. Pułku Piechoty wskazują na pozytywne nastawienie społeczeństwa Nysy do jednostek wojskowych stacjonujących w tym regionie. Przychylne postawy ludności wobec wojska były związane także z pochodzeniem i tradycjami mieszkańców garnizonu. Znaczną część lokalnej społeczności stanowili przesiedleńcy z Kresów Wschodnich, w których tradycji więzy między społeczeństwem, a armią były bardzo silne⁴⁷⁶.

W 1945 roku na podstawie specjalnego rozkazu Naczelnego Dowództwa Wojska Polskiego żołnierze 7. Łużyckiej Dywizji Piechoty zostali skierowani do prac rolnych w ramach zagospodarowania ziem, z których wysiedlono ludność niemiecką. Zgodnie z rozkazem każdemu związkowi taktycznemu przydzielony został teren do realizacji zbiorów o powierzchni 5000 hektarów. Do wykonania tego zadania zaangażowano niemal wszystkie jednostki wojskowe nyskiej dywizji. Od 1947 roku działania żołnierzy były skupione głównie na pomocy państwowym i spółdzielczym gospodarstwom

---

⁴⁷⁵ J. Babula, wyd. cyt., s. 268-277.

⁴⁷⁶ M. Grygorowicz, wyd. cyt.

rolnym oraz osadnikom wojskowym. W latach 1948-1956 pomoc wojska dla rolnictwa była kontynuowana na mniejszą skalę i w innej, doraźnej formie⁴⁷⁷.

Od 1956 roku żołnierze Garnizonu Nysa pomagali społeczeństwu realizując zadania w Państwowych Gospodarstwach Rolnych⁴⁷⁸. W ramach tego przedsięwzięcia wojskowe grupy remontowe każdego roku uczestniczyły w przygotowywaniu maszyn żniwnych, a żołnierze wyposażeni w samochody ciężarowe pomagali w trakcie trwania prac gospodarczych i rolnych. Część wojskowych, którzy pochodzili ze wsi otrzymywała urlopy okolicznościowe w celu udzielenia pomocy w rodzinnych posiadłościach ziemskich⁴⁷⁹.

Po zakończeniu II wojny światowej jednostki wojskowe garnizonu brały udział w ogólnopolskiej akcji likwidacji analfabetyzmu i procesie edukacji zawodowej żołnierzy służby zasadniczej. W dywizyjnych pułkach zostały utworzone Żołnierskie Szkoły Początkowe. Zgodnie z opracowanym programem szkolenia nauka czytania i pisania odbywała się od trzech do czterech razy w tygodniu po dwie godziny przez pół roku. W szkołach realizowano dwa stopnie szkolenia - początkowy i zaawansowany dla żołnierzy, którzy ukończyli stopień pierwszy lub dwa oddziały szkoły powszechnej. Na kierownika kursu wyznaczano oficera wskazanego przez zastępcę do spraw polityczno-wychowawczych. Kwalifikacja do Żołnierskich Szkół Początkowych odbywała się na podstawie egzaminu wstępnego realizowanego na szczeblu kompanii podczas pierwszych siedmiu dni pobytu żołnierzy w wojsku. Po pozytywnym ukończeniu kursu żołnierze otrzymywali świadectwa równoważne z dokumentami wydawanymi przez szkoły publiczne. Akcja likwidacji analfabetyzmu trwała do grudnia 1951 roku⁴⁸⁰.

W zakresie działalności edukacyjnej podoficerowie i oficerowie garnizonu uczestniczyli w programie doksztalcania zawodowego, podczas którego uzupełniano ich wykształcenie w ramach szkoły podstawowej, średniej oraz studiów wyższych. W zależności od liczebności grup szkoleniowych w jednostkach wojskowych tworzone kursy lub zespoły nauczania. Podczas szkolenia żołnierze nabywali umiejętności

---

⁴⁷⁷ B. Dziaduch, wyd. cyt., s. 77-79.

⁴⁷⁸ *Rozkaz D-cy 2. DZ nr 44 z dnia 02.06.1989 roku w sprawie wyróżnienia oficerów za efekty produkcyjno-ekonomiczne gospodarki rolnej w 1988 roku*, AWO 6486/90/1, s. 59-60; *Kronika 2. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej imienia Jana Henryka Dąbrowskiego*, AWO 6486/90/14, s. 61, 119 i 131.

⁴⁷⁹ *Kronika 2. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej imienia Jana Henryka Dąbrowskiego*, AWO 6486/90/15, s. 12 i 75.

⁴⁸⁰ A. Ogrodowczyk, *Żołnierze Wojska Polskiego na Śląsku Opolskim i Dolnym 1945-1948*, Opole 1978, s. 239 i 241; R. Majewski, *Z dziejów...*, wyd. cyt., s. 37-39 i 163-164.

specjalistycznych, dzięki którym odchodząc do rezerwy kadrowej stawali się wykwalifikowanymi pracownikami na rynku cywilnym. W nyskich pododdziałach szkolono między innymi kierowców, specjalistów budowlanych oraz traktorzystów⁴⁸¹.

W latach 1956-1989 współpraca miasta z Garnizonem Nysa była bardzo owocna i wielopłaszczyznowa. Kluby wojskowe poszczególnych jednostek były otwarte dla ludności cywilnej w wielu dziedzinach życia społecznego. Rozgrywki sportowe piłkarzy i sekcji bokserskiej WKS Pancerni wzbudzały zainteresowanie wielu kibiców, co skutkowało powstaniem w latach sześćdziesiątych XX wieku wojskowego stadionu sportowego przy ulicy Sudeckiej dostępnego dla wszystkich mieszkańców miasta. W omawianym okresie żołnierze dywizji osiągnęli wysokie wyniki we współzawodnictwie między związkami taktycznymi w boksie, strzelectwie wyczynowym, konkursach na najlepszą drużynę łączności oraz meczach szachowych⁴⁸².

W życiu kulturowym regionu przodował Garnizonowy Klub Oficerski Dąbrowszczak, który zrzeszał liczne koła, kluby oraz sekcje zainteresowań. Według raportu z 1964 roku w ramach aktywności wojskowych klubów realizowano zajęcia: fotograficzne, modelarskie, beletrystyczne, kolekcjonerskie, plastyczne, teatralne, muzyczne oraz filmowe. Raport wskazuje również na działalność amatorskich zespołów artystycznych w zakresie estradowym, poetyckim, pieśni i tańca oraz orkiestry. Działalność kulturowa była realizowana także w postaci spotkań, wystaw, wycieczek, kursów i odczytów. Zorganizowano 18 koncertów dla żołnierzy i 14 dla ludności cywilnej, które łącznie przyciągnęły prawie 12 tysięcy widzów⁴⁸³. W 1987 roku przy klubie garnizonowym został otwarty Dom Żołnierza. Był to ośrodek kulturalny przeznaczony dla żołnierzy służby zasadniczej oraz dzieci kadry zawodowej i pracowników wojska. Dom żołnierza oferował indywidualne i grupowe spędzanie czasu wolnego, korzystanie z bufetu oraz możliwość organizacji przez jednostki wojskowe imprez kulturalno-rozrywkowych⁴⁸⁴.

Na początku lat sześćdziesiątych XX wieku podjęto decyzję o wybudowaniu ośrodka wypoczynkowego dla rodzin żołnierzy i pracowników wojska Garnizonu Nysa.

---

⁴⁸¹ Tamże.

⁴⁸² *Kronika 2. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej imienia Jana Henryka Dąbrowskiego*, AWO 6486/90/14, s. 29 i 118; S. Szelka, wyd. cyt., s. 37-38.

⁴⁸³ *Rozkaz Dowódcy 2. DZ nr 43 z dnia 26.05.1989 roku w sprawie wyróżnienia aktywu kulturalno-oświatowego z okazji Dnia Działacza Kultury*, AWO 6486/90/1, s. 57-58.

⁴⁸⁴ *Zarządzenie nr 76 Zastępcy Dowódcy Garnizonu ds politycznych w Nysie z dnia 29.07.1987 roku*, AWO 5543/89/1, s. 192-193.

W celu wybrania lokalizacji projektu powołano grupę oficerów z kwatermistrzem dywizji pułkownikiem Joachimem Denisiukiem na czele. Ostatecznie wybrano tereny nad Jeziorem Otmuchowskim. Pomimo problemów organizacyjnych przy dużym zaangażowaniu żołnierzy dywizji ośrodek wypoczynkowy nad Jeziorem Otmuchowskim powstał w 1962 roku⁴⁸⁵. W kolejnych latach nyskie oddziały i pododdziały organizowały w ośrodku kolonie i obozy dla dzieci i młodzieży. Do dyspozycji dywizji były także centra wczasowe w Ścinawie Małej, Jarkowie oraz Częstochowie⁴⁸⁶.

Współpraca nyskich formacji wojskowych ze społeczeństwem przejawiała się między innymi w udziale ludności cywilnej w różnego rodzaju obchodach wojskowych. Przysięgi, święta poszczególnych jednostek czy uroczyste wręczenie sztandarów stały się imprezami o charakterze publicznym⁴⁸⁷. 18 grudnia 1960 roku dokonano uroczystego wręczenia sztandarów dla 10. Batalionu Rozpoznawczego, 48. Batalionu Łączności i 18. Batalionu Saperów przy udziale licznej grupy mieszkańców miasta. W ramach tej uroczystości zorganizowano wojskowy capstrzyk i żołnierską defiladę maszerującą ulicami Nysy. Podobny charakter miało uroczyste wręczenie sztandaru 52. Batalionowi Transportowemu z Nysy, które odbyło się w styczniu 1964 roku⁴⁸⁸. Propagując militarne imprezy wśród społeczeństwa dążono do utrzymania silnych więzi ludności cywilnej z wojskiem. Przedstawiciele władzy miasta Nysy brali czynny udział w uroczystościach wojskowych, a żołnierze garnizonu reprezentowali jednostki wojskowe w obchodach narodowych. Korzyści wynikające z tego faktu były obustronne, ponieważ sama obecność żołnierzy podnosiła rangę i prestiż tych wydarzeń. Od połowy lat sześćdziesiątych XX wieku częstotliwość udziału kompanii honorowych, orkiestry garnizonowej oraz delegacji wojskowych dywizji w uroczystościach organizowanych przez władze miasta Nysy systematycznie rosła. Oddziały garnizonu były także gospodarzami zlotów kombatantów żołnierzy 2. Dywizji Piechoty. W 1980 roku zlot z udziałem Wiceministra Obrony Narodowej generała broni Józefa Urbanowicza odbył się na bazie 33. Pułku Zmechanizowanego w Nysie⁴⁸⁹.

---

⁴⁸⁵ S. Szelka, wyd. cyt., s.38-39.

⁴⁸⁶ *Rozkaz D-cy 2. DZ nr 40 z dnia 18.04.1988 roku w sprawie zabezpieczenia akcji wczasowej i kolonijno-obozowej w 1988 roku*, AWO 6484/90/1, s. 190-192.

⁴⁸⁷ *Wystąpienie Dowódcy 2. DZ na dorocznej odprawie szkoleniowej w dniu 09.12.1985 roku*, AWO 5541/89/9, s. 16.

⁴⁸⁸ M. Grygorowicz, wyd. cyt.

⁴⁸⁹ *Kronika 2. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej imienia Jana Henryka Dąbrowskiego*, AWO 6486/90/15, s. 72.

Jednostki wojskowe Garnizonu Nysa współpracowały również z licznymi szkołami i zakładami pracy. W omawianym okresie dowódcy jednostek byli zobligowani do utrzymywania stałych kontaktów z wyżej wymienionymi instytucjami, co nie oznaczało, że wykonywali te obowiązki jedynie z przymusu. Spotkania z młodzieżą i przedszkolakami miały miejsce zarówno w szkołach, jak i w jednostkach wojskowych. Według opinii żołnierzy służących wówczas w 2. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej relacje te miały zawsze wymiar pozytywny, a ich wynikiem były patronaty poszczególnych jednostek nad wskazanymi instytucjami oraz gotowość do udzielania im pomocy⁴⁹⁰. Dla przykładu 33. Nyski Pułk Zmechanizowany opiekował się Szkołą Podstawową nr 2, Zakładem Wychowawczym oraz Zakładami Urzędzeń Przemysłowych. 18. Batalion Saperów był patronem Zakładu Nadwozi Samochodowych (późniejszej Fabryki Samochodów Dostawczych) i Szkoły Podstawowej nr 1. 48. Batalion Łączności współpracował ze Spółdzielnią Pracy Cukry Nyskie oraz Szkołą Podstawową nr 5. 10. Batalion Rozpoznawczy współdziałał natomiast z Technikum Rolniczym, Ligą Przyjaciół Żołnierza oraz z Polskimi Kolejami Państwowymi⁴⁹¹.

W latach 1992-2001 pododdziały stacjonujące w Nysie spajały dobre relacje między wojskiem, a społeczeństwem regionu. Wyrazem tych silnych więzi było między innymi włączenie do nazw batalionów piechoty górskiej określeń nyski i kłodzki, które potwierdzały identyfikację żołnierzy z lokalną społecznością. W drugiej połowie lat dziewięćdziesiątych XX wieku miasto Nysa ufundowało 22. Karpackiej Brygadzie Piechoty Górskiej i jej batalionom rozmieszczonym przy ulicy Otmuchowskiej i Grodkowskiej wojskowe sztandary. Uroczyste wręczenie sztandarów odbyło się w centrum miasta i było wymiernym przykładem symbiozy brygady z miastem. Podczas wszystkich uroczystości z udziałem wojska liczba zgromadzonych obywateli miasta i regionu była bardzo liczna. Udział w tego typu imprezach kompanii honorowej i orkiestry garnizonowej tworzył wzniosły nastrój, który wywoływał wśród mieszkańców poczucie patriotyzmu i dumy z dyslokacji oddziału wojskowego w ich sąsiedztwie⁴⁹².

---

⁴⁹⁰ Relacja podpułkownika rezerwy A. Ziemińskiego, zarejestrowana 26.04.2019 r.

⁴⁹¹ M. Grygorowicz, wyd. cyt.

⁴⁹² *Tablice historyczno-informacyjne i materiały archiwalne*, Sala Tradycji 22. Batalionu Piechoty Górskiej w Kłodzku.

Po utworzeniu brygady w 1992 roku i przejęciu przez nią tradycji karpackich rozpoczęto współpracę Garnizonu Nysa ze związkami karpackich kombatantów z całego świata⁴⁹³. Fakt przekazania aktów dziedziczenia 22. Karpackiej Brygady Piechoty Górskiej był upamiętniany w maju każdego roku przy udziale weteranów, którzy przyjeżdżali do Nysy między innymi z Francji i Wielkiej Brytanii. Pamiętając o tradycji Karpaczyków delegowani żołnierze corocznie brali udział w uroczystościach upamiętniających walki o Monte Cassino. Rezultatem dobrej współpracy garnizonu ze środowiskiem kombatantów było nadanie w maju 1996 roku Szkole Podstawowej nr 8 w Nysie imienia Karpaczyków. W uroczystości wzięli udział: przedstawiciele władz miasta, orkiestra garnizonowa, kompania honorowa oraz weterani z londyńskiego związku kombatantów karpackich. Pozytywne opinie na temat pobytów Karpaczyków w Nysie i Kłodzku były wielokrotnie opisywane w czasopiśmie kombatanckim *Goniec Karpacki*, które potwierdzały zaangażowanie nyskich żołnierzy w kultywowanie chwalebnych tradycji⁴⁹⁴.

Oprócz oficjalnych relacji garnizonu z miastem brygada utrzymywała również dobre kontakty ze społeczeństwem. Jednostki wojskowe udostępniały obiekty szkoleniowe, takie jak strzelnica garnizonowa, ścianka wspinaczkowa, basen czy hala sportowa dla ludności cywilnej, która mogła z nich korzystać w określonym czasie. Kadra oficerska uczestniczyła w tworzeniu i funkcjonowaniu młodzieżowych kół zainteresowań strzelectwem i wspinaczką. Żołnierze organizowali szkolenia wojskowe i ratownicze oraz różnego rodzaju wyjazdy na obozy i rajdy dla młodzieży szkolnej. Wojsko brało także aktywny udział w propagowaniu wśród społeczeństwa sportu. Jak wynika z relacji żołnierzy garnizonu niemal w każdym nyskim klubie sportowym funkcjonującym w tym okresie byli reprezentanci jednostek wojskowych. Dla przykładu w zarządzie piłkarskiej drużyny Polonia Nysa systematycznie znajdowali się żołnierze brygady, a najlepsi siatkarze z kadry oficerskiej uczestniczyli w rozgrywkach Amatorskiej Ligi Siatkówki⁴⁹⁵.

W zakresie działalności kulturowej prymat wiódł klub garnizonowy zlokalizowany przy ulicy Obrońców Tobruku. Aktywność klubu wyrażająca się w tworzeniu i wspieraniu licznych kół, związków, towarzystw oraz organizacji

---

⁴⁹³ B. Łabutin, *3 Dywizja Strzelców Karpackich wraca do kraju*, Nowiny Nyskie 1992, nr 13 (721).

⁴⁹⁴ I. Wajzer, *Wycieczka do Kłodzka i Nysy*, *Goniec Karpacki* 1996, nr 323; K. Bzowska, *Jubileusz Karpackie*, *Goniec Karpacki* 1997, nr 324.

⁴⁹⁵ M. Grygorowicz, wyd. cyt.

młodzieżowych przyciągała duże zainteresowanie ludności cywilnej. Niemal każda społeczna inicjatywa była wspierana przez klub garnizonowy. W omawianym okresie powstała między innymi Nyska Liga Bilardowa, która swoją popularnością zainicjowała organizację Mistrzostw Dolnego Śląska oraz Mistrzostw Polski Juniorów w tej dyscyplinie, które odbyły się w nyskim klubie. W ramach aktywności kulturowej działały tu następujące organizacje: chorągiew rycerska Bractwo Nysa, koło Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego Szarotka, koło myśliwskie Łoś, klub górski SzERP oraz drużyna harcerska Marudy⁴⁹⁶.

Przy klubie działały liczne zespoły wokalne i taneczne wspierane przez wojskowych instruktorów. Żołnierze organizowali spotkania, w trakcie których umożliwiano cywilom strzelanie z broni strzeleckiej, trening fizyczny czy zjedzenie tradycyjnej grochówki. Wojsko wraz z ludnością cywilną brało udział w turystycznych wyjazdach, wspólnych ogniskach oraz zabawach. Sale wojskowe były często wykorzystywane do organizacji biesiad okolicznościowych, takich jak bale sylwestrowe, wesela, imprezy myśliwskie oraz studniówki. Świątowanie tych wydarzeń cieszyło się zawsze dużą popularnością wśród społeczeństwa⁴⁹⁷. Dla wszystkich mieszkańców Nysy dostępna była biblioteka klubowa licząca około 25 tysięcy woluminów. Po rozformowaniu 2. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej w Nysie utworzono także bibliotekę składową, w której przechowywano księgozbiory z likwidowanych jednostek wojskowych i klubów garnizonowych Śląskiego Okręgu Wojskowego. Rozwiązując Garnizon Nysa biblioteka składowa została zamknięta, a jej księgozbiór rozproszony. Wraz z likwidacją garnizonu klub garnizonowy został przemieszczony z Nysy do Kłodzka⁴⁹⁸.

Wojsko uczestniczyło także w pomocy podczas przygotowywania miejskich wydarzeń masowych. Żołnierze współuczestniczyli między innymi w pracach porządkowych, czynnościach nadzorczych oraz organizacji infrastruktury technicznej. Zaangażowanie nyskich jednostek wojskowych, które było zawsze bezpłatne, pozwalało miastu na obniżenie kosztów danej imprezy i wykorzystanie zaoszczędzonych pieniędzy na inne cele społeczne. Przykładem takiej współpracy była pomoc udzielona przez wojsko przy organizacji corocznych obchodów Dni Nysy.

---

⁴⁹⁶ Tamże.

⁴⁹⁷ Relacja podpułkownika rezerwy A. Ziemińskiego, zarejestrowana 26.04.2019 r.

⁴⁹⁸ J. S. Jeż, *Działalność kulturalno-oświatowa w latach 1945-2010* [w:] F. Kusiak, W. Tkaczew, wyd. cyt., s. 113 i 118.

Podczas przygotowań jednych z nich w ciągu trzech dni żołnierze garnizonu utworzyli na stadionie w Nysie obustronne zasilanie energetyczne, które było wymogiem przeprowadzenia tej imprezy⁴⁹⁹.

Ważnym przedsięwzięciem, w którym udział wzięli żołnierze Garnizonu Nysa były obchody tysiąclecia Państwa Polskiego w 1966 roku. W ramach akcji propagandowo-odczytowej oficerowie dywizji realizowali liczne spotkania z robotnikami, ludnością wiejską oraz młodzieżą, na których rozpowszechniano tematykę wojskową sięgającą początków Rzeczypospolitej Polskiej. Spotkaniom towarzyszyły występy artystyczne, a także grupy remontowo-techniczne usprawniające sprzęt rolniczy. Podobne zadania wykonywano w 1968 roku podczas obchodów dwudziestopięciolecia Wojska Polskiego, a także w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XX wieku⁵⁰⁰.

Początek lat osiemdziesiątych XX wieku był dla Polski trudnym okresem pod względem politycznym i gospodarczym. Władze państwa postanowiły wykorzystać wojsko do stabilizacji sytuacji panującej w kraju. Pośredni udział w tych wydarzeniach wzięli nyscy żołnierze. W październiku i listopadzie 1981 roku na terenie garnizonu powołano Terenowe Grupy Operacyjne, które wspierały działania organów administracji gmin i miast w zakresie niwelowania niepożądanych postaw społecznych i walki z kryzysem. Do podobnych zadań wyznaczono Grupy Operacyjne w miastach i Wojskowe Grupy Ochronno-Kontrolne w wybranych zakładach produkcyjnych. Wraz z wprowadzeniem stanu wojennego 13 grudnia 1981 roku w gminach, miastach i zakładach pracy na terenie garnizonu powołano komisarzy Komitetu Obrony Kraju do prowadzenia kontroli i nadzoru względem administracji państwowej. Praktyczna aktywność komisarzy sprowadzała się do prowadzenia działań politycznych, propagandowych i wychowawczych. Kadra zawodowa dywizji uczestniczyła w spotkaniach z młodzieżą i nauczycielami w szkołach podstawowych, średnich oraz na studiach. Żołnierze prowadzili także rozmowy z członkami partii w dużych zakładach pracy. Część wojska współpracując z Milicją Obywatelską realizowała służbę patrolowo-ochronną na terenie garnizonu, a specjalne grupy tworzyły ulotki i materiały

---

⁴⁹⁹ M. Grygorowicz, wyd. cyt..

⁵⁰⁰ *Kronika 2. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej imienia Jana Henryka Dąbrowskiego*, AWO 6486/90/15, s. 110; *Zarządzenie nr 104 Dowódcy 2. WDZ z dnia 27.10.1987 roku w sprawie czynności przygotowawczych związanych z przeprowadzeniem referendum w jednostkach wojskowych*, AWO 5543/89/1, s. 240-241; B. Czerepok, *Śląski Okręg Wojskowy w służbie społeczeństwa [w:] Polskie tradycje wojskowe Dolnego Śląska*, Wrocław 1978, s. 259.

propagandowe skierowane do ludności cywilnej⁵⁰¹. Dopiero w styczniu 1982 roku żołnierze powrócili do stałych miejsc dyslokacji. Ocena udziału żołnierzy w wydarzeniach stanu wojennego nie jest jednoznaczna i wynika ze złożoności czynników, które na nią wpływały⁵⁰².

Podsumowując dotychczasowe rozważania można stwierdzić, że nyskie formacje wojskowe pełniły znaczącą i wszechstronną rolę w społecznym aspekcie działań niemilitarnych. Szeroko rozumiane relacje i współpraca Garnizonu Nysa z ludnością lokalną miały niewątpliwie wielopłaszczyznowy wymiar. Propagując wydarzenia i imprezy o charakterze militarnym dążono do utrzymania silnych więzi wojska ze społeczeństwem. Dyslokacja jednostek wojskowych w Nysie miała także wpływ na działalność kulturową i rekreacyjną miasta oraz na poprawę sytuacji ekonomicznej jego mieszkańców.

4. Likwidacja Garnizonu Nysa i jej społeczno-ekonomiczne skutki dla miasta i regionu

W 1989 roku po obradach Okrągłego Stołu rozpoczął się proces transformacji ustrojowej Rzeczypospolitej Polskiej, który miał wpływ na funkcjonowanie Garnizonu Nysa i jego późniejszą likwidację. W latach 1989-1993 dyskusje dotyczące Wojska Polskiego toczyły się w zakresie: wyjścia Polski z Układu Warszawskiego, poszukiwania współpracy z Organizacją Traktatu Północnoatlantyckiego NATO, wycofania wojsk Federacji Rosyjskiej z terytorium Polski oraz przebudowy doktryny obronnej państwa⁵⁰³. Dążono wówczas do wypracowania nowego modelu armii, który umożliwiłby zerwanie z dotychczasowymi zasadami narzuconymi przez normatywy wojskowe Układu Warszawskiego. W 1990 roku jednostki Wojska Polskiego były rozmieszczone w 256 garnizonach. W latach dziewięćdziesiątych XX wieku na skutek zmian organizacyjnych armii rozpoczęto proces systematycznej redukcji liczby garnizonów⁵⁰⁴. Celem reformy strukturalnej Sił Zbrojnych było utworzenie dwóch

---

⁵⁰¹ *Kronika 2. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej imienia Jana Henryka Dąbrowskiego*, AWO 6486/90/15, s. 83, 85 i 90; R. Majewski, *Zarys historii...*, wyd. cyt., s. 39-41.

⁵⁰² J. Zalewski, wyd. cyt., s. 95-96.

⁵⁰³ P. Tomaszewski, *Siły zbrojne w polskiej myśli politycznej od roku 1989 do wyborów parlamentarnych w 2011 roku*, *Historia i Polityka* 2013, nr 9, s. 47.

⁵⁰⁴ M. Piotrowska-Trybull, *Konsekwencje restrukturyzacji Sił Zbrojnych dla rozwoju społeczno-gospodarczego terytorium gminy*, *Acta Universitatis Lodziensis Folia Oeconomica* 2013, nr 289, s. 131.

pionów decyzyjnych - wojskowego i administracyjno-politycznego⁵⁰⁵. W wyniku reorganizacji stan osobowy wojska został zredukowany o około 50 procent. Zlikwidowano lub przeformowano także kilkanaście związków taktycznych i kilkadziesiąt samodzielnych oddziałów wszystkich rodzajów wojsk⁵⁰⁶.

W pierwszej kolejności restrukturyzacja objęła jednostki wojskowe drugiego rzutu, które w czasie pokoju zajmowały się szkoleniem żołnierzy dla wojsk pierwszorzutowych. W przypadku wystąpienia konfliktu zbrojnego wskazane związki taktyczne i oddziały miały zasilać wojska uczestniczące w bezpośrednich walkach na froncie.

2. Warszawska Dywizja Zmechanizowana była skadrowaną formacją wojskową o charakterze szkolnym, co miało wpływ na zmianę jej dyslokacji w 1989 roku z Nysy na Szczecinek. W zamian na terenie garnizonu została utworzona 20. Baza Materiałowo-Techniczna⁵⁰⁷. Wydarzenie to było początkiem degradacji miasta i regionu Nysy jako ważnego wojskowego punktu na mapie Polski.

Powyższa decyzja niosła za sobą wiele negatywnych konsekwencji. Część żołnierzy związanych dotychczas z Garnizonem Nysa została zmuszona do wyjazdu w inne rejony kraju. Wpłynęło to na ogólny spadek koniunktury ekonomicznej regionu, a także obniżenie obrotów i dochodów sklepów oraz przedsiębiorstw usługowych. Rezultatem redukcji stanów osobowych jednostek wojskowych garnizonu było również zmniejszenie rynku zbytu na towary kupowane przez wojsko⁵⁰⁸.

Kolejnym problemem było zagospodarowanie części obiektów wojskowych, które na skutek zmiany dyslokacji 2. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej stały się już niepotrzebne wojsku. Opuszczone przez żołnierzy koszary zostały przekazane miastu, a następnie utworzono w nich szkołę podstawową i oddział Wyższej Szkoły Pedagogicznej⁵⁰⁹. Położony obok koszar plac ćwiczeń, który przekazano Fabryce Samochodów Osobowych nie został w żaden sposób zagospodarowany aż do likwidacji garnizonu w 2001 roku. Powierzony miastu basen wojskowy zlokalizowany przy ulicy Saperskiej po kilku latach użytkowania został niemal całkowicie zdewastowany.

---

⁵⁰⁵ *Wywiad z wiceministrem obrony narodowej Bronisławem Komorowski, Żołnierska Rzecz 1993, nr 17, s. 1.*

⁵⁰⁶ Z. Sorokopas, *Wojska...*, wyd. cyt., s. 12-13.

⁵⁰⁷ *Tablice historyczno-informacyjne i materiały archiwalne, Sala Tradycji 22. Batalionu Piechoty Górskiej w Kłodzku.*

⁵⁰⁸ Z. Kulig, *W koszarach powstanie szkoła*, Nowiny Nyskie 1989, nr 29/30.

⁵⁰⁹ Tamże.

Okres funkcjonowania w Nysie 20. Bazy Materiałowo-Technicznej w latach 1989-1992 był dla garnizonu czasem niepewności i oczekiwania na zmiany. Zadaniem nowej jednostki wojskowej było zabezpieczenie i zagospodarowanie mienia pozostałego po 2. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej. Tymczasowy charakter bazy i brak określonych perspektyw dla żołnierzy garnizonu wpłynął na pogorszenie relacji między wojskiem, a miastem⁵¹⁰.

Powstanie 22. Brygady Piechoty Górskiej na terenie Nysy było skutkiem trwającego procesu optymalizacji struktur organizacyjnych Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej. Przyczyną tworzenia w Armii Polskiej wojsk górskich była zmiana dotychczasowego podejścia w zakresie rozwiązywania konfliktów zbrojnych. Potrzebowano wówczas jednostek wojskowych, które były zdolne do szybkiego reagowania w różnych warunkach terenowych. Brygada w Nysie wyposażona w lekkie uzbrojenie i środki transportu miała być gotowa do realizacji tego typu zadań w terenie górzystym. Pomimo znacznie mniejszej liczebności stanu osobowego wskazanego oddziału w porównaniu do 2. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej Garnizon Nysa ponownie stał się ważnym punktem na wojskowej mapie Polski⁵¹¹.

22. Brygada Piechoty Górskiej miała być jednostką elitarną wyposażoną w nowoczesny sprzęt i uzbrojenie. W rzeczywistości plany te spotkały się z problemami finansowymi, które uniemożliwiły lub opóźniły realizację wielu projektów związanych z jej modernizacją. Nie udało się między innymi przenieść sztabu brygady do byłego kasyna oficerskiego, wybudować nowoczesnego hotelu garnizonowego, który miał stanąć przy ulicy Obrońców Tobruku oraz zakupić dla pododdziałów garnizonu śmigłowców mających zwiększyć mobilność żołnierzy w górach. Brygada odzyskała koszary zlokalizowane przy ulicy Grodkowskiej, w których przez trzy lata funkcjonowała szkoła podstawowa. Od tego momentu obiekty te stały się siedzibą 1. Batalionu Piechoty Górskiej. W zamian przekazano miastu kolejną część niewykorzystywanych budynków i terenów wojskowych. W 1996 roku w wyniku kolejnych cięć finansowych w armii na podstawie zarządzenia Szefa Sztabu Generalnego Wojska Polskiego i rozkazu dowódcy Śląskiego Okręgu Wojskowego

---

⁵¹⁰ *Tablice historyczno-informacyjne i materiały archiwalne*, Sala Tradycji 22. Batalionu Piechoty Górskiej w Kłodzku.

⁵¹¹ L. Lewandowski, *Nie mieli przed nami tajemnic*, *Żołnierska Rzecz* 1993, nr 16.

rozwiązano Wojskową Orkiestrę Garnizonową z Nysy⁵¹². Wydarzenie to miało charakter symboliczny, po którym większość imprez z udziałem wojska odbywało się bez udziału orkiestry. Od tego momentu do Nysy zapraszano jedynie w wyjątkowych okazjach orkiestrę Śląskiego Okręgu Wojskowego lub orkiestrę Garnizonu Opole.

Pierwsze sygnały dotyczące możliwej likwidacji Garnizonu Nysa pojawiły się w 1997 roku. W tym samym czasie w Polsce doszło do powodzi, która spowodowała liczne szkody na terenie nyskiego garnizonu. Podczas tego kataklizmu żołnierze udowodnili, że ich obecność w regionie jest nie tylko gwarantem utrzymania bezpieczeństwa południowej granicy państwa, ale ma także znaczący wpływ na stabilne funkcjonowanie miasta i regionu Nysy. Efektywna współpraca wojska z miastem pozwalała traktować doniesienia o likwidacji garnizonu z dużą rezerwą⁵¹³.

Sytuacja uległa zmianie rok później. W 1998 roku doszło do nieformalnego konfliktu kadry dowódczej 22. Brygady Piechoty Górskiej z władzami miasta, który wynikał z negatywnych wypowiedzi dotyczących nyskiego oddziału wygłaszanych publicznie przez ówczesnego burmistrza Janusza Sanockiego. Wydarzenie to miało wpływ na osłabienie pozycji wojska na terenie Ziemi Nyskiej. Do miasta zaczęły docierać nieoficjalne informacje ze Sztabu Generalnego Wojska Polskiego związane z planowaną likwidacją Garnizonu Nysa. Trudno jednoznacznie stwierdzić czy istniały wówczas szanse na jego uratowanie. Faktem jest natomiast, że zagrożenie wyprowadzenia wojska z Nysy zostało w pewnym stopniu zbagatelizowane zarówno przez władze miasta, jak i powiatu⁵¹⁴.

W latach dziewięćdziesiątych XX wieku sytuacja gospodarcza i ekonomiczna mieszkańców Nysy była coraz gorsza. W regionie stale likwidowano zakłady produkcyjne i przedsiębiorstwa, co miało wpływ na rosnące bezrobocie. 22. Brygada Piechoty Górskiej była wówczas głównym pracodawcą w regionie. W 1999 roku zauważając zależność miasta od wojska postanowiono otworzyć w nyskim Liceum Ogólnokształcącym pierwszą w kraju klasę o profilu wojskowym. Zasadniczym celem tego przedsięwzięcia było przygotowywanie uczniów do przyszłej służby w szeregach jednostek wojskowych Garnizonu Nysa. Kadeci z klasy o profilu wojskowym oprócz zwykłych zajęć szkolnych realizowali także treningi wojskowe przeprowadzane przez

---

⁵¹² *Tablice historyczno-informacyjne i materiały archiwalne*, Sala Tradycji 22. Batalionu Piechoty Górskiej w Kłodzku.

⁵¹³ *Miasto bez wojska*, Nowiny Nyskie 1999, nr 47; M. Grygorowicz, wyd. cyt.

⁵¹⁴ Tamże.

żołnierzy nyskiej brygady. Powyższe działania potwierdzały, jak istotna dla funkcjonowania miasta i regionu była stała obecność wojska na ich terenie⁵¹⁵.

Przełomowym wydarzeniem dla Garnizonu Nysa było przystąpienie Polski w 1999 roku do Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego NATO. Członkostwo w nowym układzie sojuszniczym wpłynęło na zmianę dotychczasowej polityki obronnej państwa. Dążono wówczas do zmniejszenia liczebności niedofinansowanych Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej. Po redukcji armii jednostki wojskowe miały być lepiej wyposażone i gotowe do szybkiego reagowania na ewentualne zagrożenia⁵¹⁶. 28 kwietnia 2000 roku wizytujący 22. Brygadę Piechoty Górskiej Minister Obrony Narodowej Janusz Onyszkiewicz potwierdził informacje dotyczące planów zmniejszenia brygady z jednoczesną jej reorganizacją w brygadę obrony terytorialnej. W celu ograniczenia wydatków związanych z utrzymywaniem dwóch garnizonów (w Kłodzku i w Nysie) postanowiono zlikwidować jeden z nich, a w drugim rozmieścić zredukowaną brygadę. Od tego momentu władze Kłodzka i Nysy rywalizowały ze sobą o utrzymanie wojska w rejonie swojego miasta. Administracja Kłodzka rozpoczęła prowadzenie intensywnych działań, zarówno na poziomie cywilnym, jak i wojskowym, które miały przysporzyć miastu zwolenników w zakresie utworzenia nowej brygady w Kłodzku. Działania podejmowane przez nyskich samorządowców w walce o dalsze funkcjonowanie garnizonu były w tym okresie znacznie mniej efektywne⁵¹⁷.

W kolejnych miesiącach władze miasta i społeczność Nysy zintensyfikowały wysiłki w walce o utrzymanie Garnizonu Nysa. Realizowano wówczas między innymi: wyjazdy samorządowców do Sztabu Generalnego Wojska Polskiego, negocjacje posłów i władz regionu z Ministerstwem Obrony Narodowej oraz pisanie petycji dotyczących pozostawienia wojska w Nysie⁵¹⁸.

Na szczeblu ministerstwa powołano specjalną komisję, która rozpatrywała argumenty obu miast dotyczące zasadności stacjonowania wojska w obu regionach. Czynnikiem sprzyjającym Nysie były rozbudowana infrastruktura wojskowa, dobre warunki mieszkaniowe dla kadry oraz złożona sytuacja ekonomiczna mieszkańców miasta, która mogła ulec pogorszeniu. Z drugiej strony argumentowano, że liczne obiekty wojskowe w Nysie nie będą w pełni wykorzystywane przez zredukowaną

---

⁵¹⁵ M. Grygorowicz, wyd. cyt.

⁵¹⁶ J. Cieślak, *Ostatnia szansa Wojska Polskiego*, Nowa Technika Wojskowa 2001, nr 6.

⁵¹⁷ R. Przeciszewski, *Turniej miast*, Polska Zbrojna 2000, nr 43.

⁵¹⁸ Tamże.

brygadę, co generowałyby dodatkowe koszty. Komisja ustaliła, że nakłady finansowe wymagane do przystosowania obiektów w Kłodzku będą wynosić 3,6 miliona złotych, a w Nysie aż 7,6 miliona złotych. Nie bez znaczenia była także odległość obu miast od Ośrodka Szkoleń Górskich Jodła w Zieleńcu, w którym nowo powstała brygada miała realizować częste szkolenia. Odległość z Kłodzka do Zieleńca wynosiła około 30 km, a z Nysy około 80 km. Biorąc pod uwagę powyższe argumenty komisja w końcowej opinii proponowała utworzenie brygady obrony terytorialnej w Kłodzku⁵¹⁹.

30 września 2001 roku 22. Brygada Piechoty Górskiej została rozformowana. Miesiąc po tym wydarzeniu Minister Obrony Narodowej podpisał listę 71 garnizonów wojskowych przeznaczonych do likwidacji, na której znajdował się Garnizon Nysa. W marcu 2001 roku rozpoczęto proces przemieszczania wojska z Nysy do Kłodzka. 25 maja podczas corocznej imprezy miejskiej Dni Nysy oficjalnie pożegnano żołnierzy 22. Karpackiej Piechoty Górskiej. Uroczystość, podczas której po raz ostatni w Nysie defilowały oddziały brygady miała miejsce na nyskim rynku. Nastroje społeczne towarzyszące tym wydarzeniom były negatywne i przygnębiające. Po 260 latach tradycji wojskowych Garnizon Nysa przestawał istnieć. Ostatnim żołnierzem, który odpowiadał za sam przebieg procesu likwidacji garnizonu był podpułkownik Adam Mazguła⁵²⁰.

Reorganizacja garnizonów wojskowych w kontekście funkcjonowania Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej niosła za sobą zarówno korzyści, jak i negatywne konsekwencje. Skutkami usunięcia wojska z miasta i regionu Nysy były: konieczność zmiany miejsca służby kadry zawodowej z rozformowanej brygady będąca czasami przyczyną problemów osobistych i rodzinnych żołnierzy⁵²¹, odejście części wojskowych na wcześniejsze emerytury, utrata pracy przez pracowników cywilnych Garnizonu Nysa (według szacunków Powiatowego Urzędu Pracy w Nysie w wyniku rozformowania brygady pracę straciło 155 pracowników)⁵²², ogólny spadek koniunktury gospodarczej miasta związany między innymi z utratą wojskowego rynku zbytu, wzrost bezrobocia w regionie będący konsekwencją usunięcia jednego z największych podmiotów gospodarczych funkcjonujących na nyskim rynku pracy⁵²³, problemy z zagospodarowaniem około 300 obiektów infrastruktury opuszczonych przez

---

⁵¹⁹ Tamże.

⁵²⁰ K. Bochenek, *W tył zwrot! Do Kłodzka marsz*, Nowa Trybuna Opolska 2001, nr 122, s. 3.

⁵²¹ M. Lewandowski, *Wymarsz na gorsze*, Nowa Trybuna Opolska 2001, nr 126.

⁵²² Powiatowy Urząd Pracy w Nysie, *Analiza bezrobocia w powiecie nyskim 1999-2001*, Nysa 2001.

⁵²³ M. Piotrowska-Trybull, wyd. cyt., s. 137-139.

wojsko (przez kilka lat większość z nich nie była w żaden sposób wykorzystywana)⁵²⁴ oraz obniżenie poziomu bezpieczeństwa w regionie poprzez utratę sił i środków umożliwiających zwalczanie i likwidację skutków klęsk żywiołowych.

Trudno polemizować z zasadnością przeprowadzonej w latach 1990-2001 reformy Wojska Polskiego, która była nieuniknioną konsekwencją dostosowywania armii do standardów Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego NATO. Powstają natomiast wątpliwości co do wyboru rozformowanych garnizonów oraz skali i przebiegu ich likwidacji. Analizując dzieje Garnizonu Nysa i przebieg jego reorganizacji można wyciągnąć wnioski dotyczące restrukturyzacji Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej.

Wojsko Polskie jest jednym z najważniejszych elementów systemu bezpieczeństwa państwa. Szeroko rozumiane zarządzanie armią, a w tym między innymi jej liczebnością, strukturami organizacyjnymi czy wyposażeniem powinno być procesem dokładnie przeanalizowanym i długoterminowym. Podejmując decyzję dotyczące fundamentalnych zmian w funkcjonowaniu Sił Zbrojnych należy zastanowić się nad ich zasadnością oraz konsekwencjami dla państwa i regionu w przyszłości.

Likwidacja Garnizonu Nysa niosła za sobą korzyści w ograniczeniu wydatków na wojsko w skali całego państwa. W perspektywie długoterminowej decyzja ta nie była już taka oczywista. W 2001 roku można było rozważyć propozycję władz samorządowych Nysy, która zakładała utworzenie w mieście dużo mniejszej jednostki wojskowej - batalionu ratownictwa obrony cywilnej lub terytorialnej⁵²⁵. Pomysł, który został odrzucony przez ówczesne władze wojskowe wydaje się być rozsądnym z obecnego punktu widzenia. W 2015 roku Ministerstwo Obrony Narodowej rozpoczęło odtwarzanie systemu obrony terytorialnej w Polsce. Wojska, których brygady docelowo mają znajdować się w każdym województwie zostały oddzielnym rodzajem Sił Zbrojnych⁵²⁶. W rejonie Kłodzka planowane jest utworzenie jednego z pododdziałów obrony terytorialnej. Utrzymanie w 2001 roku batalionu w Garnizonie Nysa umożliwiłoby realizację wskazanej strategii bez generowania dodatkowych kosztów.

Główną przyczyną przeprowadzenia reorganizacji Wojska Polskiego na początku XXI wieku było dążenie do ograniczenia nakładów finansowych na jego funkcjonowanie. W wyniku reformy miała powstać profesjonalna i nowoczesna armia.

---

⁵²⁴ M. Grygorowicz, wyd. cyt.

⁵²⁵ Tamże.

⁵²⁶ Ministerstwo Obrony Narodowej, *Plan budowy WOT*, <http://archiwum2019.mon.gov.pl/obrona-terytorialna/o-nas/plany-budowy-wot-q2016-12-27>, dostęp: 28.04.2019.

Siły Zbrojne zawsze były organizacją non profit, której podstawową wartością jest bezpieczne i suwerenne państwo. Podczas likwidacji Garnizonu Nysa pominięto między innymi wieloletnią tradycję wojska w tym regionie, symbiozę miasta z armią oraz budowanie przez żołnierzy postaw patriotycznych wśród dzieci i młodzieży. Nie uwzględniono również korzyści, jakie wynikały z możliwości użycia oddziałów i pododdziałów garnizonu w zakresie udzielania pomocy w przypadku wystąpienia klęsk żywiołowych i podczas likwidacji ich skutków.

Sporządzanie bilansu zysków i strat dotyczącego ekonomicznych skutków reorganizacji jednostek wojskowych powinno uwzględniać aspekty związane z wpływem reformy, zarówno na rozwój gospodarczy państwa, jak i możliwe skutki dla koniunktury lokalnej. Podczas likwidacji Garnizonu Nysa zabrakło efektywnych rozwiązań, które ograniczyłyby negatywne konsekwencje wyprowadzenia wojska z miasta i regionu. W lipcu 2001 roku próbowano wdrożyć w życie pilotażowy program rekonwersji Garnizonu Nysa. W ramach tej inicjatywy, która miała być realizowana równocześnie z reorganizacją garnizonu, planowano między innymi utworzenie Centrum Innowacji, Technologii i Edukacji w Nysie⁵²⁷. Brak porozumienia władz lokalnych z wojskiem, a także zbyt ogólny charakter założeń programu skutkowały wstrzymaniem jego realizacji. Podobne problemy związane były z zagospodarowaniem opuszczonych przez wojsko obiektów infrastruktury. Ministerstwo Obrony Narodowej nie chciało oddać za bezcen budynków i terenów po rozformowanej 22. Karpackiej Brygadzie Piechoty Górskiej. Władze samorządowe domagały się natomiast przejęcia obiektów wojskowych jak najmniejszym kosztem uważając ceny ministerstwa za wygórowane. Brak spójnego planu reorganizacji garnizonu, zarówno na szczeblu państwowym, jak i lokalnym doprowadził do utraty możliwości ograniczenia negatywnych konsekwencji jego likwidacji.

Całokształt współpracy Garnizonu Nysa ze społeczeństwem był niewątpliwie bardzo bogaty i wielopłaszczyznowy. Po II wojnie światowej realizacja zadań w sferze niemilitarnej była skupiona głównie na szeroko rozumianej odbudowie państwa i rozminowaniu terenu Śląskiego Okręgu Wojskowego. W kolejnych latach żołnierze wspierali rozwój lokalnej edukacji i kultury, a także dbali o kultywowanie tradycji wojskowych. Obecność wojska w Nysie stale wzmacniała koniunkturę gospodarczą regionu. Współpraca jednostek wojskowych z nyską społecznością dawała konkretne

---

⁵²⁷ Ministerstwo Rozwoju Regionalnego i Budownictwa, *Program pilotażowy rekonwersji Garnizonu Nysa*, Nysa 2001.

rezultaty w postaci spotkań, wycieczek, kolonii, obozów oraz wczasów organizowanych przez żołnierzy dla lokalnej ludności. W omawianym okresie żołnierze garnizonu wielokrotnie uczestniczyli w zwalczaniu różnego rodzaju klęsk żywiołowych, a także likwidacji ich skutków. Nyskie jednostki wojskowe brały również udział w realizacji przedsięwzięć społeczno-ekonomicznych i politycznych. Reasumując należy stwierdzić, że symbioza wojska z regionem dawała wymierne korzyści obu stronom i przyczyniła się do umocnienia pozycji oraz rozwoju gospodarczego regionu w skali całego państwa. Likwidacja Garnizonu Nysa zakończyła okazałe i różnorodne dzieje stacjonowania wojska na terenie Ziemi Nyskiej.

ZAKOŃCZENIE

Dzieje Ziemi Nyskiej były na przestrzeni wieków nierozdzielnie związane z historią wojskowości. Na jej terenie dochodziło do starć różnorodnych sił militarnych determinujących funkcjonowanie całego regionu. Nysa zawsze pełniła ważną rolę w strategii obronnej państwa, któremu podlegała. Fakt ten miał wpływ na rozmiar, kształt i rozwój miasta, które poprzez priorytet pełnienia funkcji obronnej były systematycznie ograniczane. Położenie geograficzne i administracyjne Nysy umożliwiało skuteczną realizację ochrony garnizonu, a także stanowiło twierdzę obronną kraju przed napadem potencjalnego przeciwnika. Biorąc pod uwagę czynniki ekonomiczne, społeczne i przede wszystkim militarne można stwierdzić, iż Garnizon Nysa stanowił istotny element systemu obronnego Rzeczypospolitej Polskiej.

W latach 1946-2001 nyskie jednostki wojskowe przeszły znaczne przeobrażenia w dziedzinie organizacji, wyposażenia materiałowo-technicznego, szkolenia oraz koncepcji użycia. Wraz z upływem lat rola związków taktycznych i oddziałów z Nysy w Siłach Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej systematycznie malała, co ostatecznie doprowadziło do jego likwidacji.

Zmiany organizacji nyskich formacji wojskowych były związane z ówczesną sytuacją militarną, gospodarczą i polityczną państwa. Po II wojnie światowej wartość bojowa wojsk stacjonujących w Nysie została w wyniku demobilizacji znacznie obniżona. Sformowanie w 1956 roku dywizji zmechanizowanej na terenie garnizonu realnie zwiększyło jego potencjał bojowy. Po upływie pięciu lat wraz z nadaniem nyskiemu związkowi taktycznemu charakteru szkolno-skadrowanego jego rola w Siłach Zbrojnych została po raz kolejny ograniczona. Organizacja wojsk Garnizonu Nysa uległa znaczącym zmianom w momencie przeniesienia 2. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej do Szczecinka, a następnie utworzenia na jego terenie 22. Brygady Piechoty Górskiej. Pomimo licznych przeobrażeń strukturalnych nyskie formacje wojskowe wypełniały swoje obowiązki na wysokim poziomie, o czym świadczyły wysokie oceny z licznych inspekcji i kontroli, a także nienaganna postawa żołnierzy w wewnętrznych i zewnętrznych działaniach bojowych i ćwiczeniach taktycznych.

Przeprowadzone studia analityczno-porównawcze dotyczące stanu wyposażenia materiałowo-technicznego oddziałów i pododdziałów Garnizonu Nysa w latach 1946-2001 wykazały, iż proces modernizacji i mechanizacji nyskich jednostek

wojskowych przebiegał w znacznie wolniejszym tempie niż w pierwszorzutowych związkach taktycznych Wojska Polskiego. Szkolny i skadrowany charakter 2. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej, a także ograniczone możliwości finansowe państwa rzutowały na jej rozwój i miały wpływ na fakt, iż w ilości i jakości technicznej odstawała ona od czołowych dywizji Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej. Dodatkowo plany wprowadzenia nowoczesnego i specjalistycznego sprzętu i uzbrojenia dla piechoty górskiej po 1992 roku nie zostały ostatecznie zrealizowane. Pomimo ograniczeń organizacyjnych wyposażenie wojsk Garnizonu Nysa umożliwiało realizację zasadniczych zadań szkoleniowych i utrzymanie gotowości do prowadzenia działań bojowych zgodnie z koncepcją ich użycia.

Niezwykle istotną rolę w przygotowaniu jednostek wojskowych Garnizonu Nysa do działań bojowych odgrywało szkolenie w zakresie prowadzenia podstawowych działań taktycznych. Nyskie oddziały i pododdziały były w gotowości do wykonania działań ofensywnych i defensywnych, zarówno w terenie otwartym, jak i w trudnych środowiskach walki. Zasadnicze cele szkoleniowe wynikały natomiast z koncepcji użycia związków taktycznych garnizonu i zadań, które przed nimi stawiono. W doskonaleniu i zgrywaniu nyskich formacji wojskowych preferowano nie tylko przygotowanie ogólnowojskowe, ale także specjalistyczne i ogólnotechniczne. Wydaje się, że we wskazanych obszarach szkolenia nyscy żołnierze osiągnęli zamierzone efekty, co było wynikiem zwrócenia uwagi na współdziałanie rodzajów wojsk, metodyczne przygotowanie kadry do efektywnego instruowania oraz udział w ćwiczeniach sojuszniczych i międzynarodowych.

Żołnierze garnizonu nabywali doświadczenie w ramach uczestnictwa w wewnętrznych i zewnętrznych działaniach bojowych oraz misjach poza granicami państwa. Zakres ich udziału w wykonywaniu wskazanych zamierzeń był na miarę posiadanych sił i środków. Zadania realizowane przez nyskich żołnierzy były zróżnicowane i wymagały od wojska dużego zaangażowania i wytrwałości. Z każdej misji wyciągano wnioski, które wpływały na kształt zmian zachodzących w związkach taktycznych i oddziałach stacjonujących w Nysie. Profesjonalna postawa przedstawicieli Garnizonu Nysa podczas pełnienia powyższych obowiązków miała wpływ na wzmocnienie pozycji Wojska Polskiego na arenie międzynarodowej.

Oprócz funkcji militarnej jednostki wojskowe Garnizonu Nysa realizowały także liczne zadania o charakterze pokojowym. Wszechstronna i wieloletnia współpraca nyskich związków taktycznych i oddziałów ze społecznością miasta i regionu

skutkowała wytworzeniem między nimi silnych więzi kulturowych, edukacyjnych, ekonomicznych oraz tych związanych z bezpieczeństwem regionu. Niemalże każda inicjatywa społeczna była wspierana przez żołnierzy z Nysy, co potwierdzało ich identyfikację z lokalną ludnością. Działalność nyskich formacji wojskowych w zakresie wykonywania prac na rzecz gospodarki narodowej, rozminowywania terytorium państwa, a także prowadzenia akcji ratowniczych niosła ze sobą wymierne rezultaty szkoleniowo-organizacyjne. Wraz z likwidacją Garnizonu Nysa zakończono symbiozę stacjonujących na jego terenie jednostek wojskowych z Ziemią Nyską.

W konstatacji końcowej można stwierdzić, że wypracowane koncepcje użycia wojsk garnizonu na wypadek konfliktu zbrojnego, a także w działaniach niemilitarnych, aczkolwiek ograniczone dostateczną ilością sił i środków, stwarzały realne możliwości efektywnej realizacji zadań jako elementu obronności Rzeczypospolitej Polskiej.

BIBLIOGRAFIA

I. Źródła archiwalne

A. Archiwum Wojskowe w Oleśnicy

Zespoły:

1. Śląskiego Okręgu Wojskowego;
2. 7. Łużyckiej Dywizji Piechoty;
3. Dowództwa 2. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej;
4. Dowództwa 20. Bazy Materiałowo-Technicznej.

B. Sala Tradycji 22. batalionu piechoty górskiej w Kłodzku

II. Źródła drukowane

A. Dokumenty drukowane

1. *Akcja Wisła 1947: dokumenty i materiały*, Wstęp, wybór i opracowanie E. Misło, Warszawa 2013.
2. Ministerstwo Rozwoju Regionalnego i Budownictwa, *Program pilotażowy rekonwersji Garnizonu Nysa*, Nysa 2001.
3. Powiatowy Urząd Pracy w Nysie, *Analiza bezrobocia w powiecie nyskim 1999-2001*, Nysa 2001.

B. Dokumenty normatywne

1. *Decyzja nr 445/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 30 grudnia 2013 roku w sprawie wprowadzenia do użytku Regulaminu Ogólnego Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej*, „Dziennik Urzędowy Ministra Obrony Narodowej” 2013, nr 13, poz. 398.
2. *Dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego o trybie powołania władz administracji ogólnej I i II instancji z 21 sierpnia 1944 rok*, „Dziennik Ustaw RP” 1944, nr 2, poz. 8.
3. *Rozporządzenie Rady Ministrów w sprawie tymczasowego podziału administracyjnego Ziem Ocalonych z 29 maja 1946 roku*, „Dziennik Ustaw RP” 1946, nr 28, poz. 177.
4. *Strategia obronności Rzeczypospolitej Polskiej*, Ministerstwo Obrony Narodowej, Warszawa 2009.

5. *Układ o przyjaźni, wzajemnej pomocy i współpracy powojennej pomiędzy Związkiem Socjalistycznych Republik Radzieckich i Rzeczypospolitą Polską z dnia 21 kwietnia 1945 roku*, „Dziennik Ustaw RP” 1945, nr 47, poz. 268.
6. *Ustawa o dwustopniowym podziale administracyjnym Państwa oraz o zmianie ustawy o radach narodowych z dnia 28 maja 1975 roku*, „Dziennik Ustaw RP” 1975, nr 16, poz. 91.
7. *Ustawa o wprowadzeniu zasadniczego trójstopniowego podziału terytorialnego państwa z dnia 24 lipca 1998 roku*, „Dziennik Ustaw RP” 1998, nr 96, poz. 603.
8. *Ustawa o zmianach podziału administracyjnego Państwa z dnia 28 czerwca 1950 roku*, „Dziennik Ustaw RP” 1950, nr 28, poz. 255.

C. Regulaminy

1. *Regulamin walki piechoty*, Wojskowy Instytut Naukowo-Wydawniczy, Warszawa 1954.
2. *Regulamin walki piechoty cz. I*, Wojskowy Instytut Naukowo-Wydawniczy, Warszawa 1946.
3. *Regulamin walki piechoty cz. II*, Wojskowy Instytut Naukowo-Wydawniczy, Warszawa 1946.
4. *Tymczasowy regulamin walki broni połączonych cz. I*, Wojskowy Instytut Naukowo-Wydawniczy, Warszawa 1947.

D. Instrukcje

1. *Czołg średni T-54A. Opis i obsługiwane*, Warszawa 1971.
2. *Czołg średni T-55A i czołg dowódczy T-55AD. Opis i użytkowanie*, Warszawa 1969.
3. *Działo szturmowe SU-76. Krótkie wskazówki dla załogi*, Łódź 1945.
4. *Instrukcja artylerii. 82 mm działo bezodrzutowe B-10. Opis i utrzymanie*, Warszawa 1957.
5. *Instrukcja artylerii. 107 mm działo bezodrzutowe B-11. Opis i utrzymanie*, Warszawa 1957.
6. *Instrukcja artylerii przeciwlotniczej. 37 mm samoczynna armata przeciwlotnicza wz. 1939. Opis i utrzymanie*, Warszawa 1953.
7. *Instrukcja artylerii przeciwlotniczej. 85 mm armata przeciwlotnicza wz. 1939. Opis i utrzymanie*, Warszawa 1953.
8. *Instrukcja piechoty. 7,62 mm ręczny karabin maszynowy Diegtiariewa*, Warszawa 1958.

9. *Instrukcja techniczna wojsk pancernych. Czołg pływający PT-76. Opis i utrzymanie*, Warszawa 1960.
10. *Instrukcja techniczna wojsk pancernych. Czołg T-34/85 M. Opis i użytkowanie*, Warszawa 1962.
11. *Instrukcja uzbrojenia. 57 mm samoczynna armata przeciwlotnicza S-60. Opis i użytkowanie*, Warszawa 1962.
12. *Instrukcja wojsk pancernych i zmechanizowanych WP. Działo pancerne SU-76. Opis i utrzymanie*, Warszawa 1953.
13. *Kołowy transporter opancerzony BTR-152. Opis i obsługiwane. Instrukcja wojsk pancernych*, Warszawa 1957.
14. *Most czołgowy BLG-67, BLG-67M i BLG-67M2. Opis i użytkowanie*, Warszawa 1989.
15. *Przenośny zestaw przeciwpancerny 9K111. Opis i użytkowanie*, Warszawa 1979.
16. *Transporter gąsienicowy 2S1. Opis techniczny*, Warszawa 1976.
17. *Transporter opancerzony SKOT 2A. Budowa i obsługiwane. Poradnik*, Poznań 2013.
18. *Wyrzutnia artyleryjska BM-21. Opis i użytkowanie*, Warszawa 1987.
19. *Wyrzutnia 9P133. Opis i użytkowanie*, Warszawa 1975.
20. *Wóz zabezpieczenia technicznego WZT-1*, Warszawa 1973.
21. *Wóz zabezpieczenia technicznego WZT-2. Opis i użytkowanie*, Warszawa 1979.
22. *7,62 mm karabinki AKM (AKMŁ), AKMS (AKMSN), AK, kbkg wz. 1960 i kbkg wz. 1960/72. Opis i utrzymanie. Sposoby i zasady strzelania*, Warszawa 1988.
23. *122 mm haubica wz. 1938 (M-30). Opis i utrzymanie sprzętu*, Łódź 1946.
24. *122 mm samobieżna haubica 2S1 "Goździk"*, Stalowa Wola 1996.

III. Relacje uzyskane od następujących osób

1. Podpułkownik rezerwy Antonii Ziemiński w latach 1971-1995 służył w jednostkach wojskowych Garnizonu Nysa. Od 1971 do 1989 roku pełnił służbę w 27. Pułku Zmechanizowanym 2. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej. Następnie w latach 1989-1992 służył w 20. Bazie Materiałowo-Technicznej w Nysie, a od 1989 do 1995 roku w 2. Kłodzkim Batalionie Piechoty Górskiej 22. Karpackiej Brygady Piechoty Górskiej. Służbę pełnił na stanowiskach politycznych jako instruktor młodzieżowy, zastępca dowódcy batalionu do spraw politycznych, kierownik klubu, sekretarz pułkowy i oficer wychowawczy.

2. Major Aleksander Ziemiński – kierownik Zakładu Symulacji Taktycznych w Akademii Wojsk Lądowych im. gen. Tadeusza Kościuszki, pełniący w latach 1997-2000 służbę w 22. Brygadzie Piechoty Górskiej na stanowisku dowódcy plutonu rozpoznawczego 22. Kompanii Rozpoznawczej.

3. Starszy chorąży sztabowy rezerwy Zbigniew Piątek w latach 1987-2001 służył w jednostkach wojskowych Garnizonu Nysa. Od 1987 do 1989 roku pełnił służbę w 27. Pułku Zmechanizowanym 2. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej. Następnie w latach 1989-1992 służył w 20. Bazie Materiałowo- Technicznej w Nysie, a od 1989 do 2001 roku w 2. Kłodzkim Batalionie Piechoty Górskiej 22. Karpackiej Brygady Piechoty Górskiej. Podczas służby w Garnizonie Nysa zajmował stanowiska logistyczne.

IV. Opracowania

A. Wydawnictwa zwarte

1. Anusiewicz M., Ruszkowski I., *Tarcza socjalistycznej Ojczyzny*, Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa 1979.
2. Babuła J., *Wojsko Polskie 1945-1989. Próba analizy operacyjnej*, Dom Wydawniczy Bellona, Warszawa 1998.
3. Balcerowicz B., *Doświadczenia i wnioski z przeobrażeń Wojska Polskiego, [w:] Od autorytaryzmu do demokracji. Wojsko Polskie 1989-2009*, red. Cieniuch M., Niepsuj J., Dom Żołnierza Polskiego, Warszawa 2009.
4. Banulski Z., *Wojsko Polskie. Informator '95*, Wydawnictwo Biuro Prasy i Informacji MON, Warszawa 1995.
5. Barszczewski Z., *Barwy służby Śląski Okręg Wojskowy*, Wydawnictwo Zarządu Głównego Związku Byłych Żołnierzy Zawodowych i Oficerów Rezerwy WP w Warszawie, Wrocław 2005.
6. Barszczewski Z., Majewski R., Mielniczuk J., Rozbicki Z., *Generał hetmanem polnym zwany*, Wydawnictwo Zarządu Głównego Związku Byłych Żołnierzy Zawodowych i Oficerów Rezerwy WP w Warszawie, Wrocław 2004.
7. Barszczewski Z., *Przywrócone życiu. Rozminowanie ziem Polski*, Dom Wydawniczy Bellona, Warszawa 1998.
8. Bodziany M., Hajt S., Stankiewicz G., Szukalski M., *Zabezpieczenie logistyczne działań taktycznych*, Wyższa Szkoła Oficerska Wojsk Lądowych im. gen. Tadeusza Kościuszki, Wrocław 2009.

9. Broch J., Wiśniewski A., *Zasady organizacji i prowadzenie armijnej operacji zaczepnej w warunkach zastosowania broni atomowej*, Akademia Sztabu Generalnego, Warszawa 1956.
10. Burakowski T., Sala A., *Rakiety bojowe 1900-1970*, Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa 1973.
11. Ciepliński A., Woźniak R., *Ilustrowana encyklopedia współczesnej broni palnej*, Wydawnictwo Lampart, Warszawa 1997.
12. Cutter Z., *Saperzy polscy 1918-1939. Organizacja, szkolenie i wyposażenie materiałowo-techniczne*, Wyższa Szkoła Oficerska im. Tadeusza Kościuszki we Wrocławiu, Wrocław 2001.
13. Cutter Z., *Funkcja niemilitarna wojsk inżynierskich w latach 1957-1979 jako postulat badawczy*, [w:] *Wojna - Wojsko - Historia Wojskowości. Problemy i kierunki badań historyczno-wojskowych. Księga Jubileuszowa na 50-lecie Zakładu Historii Wojskowości Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu*, red. M. Franz, Z. Pilarczyk, Wydawnictwo Naukowe Instytutu Historii Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu, Poznań 2019.
14. Czapliński M., *Historia Śląska*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2002.
15. Czapliński M., *Śląsk od wojen napoleońskich i reform pruskich do Wiosny Ludów (1806-1850)*, [w:] *Historia Śląska*, red. M. Czapliński, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2002.
16. Czerepok B., *Śląski Okręg Wojskowy w służbie społeczeństwa*, [w:] *Polskie tradycje wojskowe Dolnego Śląska*, Polskie Wydawnictwo Naukowe, Wrocław 1978.
17. Daniel J., *Nysa: Miasto-Twierdza*, Agencja Reklamowo-Wydawnicza INSERAT, Nysa 2008.
18. Daniel J., *Nysa - Przystanek wędrowca*, Urząd Miejski w Nysie, Nysa 2003.
19. Daniel S., *Udział Sił Zbrojnych w zwalczaniu "powodzi tysiąclecia" w Polsce w lipcu 1997 roku*, [w:] *Wojsko w niemilitarnych sytuacjach kryzysowych – dowodzenie i współdziałanie*, red. Krzeszowski W., Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2008.
20. Dziaduch B., *Uczestnictwo żołnierzy ŚOW w odbudowie i zagospodarowaniu regionu*, [w:] *65 lat Śląskiego Okręgu Wojskowego 1945-2010*, red. F. Kusiak,

- W. Tkaczew, *Wojskowe Stowarzyszenie „Sport-Turystyka-Obronność”*, Wrocław 2010.
21. Dziewulski W., Zalewski K., *Zarys dziejów ziemi nyskiej*, [w:] *Wpisy do dziejów ziemi nyskiej*, red. I. Niewińska, Instytut Śląski w Opolu, Opole 1980.
  22. Elak L., *Funkcjonowanie polskich kontyngentów wojskowych poza granicami kraju*, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2010.
  23. Frontczak K., *Siły Zbrojne Polski Ludowej. Przejście na stopę pokojową 1945-1947*, Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa 1974.
  24. Gać S., *7 Dywizja Piechoty*, Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa 1971.
  25. Grot L., Konecki T., Nalepa E., *Pokojowe dzieje Wojska Polskiego*, Wojskowy Instytut Historyczny, Warszawa 1988.
  26. Grunberg K., *Historia od X do XX wieku. Kronika wydarzeń. Polska i sąsiedzi*, Wydawnictwo Troja, Toruń 1992.
  27. Grzelak C., Stańczyk H., Zwoliński S., *Bez możliwości wyboru. Wojsko Polskie na froncie wschodnim 1943-1945*, Warszawa 1993.
  28. Hermann H., Chrzanowski W., Strasburger D., *Sztuka wojenna Wojska Polskiego 1945-1990*, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 1996.
  29. Jakimowicz B., *Wspaniały żołnierz i dowódca, prawy i szlachetny człowiek*, [w:] *Generał hetmanem polnym zwany*, red. Z. Barszczewski, R. Majewski, J. Mielniczuk, Z. Rozbicki, Wydawnictwo Zarządu Głównego Związku Byłych Żołnierzy Zawodowych i Oficerów Rezerwy WP w Warszawie, Wrocław 2004.
  30. Jaroszewicz P., *Przerywam milczenie... 1939-1989*, Warszawa 1991.
  31. Jeż J. S., *Działalność kulturalno-oświatowa w latach 1945-2010*, [w:] *65 lat Śląskiego Okręgu Wojskowego 1945-2010*, red. F. Kusiak, W. Tkaczew, *Wojskowe Stowarzyszenie „Sport-Turystyka-Obronność”*, Wrocław 2010.
  32. Jurgielewicz W., *Krótki zarys powstania i rozwoju 1 Armii Wojska Polskiego*, [w:] *Z zagadnień rozwoju Ludowego Wojska Polskiego*, red. J. Margules, Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa 1964.
  33. Jurgielewicz W., *Zarys analizy struktury organizacyjnej pułku piechoty Ludowego Wojska Polskiego*, [w:] *Z zagadnień rozwoju Ludowego Wojska Polskiego*, red. J. Margules, Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa 1964.

34. Kaczmarek F., Soroka S., *Wojska inżynieryjne LWP 1945-1979*, Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa 1982.
35. Kajetanowicz J., *Bojowe wozy piechoty*, Wydawnictwo Bellona, Warszawa 1995.
36. Kajetanowicz J., *Etapy rozwoju WP w okresie powojennym*, [w:] *Wojsko w Polsce "Ludowej"*, red. R. Klementowski, J. Nowosielska-Sobel, P. Piotrowski, G. Strauchold, Instytut Pamięci Narodowej - Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu Oddział we Wrocławiu, Wrocław 2014.
37. Kajetanowicz J., *Polskie Wojska Lądowe w latach 1945-1960*, Wyższa Szkoła Oficerska im. gen. Tadeusza Kościuszki, Wrocław 2002.
38. Kajetanowicz J., *Wojsko Polskie w systemie bezpieczeństwa państwa 1945-2001*, Wydawnictwo im. Stanisława Podobińskiego Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie, Częstochowa 2013.
39. Kajetanowicz J., *Wozy bojowe i pojazdy wsparcia produkowane w Polsce w okresie powojennym*, Wyższa Szkoła Oficerska im. gen. Tadeusza Kościuszki, Wrocław 1998.
40. Kaszuba E., *Odbudowa i utrwalanie władzy (1945-1948)* [w:] *Historia Śląska*, red. M. Czapliński, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2002.
41. Klose A., *Festung Neisse*, Dorau, Hagen 1980.
42. Kłudka P., Wieczorek P., *Droga Polski do NATO - próba bilansu*, Biuro Prasy i Informacji Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa 1997.
43. Kochański S., *Automatyczna broń strzelecka*, Wydawnictwo Sigma Not, Warszawa 1991.
44. Kołcz S., *Byłem bliskim współpracownikiem generała*, [w:] *Generał hetmanem polnym zwany*, red. Z. Barszczewski, R. Majewski, J. Mielniczuk, Z. Rozbicki, Wydawnictwo Zarządu Głównego Związku Byłych Żołnierzy Zawodowych i Oficerów Rezerwy WP w Warszawie, Wrocław 2004.
45. Komornicki S., *Regularne jednostki Ludowego Wojska Polskiego. Formowanie, działania bojowe, organizacja, uzbrojenie, metryki jednostek piechoty*, Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa 1977.
46. Komornicki S., *Regularne jednostki Ludowego Wojska Polskiego. Formowanie, działania bojowe, organizacja, uzbrojenie, metryki jednostek kawalerii, wojsk*

- pancernych i zmotoryzowanych*, Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa 1987.
47. Kondracki J., *Geografia regionalna Polski*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000.
48. Kończarek S., *Kontynuowałem tradycję rodzinną*, [w:] *Służba Uzbrojenia i Elektroniki Śląskiego Okręgu Wojskowego. Historia, tradycja, współczesność*, red. Majcher J., Skolimowski Z., Wydawnictwo Logistyka ŚOW, Wrocław 2007.
49. Kowalski L., *Kryptonim Dunaj: Udział wojsk polskich w interwencji zbrojnej w Czechosłowacji w 1968 roku*, Wydawnictwo Książka i Wiedza, Warszawa 1992.
50. Kozaczuk W., *Misje pokojowe Wojska Polskiego 1953-1978*, Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa 1978.
51. Kusiak F., Nowacki Z., *Zarys Dziejów Śląskiego Okręgu Wojskowego w latach 1945-2010*, [w:] *65 lat Śląskiego Okręgu Wojskowego 1945-2010*, red. F. Kusiak, W. Tkaczew, Wojskowe Stowarzyszenie „Sport-Turystyka-Obronność”, Wrocław 2010.
52. Kusiak F., W. Tkaczew, *65 lat Śląskiego Okręgu Wojskowego 1945-2010*, Wojskowe Stowarzyszenie „Sport-Turystyka-Obronność”, Wrocław 2010.
53. *Leksykon wiedzy wojskowej*, Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa 1979.
54. Lider J., *Wojny i doktryny wojenne XX wieku*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1966.
55. Łaski K., *Zarys tradycji Śląskiego Okręgu Wojskowego w latach 1945-2005 na tle uwarunkowań historycznych*, [w:] *Śląski Okręg Wojskowy słowem i obrazem zapisany*, red. S. Koziara, K. Łaski, Wydawnictwo PoliFot, Wrocław 2005.
56. Magnuski J., *Armata dywizyjna ZIS-3*, Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa 1977.
57. Magnuski J., *Ciężkie działo samobieżne ISU*, Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa 1980.
58. Magnuski J., *Lekkie działo samobieżne SU-76*, Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa 1976.
59. Magnuski J., *Wozy bojowe LWP 1943-1983*, Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa 1985.

60. Majcher J., Skolimowski Z., *Służba Uzbrojenia i Elektroniki Śląskiego Okręgu Wojskowego. Historia, tradycja, współczesność*, Wydawnictwo Logistyka ŚOW, Wrocław 2007.
61. Majewski R., *VIII Okręg Wojskowy Wehrmachtu we Wrocławiu (1936-1945)*, Wyższa Szkoła Oficerska Wojsk Zmechanizowanych, Wrocław 1991.
62. Majewski R., *Zarys historii Śląskiego Okręgu Wojskowego*, Zarząd Polityczny Śląskiego Okręgu Wojskowego, Wrocław 1985.
63. Majewski R., *Zarys historii Śląskiego Okręgu Wojskowego*, [w:] *Barwy służby Śląski Okręg Wojskowy*, red. Z. Barszczewski, Wydawnictwo Zarządu Głównego Związku Byłych Żołnierzy Zawodowych i Oficerów Rezerwy WP w Warszawie, Wrocław 2005.
64. Majewski R., *Zbigniew Ohanowicz - generał legenda*, [w:] *Generał hetmanem polnym zwany*, red. Z. Barszczewski, R. Majewski, J. Mielniczuk, Z. Rozbicki, Wydawnictwo Zarządu Głównego Związku Byłych Żołnierzy Zawodowych i Oficerów Rezerwy WP w Warszawie, Wrocław 2004.
65. Majewski R., *Z dziejów Śląskiego Okręgu Wojskowego*, Zarząd Polityczny Śląskiego Okręgu Wojskowego, Wrocław 1988.
66. Margules J., *Drugie dywizje w bojach o Polskę 1776-2000*, Wydawnictwo Bellona, Warszawa 2003.
67. Marszałek M., Limanowski J. T., *Operacje pokojowe Organizacji Narodów Zjednoczonych*, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2011.
68. Marszałek M., Zuziak J., *Wojsko Polskie w międzynarodowych misjach i operacjach pokojowych*, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2010.
69. Michałkiewicz S., *Historia Śląska Tom II część II*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Warszawa 1985.
70. Mielniczuk J., *Moje pierwsze spotkanie z Generałem*, [w:] *Generał hetmanem polnym zwany*, red. Z. Barszczewski, R. Majewski, J. Mielniczuk, Z. Rozbicki, Wydawnictwo Zarządu Głównego Związku Byłych Żołnierzy Zawodowych i Oficerów Rezerwy WP w Warszawie, Wrocław 2004.
71. Modrzewski J., *Encyklopedia techniki wojskowej*, Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa 1978.
72. Musialska A., *Wkład żołnierzy okręgu w odbudowę i utrzymanie Kościoła Świętej Elżbiety we Wrocławiu*, [w:] *65 lat Śląskiego Okręgu Wojskowego 1945-*

- 2010, red. F. Kusiak, W. Tkaczew, Wojskowe Stowarzyszenie „Sport-Turystyka-Obronność”, Wrocław 2010.
73. Nieradko A., *Pistolety maszynowe PPSz i PPS*, Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa 1985.
74. Ognik Z., *Uwarunkowania rozwoju technicznego WP w latach 1945-1955*, [w:] *Wybrane problemy historii polskiej techniki wojskowej XX wieku - zeszyt 1*, Akademia Obrony Narodowej, Wojskowy Instytut Historyczny, Warszawa 2000.
75. Ogrodowczyk A., *Żołnierze Wojska Polskiego na Śląsku Opolskim i Dolnym 1945-1948*, Wydawnictwo Instytutu Śląskiego, Opole 1978.
76. Olejnik K., *Historia Wojska Polskiego*, Wydawnictwo Publicat, Poznań 2002.
77. Pankowski Z., *Artyleria wiecznie młoda*, Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa 1984.
78. Paszkowski J., *Technika Wojska Polskiego*, Dom Wydawniczy Bellona, Warszawa 1998.
79. Pataj S., *Artyleria lądowa 1871-1970*, Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa 1975.
80. Petrozolin-Skowrońska B., *Mała Encyklopedia PWN*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 1995.
81. Piotrowski P., *Śląski Okręg Wojskowy. Przekształcenia organizacyjne 1945-1956*, Warszawa 2003.
82. Pisuliński J., *Akcja specjalna "Wisła"*, Wydawnictwo Libra PL, Rzeszów 2017.
83. Potyrała B., Tkaczew W., *Usytuowanie ŚOW w strukturze inspektoratu wsparcia Sił Zbrojnych RP*, [w:] *65 lat Śląskiego Okręgu Wojskowego 1945-2010*, red. F. Kusiak, W. Tkaczew, Wojskowe Stowarzyszenie „Sport-Turystyka-Obronność”, Wrocław 2010.
84. Pysiewicz-Jędrusik R., Pustelnik A., Konopska B., *Granice Śląska*, Wydawnictwo Rzeka, Wrocław 1998.
85. Reinberger M., *Mistrz w organizowaniu i prowadzeniu ćwiczeń*, [w:] *General hetmanem polnym zwany*, red. Z. Barszczewski, R. Majewski, J. Mielniczuk, Z. Rozbicki, Wydawnictwo Zarządu Głównego Związku Byłych Żołnierzy Zawodowych i Oficerów Rezerwy WP w Warszawie, Wrocław 2004.
86. Safiak R., *Nysa*, Wydawnictwo Książka Komputer Prasa, Nysa 1999.

87. Sikorski F., *Kabewiaci w akcji "Wisła"*, Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa 1989.
88. Sikorski M., *Nysa - Skarby sztuki i osobliwości*, Wydawnictwo Silesiapress, Opole 1999.
89. Sikorski M., *Nysa w kręgu zabytków i historii*, Wydawnictwo Drukarnia SADY, Krapkowice 2010.
90. Sikorski M., *Nysa - Śląskim Rzymem zwana i jej miejsce w polsko-czeskiej historii*, Nyski Dom Kultury, Nysa 2013.
91. Sitarz A., *Miałem żołnierskie szczęście do takich przełożonych*, [w:] *General hetmanem polnym zwany*, red. Z. Barszczewski, R. Majewski, J. Mielniczuk, Z. Rozbicki, Wydawnictwo Zarządu Głównego Związku Byłych Żołnierzy Zawodowych i Oficerów Rezerwy WP w Warszawie, Wrocław 2004.
92. Skrzypczak W., *Wojska Lądowe – największy rodzaj Sił Zbrojnych RP*, [w:] *Od autorytaryzmu do demokracji. Wojsko Polskie 1989-2009*, red. Cieniuch M., Niepsuj J., Dom Żołnierza Polskiego, Warszawa 2009.
93. Sorokopas Z., *Obrona Narodowa 2001*, Wydawnictwo Bellona, Warszawa 2000.
94. Sorokopas Z., *Wojska Lądowe Rzeczypospolitej Polskiej - informator*, Dom Wydawniczy Bellona, Warszawa 2004.
95. Staszków K., *Rowerem po dawnym Księstwie Nyskim*, Wydawnictwo KASTA, Nysa 1999.
96. Staszków K., *Nysa – gawęda o fortach*, Wydawnictwo KASTA, Nysa 2001.
97. Suchow J., *Użycie wojsk pancernych i zmechanizowanych w operacji zaczepnej frontu*, Sztab Generalny Wojska Polskiego, Warszawa 1952.
98. Szafran Cz., *Udział wojska w zwalczaniu klęsk żywiołowych na Ziemiach Zachodnich i Północnych*, [w:] *Ludowe Wojsko Polskie w walce, służbie i pracy na Ziemiach Zachodnich i Północnych 1945-1950*, red. Gać S., Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 1983.
99. Szczerbicki T., *Broń strzelecka Wojska Polskiego 1943-2016*, Wydawnictwo Vesper, Czerwonak 2018.
100. Szczerbicki T., *Czołgi i samobieżne działa pancerne Wojska Polskiego 1919-2016*, Wydawnictwo Vesper, Czerwonak 2017.
101. Szelka S., *Lata wspólnej żołnierskiej służby*, [w:] *General hetmanem polnym zwany*, red. Z. Barszczewski, R. Majewski, J. Mielniczuk, Z. Rozbicki,

- Wydawnictwo Zarządu Głównego Związku Byłych Żołnierzy Zawodowych i Oficerów Rezerwy WP w Warszawie, Wrocław 2004.
102. Szrokorad A., *„Szyłka” i drugie. Otiieczestwiennoje zenitnyje samochodnyje ustanowki*, Moskwa 1995.
  103. Szypowska M., *Nysa*, Wydawnictwo Sport i turystyka, Nysa 1965.
  104. Ślusarczyk J., *Granice Polski w Tysiącleciu*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 1993.
  105. Torecki S., *Broń i amunicja strzelecka LWP*, Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa 1985.
  106. Torecki S., *Ręczny granatnik przeciwpancerny RGPanc-2*, Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa 1975.
  107. Wąs G., *Dzieje Śląska od 1526 do 1806 roku*, [w:] *Historia Śląska*, red. M. Czapliński, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2002.
  108. Zalewski J., *Wojsko Polskie w przemianach ustrojowych 1989-2001*, Dom Wydawniczy ELIPSA, Warszawa 2002.
  109. Zuziak J., *Wojsko Polskie w misjach pokojowych w latach 1953-1990*, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2009.
  110. Żerelik R., *Dzieje Śląska do 1526 roku*, [w:] *Historia Śląska*, red. M. Czapliński, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2002.

B. Artykuły w wydawnictwach ciągłych

1. Bochenek K., *W tył zwrot! Do Kłodzka marsz*, Nowa Trybuna Opolska 2001, nr 122.
2. *Bronietankowaja tiechnika*, Moskwa 1995.
3. Bzowska K., *Jubileusze Karpackie*, Goniec Karpacki 1997, nr 324.
4. Ciepliński A., Woźniak R., *Kałasznikow bez tajemnic*, cz. II. Nowa Technika Wojskowa 1992, nr 7-8.
5. Cieślak J., *Ostatnia szansa Wojska Polskiego*, Nowa Technika Wojskowa 2001, nr 6.
6. Czerwiński A., *22 Brygada Piechoty Górskiej*, Komandos 1996, nr 1.
7. Daniluk M., *Problemy restrukturyzacji polskiego przemysłu zbrojeniowego*, Myśl Wojskowa 1996, nr 4.

8. Drobisz T., Paprocki R., *Przeciwpancerny pocisk kierowany 3M6*, Typy Broni i Uzbrojenia 1976, nr 39.
9. Drzewiecki J., Pióro T., *Ogólne tendencje rozwoju form i sposobów prowadzenia walki i operacji*, Myśl Wojskowa 1956, nr 7.
10. Dziewulski W., *Nysa pod rządami pruskimi*, Szkice Monograficzne 1970.
11. Gołąb Z., *Podstawy i kierunki rozwoju sztuki wojennej LWP*, Myśl Wojskowa 1978, nr 10.
12. Gregorowicz L., *Użycie dywizji zmechanizowanej II rzutu operacyjnego armii w operacji zaczepnej*, Myśl Wojskowa 1957, nr 3.
13. Grot L., *Ludowe Wojsko Polskie w latach 1949-1960*, Wojskowy Przegląd Historyczny 1976, nr 1.
14. Heistein A., *Niektóre problemy współczesnych działań bojowych*, Myśl Wojskowa 1957, nr 2.
15. Jędrzejko M., *Dzień pierwszy*, Polska Zbrojna 1999, nr 11.
16. Juchniewicz M., *Udział 7 Łużyckiej dywizji Piechoty w Akcji "Wisła". Walki z bandami UPA*, Wojskowy Przegląd Historyczny 1962, nr 4.
17. Kaleta W., *Pierwsi wśród równych*, Polska Zbrojna 1999, nr 8.
18. Kaleta W., *Tam gdzie zawracają bociany*, Polska Zbrojna 1995, nr 41.
19. Kałużny R., *Układ Warszawski 1955-1991*, Zeszyty Naukowe WSOWL 2008, nr 1 (147).
20. Kochański S., *Broń strzelecka Ludowego Wojska Polskiego*, Wojskowy Przegląd Techniczny 1988, nr 10.
21. Kopeć J., Kaleta W., *Armia mniejsza*, Polska Zbrojna 1997, nr 38.
22. Kotus K., *Działania dywizji piechoty (zmechanizowanej) II rzutu operacyjnego armii w operacji zaczepnej*, Myśl Wojskowa 1957, nr 2.
23. Kulig Z., *W koszarach powstanie szkoła*, Nowiny Nyskie 1989, nr 29/30.
24. Kuśmierk Z., *Udział wojska w sytuacjach kryzysowych*, Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Witelona w Legnicy 2014, nr 10 (1).
25. Leszczyński L., *Zarys dziejów miasta do roku 1740*, Szkice Monograficzne 1970.
26. Lewandowski L., *Nie mieli przed nami tajemnic*, Żołnierska Rzecz 1993, nr 16.
27. Lewandowski M., *Wymarsz na gorsze*, Nowa Trybuna Opolska 2001, nr 126.

28. Łabutin B., *3 Dywizja Strzelców Karpackich wraca do kraju*, Nowiny Nyskie 1992, nr 13 (721).
29. Łabutin B., *Góral elitarny*, Gazeta w Opolu 1993, nr 164 (247).
30. Mariański K., Chodkowski W., *Zmodernizowany czołg T-34/85*, Myśl Wojskowa 1959, nr 1.
31. *Miasto bez wojska*, Nowiny Nyskie 1999, nr 47.
32. Mulek R., *Trudne początki piechoty górskiej*, Żołnierska Rzecz 1994, nr 3.
33. Piotrowska-Trybull M., *Konsekwencje restrukturyzacji Sił Zbrojnych dla rozwoju społeczno-gospodarczego terytorium gminy*, Acta Universitatis Lodzianis Folia Oeconomica 2013, nr 289.
34. Poksiński J., *Memorandum Sztabu Generalnego WP w sprawie Układu Warszawskiego oraz planu rozwoju Sił Zbrojnych PRL na lata 1955-1965*, Przegląd Historyczno-Wojskowy 2000, nr 1.
35. Preciszewski R., *Budowanie dywizji*, Polska Zbrojna 1999, nr 18.
36. Preciszewski R., *Logistyka żywcem z NATO*, Polska Zbrojna 1993, nr 218.
37. Preciszewski R., *Testy Twardego*, Nowa Technika Wojskowa 1995, nr 5.
38. Preciszewski R., *Turniej miast*, Polska Zbrojna 2000, nr 43.
39. Sobczak K., *Rozwój Ludowego Wojska Polskiego 1943-1983*, Wojskowy Przegląd Historyczny, nr 2-3.
40. Spychalski S., *Dni grozy w Nysie – powódź we wrześniu 1938*, Szkice Nyskie 1986, tom III.
41. Stapor Z., Kaczmarek J., *Węzłowe problemy sztuki wojennej Ludowego Wojska Polskiego w latach 1942-1975*, Wojskowy Przegląd Historyczny 1975, nr 4.
42. Stelmaszuk Z., *Przyszły kształt Sił Zbrojnych*, Polska Zbrojna 1991, nr 109.
43. *System obronny Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*, Myśl Wojskowa 1973, nr 10.
44. Szulc T., *Kałasznikow bez tajemnic*, Nowa Technika Wojskowa 1996, nr 4.
45. Tomaszewski P., *Siły zbrojne w polskiej myśli politycznej od roku 1989 do wyborów parlamentarnych w 2011 roku*, Historia i Polityka 2013, nr 9.
46. Tomczyk D., *Jak zdobyto i zniszczono Nysę*, Nowe Nowiny Nyskie 1999, nr 30-32.
47. Tyranowski J., *Dwustronne układy sojusznicze Polski Ludowej*, Repozytorium Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu 1967.
48. Vero M., *Wielka przebudowa*, Polska Zbrojna 1998, nr 41.

49. Wajzer I., *Wycieczka do Kłodzka i Nysy*, *Goniec Karpacki* 1996, nr 323.
50. *Wojsko*, *Polska Zbrojna* 1999, nr 34.
51. *Wywiad z wiceministrem obrony narodowej Bronisławem Komorowskim*, *Żołnierska Rzecz* 1993, nr 17.

C. Prace niepublikowane

1. Lewandowski G., *Modele organizacyjne Sił Zbrojnych RP*, praca doktorska, Wojskowy Instytut Historyczny, Warszawa 1995.
2. *Ludowe Wojsko Polskie 1945-1955*, Wojskowy Instytut Historyczny, Warszawa 1986.
3. Pietrygała R., *Tradycje i współczesność 22 Karpackiej Brygady Piechoty Górskiej*, Uniwersytet Wrocławski, Wrocław 2005.

V. Netografia

1. *22. Brygada Piechoty Górskiej*, Internet, <http://22kbpg.wp.mil.pl/pl/13.html>.
2. Grygorowicz M., *Garnizon Nysa na przestrzeni wieków*, Internet, <http://garnizon.nasza.nysa.pl>.
3. Mapa odległości, Internet, <http://wyznacz.pl/mapa-odleglosci>.
4. Ministerstwo Obrony Narodowej, *Plan budowy WOT*, Internet, <http://archiwum2019.mon.gov.pl/obrona-terytorialna/o-nas/plany-budowy-wot-q2016-12-27>.